

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**RUSYA FEDERASYONU'NUN YURTDIŞINDAKİ
ASKERİ ÜSLERİNİN JEOSTRATEJİK ANALİZİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Melek MARDAN**

**Danışman
Prof. Dr. Bayram Ali SONER**

Ankara - 2021

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI

RUSYA FEDERASYONU’NUN YURTDIŞINDAKİ
ASKERİ ÜSLERİNİN JEOSTRATEJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melek MARDAN

Danışman

Prof. Dr. Bayram Ali SONER

Ankara - 2021

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih...../...../.....

İmza

Adı ve SOYADI

ÖNSÖZ

Bu çalışma uzun yıllardır üzerine çalıştığım ve ilgi alanım olan Rusya üzerine yapılmış bir çalışmadır. Rusya'nın son yıllardaki aktif askeri-siyasi politikalarını ve nüfuz bölgelerini kaybetmeme mücadelesini Rusya toprakları dışındaki Rus askeri üslerinin jeostratejik analizi yapılarak anlamlandırabilmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma Rusya üzerine çalışmalar yapanların faydalandığı ve yeni çalışmalara bir kaynak olduğu takdirde amacına ulaşacaktır.

Bu çalışma her ne kadar akademik bir çalışma olsa da en büyük teşekkürü hakeden benden manevi desteğini esirgemeyen ailemdir. Bu manada beni yetiştiren ve ben olmamı sağlayan Büyükanнем, Büyükbabam, Annem ve Babam'a, güzel ailemin güzel parçaları olan kardeşlerime, moral ve motivasyon açısından destekçim olan eşimin ailesine minnettarım.

Ayrıca akademik konularda pek çok şey öğrenerek kendimi geliştirmemi sağlayan Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki Hocalarıma, eğitim dünyasında bana farklı ve her üniversitede bulunamayacak bir bakış açısı kazandıran Polis Akademisi'ndeki Hocalarıma ve tez danışmanlığımı üstlenen Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Bayram Ali SONER hocama akademik açıdan bana kazandırdıkları için müteşekkirim.

Son olarak ise hem akademik hem de manevi desteğini her zaman hissettiğim, akademik alanda pek çok ortak ilgi alanını paylaştığım eşim Hüseyin MARDAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı

**Rusya Federasyonu’nun Yurtdışındaki Askeri Üslerinin Jeostratejik
Analizi**

Hazırlayan: Melek MARDAN

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bayram Ali SONER

Yılı: 2021 Sayfa Sayısı: 177

Rusya varlığıyla ve uyguladığı politikalarla Türkiye’nin siyasetini cumhuriyetin ilk yıllarından beri etkileyen bir devlet. Siyasi etkilerinin yanı sıra askeri etkileri de fazla olan bir komşu. Uzun yıllardır devam eden komşuluk süreci içerisinde zaman zaman bir tehdit, zaman zaman ise ortak doğrular çerçevesinde bir dost konumunda. Son yıllarda iki ülke arasında çeşitli krizler gerçekleşse de genellikle ilişkilerin iyileştirilmesi açısından yükselen bir trendin olduğu gözlemlenmekte. Bu gelişen ilişkiler ise Rusya’yı daha iyi anlama gerekliliğini doğurmakta. Suriye, Kırım ve Gürcistan krizlerinin ardından da askeri operasyonları ve üsleri dikkat çekecek bir konu olarak karşımıza çıkmakta. Tezimiz Rusya’nın askeri üslerinin jeostratejik bir analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bu analizi yaparken askeri üs, jeostrateji gibi kavramlar incelenmiş ve araştırılmıştır. Çalışma “Strateji”, “Jeostrateji”, “Askeri Üs”, “Rusya’nın Sınırları Dışındaki Askeri Üsleri” başlıkları altında dört bölümden oluşmaktadır. İngilizce, Türkçe ve Rusça yapılan literatür taramasından faydalanılmıştır. Rusya’nın sınırları dışında kalan üslerinin her birinin kurulması, kurulduğu dönemki şartlar, varlığının dayandırıldığı temeller, tarihsel süreçteki değişimleri, hedefleri ve kullanıldıkları operasyonlar araştırılmış ve tezimizde yer almıştır. Sonuç bölümünde ise Rusya’nın askeri üsleri coğrafi konumları da dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Askeri Üs, Jeostrateji, Strateji, Rus Üsleri

SUMMARY
Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of International Security
Geostrategic Analysis of Russian Military Bases Abroad
Melek MARDAN
Master's Thesis
Supervisor: Prof. Dr. Bayram Ali Soner
Year:2021 Page Number: 177

Russia is a state that affects, with its existence and policies, the politics of Turkey since the early years of the republic. Russia is a neighbor with much military and political influence. In the neighborhood process that has been going on for years, it is a threat from time to time and a friend from time to time within the framework of common truths. Although various crises have occurred between the two countries in recent years, it is generally observed that there is a rising trend in terms of improving relations. These developing relations, on the other hand, necessitate a better understanding of Russia. After the crises in Syria, Crimea and Georgia, Russia's military operations and bases appear to be an issue that will attract attention. This thesis aims to make a geostrategic analysis of Russia's military bases. In this analysis, concepts such as military base and geostrategy were examined and investigated. The study consists of four chapters: "Strategy", "Geostrategy", "Military Base" and "Russia's Military Bases Abroad ". The literature review is in English, Turkish and Russian. The establishment of each of the bases outside the borders of Russia, the conditions of the period in which it was established, the foundations of their existence, the changes in the historical process, their targets and the operations they were used were investigated and included in our thesis. In the conclusion part, the military bases of Russia have been evaluated considering their geographical location.

Keywords: Russia, Military Base, Geostrategy, Strategy, Russian Bases

RUSYA FEDERASYONU’NUN YURTDIŞINDAKİ ASKERİ ÜSLERİNİN JEOSTRATEJİK ANALİZİ

GEOSTRATEGIC ANALYSIS OF RUSSIAN MILITARY BASES ABROAD

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
İÇİNDEKİLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

STRATEJİ VE JEOSTRATEJİ

1.1 STRATEJİ	5
1.2 JEOSTRATEJİ VE JEOSTRATEJİK ANALİZDE ÖNEMLİ UNSURLAR	10
1.2.1. Coğrafi Konum	13

1.2.1.1. Yüzölçümü	14
1.2.1.2. Denize Göre Konum	15
1.2.1.3. Lojistik İmkânlar	17
1.2.1.4. Sınırlar Ve Sınırların Özellikleri	19
1.2.1.5. Yeraltı Kaynaklarına Yakınlığı	20
1.2.2. Arazi	21
1.2.2.1. İklim	22
1.2.2.2. Yeryüzü Şekilleri	23
1.2.2.3. Bitki Örtüsü	24
1.2.3. Demografik Özellikler	25
1.3. ASKERİ STRATEJİ: RUS ASKERİ STRATEJİSİ	28
1.3.1. 1917 Devrimi'ne Kadar Rus Askeri Stratejisi	29
1.3.1.1. Kuruluş Dönemi.....	29
1.3.1.2. Devletleşme Dönemi.....	32
1.3.1.3. İttifaklar Dönemi.....	39
1.3.2. 1917 Devrimi Sonrası Rus Askeri Stratejisi	49
1.3.2.1. Yeni Rejimin Kurulması.....	50
1.3.2.2. Uluslararası Alana Dahil Olma.....	55
1.3.2.3. Rusya Federasyonu'nun Kurulması ve Yakın Tarih.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

ASKERİ ÜS

2.1. ASKERİ ÜS KURUMU	66
2.2. ASKERİ ÜS VE STRATEJİ İLİŞKİSİ.....	72
2.3. RUSYA'NIN JEOSTRATEJİK KONUMU.....	74
2.4. ASKERİ ÜS KURUMU AÇISINDAN RUS ASKERİ ÜSLERİ.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA’NIN SINIRLARI DIŞINDAKİ ASKERİ ÜSLERİ

3.1. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN KURULUŞU	83
3.1.1. Üslerin Kuruluşu ve Jeostratejik Açıdan İncelenmesi	85
3.1.1.1. Denize Göre Konum.....	89
3.1.1.2. Lojistik İmkanlar.....	93
3.1.1.3. Sınırlar ve Sınırların Özellikleri.....	95
3.1.1.4. Demografik Özellikler.....	102
3.1.1.5. Jeostratejik Sınıflandırma Dışında Kalan Üsler.....	105
3.1.2. Rus Askeri Üslerinin Varlığının Dayandırıldığı Temeller	111
3.1.2.1. İkili Anlaşmalar.....	111
3.1.2.2. Çok Taraflı Anlaşmalar.....	116
3.1.2.3. Çatışmanın Durdurulması.....	118
3.2. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN HEDEFLERİ	120
3.2.1. Güvenlik Hedefleri.....	121
3.2.2. Siyasi Hedefler.....	126
3.2.3. Ekonomik Hedefler	128
3.3. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN KULLANILDIĞI OPERASYONLAR VE BU OPERASYONLARIN TÜRLERİ	130
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	141
ÖZGEÇMİŞ	166

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Age.	: Adı Geçen Eser
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	: Cilt
M.Ö.	: Milattan Önce
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
v.b.	: Ve Bunun Gibi

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1: Rusya Federasyonu Haritası.....	76
Şekil 3.1: Rusya Federasyonu’nun Askeri Üsleri.....	84

GİRİŞ

Yaklaşık on yıldır Rusya Federasyonu'nun önceki yıllara göre daha agresif bir dış politika izlediğine dair fikirler gündeme gelmektedir. Bu fikirleri destekleyen kanıtlar olarak ise Gürcistan, Kırım ve Suriye'deki krizlerde Rusya'nın aldığı tavır öne sürülmekte ve Gürcistan, Kırım ve Suriye krizlerinin ötesinde Rusya'nın askeri olarak güçlendiği ve yeni müdahalelere hazır olduğu yönünde endişeler ve de beklentiler artmaktadır. Rusya'nın bu krizlerdeki tutumu Rusya'yı anlamak açısından önemlidir. Rusya'nın tutumu aslında geçmişten alışık olduğumuz bir tutumdur. Rusya'nın güç kullanarak yaptığı müdahaleler özellikle Soğuk Savaş dönemini bizlere hatırlatmaktadır. Fakat günümüzdeki Rus müdahaleleri tam olarak Soğuk Savaş dönemindekilerle aynı değildir. Bugünkü müdahalelerde Rusya ilk görünen el değildir. Sonradan olaya müdahil olmaktadır. Ancak askeri güç de kullanmaktadır. Rusya'nın sınırları dışındaki askeri üslerinin jeostratejik manasını ve Rus üslerinin bulundukları ülkelerdeki durumlarını araştırdığımız çalışmamız bu bağlamda Rusya'nın yakın zamandaki krizlerdeki tutumu ve üslerin kullanım şekilleri ile de Rus üslerinin varlık nedenini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Çalışmamızın ortaya çıktığı temel soru Rusya'nın yurtdışındaki askeri üslerinin amacının ne olduğudur. ABD, Fransa, Çin, İngiltere gibi pek çok devletin sınırları dışında askeri oluşumları bulunmaktadır. Bunlar kimi zaman üs olarak, kimi zaman tesisler olarak adlandırılmaktadır. Ancak hepsinin asıl amacı askeri bir varlığın etkisinin kullanılması ile çeşitli ulusal çıkarların elde edilmesidir. Bu çıkarlar saldırgan veya savunmacı amaçlarla korunabilir. Çalışmamız burada saydığımız yurtdışında askeri üsleri olan devletler gibi Rusya'nın da sahip olduğu askeri üslerin varlığının kendini koruma amaçlı savunmacı veya daha aktif ve agresif amaçlarla devam edip etmediğidir. Ana sorumuza bağlı olarak tezimizi de şekillendiren yardımcı sorular; "Rusya'nın askeri stratejisi geçmişten günümüze nasıl şekillenmiştir?", "Askeri üs ve stratejinin nasıl bir ilişkisi vardır?", "Rusya'nın jeostratejik konumu nasıldır?", "Askeri üs kurumu açısından yurtdışındaki Rus askeri üslerinin durumu nedir?", "Yurtdışındaki Rus askeri üslerinin kurulduğu dönemler nelerdir?", "Yurtdışındaki

Rus askeri üslerinin dayandırıldığı hukuki temeller nelerdir?”, “Yurtdışındaki Rus askeri üslerinin hedefleri nelerdir?”, “ Yurtdışındaki Rus askeri üslerinin kullanıldığı operasyonlar nelerdir?” şeklinde ortaya çıkan sorulardır. Temel sorumuz çerçevesinde ise tezimizin konusu Rusya’nın askeri üslerinin analizi olarak ortaya çıkmıştır. Bu analizi yaparken Rusya’nın jeostratejik konumu göz önüne alınarak tezimizin konusu çerçevesinde jeostratejik unsurlar ve Rus askeri üslerinin konumunun değerlendirilmesi ve askeri üslerin dağılımı üzerinden bir analiz yapılması gerekmiştir.

Bu çalışma yurtdışındaki Rus askeri üslerinin jeostratejik konumları ile ilgili bir analiz yapmamızı sağlayacak ve sonuç olarak bu analiz aracılığıyla Rusya’nın askeri üslerinin amacını daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır. Bilindiği gibi askeri üsler sadece belirli kısa süreli operasyonlar için kurulabildiği gibi sürekli varlıkları devam ettirilerek savunma (tampon bölge oluşturma), müdahale, nüfuz mücadelesi, ekonomik varlığın ve ticaretin korunması gibi faktörlerle de kurulabilir. Bu tezin amacı Türkiye’nin komşusu olan Rusya’nın yurtdışındaki üslerinin varlığının dayandırıldığı hukuki temel, gelişim süreçleri ve hedeflerini belirleyerek buradan elde edilen çıktı ile Rusya’nın askeri üslerinin hangi amaç veya amaçlarla varolduğunu anlarken kullanabilmektir. Bir diğer amaç ise Rusya’nın askeri üsleri hakkında kısıtlı olan Türkçe kaynaklara katkıda bulunmak ve gelecekte yapılabilecek akademik çalışmalara bir fikir oluşturmaktır. Çalışmadan elde edilebilecek bir diğer çıktı ise Türkçe akademik çalışmalarda pek karşılaşmadığımız askeri üs kavramıyla ilgili bilgiler olacaktır. Askeri üs kavramı Türkçe ve Rusça’ da tek bir olguyu karşılarken İngilizce literatürde askeri üs kavramıyla ilgili çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Çalışmamızda bu tartışmalara da yer verilecektir. Bu minvalde tezimizin amacı ve önemi içiçe geçmiş bir vaziyettedir. Tezimizin amaçlarına ulaşması önemimin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Araştırma konusu ile ilgili daha önceden benzer bir tez yazılmamış olması nedeniyle, bu araştırma bir giriş niteliği taşımaktadır. Rusya’nın Yurtdışındaki Askeri Üsleri hakkında literatürde çok fazla akademik çalışma olmadığından ve bu konunun görece yeni ve güncel (Suriye’ deki Tartus Üssü ile birlikte güncel bir hal almış olması) bir konu olarak ortaya çıkmasından araştırmamız ön bilgi sağlandıktan sonra araştırma sürecine geçilmesiyle devam etmiştir. Konuyla ilgili ilk verileri ve bilgileri elde ettikten sonra, birincil ve ikincil kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri çalışma

sorumuz çerçevesinde süzgeçten geçirdik. Dökümanların incelenmesi ve analiz edilmesi şeklinde devam eden çalışmamızda genel anlamda nitel bir yöntem kullandık. Böylece birincil ve ikincil kaynak analizi yapmış olduk. Topladığımız ayrıntılı ve tamamlayıcı bilgileri araştırma sorumuz çerçevesinde anlamlandırarak tümevarımcı bir ilke ile hareket ederek çalışmamızı sürdürdük. Bu çalışmayı sürdürürken Rusya'nın jeostratejik konumunu temel alarak, Rusya'nın yurtdışındaki askeri üslerinin konumunu jeostratejik unsurlar çerçevesinde inceleyerek sonuca ulaşmayı amaçladık. Topladığımız ayrıntılı ve tamamlayıcı bilgilerle jeostratejik unsurların da yardımıyla bir analiz yapmaya çalıştık.

Tez yazım sürecinde ilk aşama olarak literatür taranarak elde edilen bilgilerden bir sentez oluşturulmuştur. İngilizce, Rusça ve Türkçe kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda ortaya çıkan ve Türkçe literatürde yer almayan pek çok bilgi bir araya toplanmıştır. Literatür taraması yapılırken farklı fikirlere de yer verilerek daha doğru bir kıyaslama sağlanmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili yazılmış basılı eserlerden, kitaplardan, makalelerden, anlaşma metinlerinden, savunma bakanlığı belgelerinden, basın taraması ile ulaşılan gazete arşivlerinden ve tezlerden yararlanılmıştır. Bu tarama yapılırken İngilizce, Türkçe ve Rusça kaynakların kullanılması ise farklı bakış açıları ve farklı dillerdeki bilgileri bir araya toplamayı sağlamıştır. Kitap ve makalelerin yanı sıra Rusya Federasyonu'nun devlet kaynaklarının yayınladığı açık kaynaklar kullanılmış, ayrıca özellikle güncel konularda Rus haber siteleri taranarak buradan elde edilen veriler ve bilgiler çalışmada değerlendirilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi çalışmamız bir ilk olma niteliği taşımaktadır. Bu nedenle değinemediğimiz veya eksik kaldığımız yerler bulunabilir. Bu sınırlılıklardan biri olduğunu düşündüğümüz sınırlılık ise literatür taramasının Türkçe, İngilizce ve Rusça yapılmış olması olabilir. Konuyla ilgili kısıtlı kaynak bulunması bizde bu fikri uyandırmıştır. Farklı bir diğer dilde yazılmış olabilecek kaynaklar da yeni çalışmalarda araştırmaya eklenebilir.

Çalışma “Strateji ve Jeostrateji”, “Askeri Üs” ve “Rusya'nın Sınırları Dışındaki Askeri Üsleri” başlıkları altında üç bölümden oluşmaktadır. Bu başlıklar altında her bir bölümün ana başlığı detaylandırılmış ve araştırmamızın farklı sorularına

yanıt verecek şekilde kurgulanmıştır. Bu bölümlerden ilki olan “Jeostrateji ve Strateji” başlığı altında strateji, jeostrateji ve jeostratejik analizdeki önemli unsurlar, askeri strateji ve tarihsel süreçte Rus askeri stratejisi konuları ana başlıklarda ele alınmış ve detaylandırılarak alt başlıklarda incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü olan “Askeri Üs” başlığı altında askeri üs kurumu, askeri üs ve strateji ilişkisi, Rusya’nın jeostratejik konumu ve askeri üs kurumu açısından Rus askeri üsleri ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü olan “Rusya’nın Sınırları Dışındaki Askeri Üsleri” başlıklı bölümde Rusya’nın askeri üslerinin kuruluşu, Rus askeri üslerinin hedefleri ve Rus askeri üslerinin kullanıldığı operasyonlar konuları ele alınmış üslerin jeostratejik açıdan incelenmesi, varlığının dayandırıldığı temeller ve hedefleri şeklinde detaylandırılmıştır. Ardından da bir sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır. Böylece literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

STRATEJİ VE JEOSTRATEJİ

1.1 STRATEJİ

Strateji kavramının tanımı için literatüre baktığımızda tanımı yapan kişilerin konumlarından kaynaklanan farklılıkların tanımlara yansıdığını ve buna bağlı olarak yekpare bir tanımın olmadığını görmekteyiz. Çeşitli kullanım alanları olduğunu gördüğümüz strateji kavramı genellikle askeri alanda kullanılsa da, işletme ve kamu yönetimi alanlarında da kullanılan bir kavramdır. Bu durum da strateji kavramının analiz edilmesini ve bir tanım altında toparlanması zorluğunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle strateji kavramından bahsederken, kavramın tanımının kapsamını çalışmanın amacı çerçevesinde daraltmak gerekmektedir.

Tanımlara baktığımızda genellikle bir amaca ulaşmak adına takip edilen bir yoldan bahsedildiği görülmektedir. Bahsedilen bu yol strateji kelimesinin kullanıldığı alana göre farklılıklar içermektedir. Bu farklılıkları gösteren tanımlamalara geçmeden önce strateji kelimesinin sözlük tanımlarına bakmak yararlı olacaktır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne baktığımızda strateji “ Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı. ”¹ şeklinde açıklanmaktadır. Uluslararası ilişkiler sözlüğünde ise; “Bir savaşta siyasi iktidarın belirlediği amaca ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatı.”² olarak açıklanmaktadır ancak bu açıklamanın ardından “Bir devlet veya koalisyonun güttüğü siyasete uygun olarak seçtiği hedeflere ulaşmak üzere her çeşit aracın kullanılması ve her alanda tedbir almasıdır.”³ şeklinde bir genel strateji tanımı da yapılmıştır. Burada strateji kelimesi hem savaş anındaki kullanımıyla, hem de devlet yönetimi alanındaki kullanımıyla açıklanmıştır. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı’nın hazırlamış

¹ TDK, “Strateji”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=STRATEJ%C4%B0 (Erişim: 02.10.2018).

² Uiportal, “Strateji”, *Sözlük*, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-s> (Erişim: 10.03.2018).

³Uiportal, “Strateji”, *Sözlük*, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-s> (Erişim: 10.03.2018).

olduğu güvenlik terimleri sözlüğünde “Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için belirlenen yol.”⁴ olarak tanımlandıktan sonra TDK sözlüğünün tanımı da eklenerek tanım genişletilmiştir.

Strateji ile ilgili literatür taraması yaptığımızda karşımıza çıkan tanımlamaların yanı sıra bazı düşünürler ve onlara ait strateji ile ilgili çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Burada tarihsel açıdan da bakarsak ilk olarak bahsetmemiz gereken düşünür M.Ö. 6. Yüzyılda yaşadığı düşünülen Sun Tzu’dur⁵. Sun Tzu doğrudan bir strateji tanımı yapmasa da savaşla ilgili öğütleri içerisinde savaşta stratejik davranmayı ve bu stratejinin nasıl olması gerektiğini öğütlemiştir. Savaşta stratejinin önemine değindiği öğütlerinde; “Akıllı lider düşman ordusunu savaşmadan, düşman kentlerini kuşatmadan ele geçirmesini bilir. Düşman krallığını savaş meydanında uzun sürecek savaşlardan çok, savaş oyunları ile bitirir.”⁶ şeklinde bir öğütte bulunmuştur. Gerek bu öğüdü gerekse genel olarak Sun Tzu’nun öğütlerine baktığımızda ona göre en değerli stratejinin; yalnızca askeri gücü kullanma değil, askeri gücü akıllıca ve az kayıplar vererek kullanmayı sağlayacak strateji olduğunu görüyoruz.

Bu alanda düşüncelerini değerlendirmemiz gereken bir diğer kişi ise Fransa’da ihtilalin getirilerini kendi istekleri doğrultusunda yönetebilmiş ve kendi imparatorluğunu kurmuş olan Napolyon Bonapart’tır. Napolyon’un fikirlerinin derlendiği ilk kez 1827’de⁷ yayınlanan “Savaş ve Strateji İle İlgili Görüşlerim” adlı eserde, Napolyon’un savaşta taktikleri ve bu taktiklerin sistematik olarak bir araya getirilmesiyle oluşan stratejisinden bahsedilmektedir. Napolyon’un öğütlerinde ise temel olan savaş kurallarının mutlaklığa sahip olamayacağıdır.⁸ Komutan düşmanın karşısına çıkaracağı tüm engelleri hesaplamalı, buna göre karar almalı ve uygulamalıdır.⁹ Ayrıca Bonapart’a göre; komutanın stratejisi hem düşmandan üstün olmak durumunda hem de komutanın cesareti bu stratejiyi yaratan zekâsıyla eşit olmak zorundadır.¹⁰

⁴ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, “Strateji”, T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Ankara: 2017.

⁵ Salih Demirbilek, “Sun Zi’nin Savaş Sanatı ile Orhon Yazıtları Arasındaki İlişki Üzerine”, *Journal of Old Turkic Studies*, C. 2, S. 1, 2018, s.25.

⁶ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), İstanbul 2008, s.48-49.

⁷ Napoleon Bonaparte, *Savaş ve Strateji İle İlgili Görüşlerim*, (Çev. Erkut Gündüz), İstanbul 2003, s.17.

⁸ *Age*. s.35.

⁹ *Age*. s.49.

¹⁰ *Age*. s.49.

Prusyalı General Carl Von Clausewitz' in "Savaş Üzerine" adlı eserinde üzerinde durduğu strateji kavramı ona göre şu şekilde açıklanabilir; strateji savaş planını yapan, nihai hedefe ulaşılması için gerekli eylemleri belirleyen ve farklı seferleri düzenleyerek bu seferlerdeki mücadeleleri düzenleyen, tanzim edendir.¹¹ Clausewitz'in tanımı daha çok bize askeri strateji ile ilgili bir yaklaşım sunmaktadır. Fakat Clausewitz'in tanımı strateji kavramının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Clausewitz ile aynı dönemde yaşayan, İsviçre'de doğup Fransız ve Rus ordularında generallik yapmış olan Baron De Jomini'nin savaş ile ilgili fikirlerinin yer aldığı "Savaş Sanatı" adlı kitabı içerik olarak savaş kavramının bütünüyle ilgili olsa da taktik, strateji, politika gibi alanlara da değinmiştir. Jomini savaş sanatını; strateji, büyük taktik, lojistik, farklı silah taktikleri ve mühendislik sanatının birleşimiyle açıklamıştır.¹² Bu kavramlara değinirken de stratejiyi bir savaş ilan edildikten sonraki en önemli nokta olarak görmüş, sefer ve seferle ilgili önemli detayların planlanması şeklinde açıklamıştır.¹³

"Strateji: Dolaylı Tutum" adlı eserinde Clausewitz'i dolaylı bir tutuma sahip olmaktan daha uzakta gören Liddel Hart'a göre stratejide muharebe amaca ulaşmanın tek aracı değildir¹⁴. Ancak Hart burada Moltke'den aktardığı tanıma daha yakın gözükmektedir. Bu tanıma göre strateji; bir komutanın emrine verilen imkanların öngörülen hedefin elde edilmesini sağlayacak biçimde uygulama alanında kullanılmasıdır.¹⁵ Hart'a göre strateji; savaşma sınırında durmak ve bu savaşı mümkün olan en düşük oranda tutmaktır.¹⁶ Savaşdaki dolaylı tutum genellikle fiziksel ve daima psikolojik bir tutumdur ve stratejide en dolaşık yol genellikle hedefe ulaşmadaki en kısa yoldur¹⁷.

Hart'ın kitabında yer alan bir diğer önemli kişi ise Ludendorff'dur. Alman savaş tarihinde önemli etkisi olan komutan, Clausewitz'in "savaşların sonuçlarını muharebeler belirler." sözünü değişmez bir prensip olarak görürken topyekün savaşı

¹¹ Sun Tzu ve diğerleri, *The Complete Art of War*, USA 2012, s.312.

¹² *Age*. s.748.

¹³ *Age*. s.748.

¹⁴ Liddell Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, İstanbul 2015, s.443-444.

¹⁵ *Age*. s.444.

¹⁶ *Age*. s.450.

¹⁷ *Age*. s.30.

ve milliyetçilik inancını geliştirmeye çalışmış ve kadınlar ile erkeklerin savaş için her zaman hazır olmasını öngörmüştür¹⁸.

Daha sonraki dönemlere geldiğimizde Alman tarihçi Hans Delbrück stratejide en önemli prensibin güçleri bir araya toplayarak, düşmanın temel gücünü arayıp bulmak, onu yenmek ve zaferi kovalamak olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Delbrück 'ün askeri tarihi ve stratejileri inceleyerek bu tanıma ulaştığı söylenebilir.

İngiliz ordusunda asker olan Walter James²⁰ 'ın Rus-Japon savaşı sonrası yeniden yayımladığı kitabında strateji ile ilgili şu şekilde bir tanım yer almaktadır; “Strateji, saldırgan ya da savunmacı bir taktiği seçecek olan askeri anlayışla, savaşılacak ülkeyi seçmek, orduları yönlendirebilecek muharebe planını içerecek bir içeriğe sahip olmalıdır.”²¹ Burada da yukarıdaki diğer tanımlarda gördüğümüz gibi strateji kavramının tanımında askeri anlayışın baskın olduğunu görmekteyiz.

Uluslararası ilişkiler ve strateji çalışmaları profesörü olan strateji, jeostrateji, jeopolitik gibi alanlarda çalışmaları bulunan Colin Gray' e göre; “strateji ve taktik her ne kadar karıştırılsalar da aynı şey değildir ve melez bir çocuk da veremezler, çünkü strateji değerlerinin sınırladığı gizemlere sahip bir uygulama sanatıdır, eğitimidir.”²² Gray bir başka kitabında ise stratejiyi tanımlarken; “ Yirminci yüzyılda modern strateji teori ve pratiğin kullanımı, tehdidin kullanımı ve gücün politik amaçlar doğrultusunda kullanımıdır.”²³ demiştir. Gray' e geldiğimizde gördüğümüz üzere Gray'ın bulunduğu konum (Uluslararası ilişkiler ve strateji çalışmaları profesörü olması.) hasebiyle yaptığı strateji tanımında politik amaçların öne çıktığını göstermektedir.

Strateji tanımlamaları ve bu tanımların yapıldığı tarihlere baktığımızda strateji kavramının ilk ortaya çıktığı dönemlerde askeri bir anlam taşıdığını ve uzun süre bu anlamın geçerliliğinin devam ettiğini görmekteyiz. Daha sonraları stratejinin aslında bir yönetim kavramı olduğu gözümüze çarpmaktadır. Buradaki yönetim kelimesi ise sadece bir orduyu yönetmek değil, bir olayı yönetmek, bir işletmeyi yönetmek, bir devleti ya da uluslararası bir toplumu yönetmek gibi geniş anlamları içermektedir. Örneğin bir işletme akademisyeni olan Michael Porter'a göre de stratejinin farklı bir

¹⁸ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.301.

¹⁹ Delbrück, Hans, *History of The Art of War*, London 1975, s.293.

²⁰ Lieutenant Colonel Walter H. James

²¹ James, Walter, *Modern Strategy*, London 1908, s.18.

²² Colin Gray, *Perspectives on Strategy*, Oxford 2013, s.12.

²³ Colin Gray, *Modern Strategy*, New York 1999, s.1.

tanımı vardır ve onun tanımında önemli olan stratejinin farklı aktiviteleri içermesi, benzersiz ve değerli pozisyonlar yaratmasıdır.²⁴ Ayrıca ona göre; stratejinin özü neyi yapmayacağını seçmektir.²⁵ İşletme için böyle bir tanım ortaya çıkmışken kamu yönetimi açısından baktığımızda ise strateji kelimesinin yakın bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmeyecek, daha uzun vadeli planlar için kullanıldığını görmekteyiz. Burada ise önemli olan bir vizyon çerçevesinde kararların verilmesi ve elimizde bulunan olanakları en verimli şekilde kullanılmasıdır.

Pek çok tanımından ve tarihsel olarak bu tanımların değiştiğinden bahsettikten sonra kelimenin etimolojik kökenine bakmakta da fayda görmekteyiz. Kavramın ortaya çıkışıyla ilgili genel kabul gören bir yaklaşım vardır. Buna göre; strateji kelimesinin etimolojik kökeni Eski Yunanca “stratos”(ordu) ve “ago” (yönetmek, yön vermek) kelimelerine dayanmaktadır.²⁶ Bazı araştırmacılar ise kelimenin kökenini Latince stratum (yol, çizgi) kelimesine dayandırmaktadırlar.²⁷ Geçmiş dönemlerde özellikle askeri alanda kullanılan strateji kavramının Eski Yunan’ dan General Strategos’un savunma alanındaki taktiklerini ifade etmek adına kullanıldığı da düşünülmektedir.²⁸ Hatta strateji kelimesinin Strategos’tan geldiği de söylenebilir. Profesör Lawrence Freedman ise “Strateji” kitabında Eski Roma dönemindeki stratejiyi kastederek; stratejiyi ileri görüşlülüğü, avantajları değerlendirmesi, girişimciliği, sorunun çözümünde kararlı olması gibi özelliklere sahip her şeyi başarabilen bir komutan olarak tasvir etmiştir.²⁹

Kavramın etimolojik kökenini incelediğimizde ve çeşitli tanımlarına baktığımızda kavramın zamanla çevresel faktörler ve kullanım alanının değişmesiyle farklılıklar arz eden bir süreçten geçtiğini görmekteyiz. Bu süreçte anlamında yaşanan genişleme nedeniyle kavramın yanına başka sözcükler veya ekler (Örneğin; askeri strateji, jeostrateji gibi.) getirilerek kavramın anlamını özelleştirme ve sınırlama yönünde bir gerekliliğin olduğu da göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra yukarıda

²⁴ Michael Porter, “What Is Strategy?”, *Harvard Business Review*, November- December, 1996, s.61.

²⁵ *Age*, s.70.

²⁶ Coşkun Aktan, “Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama”, *Çimento-İşveren*, Temmuz-Ağustos, 2008, s.5.

²⁷ İlhami Söyler, “Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim Uygulanabilir mi? (Engeller/Güçlükler)”, *Maliye Dergisi*, S. 152, 2007, s.104.

²⁸ Başkent Üniversitesi, “Strateji”, *Ders Notları*, http://moodle.baskent.edu.tr/pluginfile.php/147118/mod_resource/content/2/hafta2_ders_notu.pdf (Erişim: 16.03.2018).

²⁹ Lawrence Freedman, *Strategy: A History*, New York 2013, s.43.

verdiğimiz tanımlardan yola çıkarak stratejinin; bir amaca ulaşmak için, taktik, kaynak ve planları akılcıca yönetme yöntemi olduğunu söyleyebiliriz.

1.2. JEOSTRATEJİ VE JEOSTRATEJİK ANALİZDE ÖNEMLİ UNSURLAR

Jeostrateji uluslararası ilişkiler, güvenlik, tarih ve askeri bilimler çalışmalarında önemli yeri olan disiplinler arası bir kavramdır. Günlük hayatta ise özellikle İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın özel konumları ve ülkemizin Asya ile Avrupa arasında bulunması gibi nedenlerle pek çok kez televizyon programlarında, coğrafya veya tarih derslerinde duyduğumuz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram ile ilgili farklı fikirleri açıklamadan önce kavramın yapısını incelemekte fayda vardır, bu inceleme bizlerin konuya daha kolay vakıf olmasını sağlayacaktır.

Jeostrateji kavramı “jeo” ön ekini almış “strateji” kelimesinden türemiştir. Jeostrateji kavramına benzer şekilde “jeo” ön ekini almış pek çok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar “jeo” ön ekinin ardından gelen ekonomik, stratejik, politik gibi kelimelerle daha spesifik anlamlar kazanmaktadırlar. Yer, yeryüzü manalarına gelen jeo³⁰ ön eki bu kelimelere coğrafi bağlam kazandırmaktadır. Jeoekonomik, jeostratejik, jeopolitik gibi kavramların varlığı ve kullanımı aynı zamanda coğrafyanın pek çok alandaki önemini de bizlere göstermektedir. Özellikle iyi bir strateji için iyi bir coğrafya bilgisi gereklidir. Bunu en güzel özetleyen cümle ise kuşkusuz şu cümledir; “Coğrafya stratejinin anasıdır.”³¹

Jeostrateji kavramına ulaşmadan önce bahsetmemiz gereken bir diğer kavram ise jeopolitiktir. İsveçli Rudolf Kjellen tarafından ortaya atılan jeopolitik terimi Atkinson ve Dodds'a göre;“ güncel meseleler üzerinde ayrıcalıklı bir perspektifi politik dünyaya özgü benzersiz bir şekilde bizlere sunuyor gibi görünmektedir.”³² şeklinde tanımlanmıştır. Jeopolitik için aynı zamanda politika üretenlerin coğrafi yapılara ve yerleşimlere önem kazandırmasıyla ortaya çıkmıştır da denilebilir.³³ Kavram pek çok yazar ve düşünür tarafından açıklanması zor bir kavram olarak ele

³⁰ Yaşar, Ayşe, *Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017, s.8.

³¹ Colin Gray ve Geoffrey Sloan, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, Ankara 2003, s.4.

³² David Atkinson ve Klaus Dodds, *Geopolitical Traditions: Critical Histories of a Century of Geopolitical Thought*, Londra ve New York 2002, s.1.

³³ Gray ve Sloan, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, s.3.

alınmaktadır. Fakat bir açıklama getirecek olursak jeopolitik kavramı küresel ölçekteki siyasetin politikaları tarafından hem şekillenen hem de sonuçlanan özel coğrafyalar üzerindeki teori ve pratiklere vurgu yapar.³⁴ Farklı bir tanıma göre ise jeopolitik, “ Bir devletin ulusal gücünün, dış ilişkilerinin, politikasının ve diğer etkenlerin, ekonomik ve siyasî coğrafya açısından incelenmesi ve uygulanması, geleceğe yönelik hükümler içeren bir devlet yönetimi felsefesidir.”³⁵ Coğrafya ile politika ilişkisinin sonucunda ortaya çıkan Jeopolitik kavramının doğru ve faydalı kullanılması mantığıyla, stratejilerin üretilmesi ve bu stratejilerin coğrafyayı etkilemesi ya da coğrafyadan etkilenmesi sonucu ortaya çıktığını düşündüğümüz jeostrateji kavramı bu bağlamda jeopolitiğin gelişimi ile paralel gelişmiştir. Strateji kavramını tanımlamaya çalışırken bahsettiğimiz gibi stratejinin ana unsuru olma niteliğindeki coğrafya kaçınılmazdır³⁶ ve düşünürler bu kaçınılmaz coğrafyaya göre stratejiler üretmek durumunda kalmıştır.

Jeostrateji bir bölgenin iklim koşullarını, yeryüzü şekillerini (dağlık, göllerle kaplı, boğazlar ve geçitleri barındıran gibi), bitki örtüsünü, doğal kaynaklarını veya doğal kaynaklara olan uzaklığını, yüzölçümünü, sınır komşularını (savaş bölgelerine olan uzaklığı gibi), ulaşım güzergâhları açısından durumunu, deniz veya okyanuslara çıkış imkânını doğru ve gerçekçi bir şekilde değerlendirme ve bu değerlendirmeyi stratejik açıdan bir güç olarak kullanma olarak tanımlanabilir. Jeostrateji pek fazla tanımına rastlanmayan daha çok jeopolitiğin gölgesinde kalmış bir kavramdır. Jeopolitik kuramların ön plana çıkması bunun en önemli nedeni olarak görülmektedir. Pek çok çalışmada da birbirleri yerine kullanıldıkları görülmektedir.

Jeostratejinin bazı tanımlamalarına bakacak olursak tanımlarda jeopolitik, coğrafya ve stratejiye atıfların yer aldığını görebiliriz. Pek çok düşünür tanımlarında jeostrateji ve doğal kaynakların, politik ve jeopolitik faktörler tarafından belirlendiğini ve bu kavramları birbirinden ayırmanın çoğu zaman zor olduğunu belirtmiştir.³⁷ Örneğin, Pierre Celerier jeostratejiyi coğrafya ve strateji arasındaki ilişkilerin bilimi olarak tanımlar.³⁸ Benzer bir tanımda ise jeostrateji stratejinin saptanmasında coğrafi

³⁴ Jason Dittmer ve Jo Sharp, *Geopolitics: An Introductory Reader*, New York 2014, s.3.

³⁵ Oğuz Şimşek, “Nahcivan’ın Jeopolitik Ve Jeostratejik Önemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, Sonbahar, Kars 2010, s.113.

³⁶ Gray ve Sloan, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, s.215.

³⁷ Brian Slack ve John Starr, “Geostrategy, Resources And Geopolitics: Implications For The US Navy And Naval Port System”, *Marine Policy*, C. 21, S. 4, 1997, s.312.

³⁸ Pierre Celerier, *Jeopolitik Ve Jeostrateji*, Ankara 1963, s.71.

faktörlerin tesirlerini ve strateji ile coğrafya arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim olarak tarif edilir.³⁹ Jeostrateji tanımları incelendiğinde özellikle askeri alana atıfların da pek çok olduğu görülmektedir. Jeostratejiyi savunma yapısının, askeri gücünün, nüfus sorunlarının ve sınır durumlarının askeri açıdan incelenmesiyle ortaya çıkarılan dikkatli bir tahmin⁴⁰ olarak gören bir tanımın yanı sıra jeostratejiyi coğrafyanın askeri maksatlarla analiz edilmesi ve askeri harekâtın coğrafyanın koşullarını dikkate alarak planlanması ve uygulanması bilimi olarak tanımlayan düşünürler de vardır.⁴¹

Jeostratejiyi çalkantılı 20. Yüzyıl dünya siyasetinin karakteristik bir ürünü ve düşman silahlı kuvvetlerini nerede olursa olsun yenmeyi amaçlayan savaş stratejilerini değiştiren yeni bir yaklaşım⁴² olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Jeostrateji şüphesiz yalnızca askeri güce bağlı olmadığı gibi (jeostratejinin politikalar üzerinde de etkisi bulunmaktadır.); taktik, stratejik düşünce ve coğrafi şartları günün şartlarına uygun kullanması gereği de bir gerçektir. Özellikle günümüzde gerçekleşen küçük çaplı çatışmalar, jeostratejinin de buna uygun şekilde kullanılmasını gerektirmiştir ve jeostratejik fikirler ve uygulamalar da yeniden düzenlenmiştir.

Coğrafya ve stratejinin iç içe olduğu jeostrateji kavramı çerçevesinde bir analiz yapmak istediğimizde ise bölge coğrafyasının strateji ile ilgili olabilecek tüm faktörlerini ele almamız gerekmektedir. Bu faktörler jeostratejik bir analizin temelini oluşturduğu gibi bir bölgeyi ele alırken ayrıntılı bir şekilde incelenmesini de sağlamaktadır. Bahsi geçen faktörler coğrafi konumdan kaynaklanan veya coğrafi konumu belirleyen özellikler olabileceği gibi bölgenin arazisi ve beşeri özelliklerini de kapsamaktadır. Bir bölgenin jeostratejik olarak analiz edilmesi için öncelikli olarak bölgenin yüzölçümü ve bu yüzölçümünün özellikleri belirlenmelidir. Ardından bu bölgenin denize göre konumu ve bu denizlerin okyanuslara çıkışlarının olup olmadığı önemli bir faktördür. Denizler barış zamanında ticari ilişkileri belirlediği gibi, savaş zamanında veya barış zamanında gerçekleştirilen operasyonlarda askeri kabiliyetler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu durumlara bağlı olarak bir bölgenin lojistik imkânları o bölgenin hangi zamanda ulaşım ve sevkiyat açısından nasıl değerlendirileceği konusunda önemli bir faktör olduğunu bizlere göstermektedir.

³⁹ Necati Ucuzsatar, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik Ve Stratejisi*, Ankara 1986, s.28.

⁴⁰ Andrew Gyorgy, "The Geopolitics Of War: Total War And Geostrategy" , *The Journal of Politics*, C. 4, S. 5, 1943, s.349.

⁴¹ Nejat Tarakçı, *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji*, İstanbul 2003 s.190.

⁴² Gyorgy, "The Geopolitics Of War: Total War And Geostrategy" , s.347.

Lojistik, denize göre konum, yüzölçümü gibi faktörlerin yanı sıra bölgenin sınırları ve bu sınırların özellikleri önemli bir diğer faktördür. Bölgenin yeraltı kaynaklarına yakınlığı ise bölgenin sahip olduğu yeraltı kaynakları ve komşu olduğu yeraltı kaynaklarının incelenmesi ve analize dâhil edilmesi açısından dikkate alınması elzem bir faktördür. Coğrafi konum ile ilgili olan bu faktörlerin yanı sıra bölgenin arazisi ile ilgili olarak bilinmesi ve analize dâhil edilmesi gereken faktörlerden ilki iklimdir. İklim bölgedeki insan hayatına, yeryüzü şekillerine, bitki örtüsüne etki eden önemli bir unsurdur. Bölge ikliminin bilinmesi bölgeye yapılması gereken yatırımların yanı sıra bölgedeki insan hareketlerinin ve olanakların anlaşılması açısından çok önemlidir. İklimin etki ettiği yeryüzü şekilleri jeostratejik analizde önemli olan bir diğer faktördür. Yeryüzü şekilleri lojistik ve askeri veya askeri olmayan operasyonlarda bunlara bağlı olarak üretilebilecek stratejilerde önemli bir faktördür. Bölge arazisinin bitki örtüsü jeostratejik bir analiz için özellikle operasyonlar ve bölge ile ilgili üretilebilecek politikalar ve bölgeye gönderilecek malzeme veya insan gücü açısından önemlidir. Arazi ve coğrafi konum dışında bölgenin demografik özelliği önemli bir diğer faktördür. Bölge halkının sağlık, barınma, eğitim, cinsiyet, yaş ortalaması, ekonomik durumu ve ekonominin bağlı olduğu sektörler, mesleki özellikleri ve dil özellikleri ile kendilerini ait hissettikleri etnik ve dini gruplar önem arz etmektedir.

Jeostratejik analizin faktörlerinin iyi kavranması doğru ve gerçekçi bir analizi sağlayacağı gibi buna bağlı olarak kısa, orta ve uzun vadede gerçekçi stratejilerin belirlenmesindeki en önemli basamaktır.

1.2.1. Coğrafi Konum

Coğrafi konum; coğrafi bir nesnenin, Dünya'nın yüzeyine göre ve etkileşimde olduğu diğer nesnelere göre konumu anlamına gelir.⁴³ Kısaca bir bölgenin coğrafi açıdan bulunduğu yer o bölgenin coğrafi konumudur. Ratzel'den aktaran Makoşev'e göre; bir toprak parçasını önemli kılan değerli bir coğrafi konuma ve yeraltı kaynaklarına sahip olmasıdır.⁴⁴ Bir ülkenin coğrafi konumu, o ülkenin hangi iklim kuşağında

⁴³ Kulyash Kaimuldinova ve diğerleri, "Geographical Position of South-east of Kazakhstan as a Factor of Population and Region's Economy Vulnerability to Natural Disasters", *European Researcher*, C.31, S.10-1, 2012, s.1723.

⁴⁴ А. П. Макошев, *Политическая География И Геополитика*, Горно – Алтайск 2006, s.17.

bulunduğunu, okyanuslara çıkış imkânı olup olmadığını, ana ulaşım güzergâhlarına ve dünya siyasetinde önemli güç merkezleri ile önemli çatışma bölgelerine olan uzaklığını göstermektedir.⁴⁵ Buna göre; coğrafi konum sınırları belirli bir bölgenin yüzölçümü, su kaynaklarına göre konumu, komşu bölgeler ve bu bölgelerin özellikleri, bölgenin coğrafi konumunun getirdiği lojistik imkânlar veya bir dezavantaj olarak getirdiği lojistik zorluklar ile bölgedeki yeraltı kaynakları ve yeraltı kaynaklarına uzaklığı gibi faktörleri de içinde barındırır. Bu faktörler bölgenin refahını belirleyebilecek faktörler olduğu gibi güvenlik açısından stratejik öneme de sahip faktörlerdir. Coğrafi konumdan kaynaklanan avantajlar bölgenin önemini artıran ve ekonomik, askeri, siyasal açılardan gücünü belirleyen etkilere sahiptir. Örneğin; kıtalar arası bağlantı noktaları, ticaret yolları üzerinde bulunan boğazlar, gemi hareketlerinin kolay sağlanabildiği denizlere yakınlık (Donmuş denizler gibi gemi hareketlerine imkân vermeyen zorluklar.), doğal limanlara veya liman kurulmasına uygun kıyılara sahip olma, enerji nakil hatlarının geçiş güzergâhlarında yer alma, önemli kara ve demiryollarına sahip olma gibi avantajlar coğrafi konumun beraberinde gelmektedir.

1.2.1.1. Yüzölçümü

Bir bölgenin yüzölçümü o bölgenin coğrafi konumunu ve etkisini belirleyen bir faktördür. Yüzölçümüne bağlı olarak içerisinde barındırdığı toprak ve deniz alanlarında yer alan tüm diğer değişkenler bölgenin karakteristik özelliğini belirler. Belirli bir devlet için bahsedecek olursak bu topraklar devletin egemenliği altındaki coğrafi bir alandır, yani bir devletin belirli bir bölgede uluslararası olarak tanınan münhasır yetkileri anlamına gelir.⁴⁶ Bu nedenle toprak aynı zamanda jeopolitik bir kaynaktır ve devletler daha büyük yüzölçümüne sahip olmak için savaşılmaktadırlar.⁴⁷

Yüzölçümünün büyüklüğü önem arz etse de yüzölçümünün yanı sıra bölgenin diğer coğrafi ve beşeri unsurları önemlidir. Bu coğrafi ve beşeri unsurlar yüzölçümünün anlamlandırılması açısından önemlidir. Büyük bir yüzölçümüne sahip

⁴⁵ Faruk Kaya, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3 S.2, 2017, s.8.

⁴⁶ Иван Пирожник, *Проблемы Политической Географии И Геополитики*, Минск 2004, s.17.

⁴⁷ Макошев, *Политическая География И Геополитика*, s.17.

olmak daha fazla sorumluluk ve yatırım yapma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Güvenlik ve yönetim açısından da kaynakları daha stratejik kullanmayı önemli kılar.

Yüzölçümünün büyüklüğü ve buna bağlı olarak arazinin genişliği daha fazla sorumluluk getirdiği gibi savunma açısından değerli bir unsurdur. Sağladığı saha derinliği nedeniyle yüzölçümünün büyük olması bir ülke için olumlu bir özelliktir.⁴⁸ Anadolu'nun sahip olduğu yüzölçümü, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli unsur olduğu gibi iki dünya savaşında da Rusya'yı Almanya karşısında başarılı kılan unsur geniş bir alana sahip olunmasıdır.⁴⁹ Saha derinliği ve güç açısından da bir ilişki ortaya çıkmaktadır, savunma anında sahanın güce etkisi varken; bir devletin güçlenmesi durumunda hükmetmek istediği sahayı genişletme isteği de ortaya çıkmaktadır.⁵⁰

1.2.1.2. Denize Göre Konum

Denizler yüzyıllardır önemli savaş, ticaret ve ulaşım alanı olmuşlardır. Buna bağlı olarak bir bölgenin denize göre konumu savaş, ticaret ve ulaşım açısından o bölgenin yeterliliklerini belirleyen coğrafi bir faktördür. Denizlere göre konum ve denizler ile okyanuslara hakim olmak kara parçalarına hakim olmakta önemli bir yer tutar.

Deniz hakimiyeti teorisinin yazarı Alfred Thayer Mahan'a göre güçlü bir deniz kuvvetinin kurulması güçlü bir uluslararası ticareti beraberinde getirecektir.⁵¹ Günümüzde ABD üsleri ve İngiliz nüfuzunun olduğu bölgeleri göz önüne getirdiğimizde ise bu fikrin toprak parçaları sayesinde nasıl kalıcı hale geldiğini görebiliriz. Ayrıca bu üslerin ve nüfuz bölgelerinin de güçlü bir donanma ile gerçekleşebileceği ya da gerçekleştiği de aşîkârdır. Ayrıca özellikle İngiltere için bir ada devleti olmasının etkisini de hesaba katmak gereklidir. Çünkü ada devleti olmak

⁴⁸ İhsan Bakar, *Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.158.

⁴⁹ Kaya, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri", s.8.

⁵⁰ Ruhsar Müderrisoğlu, *Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s.28.

⁵¹ Bilal Karabulut, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Ankara 2005, s.45.

ekonomik, politik ve coğrafi açıdan çeşitli gereklilikleri beraberinde getirir.⁵² Saldırı alma ihtimalleri az iken yayılma ihtimalleri yüksektir.

Denize göre konumu ele alındığında ada özelliğine sahip bölgeler ve devletler eğer yeterli yüzölçümü ve kaynaklara sahipse en avantajlı bölgelerdir. Adalar denizlerle çevrili olduğundan saldırıya uğrama ihtimali kara sınırı olan bölgelere göre daha azdır. Ancak kendileri bu özelliklerini değerlendirerek ada dışında seferler düzenleyebilir ve böylece nüfuzlarını genişletebilirler. Bu açıdan bir ada devletinin diğer kara parçalarına yakın olması önem arz etmektedir, örneğin Avustralya'nın konumu nedeniyle çok güçlü bir nüfuza sahip olma ihtimali düşüktür.⁵³

Ada devleti ve gücü hakkında en güzel örnek İngiltere olacaktır. İngiltere ada dışı seferleri ile önemli bir yayılma göstermiştir. Bunun yanı sıra uzun yıllar yürüttüğü “Güç Dengesi “ politikası ile kıta devletleri arasında güçleri dengeleyici bir pozisyon alarak kendi adasına karşı tehditleri en aza indirmiştir. Kıta devletleri arasında bir devletin güçlenmesini engellemeye çalışmıştır.

Ada devletlerinin kendi kaynaklarıyla varlığını sürdürememesi veya adalardan oluşan devletlerin bir savaşta bağlantılarının kopması ise ada devletinin dezavantajıdır. Bu iki durum adaya hapsolmuşluk hissi yaratmaktadır. Bu duruma güzel bir örnek, 1943'te Japonya'ya karşı uygulanan; adalar arasındaki bağlantının kesilip, Japon ileri karakollarından bir atlanıp ardından gelen ele geçirilerek ikmal maddelerinden yoksun bırakılması ve askeri olarak bağlantılarının kesilmesi sonucu Japonya'nın zor duruma düşmesidir⁵⁴.

Adalardan sonra denize göre konum açısından en şanslı bölgeler açık denize veya okyanusa kıyısı olan ve bu kıyıları kullanabilen bölgelerdir. Bu bölgelerde kurulan devletler ise hareket yeteneğine dayalı bir dış politika ile yayılma gücünü yüksek tutar.⁵⁵ Ancak bu bölgelerde var olan bir devletin hem deniz hem de kara ordusunu yeterli güçte tutması gerekir çünkü ada devletlerinin sahip olduğu doğal bir koruma kalkanına (denizler veya okyanuslarla çevrili olmak) sahip değildir. Bu

⁵² Макошев , *Политическая География И Геополитика*, s.17.

⁵³ Suat Gün, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.68.

⁵⁴ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.364.

⁵⁵ Bakar, *Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri*, s.158.

nedenle saldırı alanları olarak yakın kıyıları ve fethedilmesi kolay iç bölgeleri tercih ederler. Osmanlı İmparatorluğunun yayılışı buna örnek gösterilebilir.

Denizlerden faydalanma konusunda en az avantaja sahip olan bölgeler ise açık denizlere çıkışı olmayan su kaynaklarına sahip ya da tamamen karalarla çevrili olan devletlerdir. Bu bölgelerde kurulan devletler denizlere doğru gelişim gösterme eğilimindedir. Örneğin Rusya'nın kuruluşundan itibaren kuzeye ve güneye ilerleme çabası bu durumdan kaynaklıdır. Bu ülkeler güçlendiklerinde güç dengeleri ve dünya düzeninde büyük değişikliklere neden olurlar.⁵⁶ Tamamen karalarla ve başka devletlerle sınırlandırılmış bölgelerde kurulan devletler ise genellikle bölgesel olarak önemli bir konuma ve buna bağlı olarak çatışma ve çıkar bölgeleri olma durumuna düşmektedir. Bu ülkelere örnek olarak ise Afganistan, Özbekistan, Sırbistan ve Çad verilebilir. Denizlerin ulaşım, askeri operasyonlar ve ticaret dışında yeraltı kaynakları nedeniyle önem kazandığı ve bu yüzden bu bölgelerde anlaşmazlıklar çıktığı da gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin Hazar Denizi'nin hiçbir okyanusa çıkışı olmamasına rağmen paylaşımı çok zor olmuştur.

Tüm bu bölgelerin denize göre konumu ele alındığında denizlerin gerek askeri, gerek ulaşım ve ticaret gerekse yeraltı kaynakları açısından önemli bir yeri olduğu göz önündedir. Buna bağlı olarak da deniz ve okyanusa göre konumu bölgelerin stratejik değerini değiştirmektedir.

1.2.1.3. Lojistik İmkânlar

“Mal ve hizmetlerin sağlanmasına yönelik etkinliklerin yönetimi, örgütlenmesi ve planlaması bilimi.”⁵⁷ ve “Kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması.”⁵⁸ şeklinde tanımlanan lojistik kavramı bir bölgenin coğrafi konumu ile doğrudan ilişkilidir. Coğrafi konumun yanı

⁵⁶ Gün, *Klâsik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, s.71.

⁵⁷ TDK, “Lojistik”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c237ada66a249.97218652 (Erişim: 26.11.2018.)

⁵⁸ TDK, “Lojistik”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2382f7d8f084.06244745 (Erişim: 26.11.2018.)

sıra karayolları, hava yolları, demiryolları ve denizlerdeki hareket kapasitesi de önemli faktörlerdir.

Bir bölgenin lojistik imkânları bölgenin veya bu bölgede kurulmuş bir devletin savaş ve barış zamanında jeostratejik önemini belirleyen önemli bir faktördür. Antik zamanlardan beri yolların bulunduğu bölgeler buna bağlı olarak ticaret, ulaşım ve gelişimin yaşandığı bölgeler olmuştur. Ulaşım ise devletin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır.⁵⁹ Uluslararası açıdan önemli olan yollar üzerinde bulunmak bir bölgeye değer kazandırdığı gibi bazı stratejik noktalara yakın olmak ve lojistik imkânları açısından bu bölgeye ulaşabilir olmak da bir toprak parçasına değer kazandırmaktadır.

Karayolları ve demiryolları lojistik imkânlar açısından kıtalararası bir özellik taşımasa da ticari ve askeri sevkiyatlarda önem arz etmektedir. Özellikle Rusya, Çin gibi büyük yüzölçümüne sahip devletler açısından kara ve demiryolları mutlaka hesaba katılması gereken lojistik imkânlardır. Demiryolları açısından baktığımızda; Rusya'nın jeopolitik çıkarlarında, ulaştırma altyapısının önemi ve hepsinden öte, üretici güçlerin dağılımında en önemli etken haline gelen demiryolu ağının geliştirilmesi sürekli devam etmiştir ve böylece bölgelerarası ekonomik bağların gelişmesini teşvik ederek ve onlar için yeni fırsatlar yaratarak, demiryolları Rusya'nın uluslararası rolünü güçlendirmede en önemli faktör olmuştur.⁶⁰ Yani demiryollarının inşası askeri ve jeopolitik açıdan Rusya'yı güçlendirmiştir.⁶¹

Denizyolları ve havayolları ise kıtalararası özelliklere sahip olması ve daha hızlı sevkiyatı sağlaması açısından önemlidir. Özellikle ada devletleri ve sınırlarının büyük bir kısmı denizlerle çevrili olan devletler için stratejik öneme sahip olan bu ulaşım yolları lojistik imkânlar açısından çok önemlidir.

Lojistiğin bir tedarik zinciri şeklinde ilerlemesi özellikle ticareti zorunlu kılan açlık ve yokluk dönemleri ile asker ve askeri malzeme sevkiyatını gerekli kılan durumlarda daha stratejik bir önem arz etmektedir. Bu zincirin bozulması istenmeyen sonuçlar doğurabileceğinden her türlü coğrafi ve beşeri faktör dikkate alınmalıdır.

⁵⁹ Нуртас Наурызбаев ve diğerleri, "Роль Автомобильных Дорог В Развитии Экономики И Социально-Политического Состояния Страны", *ВЕСТНИК Казнпу Им. Абая, Серия «Международная Жизнь И Политика»*, S.3-4(50-51), 2017, s.250

⁶⁰ Таисия Карпенкова, "Роль Железнодорожного Строительства В Модернизации России (1860-Е Годы – 1914 Год)", *Вестник МИЭП*, S.3 (16), 2014, s.99.

⁶¹ *Age*. s.99.

Yukarıda saydığımız durumlar içerisinde yer alan asker ve askeri malzeme sevkiyatını gerekli kılan durumlarda lojistik; askeri malzemenin tasarlanması ve geliştirilmesi, satın alınması, depolanması, taşınması, dağıtılması, bakımı, tahliyesi ve imhası; askeri personelin taşınması; tesislerin alımı veya inşası, bakımı, işletilmesi ve imhası; hizmet alımı veya sunumu ve sağlık hizmeti desteğini içerir.⁶² Planlama yapılırken buna uygun bir lojistik operasyonu hazırlanırsa stratejik hatalardan kaçınılır.

Bir devletin lojistik imkânları o devletin yönetsel, yatırımsal ve güvenlik değerleri açısından en üst seviyede kullanması gereken imkânlardır. Lojistik imkânlar bir devletin ana toprak parçasının sınırları dışında bulunan üsleri, nüfuz bölgeleri ve eksklav⁶³ toprakları açısından ise daha hayati bir öneme sahiptir. Bu bölgelerin kendi başlarına yeterli olmaması nedeniyle ana toprak parçasından destek alması gereklidir. Bazı durumlarda ise üsler, nüfuz bölgeleri ve eksklav topraklar birer lojistik üssü olarak kullanılarak stratejik değerlerini artırmaktadırlar.

1.2.1.4. Sınırlar Ve Sınırların Özellikleri

Bir bölgenin veya devletin coğrafi konumu aslında o bölgenin veya devletin sınırları ve sınırlarının özellikleri konusunda da bizlere fikir vermektedir. Coğrafi konumu siyasi olarak değerlendirirken sınırlar özelinde komşu sayısı, devleti komşularla bağlayan iletişim, dış dünyayla ilişkilerin doğası ve yoğunluğu, çatışmalar ve müttefiklikler içinde olma gibi parametreleri dikkate almak gerekir.⁶⁴ Buzullarla çevrili ve pek fazla komşusu olmayan bir ülkenin sınırları, kara komşularıyla çevrili bir ülkeye göre dış devletlerden gelecek tehlikelere karşı daha avantajlıdır. Bunun yanı sıra dağlarla sınırları belirlenmiş bir ülke de sınırları açısından avantajlıdır ancak bu ülkenin komşularıyla her türlü ilişkileri de sınırlı olacaktır bu nedenle komşular arası kültürel ve ekonomik etkileşim de daha az olacaktır.⁶⁵ Miraslar, anlaşmalar gibi

⁶² NATO, *NATO Logistics Hand Book*, Brussels 2012, s.20.

⁶³ Siyasi olarak bağlı bulunduğu halde coğrafi olarak bağlı bulunmayan topraklara verilen isimdir. Konumuzla ilgili olarak bu duruma Rusya'nın Kaliningrad bölgesini örnek verebiliriz.

⁶⁴ Макошев, *Политическая География И Геополитика*, s.18.

⁶⁵ Gün, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, s.61.

yollarla belirlenen sınırların geçirgenliği, çevresel etkileşimi ve medeniyeti belirleyecek önemli bir unsurdur.⁶⁶

Bir bölgenin sınırları yeryüzü şekilleri, denizler, akarsular gibi doğal yollarla belirlenebileceği gibi, enlem boylam ölçüleri, etnik ve dini yapılar veya hegemon güçlerin menfaatleri doğrultusunda da belirlenebilir. Belirlenen bu sınırlar belirlenme yöntemlerine göre çeşitli sorunlara neden olabilir ve komşu ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini etkileyebilir. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırlarının bir arada bulunduğu Fergana Vadisi farklı ülkeler içerisinde diğer ülkelere ait etnik kökenleri barındırmaları açısından sorunlara neden olmuştur.⁶⁷

Sınırın belirlenmesinden kaynaklanan sorunların yanı sıra ülke sınırlarının çatışma bölgelerine yakınlığı da yeni sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlar bölgenin istikrarsızlaşması, güvensiz hale gelmesi bunlara bağlı olarak ticaretin, turizmin etkilenmesi veya göçler şeklinde kendisini göstermektedir. Bu durumun en yakın örneği de Türkiye'nin komşuları olan Suriye ve Irak'taki istikrarsızlıklardır.

Ülke sınırlarının sebep olduğu jeostratejik bir diğer zorluk ise anklav veya yarı anklav olma durumudur. Anklav ülkeler bir diğer ülkenin topraklarıyla tamamen çevrili durumdadırlar. Bu ülkelere örnek olarak; Lesoto ve san Morino verilebilir, yarı anklav ülkelere örnek olarak ise Gambiya ve Bruney verilebilir.⁶⁸

Sınırların özellikleri sorunlara neden olabileceği gibi yukarıdada bahsettiğimiz üzere kültürel, ekonomik etkileşime de neden olabilmektedir. Bu etkileşimin gelişmesi ve halkların birbirlerine güvenmeleri sonucu eğitim, teknolojik faaliyetler, sanayi ve tarımdaki gelişmeler sınırlar arası geçişkenleşerek bahsi geçen bölgelerde gelişimi artırmaktadır. Bu modelin en güzel örneği de Avrupa Birliği olacaktır.

1.2.1.5. Yeraltı Kaynaklarına Yakınlığı

Bir bölgenin yeraltı kaynaklarına yakınlığı hatta yeraltı kaynaklarına sahip olması o bölgenin jeostratejik önemi açısından değerli bir faktördür. Özellikle yeraltı

⁶⁶ Yücel Atıla Şehirli, *Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumundan Kaynaklanan İç ve Dış Tehditler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, s.40.

⁶⁷ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences*, C. 11, S. 2, 2012, s.43.

⁶⁸ Макошев, *Политическая География И Геополитика*, s.17.

kaynaklarının çeşitliliği ve rezervinin durumu bu anlamda etkilidir. Politik ve stratejik yönüyle incelendiğinde yeraltı kaynaklarına sahip olmayan ve bu kaynaklara ihtiyacı olan bir devlet saldırgan politikalar izlemeyi tercih edecektir.⁶⁹ Günümüzdeki mevcut yeraltı kaynaklarından kaynaklanan sorunlar da bu nedenle ortaya çıkmaktadır.⁷⁰ Stratejik yeraltı kaynaklarına sahip olan devletler ise dışa bağımlılıktan kurtulma ve refahı artırma şansına sahiptir.⁷¹

Yeraltı kaynaklarına yakınlık ise hem yeraltı kaynağının ticaret yolunda olma açısından hem de boru hatlarının muhtemel güzergâhında bulunmaktan kaynaklanan potansiyelle transit bir ülke olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra yeraltı kaynaklarına yakınlık bu kaynakların paylaşımında ve üretiminde çatışmaların olduğu bölgelere de yakınlık anlamını taşımaktadır. Özellikle siyasi ve askeri yapısı güçlü olmayan ve yeraltı kaynakları çeşitli ve rezervi yüksek olan devletler komşuları açısından da tehlike arz etmektedir.

Yeraltı kaynaklarına yakınlık aynı zamanda bu yeraltı kaynaklarına ihtiyacı olan devletlere olan yakınlıkla birleştiğinde ise bahsi geçen bölgenin değeri stratejik olarak artmaktadır. Bu nedenle yeraltı kaynaklarına ve tüketicilerine olan uzaklık aynı zamanda güvenli bir güzergâh ile birleştiğinde bölgeye ticari katkısı yüksek olacaktır.

1.2.2. Arazi

Arazi coğrafi sınırları belirli bir alandaki; yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü gibi faktörleri içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Arazinin genişliği, yapısı, konumu bir bütün olarak ele alınmalıdır. Arazinin sağladığı imkânlar olabileceği gibi zorluklar da vardır. Bu imkânların ve zorlukların doğru değerlendirilmesi önemlidir.

Arazinin genişliğinden (yüzölçümünün büyüklüğünden) yukarı da bahsetmiştik. Arazinin genişliğinin önemini de aktarmıştık. Bunun yanı sıra arazinin şekli de önemlidir.⁷² Uzun bir arazi şekline sahip olmak arazinin her köşesine olan ulaşımı zorlaştıracaktır. Ayrıca arazi şekli düzgün almayan ülkelerin her bölgesi eşit

⁶⁹ Müderrisoğlu, *Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi*, s.28.

⁷⁰ Bakar, *Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri*, s.158.

⁷¹ *Age*, s.158.

⁷² Пирожник, *Проблемы Политической Географии И Геополитики*, s.29.

oranda gelişemeyecek ve sınırlarını korumak zorlaşacaktır.⁷³ Fakat merkeze eşit uzaklıklarda sınırlara sahip olmak o ülkeyi avantajlı hale getirecektir. Bu tür araziler daha fazla entegrasyona, bölgelere eşit erişime, iletişimin her tarafa yayılmasına ve sınırları korumak için daha düşük maliyetlere imkan verir.⁷⁴ Bu tür arazilere sahip olamayan ülkeler ise genellikle doğal faktörler neticesinde farklı arazi şekillerine sahip olmak durumunda kalmışlardır. Devletler bu nedenle bulundukları arazileri iyi tanımalı, tehlikeli ve güvenli bölgeleri belirlemeli ve buna uygun stratejiyi önceden hazırlamalıdır.⁷⁵

Yer şekillerinin, iklimin ve bitki örtüsünün etkileri arazi yapısı üzerinde şekillendirici olmuştur. Fakat geçmiş zamanlarda yer şekillerinin, iklimin, bitki örtüsünün etkileri daha baskın olsa da teknolojinin gelişmesiyle, kanallar, geçitler, tüneller açılması bu özelliklerin dezavantajlarını en aza indirmektedir.

1.2.2.1. İklim

İklim “yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumudur”⁷⁶. Bir arazinin iklimi o arazi ile ilgili pek çok bilgiyi bize aktarmaktadır. İklimin insan kaynağı, ulaşım, tarım, güvenlik, su kaynakları gibi pek çok değere etkisi vardır. Ayrıca peyzaj, jeoloji, su yolları ve dağ silsileleri gibi iklim de etnik ve daha geniş bir medeniyet türünün oluşumunda aktif olarak yer almaktadır.⁷⁷

İklim özelliği sürekli yağışlı olan bir arazide ya da sürekli eksi dereceleri gören bir arazide yaşam zordur. İnsanlar bu zorluklara ayak uydurmaya çalıştıkları gibi bu bölgelerden uzaklaşmayı da tercih edebilirler ve daha ılıman olan bölgelere göç ederler. Ancak iklim ile zorunlu olarak baş edilmesi gerektiğinde buna uygun tedbirler de geliştirmelidirler. Örneğin Rusya’da iklim zorluklarına ayak uydurulmaya çalışılmaktadır ancak zorlu iklime sahip bölgelerin nüfusunun seyrekliği de göz

⁷³ Пирожник, *Проблемы Политической Географии И Геополитики*, s.29.

⁷⁴ Age. s.29.

⁷⁵ Tzu, *Savaş Sanatı*, s.13.

⁷⁶ TDK, “İklim”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0KL%C4%B0M (Erişim:28.12.2018)

Sözlük,

⁷⁷ Александр Дугин, *Основы Геополитики*, Москва 1999, s.111.

önündedir. Rusya'nın kuzey topraklarının büyük çoğunluğu tundradır ve nadir bitki örtüsü ile çöllerden oluşur; bu nedenle kuzey topraklarının iklimsel doğası yerleşimin bir şerit şeklinde olmasından çok, noktalardan oluşmasına neden olmuştur çünkü aralarda kalan bölgeler soğuk, verimsiz ve yol yapımı ile köylere elverişli değildir.⁷⁸

Güvenlik açısından bir bölgenin iklimini tanımak önemlidir. İster bir iç güvenlik isterse bir dış güvenlik operasyonu olsun iklim hesaba mutlaka katılmalıdır. Operasyonda kullanılacak silahların, araçların ve kıyafetlerin iklime uygun olması önemlidir. Ayrıca lojistik faaliyetler de iklim hesaba katılarak planlanmalıdır. Pek çok çalışmada örnek gösterildiği gibi Rusya'nın kışı Napolyon ile olan savaşında ona yardım etmiştir. Vietnam'daki yağmurlar ve iklimin yapısı da ABD'li askerlere karşı Vietnamlılara yardım etmiştir.

Jeopolitik bakış açısına göre, medeniyet ve özellikleri genellikle coğrafya tarafından kesin bir şekilde belirlenir ve zorunlu olarak özel nitel kanunlara tabidir.⁷⁹ Coğrafyanın bir parçası olan iklim kuşakları dikkate alındığında daha ılıman olan orta kuşağın insan yaşamı için en elverişli alan olduğu ve güç merkezinin bu alanda yoğunlaştığı görülmektedir, teknolojinin gelişmesi ve iklime etki edilebilmesi ile bu merkez başka alanlara kayabilir.⁸⁰ Böylece iklim özelliklerinin elverişli olmasıyla stratejik önemi olan orta kuşak değerini kaybedebilir. Bu durum uzun sürecek çabalar sonucu gerçekleşebilecek olsa da orta kuşak devletlerinin stratejik öneminin azalması güç merkezlerinin kaymasına neden olabilir. Bu kayma da çatışmaların, ticaretin, teknolojinin ve gelişim seviyesinin yer değiştirmesine veya bulundukları bölgedeki etkinliklerinin azalmasına sebep olacaktır.

1.2.2.2. Yeryüzü Şekilleri

Arazi ile ilgili olan bir diğer analiz faktörü ise yeryüzü şekilleridir. Özellikle sınırlar ve sınırların özellikleri konumuzda belirttiğimiz gibi dağlar, güvenlik açısından en önemli yeryüzü şekilleri içerisinde yer almaktadır. Nicholas Spykman'dan aktaran

⁷⁸ Дугин, Основы Геополитики, s.175.

⁷⁹ Age, s.111.

⁸⁰ Gün, Klâsik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz), s.73.

Sadat Demirci'ye göre; Coğrafya, uluslararası ilişkileri belirlemede temel faktördür, çünkü aynı kalır; bakanlar değişebilir, diktatörler ölebilir ama dağlar yerinde kalır.⁸¹

İnsan yaşamı ve askeri stratejiler için büyük önemi olan yeryüzü şekilleri bir harekâta sınırlayıcı ya da yardımcı bir faktör olarak rol oynayabilir.⁸² Orta Anadolu'nun yapısı ve Kurtuluş Savaşında doğal bir kale olarak kullanılması bu duruma iyi bir örnektir.⁸³ Bunun yanı sıra dağların nükleer silahların etkisini azalttığını öne süren yazarlar da vardır.⁸⁴

Ekonomik ve lojistik açıdan incelendiğinde düz araziler ve ovalar stratejik önem arz etmektedir. Düz araziler ve ovaların etkileri bahsi geçen açılardan olumlu olsa da düşman güçlerinin bölgeye kolay hâkim olmasına neden olmaktadır. Ani saldırılarla denizler veya dağlar tarafından korunmayan ülkeler, kuşattıkları ülkelere göre daha savunmasızdır.⁸⁵

1.2.2.3. Bitki Örtüsü

Stratejik açıdan ele alınacak bir arazinin bitki örtüsü iklimi ve yeryüzü şekilleri kadar önemli olan bir diğer coğrafi faktördür. Bir bölgenin bitki örtüsü kaktüsler veya çalılardan oluşan bir çöl bitki örtüsü olabileceği gibi geniş ve sık yapraklı ağaçlardan oluşan bir orman da olabilir. Bitki örtüsünün bilinmesi arazi ile ilgili stratejilerin daha isabetli olmasını sağlayacaktır. Bitki örtüsü aynı zamanda analiz yaparken kullanacağımız lojistik imkânlar, demografik yapı gibi faktörleri de etkileyen bir faktördür.

Buzullar, çöller ve sık ormanlar insan yaşamının kolay olmadığı bölgelerdir. Bu tip bölgelerde ekonomik faaliyetlerin yeterli olması belirli bir nüfusu bölgede tutabilir. Ancak ekonominin zayıflaması varolan ağır koşullarla beraber nüfusun azalma eğilimi göstermesinde önemli bir faktördür. Örneğin; 1990'larda Rusya'nın

⁸¹ Saadat Demirci, “Значение Географических Факторов Для Положения Государств Их Политики И Экономики”, *International Conference On Eurasian Economies Session 7D: Международная Торговля*, 2013, s.1075.

⁸² Şenol Aydın ve Mehmet Ünlü, “Askeri Liselerdeki Genel Coğrafya Konularının Askeri Coğrafya İle İlişkisine Dair Bir Araştırma”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 11, 2005, s.29.

⁸³ *Age*, s.29.

⁸⁴ Gün, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, s.58.

⁸⁵ Demirci, “Значение Географических Факторов Для Положения Государств Их Политики И Экономики”, s.1075.

Sibirya bölgesinde ekonominin zayıflaması insanları geleneksel bilgi ve becerilerini hayatta kalma kaynağı olarak kullanmalarına neden oldu ancak ekonomik zayıflık yinede bölgede hayatı devam ettirmeyi zorlaştırmış olduğundan göçe sebep olmuştur.⁸⁶

Bitki örtüsünün zayıf olduğu veya çok sık olduğu bölgelerde nüfus az ve seyrek, nüfusun az ve seyrek olması nedeniyle doğal kaynaklar diğer bölgelere göre daha az kullanılmıştır.⁸⁷ Ayrıca bitki örtüsü insan ve hayvan beslenmesine de etki ederek beslenmeyi şekillendirir. Özellikle buğday ve türevlerinin yetiştirilebiliyor olması stratejik açıdan önemlidir.

Sık ormanlar, çöller ve buzullar daha önce de bahsettiğimiz gibi insan hayatının kolay olmadığı bölgelerdir. Bu bölgeler bir savaşta sahibi olduğu ülkeye avantajlar sağlayabilir. Örneğin Vietnam Savaşı'nda ABD askerleri sık ormanlardan faydalanan Vietnamlılar tarafından tuzaklara çekilerek yenilgiye uğratılmışlardır.

Ormanlık veya bataklık bölgelerde ikmal şartlarının da zorluğu göz önünde bulundurulması gereken hayati bir konudur. Fakat tüm bu durumlara rağmen kazanılan savaşlar da vardır. Norveçlilere karşı kazanılan Norman zaferi az kaynak, bataklık ve ormanlık alan gibi zorluklarla mücadeleye rağmen savaş stratejisinin mevcut şartlara göre uygulanmasıyla kazanılmıştır⁸⁸. Günümüzde de bu bölgelerin düşman tarafından aşılması havayolu dışında zordur. Yani günümüzde bile bu bölgelerdeki herhangi bir ihtiyacı karşılamak için harekete geçildiğinde lojistik imkânların da düşük seviyede olacağı görülmektedir.

1.2.3. Demografik Özellikler

Bir coğrafyada yaşayan insanların demografik özellikleri bölgeye yönelik hazırlanacak bir stratejinin önemli faktörlerinden biridir. Bir bölgenin demografik özelliklerini bilmek o bölgedeki insan kaynağını yakından tanımayı sağlayacaktır. Bölgenin nüfusu hem nicelik hem de nitelik yönünden hesaba katılmalıdır.⁸⁹ Bölge

⁸⁶ Николай Вахтин, “Состав населения Сибири и Севера” , Население Сибири И Севера, Александра Пиир(E.d.), Санкт-Петербург 2016, s.33.

⁸⁷ Gün, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, s.73.

⁸⁸ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.101.

⁸⁹ Lütfü Onganer, *Genel Olarak Jeopolitik ve Jeopolitik Durumun Milli Güvenlik Politikasına Etkileri*, Ankara 1965,s.17.

insanlarının sağlık, barınma, eğitim, cinsiyet, yaş ortalaması, ekonomik durumu ve ekonominin bağlı olduğu sektörler, mesleki özellikleri, dil özellikleri ile kendilerini ait hissettikleri etnik ve dini gruplar önem arz etmektedir. Tüm bu özelliklerin dikkatli incelenmesi pek çok faydayı beraberinde getirecektir. Bu nedenle ekonomistlerin belirli bir bölgedeki bedensel ve engelli insanların yüzdesini bilmesi bir taslak planlaması için önemlidir, savunma bakanlığının bölgedeki askerlik çağındaki erkeklerin varlığı hakkında bilgi sahibi olması önemlidir, milli eğitim bakanlığının öğretmen yetiştirmek için okul çağındaki çocuk sayısı ve bölgedeki nüfusun dil durumu hakkında verilere ihtiyacı vardır.⁹⁰

Nüfusun niteliksel özellikleri en önemli özellikleri olduğu gibi nüfusun niceliği de askeri, ekonomik ve barınma olanakları açısından önemlidir. Nüfusun fazla olması ekonomisi zayıf olan bir ülke için daha fazla zorluğu beraberinde getirirken, fazla nüfusu doğru şekilde kullanabilmek ise ekonominin büyümesine katkı sağlamaktadır. Olumlu ekonomik göstergeler eşliğinde nüfus artışı, ekonomik ve sosyal kalkınmayı olumlu yönde etkileyecektir.⁹¹ Nüfusun az olması veya giderek azalan bir eğilim göstermesi ise üretici olan gençlerin azalması, tüketici olan yaşlıların artmasına neden olacak ve ekonomik dengeler bozulacaktır.

Nüfusun niteliğini belirleyen özelliklerden biri olan eğitim seviyesi ve kişilerin meslekleri dikkatle incelenmesi gereken bir diğer konudur. Nüfusun büyüklüğu ve yapısının yanı sıra bilgi ve beceri düzeyi ve eğitim seviyesi üretim sisteminin temel girdisini oluşturmaktadır.⁹² Eğitim seviyesinin yüksek olması, kadın eğitime verilen önem, eğitimin kalitesi, meslek gruplarının ihtiyaca uygun şekilde dağılımı ve buna bağlı olarak işsizliğin azaltılması gibi faktörler dengeli ve kaliteli bir demografik yapı oluşturacaktır. Bu faktörlere önem verilmediğinde oluşabilecek dengesizlik sorunlara neden olabilmektedir.

Cinsiyet, yaş ortalaması, sağlık ve barınma olanakları ise nüfusun niteliğini belirleyen bir diğer faktör grubudur. Özellikle sağlık ve barınma imkânlarının yetersizliği yaş ortalamasının düşük olması ve cinsiyet yapısındaki dengesizlik bir ülkenin geleceğini etkileyebilecek güçteki sorunlardır. Bir bölge incelenirken sağlık

⁹⁰ Николай Вахтин, “Состав населения Сибири и Севера”, s.7.

⁹¹ Алвард Затилян, “Влияние Демографической Ситуации На Социально-Экономическое Развитие Ра”, *Региональные Проблемы Преобразования Экономики*, S.1, 2017 s.113.

⁹² Sosyal Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğu, *Türkiye’de Yaşlıların Durumu Ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Yayın No: DPT 2741, Ankara 2007, s.41.

ve barınma imkânlarının durumu, yaş ortalaması, cinsiyet dağılımı uygun stratejinin hazırlanabilmesi açısından çok önemlidir. Eksik veya sorunlu olan konuları çözüme kavuşturmak stratejik açıdan önemli bir adım olacaktır.

Demografik yapının kültürel özellikleri ise dikkate alınması gereken önemli konulardan biridir. Kültürel özellikler devlet sınırları ile sınırlandırılmayacak olmasının yanı sıra bir devletin sınırları içerisinde birden çok kültürel yapı bulunabilir. Rusya Federasyonu içerisindeki farklı kültürel yapılar buna en güzel örnek olacaktır. Kültürel yapılar genellikle dil, din ve etnik aidiyet üzerinden oluşmaktadır. Bir devletin kendi sınırları dışında bulunan ancak kendi kültürel yapısından olan insanlar üzerindeki etkisi kültürel bağı olmayanlara oranla daha yüksek olacaktır.

Demografik özelliklerin içerisinde yer alabilecek, fakat saydığımız özelliklerin dışında yer alan, jeostratejik bir analizde dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik ise bölgenin coğrafyasıyla bölge insanının ilişkisidir. Bu ilişki araziye olan bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Vatan kavramı ile tanımlayabileceğimiz bu ilişki pek çok durumda devletler için kurtarıcı olmuştur. Bu ilişki toprak parçasının çeşitli savaşlar sonucu zorlukla kazanılmış olması, bahsi geçen toprakların ilahi bir kaynaktan kendilerine vaat edildiğine inanılması veya uzun yıllardır bu topraklarda yaşanılması gibi nedenlerle ortaya çıkabilir. Devletin bir bütün olarak zor durumda kalması ve bekasının tehlikeye düşmesi gibi durumlarda halkın topraklara bağlılığını gösterdiği ve bir millet-vatan ilişkisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ilişki bir halk-devlet ilişkisinden farklı olarak manevi bağlılık içermektedir. Burada Rusya'nın "Anavatan Savunması"⁹³ dediği iki savaş örnek verilebilir.⁹⁴ Bu savaşlardan biri 1812 Fransa-Rusya Savaşı⁹⁵, bir diğeri ise Rusya için İkinci Dünya Savaşı'nın 1941-1945 arasındaki dönemidir.⁹⁶

Bir coğrafyada yaşayan insanların demografik özelliklerini bilmek, arazinin yapısı, büyüklüğü, sağladığı imkânları bilmek gibi değerli olmasının yanında o

⁹³ Rusça aslı: "Отечественная Война"

⁹⁴ Центр Сулакшина (Центр Научной Политической Мысли и Идеологии), "Сколько Отечественный Войн Было В Истории России?", *Makale*, <http://rusrand.ru/analytics/skolko-otechestvennyh-vojn-bylo-v-istorii-rossii> (Erişim: 04.03.2019)

⁹⁵ Виктор Безотосный ve Александр Подмазо, *Отечественная Война 1812 Года Биографический Словарь*, Москва 2011, s.5.

⁹⁶ Андрей Голубев, *Великая Отечественная война 1941–1945 гг. Энциклопедический словарь*, Москва 2015, s.8.

Bu dönem ile ilgili çeşitli istatistiki bilgiler için: Федеральная Служба Государственной Статистики, "Великая Отечественная Война", Москва 2015.

bölgede daha uzun süre geçerli olabilecek stratejileri yaratmayı sağlayan bir faktör olması nedeniyle diğer faktörlerden önemli derecede farklıdır. Yani demografik özellikleri bilmenin ve buna bağlı strateji üretmenin önemi, etkisinin uzun süre kalıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

1.3. ASKERİ STRATEJİ: RUS ASKERİ STRATEJİSİ

Bir satranç karşılaşmasında saldırı ya da savunma prensiplerine dayalı taktikler belirlenebilir ve oyun bu şekilde yönlendirilebilir. Belirlenen bu taktikler ve karşıdan gelecek hamleleri tahmin edebilmek, bu hamlelere karşı hamle yapabilmek ise bir stratejiyi gerektirir. Bu manada strateji bir akıl yürütme ve tecrübe bileşkesidir. Savaşlarla ve bu savaşlardan kazanılan tecrübelerle gelişim ve değişim gösteren strateji, varoluş noktasındaki manasıyla (askeri olarak) ele alındığında karşımıza yeni bir kavramı çıkarmaktadır: “askeri strateji”.

Barış ve savaş zamanında tüm şartlar altında ulusal güvenlik hedeflerine ulaşmak için silahlı kuvvetleri (silahlı kuvvetler olmak zorunda değil) kullanma sanatı ve bilimi⁹⁷ olarak açıklanan askeri strateji kavramı; bir hedefe ulaşmak için belirlenen taktikler ve planlar bütünüdür. askeri alanda kullanılması olarak da tanımlanabilir. Ayrıca askeri strateji milli gücün hazırlanması, milli hedef veya hedeflere yöneltilmesi, tertiplenip düzenlenip kullanılması şeklinde de tanımlanmıştır.⁹⁸ Literatüre baktığımızda kavramın tanımından çok tarihsel süreci ve içeriği ile ilgilenildiğini görmekteyiz. Askeri strateji başlığı altında çeşitli savaşlar ve bu savaşlardaki stratejiler ele alınırken, çeşitli tecrübelerden de bahsedilmektedir. Örneğin; Fransızların Ruslara saldırısı sırasında kış ve soğukla karşılaşmalarından ve yenilmelerinden Hitler ders almış olsaydı aynı şekilde yenilgiye uğramama ihtimali yüksekti⁹⁹ veya Hitler’in saldırganlığına karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımlar¹⁰⁰

⁹⁷ John Collins, *Military Strategy: Principles, Practices, and Historical Perspectives*, Washington 2002, s.301.

⁹⁸ Zekai Doğanay ve Fikret Atun, *Ortadoğunun Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Ankara 1994, s.25.

⁹⁹ Dave Ketchen ve Jeremy Short, “Strategic Management: Evaluation and Execution”, *Ders Kitabı*, s.28.

https://my.uopeople.edu/pluginfile.php/57436/mod_book/chapter/122442/BUS%205117%20Strategic-management-evaluation.pdf (Erişim: 24.10.2018)

¹⁰⁰ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.508.

yerine farklı stratejiler geliştirilseydi tarih farklı olabilirdi. Bahsi geçen şekildeki tecrübelerin birikimi ve yıllardır devam eden ve tekrarlanan davranış biçimleri sonucu askeri strateji her devlet için özelleşmiştir. Tecrübeler ve karşılaşılan yeni düşmanlar stratejilerin gelişmesini sağlamış bazen ise politikalar stratejileri etkilemiştir.

1.3.1. 1917 Devrimi'ne Kadar Rus Askeri Stratejisi

Ruslar tarih boyunca mücadele içinde yaşamış ve topraklarında genişleme gerçekleştirmiş bir toplumdur. Bu genişleme Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla toprak kaybı ile yer değiştirmiş olsa da Kırım'ın ilhakı Rusların topraklarını genişletme enerjisine sahip olduklarını tekrardan bizlere göstermiştir. SSCB'nin kuruluşundan önceki döneme kadar olan tarihsel süreçte de Ruslar genel olarak hükmettikleri toprakları genişletme ve daha verimli arazilere ulaşma çabasıyla yayılma göstermiştir. Küçük bir knezlikten¹⁰¹ pek çok toprağa hükmeden bir devlete doğru evrilmişlerdir. Rusların bu süreçte karşılaştıkları çeşitli zorluklar ve bu zorluklara karşı koyma çabaları onların askeri stratejilerinde değişimlere de yol açmıştır. Karşılaştıkları zorluklar çerçevesinde bazen savunmacı çoğu zaman ise saldırgan ve yayılmacı stratejileri göze çarpmaktadır. Askeri stratejileri ise özellikle knezlik döneminde güç kullanma üzerine kurgulanmıştır. Çarlığın kurulmasıyla devletleşmeye başlamaları din, diplomasi, ticaret gibi faktörleri de stratejilerine dahil etmelerini beraberinde getirmiştir. Çarlığın ilerleyen dönemlerinde dünya tarihi açısından da önemli bir devlet haline gelmeleriyle ittifaklar kurma stratejisini benimsemişlerdir.

1.3.1.1. Kuruluş Dönemi

Ruslar ilk olarak 862 yılında¹⁰² Novgorod Knezi Rurik tarafından Ladoga (Ладожское озеро) ve İlmen (Ильмень) gölleri civarında teşkilatlandırılmışlardır.¹⁰³ Daha sonraları Rurik'in akrabası olduğu düşünülen Oleg' in başa geçerek Kiev'e saldırması

¹⁰¹ Slav uluslarında beylik, prenslik yapan yönetici.

¹⁰² Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1987, s.20.

¹⁰³ Mesut Hakkı Caşın, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Ankara 2015, s.34.

ve burayı ele geçirmesi ile de Rusların güneye seferleri de başlamıştır.¹⁰⁴ Böylece ileriki tarihlerde daha çok karşımıza çıkacak olan sıcak bölgelere yayılma stratejileri işte tam da bu zamanlarda kendini göstermeye başlamıştır. Kiev'in bulunduğu bölgenin hem iklimsel olarak sıcaklığı hem de insan ve mal akışına yakınlığı Rusların sıcak bölgelere yayılma stratejilerindeki “sıcak” kelimesinin altındaki anlamı bizlere göstermektedir. Ruslar bölgedeki sefer sayılarını artırarak seferlerine devam etmişler ve daha fazla toprağa hükmetme, daha fazla topraktan faydalanma amacıyla yayılmacı bir askeri strateji takip etmişlerdir. Bu yayılmacı stratejileri Clausewitz ve Ludendorff'un stratejiye yaklaşımlarını akıllara getirmektedir. Savaşa her zaman hazır olma ve dolaylı stratejilerden çok muharebelere önem verme şeklinde özetleyebileceğimiz bu yaklaşım Rusların 907 yılında Bizans'a bir sefer düzenleyerek Bizans'ı da vergiye bağlamaları şeklinde önemli bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁰⁵ Daha sonraları da seferlerini durdurmamaya Hazar Bölgesi ve onların müttefiki Volga Bulgarları ile Kafkasya'ya çeşitli seferler düzenlemişlerdir ve buraları fethetmişlerdir.¹⁰⁶ Böylece kendileri için daha güvenli bir çevre yaratmaya ve yeni kaynaklara ulaşmaya çalışmışlardır. 1060 sonrası ise yayılmacı stratejileri iç meselelerin de etkisiyle değişmeye başlamış, bu dönemde başlayan Kuman akınları ile bölünmüş halde bulunan knezlikler güçlerini kaybetmeye başlamışlardır.¹⁰⁷ 12. Yüzyıla kadar güneyden kuzeye başlayan göçler artış göstermiş ve 12. yüzyılın başında Suzdal Rusyası olarak bilinen bölgenin nüfusu hızla artmış, ayrıca bölgede bulunan Fin kavimleriyle karışan halk Kiev Rusyası'ndaki akrabalarıyla farklılık göstermeye başlamışlardır.¹⁰⁸ 1223 yılında göç etmelerine neden olan Kumanlarla Ruslar Moğol istilasına karşı birleşselerse de Kalka Meydan Muharebesi'nde yenilgiye uğramışlardır¹⁰⁹ ve bu yenilgiden sonra Moğol kağan Ögeday'ın ölümüne kadar Batu Han bölgeyi istilaya devam etmiştir.¹¹⁰ Daha sonraları Suzdal Rusyası içindeki

¹⁰⁴ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.21.

¹⁰⁵ Александр Орлов ve diğerleri, *Хрестоматия По Истории России*, Москва 2004, s.24.

¹⁰⁶ Галина Будник, *История России: С Древнейших Времен До 1917 Года*, Иваново 2003, s.20-21.

¹⁰⁷ Андрей Слядзь, *Военно-Политические Проблемы Отношений Византии И Руси XI – Начала XII Веков*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Санкт-Петербургский Государственный Университет, Санкт-Петербург 2016, s.32-33. <https://disser.spbu.ru/disser/dissertatsii-dopushchennye-k-zashchite-i-svedeniya-o-zashchite/details/12/1179.html> (Erişim: 05.12.2018)

¹⁰⁸ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.50-51.

¹⁰⁹ Юрий Макаров, *История России в Древности До Начала XVII Века*, Нижний Новгород 2012, s.17.

¹¹⁰ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.70.

Moskova Irmağı çevresinde kurulan Moskova knezliği Rusların Moğollara ödedikleri vergileri toplama görevini üslenerek Moğolların vekili konumuna gelmiştir.¹¹¹ Bölgede ayrıcalıklı güç konumuna gelen ve topraklarına Novgorod şehrini de ekleyen Moskova Knezliği güçlenerek gelişmiş fakat; salgın hastalıklar, kıtlık, karsız ve soğuk kışlar ile Novgorod'u sel basması gibi felaketlerin ardından Kazan Hanlığı'nın bu knezliğe saldırmasıyla knezliğin gücü kırılmıştır.¹¹² Bu dönem Rusların baskı altında olduğu ve yayılmacı bir askeri stratejiden çok siyasi ve diplomatik yollarla sorunlarını çözmeye çalıştığı bir dönem olmuştur. Böylece Ruslar stratejilerinde ilk kez muharebeden çok dolaylı yollarla başarı elde etmeye yönelik faaliyetleri tercih etmişlerdir.

1439 yılına gelindiğinde bölgedeki Osmanlı tehlikesine karşı Bizans İmparatorluğu Roma Papalığı'yla bir anlaşma yaparak Papalığı ortodoksluğun başı olarak kabul etmiştir¹¹³ ancak Ruslar buna karşı çıkarak Bizans Kilisesi'nden ayrıldıklarını ilan etmişlerdir.¹¹⁴ Bu dönemden sonra Ruslar Ortodoksluk mezhebini siyasi ilişkilerde kullanmaya başlayarak Ortodoksları etkilemeye çalışmışlardır. Ortodoks Hristiyan toplumlarla yakın ilişkiler kurmuş ve ortodoksluğu bir nüfuz aracı olarak kullanmışlardır. Ayrıca zamanla Rusya'yı Bizans'ın varisi olarak adlandırmaya başlamışlardır. Ortodoksluğun stratejik bir araç olarak kullanılması ilerleyen süreçte pek çok savaşta (Yunanların Osmanlı'dan ayrılışı ile Balkanlar, Kafkasya'da Gürcistan ve Osetya'da gerçekleşen savaşlar gibi)¹¹⁵ ve sosyalizmin yayılmasında önemli bir nokta olmuştur. Örneğin; Rusya ve Ortadoğulu Ortadokslar arasındaki geleneksel ilişki Rusların ortodoksluğu reddedip ateizmi kabul ettiği Sovyetler Birliği döneminde bile Sovyet nüfuzunun Ortadoğu'ya yayılmasında etkili olmuştur.¹¹⁶

Yukarıda bahsettiğimiz doğrudan muharebe yerine siyasi ve diplomatik yolları tercih etme ve ardından gelen Ortodoksluğun hamiliği kimliğini üstlenmesi ile Rusya

¹¹¹ Валерий Анашвили ve Антоний Погорельский, *История России: Факторный Анализ*, Москва 2010, s.174-175.

¹¹² Kurat, Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar, s.99-100.

¹¹³ Михаил Гаврилов, *Православие и Ферраро-Флорентийский Собор*, Бельгия 1954, s.3.

¹¹⁴ Зема Валерий, "Флорентийская Уния И Автокефалия Московской Церкви", *Cahiers du Monde Russe*, C. 46, S. 1-2, 2005, s.397-398.

¹¹⁵ Leonid Issaev ve Serafim Yuriev, "Rusya'nın Orta Doğu Politikasının Hristiyanlık Boyutu", *Alsharq*, Uzman Görüşü Bölgesel Politika, İstanbul 2017, s.2

¹¹⁶ Age. s.4.

devletleşme dönemine doğru, ana stratejisinde dolaylı yöntemleri de kullanarak askeri stratejisini geliştirme yönünde önemli adımlar atmıştır.

1.3.1.2. Devletleşme Dönemi

III. İvan dönemiyle başlatabileceğimiz bu dönem özellikle dini askeri stratejide önemli bir konuma yerleştirmiştir. III. İvan döneminde Novgorod'lular Litvanya korumasına girmiş ancak III. İvan Ortodoks bir Rus şehrinin Katolik bir ülke yönetimine girmesine karşı olduklarını belirterek Novgorod'a saldırmış, Novgorod'u tamamen ele geçirmiş ve Novgorod'da sözü geçen tüm aileler ortadan kaldırılmıştır.¹¹⁷ Böylece kendilerine yakın yeni nüfuzlu aileler yaratarak etkili olmayı amaçlamışlardır. Rusların SSCB kurulduktan sonra da izlediği bu strateji kendilerine sadık ve yönetmenin kolay olduğu bir toplum yaratmıştır. Ruslar (Moskova Knezliği) bu dönemde Bizans Kilisesi'nden ayrıldığı için dini olarak Metropolitlik¹¹⁸ seviyesinde¹¹⁹ bir yerde yer almışlardır. Buna rağmen metropolitlik seviyesinde bile ortodoksluğu nüfuz aracı olarak kullanmaya ve güçlenmeye çalışmışlardır. 1480 yılında güçlenen ve yanına Kırım Hanlığı'nı alan Moskova Knezi'ne karşı Altınorda Devleti sefere çıkmış ancak sefer iki tarafın da çekilmesi¹²⁰ ve Altınorda Hanı'nın çadırında Sibir ve Kırım Hanlarının gönderdiği adamlar tarafından öldürülmesi ile son bulmuştur¹²¹, böylece 1480'den sonra Moskova Knezliği bağımsız bir devlet halini almıştır.¹²² Bağımsızlık ve dini önderlik rolünü kazanmaya başlamalarıyla Ruslar adeta yeni bir kuruluş dönemine girmiş ve kuruluş dönemindeki gibi askeri güce dayalı yayılmacı stratejileri geniş toprak kazanımlarıyla tekrar askeri alanda kendini göstermeye başlamıştır. 1487' de Rus kuvvetleri Kazan Hanlığı üzerine yürüyüp burayı Rus nüfuzu altına alarak¹²³, 1492' de Kırım Hanlığı'nın

¹¹⁷ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.110-111.

¹¹⁸ Metropolitlik; Hristiyanlıkta bir bölgenin tüm kiliselerinden sorumlu piskopos veya başpiskoposun yönetimi. Slav Kiliseleri'nde Patrik ile Başpiskopos arasında bir yere denk gelen unvan olan metropolitin yönetimi altındaki bölgedir.

¹¹⁹ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Federasyonu'nda Din Eğitimi Meselesi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, S. II/1, 2013, s.224.

¹²⁰ Юрий Хотин ve Анна Бочкарева, *История России В Портретах Ее Государственных Деятелей XIII – Начала XVII Века*, Краснодар 2017, s.16.

¹²¹ Дамир Исхаков, *Введение в Историю Сибирского Ханства*, Казань 2006, s.58.

¹²² Галина Логунова, *Русь И Золотая Орда: Проблема Взаимовлияния*, Иркутск 2014, s.58.

¹²³ Хотин ve Бочкарева, *История России В Портретах Ее Государственных Деятелей XIII – Начала XVII Века*, s.55.

da aracılığıyla Osmanlı ile ilk münasebetlerini kurmuşlardır.¹²⁴ 1556'da Astrahan Hanlığı'nın da tamamen Rusların eline geçmesiyle Rusların Kuzey Kafkaslara ilerleyişi başlamıştır.¹²⁵ Bu bölgedeki halkları kontrolü altına almaya başlamıştır.

Bu dönemde Osmanlı'nın dışında pek çok devletle de ilk ilişkilerini kurmaya çalışmış ve kendini uluslararası alanda bir devlet olarak göstermeye başlamıştır. Ruslar Osmanlı'dan sonra İtalya ile ilk ilişkilerini kurmuşlar ve İtalyan mimarlar ile top ustalarını ülkelerine davet etmişlerdir.¹²⁶ Aynı dönemde bir Alman asilzadesinin Moskova'ya yaptığı gezi sonucu Almanların da Ruslardan haberi olmuş ve ilk ilişkileri bu münasebetle kurulmuş olmuştur, ardından Alman teknisyenler de Rus Devleti'nde çeşitli madenler bularak yeni gelişmelere yol açmışlardır.¹²⁷

Bu tarihlerde Ruslar bir yandan da ülkelerinin batısında bulunan topraklara ilerlemek istemişlerdir bu nedenle de Lehistan hâkimiyetindeki topraklara saldırılarda bulunmuşlardır ancak Lehler karşı atağa geçerek Rus şehirlerine doğru ilerlemeye başlamışlardır,¹²⁸ bu ilerlemenin sonucu olarak Ruslar Lehlerin üzerine gidemeyeceklerini anlayarak İsveçliler ve Estonya üzerine yürümeye karar vermişlerdir ancak bu savaş da onlara birkaç Rus şehrine mal olmuştur.¹²⁹ Bu dönem Rusların özellikle batılı komşularıyla sürekli çatışma yaşadığı bir dönemdir. Topraklarını genişletme isteğindeki Ruslar batı yönünde ilerlemek için çaba sarf etmişlerdir. Batı yönünde ilerlemek Ruslar için jeostratejik bir amacı gerçekleştirmeyi sağlayacaktı çünkü; böylece Baltık Denizi'ne ulaşarak yeni kıyılar elde etmeyi amaçlamaktaydılar.

İlerleyen dönemlerde Ruslar için stratejik bir ittifakın başlangıcı olacak olan olaylar 1550'lerde meydana gelmeye başlamıştı. İngiliz tüccarlarından oluşan üç gemi 1553'te kuzeye doğru yola çıkarak, bir gezi düzenlemişler ancak bu gemilerden biri Rus kıyalarına ulaşmış ve böylece ilk Rus-İngiliz münasebetinin kurulmasına önayak olmuştur¹³⁰. Bu olaydan sonraki gelişmeler neticesinde İngilizlere Rus toprakları

¹²⁴ Константин Жуков, “Формирование Представлений об Османской Империи в России в XVIII – Начале XX в.”, *Вестник Московского Университета*, С.13, S. 1, s.36.

¹²⁵ Александр Кадира, “Участие Стрелецкого Войска В Присоединении Астраханского Ханства К Московскому Государству”, *Global Scientific Potential History, Philosophy and Sociology*, С.35, S. 2, 2014, s.41-42.

¹²⁶ Татьяна Зонова, *Россия И Италия: История Дипломатических Отношений*, Москва 1998, s.14.

¹²⁷ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.121-122.

¹²⁸ *Age*, s.161.

¹²⁹ *Age*, s.167.

¹³⁰ Сергей Платонов, *Москва И Запад*, Берлин 1926, s.12-13.

üzerinde serbestçe ticaret yapabilme yetkisi verilmiş Ruslar da Lehlere karşı bir müttefik kazanmayı amaçlamışlardır.¹³¹ Rusları gelecekteki önemli askeri stratejisi olacak olan ittifaklar kurma stratejisi bu döneme dayanmaktadır. Ancak Korkunç İvan'ın ölümünden sonra tahta geçen hiçbir çar başarılı olamamış, taht kavgaları ve tahtın sahipsiz kalması gibi durumlar ortaya çıkmış bu durumdan faydalanan Lehler, Lehistan prensini Rus tahtına çıkarmışlardır.¹³² Böylece Rusların Lehlere karşı planları uygulanamamıştır. Önceleri prence biat eden Rus ahali daha sonra bunu Lehlerin Rus topraklarını ele geçirme planı olarak görmüş, ayaklanmış ve başarılı olarak bir meclis seçimiyle de Mihael Romanov'u 1613'te tahta geçirmişlerdir.¹³³ Böylece yeni bir dönem başlamış ve Rusya için temkinli ilerleyecekleri bir süreç ortaya çıkmıştır. Ruslar bu tarihlerde savaşa girmekten yana olmayan bir tavır sürdürmüşlerdir. Bu toparlanma sürecinde daha çok dışa kapalı bir politika ve buna uygun olarak da dolaylı tutumlar içeren stratejiler belirleyen Ruslar doğrudan hiçbir devleti karşısına almamaya çalışmıştır. Örneğin; 1637 yılına gelindiğinde Azak Kalesi Osmanlı'dan Don Kazaklarının eline geçmiştir ¹³⁴, kaleyi tek başlarına elinde tutamayacaklarını anlayan Kazaklar Moskova'dan yardım istemişler ancak Moskova Osmanlı'yı karşısına almayı istemeyen bir strateji sürdürdüğünden Osmanlı'yı doğrudan karşısına almamak için yardımı göndermeyerek Kazakların kaleyi boşaltmasını istemiş böylece kale yeniden Türklerin eline geçmiştir.¹³⁵

1650'lerden sonra Ruslar için jeostratejik açıdan önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Toprakları genişlemiş ve stratejik olarak önemli toprak parçalarını egemenliğine katmıştır. Rusların sıcak bölgelere inme politikalarında önlerindeki önemli bir engel olan Kiev Rusyası (Ukraynalılar) sorunu stratejik bir yaklaşımla muharebe olmadan çözülmüştür. 1654' te Leh baskısından kurtulmak isteyen Ukraynalılar Rus topraklarına kendi istekleriyle dâhil olmuşlardır ¹³⁶, böylece Rusların lehine bir gelişme gerçekleşmiş, hem topraklarını genişletme fırsatı bulmuşlar hem de Karadeniz'de kıyı uzunluklarını artırmışlardır. Böylece Karadeniz'de de askeri strateji

¹³¹Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.169-170.

¹³²Age. s.203.

¹³³Age. s. 210. ve Татьяна Дягилева ve Екатерина Чалухина , *Романовы – правители России*, Санкт-Петербург 2014, s.18.

¹³⁴ Лев Гумилев, *От Руси к России*, Москва 2015, s.216.

¹³⁵ Юрий Тихонов, , "Азовское Сидение", *Вопросы истории*, S. 1, 1970, s.109.

¹³⁶ Алексей Агафонов, , "Украина: Оценки Истории (Проблема Развития)", *Вестник ПНИПУ. Культура. История. Философия. Право.*, S. 1, 2014, s.16.

açısından bir fırsat yakalamışlardır. Güçlü bir kara kuvveti olmalarının yanı sıra bölgede deniz kuvveti olarak kendini gösterecekleri bu stratejik kazanımı sonraki yıllarda kullanmışlardır. Aynı zamanda böylece Kafkaslar, Karadeniz ve Doğu Avrupa'da Osmanlı'ya komşu ve rakip olmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde Ukrayna topraklarının Osmanlı eline geçmesi, özellikle Doğu Avrupa açısından Rusya'nın tehlikede olduğunu hissetmesine neden olmuştur. Daha önce İsveç'e ve Lehlerle karşı aradığı müttefikleri Osmanlı'ya karşı aramaya başlamıştır. Böylece daha önce başarısız olan ittifaklar kurma stratejisi yeniden devreye girmiştir. İlerleyen süreçte Osmanlı ile ilişkileri bozulan Lehler Osmanlı himayesine giren Ukrayna toprakları üzerinde bir istekleri olmadığını Ruslara bildirerek Osmanlı'ya karşı bir Hristiyan ordusu kurulduğunu ve orduya Rusları da katmayı isteklerini bildirmişlerdir, böylece ilk kez Ruslar Avrupalı devletlerle ittifak kurmayı başarabilmiştir ¹³⁷. Bu Ruslar açısından yeni müttefikler bulma fırsatını da beraberinde getirmiştir. Bu ittifaklar sonucu Rusya'nın batıya ve kuzeye ilerlemesi durmuş, Osmanlı topraklarına ilgisi ise artarak devam etmiştir. Kuzeye veya batıya ilerlemektense güneye sıcak bölgelere ilerlemek daha gerekli ve faydalı görülmüştür. Aynı zamanda batı sınırlarını güvenceye almış olan Rusya yeni stratejilerini sıcak bölgelere inme üzerine geliştirmiştir.

Rus toprakları zamanla genişlemiş ve pek çok komşuya sahip olmuştur böylece yeni ilişkilerin de kurulması gerekmiştir. Batıya ilerleyişi duran Rusya doğuya doğru da genişleme göstermeye başlamıştır. Strateji değişimiyle beraber doğal olarak yeni rakipler ortaya çıkmıştır. Doğuda Rus topraklarında yaşayan Kazakların Çin topraklarına saldırılar gerçekleştirmesi üzerine 1689'da ilk Rus-Çin anlaşması imzalanmış, bu anlaşmadan sonra Çin topraklarına Kazak hücumlarının engellenmesi amaçlanmıştır.¹³⁸ Ruslar için ticari ve coğrafi açıdan stratejik bir konumda olan Çin Rusya'nın doğu toprakları ve doğuda Ohotsk Denizi'ne ulaşımını engelleyebilecek konumdaydı. Böylece anlaşmadan sonra Ruslar, ticari açıdan çıkarlarını sağlamlaştırıyorlardı¹³⁹ ancak Amur'daki hemen hemen tüm toprakları Çin'e

¹³⁷ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.237.

¹³⁸ Александр Костюченко, "Территориальные споры и проблема демаркации границы СССР (России) с Китаем в 1960—1990 гг.", *Научный Диалог*, S.2, 2017, s.184-185.

¹³⁹ Светлана Кириллова ve Вячеслав Шевцов, "Нерчинск – Пекин: Русские Торговые Караваны В 1689–1703 Гг.", *Вестник Томского Государственного Университета*, S. 435. 2018, s.121.

bırakmışlardı.¹⁴⁰ Böylece Ruslar jeostratejik açıdan önemli bir bölgeyi kaybetmiş oldular. Çünkü Amur, Ohotsk Denizi'nin yakınında bir bölgeydi. Bu olayların gerçekleştiği dönemde tahta geçen I. Petro ise Çin üzerine yürümek yerine güneye yönünü çevirdi. Küçüklüğünden beri deniz ve gemi merakıyla büyümüş ve akıl hocalarının da teşvikiyle Rusları sıcak denizlere indirme amacı güden I. Petro Azak Kalesi'ne saldırmış ardından da Kırım'a yürümüştür.¹⁴¹ Böylece daha önce de Ukrayna topraklarının belli bir kısmının Rusların eline geçmesiyle düşünülen Karadeniz'e inme ve burada bir donanma kurularak güney denizlerine ulaşma düşüncesi amaçlanmıştır. Böylece ilk kez sistemli olarak sıcak bölgelere inme stratejisi önem kazanmıştır. Bundan sonra Petro bölgede tersane kurdurarak gemiler yapılmasını emretmiş ve Türklere karşı müttefik arayışına girmiştir ancak başarılı bir sonuç elde edememiştir, bunun üzerine yönünü İsveç'e ve Baltık Denizi'ne çevirerek yayılmayı planladıkları toprakları değiştirmişlerdir.¹⁴² I. Petro askeri strateji açısından tek yönlü bir ilerleme yerine Rusya'nın pek çok yöne genişlemesini amaçlamıştır.

I. Petro Rus tarihinde askeri stratejileri ve dış politikada belirlediği stratejiler ile önemli bir aktördür. I. Petro'nun vasiyetnamesi olduğu öne sürülen metin bu anlamda düşüncelerine ışık tutmaktadır. Ancak bazı kaynaklara göre bu metin gerçek bir metin değil bir mittir.¹⁴³ Bu metinden anlaşıldığı kadarıyla I. Petro'ya göre en önemli askeri strateji, askerleri daima harbe hazır tutmaktır ve halkın dinlenmeye vakti olmadan savaşa her an hazır şekilde yaşamalarıdır.¹⁴⁴ Mümkün olan tüm yollarla sınırları kuzeye Baltık Denizi boyunca ve güneye Karadeniz boyunca genişleterek Karadeniz'in kıyıları boyunca bir ordu oluşturmak ve tersaneler kurarak sürekli ilerlemek ve Konstantinopolis'e ulaşmak bir diğer öğütüdür.¹⁴⁵ Askeri ve coğrafi stratejik fikirlerinin en önemlileri ise bu vasiyete göre şöyledir; Danimarka, İngiltere ve Brandenburg'u İsveç'e karşı desteklemek, Polonya'da anarşiyi desteklemek ve Kral ile parlamentonun seçimine karışmak, Avrupa ve özellikle Almanya'nın mücadelesine

¹⁴⁰ Александр Костюченко, “Территориальные споры и проблема демаркации границы СССР (России) с Китаем в 1960—1990 гг.”, s.185.

¹⁴¹ Владимир Золотарёв ve Иван Козлов, *Три Столетия Российского Флота*, Санкт-Петербург 2003, s.139-141.

¹⁴² Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.254-255.

¹⁴³ Михаил Геллер, *История Российской Империи Том II*, Венгрии 1997, s.47.

¹⁴⁴ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

¹⁴⁵ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

her zaman dâhil olmak, Polonya'nın güneyinde, Türkiye'de, Macaristan'da ve doğu Yunanistan topraklarında dini etkiyi kullanmak ve onların dini lideri olmak böylece Türkiye'yi yenilgiye uğratmak, Polonya'yı ise dış destekle ve iç güçle ayakta duramayacak duruma getirmek, Avusturya'yı çok güçlü oldukları ve Avrupa'ya hükmettikleri gibi sözlerle kandırıp Avusturya ile müttefik olmak ve onu güçsüzleştirmek için ufak hamlelerle savaşımlara çekmek, ayrıca Avrupa'da ve özellikle Almanya'da Avusturya karşıtlarını desteklemek, Azak Denizi, Arkhangelsk, Baltık ve Karadeniz filolarına önem vermek böylece Akdeniz'e hâkim olmak.¹⁴⁶ Ayrıca bu metne göre Rusların ticarette stratejik olarak dikkat etmeleri gereken iki ülke vardır. Bu ülkeler Hindistan ve İngiltere'dir. İngiltere ile ticareti geliştirmek hatta Rus topraklarında tekelleşmesine bile izin vererek güçlü bir ittifaka girmek ve bu nedenle Baltık ile Karadeniz'e hakim olmak, Hindistan ticaretine hakim olmak ve bu nedenle her bahaneyi kullanarak İranla savaşarak Basra Körfezi'ne inmek ayrıca Suriye üzerinden Levant¹⁴⁷ ticaretini geliştirmek gibi fikirler de vasiyette yer almaktadır.¹⁴⁸ I. Petro'nun vasiyeti pek çok öğüdü¹⁴⁹ barındırmaktadır. Vasiyetin gerçekliği tartışmalı olsa da içeriğindeki fikirlerin Rusya için hayati önem taşıdığı görülmektedir. I. Petro'nun özellikle Osmanlı ve İsveç üzerine aktif stratejik hamleleri de vasiyettekilerle uyushmaktadır. Ayrıca yukarıdakilere göre; Petro'nun kendinden önceki çarlardan daha stratejik ve dolaylı hamlelere yöneldiği anlaşılmaktadır.

Yönünü İsveç'e ve Baltık Denizi'ne çevirerek yayılma stratejilerini devam ettiren Ruslar 1703 yılında bazı bölgeleri ele geçirmiş ve ele geçirilen bölgede St. Petersburg şehrini kurmuştur.¹⁵⁰ St. Petersburg'un kurulduğu bölge Baltık Denizi'ne çıkış noktası olması nedeniyle önem arz etmekteydi. Bölgede bir liman ve askeri üs kurulması Rusya için jeostratejik bir kazanım sağlayacaktı. Bu durum İsveçlileri de askeri olarak tehdit etmekteydi. Bunu gören İsveçliler saldırıya geçerek o bölgeden ve Litvanya'dan Rusları tamamen temizlemişlerdir ve Moskova'ya yürümüşler ancak

¹⁴⁶ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

¹⁴⁷ Akdeniz'in doğu kıyılarını kapsayan bölge.

¹⁴⁸ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

¹⁴⁹ Ayrıca Avrupa'nın yaşam biçimi, gelenekleri ve bilim insanları ile felsefecilerinden faydalanın, Rus çarlarına; “Alman prenseslerden eş seçin ve böylece Almanya'da etkin olun” gibi başka öğütleri de vardır.

¹⁵⁰ Ирина Лисавич, *Первый Архитектор Петербурга*, Санкт-Петербург 1971, s.3-4.

başarılı olamamışlardır, bunun üzerine İsveç Kralı ile ona destek olan Ukrayna Hetman¹⁵¹'ı Osmanlı'ya iltica etme durumunda kalmışlardır.¹⁵² İsveç Kralı'nın da etkisiyle Osmanlı Rusya üzerine yürüme kararı almış, savaşa girilmiş, savaşta Petro'nun etrafı sarılmış ve Petro teslim alınmak üzereyken Rusya'nın barış teklifi kabul edilmiştir, anlaşma sonrası Azak Kalesi Osmanlı tarafından geri alınsa da Ruslar büyük bir hezimetten kurtulmuşlardır.¹⁵³ Azak Kalesi'nin kaybı Ruslar için Karadeniz'de bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü Azak Kalesi'nin konumu Rusya'nın Azak Denizi üzerinden Karadeniz'e çıkmasını engellemektedir ve burada bir düşman kalesinin varlığı önemli bir tehdittir. Ancak bu yenilgi Petro'yu durdurmaya yetmemiştir. Rus askerleri yönünü başka bir ülkenin topraklarına çevirmiştir.

Avrupalı ülkelerle yapılan ittifakların başarılı olmaması sonucu Ruslar yönünü yeniden batıya dönmüştür. Rusların uzun süredir uğraştıkları ve ele geçirmeye çabaladıkları bir ülke olan Lehistan doğrudan muharebeyle değil stratejik hamlelerle 1795'te tamamen parçalayarak Ruslar, Prusyalılar ve Avusturyalılar arasında paylaşılmış, Lehistan'ın ortadan kalkmasıyla Rusların Batı yönünde önü de açılmıştır¹⁵⁴. Lehistan'dan kaçanlardan bazıları Osmanlı'ya sığınmıştır, bu sığınmacıları takip eden Ruslar Osmanlı topraklarına girerek ilerlemeye başlamışlardır, Osmanlı Ruslara karşı koymaya çalışsa da Baltık Denizi'nden yola çıkan Rus gemilerinin Akdeniz'e ulaşmaları ve Çeşme Limanı'nda Osmanlı donanmasını yakmaları üzerine Osmanlı barış teklifinde bulunmak zorunda kalmıştır¹⁵⁵. Küçük Kaynarca Anlaşması'yla 1774'te Kırım Osmanlı'nın elinden çıkmış¹⁵⁶ ve Azak, Kılburun, Kerç kaleleri Rusya'ya verilmiştir.¹⁵⁷ Bu durum Rusların büyük bir devleti yenebildiklerini gösterdiği gibi Rusların Baltık Denizi'nde güçlü bir donanması olduğunu da göstermiştir. Rusya'nın donanmasına olan güveni artmış ve sıcak denizlere inme stratejilerinin yanı sıra İstanbul merkezli yeni bir Bizans İmparatorluğu kurma fikri

¹⁵¹ Eski Ukrayna'da devlet yöneticisi ve komutanı.

¹⁵² Светлана Орешкова, *Немировский Конгресс От Двусторонних Осmano- Российских Отношений К Восточному Вопросу*, Москва 2015, s.71.

¹⁵³ Людмила Дмитриева ve diğerleri, *Описание Тюркских Рукописей Института Народов Азии*, Москва 1965, s.190.

¹⁵⁴ Лукаш Каминьски ve Мацей Коркуть, *Путеводитель по истории Польши 966–2016*, Варшава 2016, s.42-47.

¹⁵⁵ Сабият Мусаева, “Османская Империя И Политика Европейских Государств Во Второй Половине XVIII В.”, *Известия ДГПУ*, S. 1, 2015, s.14.

¹⁵⁶ Михаил Никифоров, “О Проблемах Интеграции Крыма В Состав Российской Империи В Правление Екатерины II”, *Исторические науки*, С. 1, S. 1, 2015, s.39.

¹⁵⁷ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.290.

ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Rusların yayılmacı askeri stratejisi denizlerde kendini göstermeyi başarmıştır ve bu dönemden sonra denizcilik ayrı bir önem kazanmıştır.

Devletleşme döneminde Ruslar için stratejik ve jeostratejik önemli gelişmeler gerçekleşti. Bu dönemde uluslararası alana dahil olan ve kendisini devlet olarak kabul ettiren Ruslar Bizans Kilisesi'nden ayrılarak ortodoksluğun koruyucusu rolünü üstlendiler ve pek çok savaşta bu durumu stratejilerine dahil ettiler. İttifaklar kurma stratejisini ilk kez kullanmaya çalıştılar ve Avrupa devletleriyle anlaşıp batıya ve kuzeye değil kuruluş döneminde de olduğu gibi güneye, sıcak bölgelere inme stratejilerine daha çok önem vermeye başladılar. Bu dönemde Ukrayna topraklarını muharebe olmadan ele geçirdiler ve jeostratejik olarak önemli bir kazanım elde ettiler. Ardından yıllardır mağlup edemedikleri Lehistan'ı da savaşırsız bir şekilde parçalayarak ortadan kaldırdılar. Böylece Avrupa'da topraklarını genişlettiler. Bu iki jeostratejik kazancın yanı sıra Baltık Denizi kıyısındaki bölgeleri ele geçirerek burada St. Petersburg şehrini kurdular ve Baltık Denizi kenarında stratejik bir bölgeye sahip oldular. Azak Kalesi'ni de ele geçirip Azak Denizi üzerinden de Karadeniz'e çıkış sağladılar ve Karadeniz'deki donanmayı güçlendirdiler. Bu dönem Ruslar açısından özellikle Baltık ve Karadeniz donanmalarının ve genel olarak donanmanın önem kazandığı bir dönem oldu. Uzun süredir sorun yaşadığı komşularını muharebe olmadan da mağlup edebileceğini görmüş oldu. Eski komşularının ortadan kalkmasıyla da Avrupa'da, Karadeniz'de ve Kafkaslar'da yeni komşular kazandı.

1.3.1.3. İttifaklar Dönemi

Rusya Azak, Kerç gibi kaleleri alması ve Osmanlı'yı yenmesinin ardından Osmanlı'dan pek çok kazanım elde ettiği gibi büyük bir devleti mağlup ettiği için uluslararası alanda da prestij kazanmıştır. Bu prestij Rusya'nın Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin farklı bir boyuta taşınmasını ve ittifaklara kabul edilirken daha güçlü bir devlet olarak görülmesini sağlamıştır. Böylece Rusya için ittifaklar dönemi başlamış ve askeri stratejisini de bu yönde değiştirmiştir. Osmanlı'nın çevrelenmesine önem vermiştir. 1810'a doğru Gürcistan, Azerbaycan, Dağıstan'ın önemli bir kısmı ile İmaretya, Mingrelya ve Erivan Hanlığı da Rus topraklarına katılmıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Мурат Хаджи, *Россия И Азербайджан В Первой Трети XIX Века*, Москва 1969, s.4.

Kafkasya'daki bu genişleme Osmanlı ile yeni bir komşuluk durumunu ortaya çıkarmıştır. Böylece Rusların coğrafi baskısı Osmanlı tarafından hissedilmeye başlamıştır. Osmanlı Karadeniz için stratejik önemi olan bölgeleri kaybederken Ruslar Karadeniz'de jeostratejik üstünlük kazanmışlardır. Aynı dönemde Ruslar Fransa'ya savaş ilan etmişler, ancak Napolyon ile Rus Çarı Alexander bir anlaşma yaparak savaşı stratejik bir ittifaka çevirmişler ve bir ittifak kurmuşlardır, ittifaka göre; Ruslar Osmanlı ve İsveç aleyhine genişleyecek ayrıca İngiltere'ye karşı müttefik olunacaktı.¹⁵⁹ Süreç beklenildiği gibi ilerlememiş, Rus-Fransız ittifakı uzun sürmemiştir ve 1812'de Fransa ve Rusya arasında yeniden daha büyük bir savaş patlak vermiştir.¹⁶⁰ Bu savaşta Rus orduları iki küçük parça şeklinde konuşlanmışlardır. Napolyon'un stratejisi bu orduları birleşmeden yenmekti ve bunu amaçlıyordu çünkü ordular bu şekilde daha kolay yenilebilirdi, ancak Rus orduları geri çekilerek birleşmişler¹⁶¹ ve Fransız ordusunu da Rus topraklarında içerilere çekmişlerdir böylece Napolyon da stratejisini gerçekleştirememiş olmuştur. Napolyon'un askeri stratejisi Rus ordularını küçük parçalar halinde ortadan kaldırmaktı. Rusların geri çekilme stratejileri ve kışın gelmesi üzerine Fransız komutanlar kışı stratejik bir Rus şehri olan Smolensk'te geçirmeyi teklif etseler de Napolyon bunu kabul etmeyerek ilerleme emri verdi ve iki ordu Borodino yakınlarında çarpıştı, Ruslar yine geri çekildiler fakat iki taraftan da çok sayıda asker kaybedilmişti.¹⁶² Fransızlar ilerleyerek Moskova'ya vardılar ancak şehir boştu ve Napolyon ile ordusu şehre vardığında şehirde yangınlar başladı Fransız askerleri yiyecek ve barınma sıkıntısı çekmeye başladılar çevre yerleşim yerlerindeki çeteler nedeniyle de çevreden destek alamadılar bu nedenle çekilmeye başladılar sert kışın başlaması da devasa ordunun her gün küçülmesine neden oldu.¹⁶³ Burada Ruslar Rus topraklarının geniş yüzölçümünden ve iklim şartlarından faydalanarak ayrıca bölgenin lojistik imkânlarını da kısıtlayarak askeri stratejisini doğru şekilde belirlemişlerdir. İkmal konusunda tedbirli yaklaşımlara rağmen Napolyon'un önceden söylediği "Bana ikmal maddeleri konusundan söz

¹⁵⁹ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.301.

¹⁶⁰ Данила Чернов, *Отечественная Война 1812 Года*, Москва 2016, s.7.

¹⁶¹ Владимир Масляев, *Россия-Значение Побед, Уроки Поражений*, Тюмень 2014, s.40-41.

¹⁶² Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.303-304.

¹⁶³ Алёна Постникова, "Русская Кампания 1812 Г. В Исторической Памяти Современной Франции", *Известия УрФУ*, S. 1(148), 2016, s.136.

etmeyin, 20 bin kişi yaşamlarını bir çölde bile sürdürebilir.¹⁶⁴” sözü ve buna dayalı mantık pek çok cana ve başarısızlığa mal olmuştur. Çekilen Fransız ordusunu takip eden Ruslar ilk olarak Prusya’ya vararak buradaki Prusya ordusu ile birleştiler ardından Avusturya’nın da desteğiyle Paris’ e yürüdüler¹⁶⁵. Bu olaydan sonra Çar Alexander Avrupa’nın kurtarıcısı olurken Napolyon sürgüne gönderildi.¹⁶⁶ 1814’te toplanan Viyana Kongresi ile Avrupa sınırları yeniden düzenlendi, bu sırada sürgünden geri dönen Napolyon Waterloo Savaşı ile bir kez daha yenilerek yeniden sürüldü.¹⁶⁷ Böylece Rusya ilk kez bir Avrupa devleti gibi değer görürken Çar Alexander ise kurtarıcı bir Avrupalı lider konumuna geldi. Bundan sonra Ruslar için Askeri stratejilerini belirlerken bir Avrupa devleti gibi hareket etmeleri gereği ortaya çıktı. Böylece Rusya Kafkaslar ve Orta Asya gibi bölgelere yönünü dönerken, Avrupa devletlerinin dahil olduğu savaşlarda da yerini alacaktı.

İttifaklar döneminde Rusya’nın iç meseleleriyle de sıkça uğraşacağı yılların başlangıcı olacak olan bir süreç başladı. 1825 yılına gelindiğinde tahtta bir değişiklik olacaktı ancak I. Nikola’nın tahta geçmesine karşı olanlar, meşrutiyetin ilanı isteyenler ve Konstantin’in başa geçmesini isteyenler ayaklandılar.¹⁶⁸ Petersburg’un senato meydanında toplandılar.¹⁶⁹ Ayaklanma kanlı bir şekilde bastırıldı ve olayın aralık ayında gerçekteşmesi nedeni ile olaya katılanlar “Dekabristler” olarak adlandırıldı.¹⁷⁰ Bu olaylar askerlerin iç meselelerle ilgilenmesine neden oldu. Askerler iç işlerde de kullanılmaya başlandı. Bu durum da I. Nikola ve askerler arasındaki ilişkiyi farklı bir boyuta taşıdı. Nikola devri yenilikler ve aynı zamanda baskının olduğu bir devir olarak karşımıza çıkmaya başlamıştı; eğitimle ilgili pek çok yasak getirilmiş böylece Avrupa’daki hareketlerden Rus halkı uzak tutulmaya çalışılmıştır.¹⁷¹ I. Nikola zamanında Osmanlı’da da ayaklanmalar ve çeşitli olaylar meydana geliyordu. Sırplar ve Rumlar ayaklanmışlardı. Ruslar bu durumu değerlendirerek gizlice Rumlara yardım

¹⁶⁴ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.180.

¹⁶⁵ Павел Жилин, *Отечественная Война 1812 года*, Москва 1988, s.345-355.

¹⁶⁶ Елена Нахимова, “Прецедентные ситуации, связанные с деятельностью Наполеона Бонапарта, в Российской Национальной Исторической Памяти”, *Журналистика И Массовые Коммуникации*, S. 1900, 2014, s.77.

¹⁶⁷ Борис Грибанов, *Женицы Наполеона*, Москва 2000, s.3-4.

¹⁶⁸ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, s.317-318.

¹⁶⁹ Евгения Рудницкая ve Андрей Тартаковский, *14 Декабря 1825 Года И Его Истолкователи*, Москва 1994, s.108.

¹⁷⁰ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, s.318.

¹⁷¹ Age. s.322.

ediyorlardı, en son ise Osmanlı'daki Rum meselesi bahane edilerek İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları Osmanlı donanmasını Navarin'de yakmışlardı¹⁷², bu baskın nedeniyle Osmanlı tazminat istemiş fakat Rusların savaş ilanı ile karşılaşmıştı.¹⁷³ Bir Rus ordusu Balkanlardan İstanbul'a yürürken bir diğeri doğudan harekete geçmiş ve Ahıska, Kars, Erzurum Rusların eline geçmiştir¹⁷⁴, 1829'da yapılan anlaşmayla Ahıska, Karadeniz'in doğusu ve Tuna adaları Ruslara bırakılmıştır.¹⁷⁵ Bu durum da Balkanlardan ve doğudan Osmanlı'nın sıkıştırılması anlamına geliyordu. Ayrıca Ruslar Karadeniz'in doğusu ve Ahıska'yı ele geçirerek bu bölgelerin coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı'nın doğudaki diğer Türklerle (Azerbaycan gibi) ilişkisini kesmiş oldu. Ancak bu kazanımlar da Rusların ilerleme stratejilerini durdurmamıştır. Ruslar 1859'da Ortodoksluğun hamisi sıfatıyla İstanbul'a bir elçi göndererek bazı taleplerde bulunmuşlar, Osmanlı'nın bu talepleri kabul etmemesi üzerine Osmanlı'ya yeniden savaş ilan ederek Balkanlardan hücumla başlamışlardır.¹⁷⁶ Bunun üzerine Avrupa devletleri ve Osmanlı anlaşmaya varmış anlaşma sonucu Rusya'yı çevrelemişlerdir, daha sonra da Sivastopol'den çıkarma yaparak Rusları yenilgiye uğratmışlardır.¹⁷⁷ Avrupalı devletler Rusların daha fazla ilerlemesini istememişler ve Osmanlı üzerine gitmesine engel olmuşlardır. Bu dönemde Kafkaslarda da hareketlilik kendini göstermiştir. Şeyh Şamil Rusların bölgeyi tamamen ele geçirmesine engel olmak amacıyla direnmeye başlamıştır.¹⁷⁸ Bu direniş Rusları uzun süre meşgul etmiş ve ilerleyen zamanlardaki askeri stratejilerine etki etmiştir. Çünkü Ruslar özellikle Kafkasya'da güçlü bir direniş ve bağımsızlık hareketi ile karşılaşacaklarını görmüşlerdir. Bu nedenle daha sonraki süreçlerde pek çok Kafkas halkını bölgeden sürerek yerlerine Ermeni ve Gürcüleri yerleştirmişlerdir. Böylece başka bir yerde müdahalede bulunurlarken Kafkasya'yı güvence altına almayı amaçlamışlardır. Bir devlet ordusuna karşı durabilecek güçte olmayan Şeyh Şamil ise 1859'da bir

¹⁷² Мария Воронова, “Дым Наварина в Ораниенбауме”, *Балтийский ЛВЧ*, S. 42, 2013, s.4.

¹⁷³ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.324-325.

¹⁷⁴ Besim Özcan, “1828-29 Osmanlı-Rus Harbi'nde Erzurum Eyaleti'nden Rusya'ya Göçürülen Ermenilerin Geri Dönüşlerini Sağlama Faaliyetleri”, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, 2011, s.197.

¹⁷⁵ Turan Karanfil, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne Ve Çevresi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2005, s.76-77.

¹⁷⁶ *Age*, s.328.

¹⁷⁷ Тихон Сергеев, *Крымская Война 1853-1856 Гг. : Учебно-Методическое Пособие*, Чебоксары 2012, s.5-7.

¹⁷⁸ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.332.

çatışmanın ardından teslim olmak zorunda kalmış, bu süreçten sonra da bölgeden Osmanlı'ya Kafkas göçleri başlamıştır.¹⁷⁹ Bu göçler de Rusların lehine olmuştur.

Rusya'nın Avrupa devletleri arasında yer almasının ardından yöneldiği Kafkaslar'da bir direnişle karşılaşmasına rağmen, aynı strateji çerçevesinde yöneldiği Orta Asya'daki bölgelere baktığımızda Rusların buradaki kolay ilerleyişini görmekteyiz. Rusya'nın Orta Asya'da askeri stratejisi güney sınırlarını koruma üzerine kurulmuştu. Pek çok kez Türklerle savaşan Ruslar, parçalanmış Türk hanlıklarını ele geçirerek güney sınırlarını güvence altına almayı ve bölgeyle ticari faaliyetlerini geliştirerek güçlenmeyi amaçlıyorlardı.¹⁸⁰ 1853'te Orta Asya'da stratejik olarak önemli bir yere sahip olan Hokand Hanlığı'na bağlı Akmescit Kalesi ele geçirilmişti.¹⁸¹ Bu kalenin ele geçirilmesinden sonra bir diğer önemli adım 1867 yılında Türkistan askerî bölgesinin oluşturulması olmuştur.¹⁸² Kazak-Kırgız bölgeleri Rusların eline geçmiş ve Türkistan yolu tamamen Ruslara açılmıştır.¹⁸³ 1868 yılında Türkistan askerî bölgesi valisi Buhara Hanlığı'na karşı savaş başlatmış¹⁸⁴ ve Buhara Hanlığı'na ait Taşkent ile Semerkand şehirleri de tamamen ele geçirilmiştir¹⁸⁵ ve Hiva Hanlığı üzerine yürünerek 1873'te bu hanlık da ele geçirilmiş, ardından da Hokand Hanlığı tamamen ele geçirilerek Fergana Eyaleti kurulmuştur.¹⁸⁶ 1881 yılında Türkmenler üzerinde de bir hâkimiyet sağlanmış ve 1885'te Türkmenlerin bulunduğu yerler tamamen ele geçirilerek Afgan bölgelerine Rus ilerlemesi başlamıştır.¹⁸⁷ Türkistan'ın ele geçirilmesi Ruslar için çok kolay ve az kayıplı olmuştur, neredeyse hiç direnmeyen Türk Hanlıkları (Teke Türkmenleri hariç¹⁸⁸) Rusların işini kolaylaştırdı, bölgenin ele geçirilmesiyle de Ruslar Çin ile büyük bir sınıra sahip oldular.¹⁸⁹ Böylece Çin'e karşı stratejilerini değiştirmeleri gerekliliği ortaya çıkmış oldu.

¹⁷⁹ Шамиль Моше Гаммер, *Мусульманское Сопротивление Царизму Завоевание Дагестана и Чечни*, Москва 1998, s.333.

¹⁸⁰ İlyas Kamalov, *Rusya'nın Orta Asya Politikaları*, Ankara 2011, s.14.

¹⁸¹ Игорь Волков, "Роль России В Исторических Судьбах Народов Центральной Азии: Историографический Аспект", *Вестник КРСУ*, С. 16, S. 4, 2016, s.4.

¹⁸² İlyas Kamalov, *Rusya'nın Orta Asya Politikaları*, s.16.

¹⁸³ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.348.

¹⁸⁴ İlyas Kamalov, *Rusya'nın Orta Asya Politikaları*, s.16.

¹⁸⁵ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar* s.350

¹⁸⁶ Владимир Бухерт, "Если Бы Я Захотел Резни, То Она Была Бы", *Восточный архив*, С. 33, S. 1, 2016, s.17-19.

¹⁸⁷ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.352.

¹⁸⁸ *Age*. s.351.

¹⁸⁹ *Age*. s.352-353.

Rusya'nın topraklarının genişlemesiyle tehdit riskinin artması ve pek çok cephede aynı anda farklı stratejiler geliştirmesi gerekmiştir. Orta Asya'da ilerlemesi devam eden Ruslar 1877'de Rumlardan sonra Sırp ayaklanmasını da destekleyerek¹⁹⁰ Osmanlı'ya savaş ilan etmiş ve İstanbul'a kadar yürümüşlerdir.¹⁹¹ Kendilerini ortodoksluğun hamisi olarak kabul ettirme stratejileri çerçevesinde ana stratejileri olan İstanbul'u ele geçirme ve yeniden Bizans'ı kurma amacıyla hareket etmişlerdir. Bu savaşta özellikle Rus askeri stratejisinin donanma alanındaki yapısı dikkat çekmiştir. Küçük Kaynarca anlaşması ile son bulan savaştan sonra donanmanın önemini anlayan Rusya stratejisini buna göre belirlemiştir. Çünkü Osmanlı'nın donanması bu kez Ruslardan çok üstün bir güce sahipti.¹⁹² Onları yenebilmek için ise Moltke'nin belirttiği gibi komutanın emrine verilen imkanların öngörülen hedefin elde edilmesini sağlayacak biçimde uygulama alanında kullanılması¹⁹³ gerekliliğiyle ellerindeki tüm imkanı kullanmışlardır. Osmanlı'nın donanmasının çok üstün bir güce sahip olduğunu bilen Ruslar torpido saldırıları ve donanma baskınlarıyla Osmanlı donanmasını mağlup etmeyi planladılar ve mağlup ettiler.¹⁹⁴ Osmanlı'ya yardıma gelen İngiliz birliklerini haber alınca ise barış imzalamayı kabul etmişlerdir.¹⁹⁵ Ancak bu savaşta stratejileriyle Osmanlı donanmasının üstünlüğüne rağmen Osmanlı donanmasını mağlup etmeyi başarmışlardır.

1872'de Almanya ve Avusturya ile "Üçlü İmparator Birliği" kurmuş olan Rusya'da Panslavistlerin¹⁹⁶ Almanlara karşı olmaları nedeniyle bu ittifak uzun sürmemiştir ve Türkistan'da da İngiltere'yle karşı karşıya gelen Ruslar kendilerine yeni bir müttefik bularak Fransızlar ile anlaşmışlardır, Fransızlardan maddi destek alarak Fransız-Rus ittifakını 1893 yılında kurmuş oldular.¹⁹⁷ Böylece batıda bir müttefik kazandılar. Askeri bir ittifak anlaşması olan bu anlaşma Fransa ve Rusya için

¹⁹⁰ Константин Никифоров ve diğerleri, *Вместе В Столетию Конфликтов. Россия и Сербия В XX Веке*, Москва 2016, s.200.

¹⁹¹ Владимир Золотарев, *Русско-Турецкая Война 1877-1878 Гг. В Отечественной Историографии*, Ленинград 1984, s.58-61.

¹⁹² Mercan, Evren, "93 Harbi'nin Ortaya Çıkardığı Bir Deniz Harp Stratejisti: Stepan Osipovich Makarov ", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar C. 22, 2015, s.137.

¹⁹³ Liddell Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.444.

¹⁹⁴ Mercan, Evren, "93 Harbi'nin Ortaya Çıkardığı Bir Deniz Harp Stratejisti: Stepan Osipovich Makarov ", s.139.

¹⁹⁵ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.354-355.

¹⁹⁶ Slav kökenli ulusları bir araya toplama düşüncesindeki kişi.

¹⁹⁷ Пётр Мультатули, Император Николай I и Франко-Русский Союз: Начало и Конец «Медового Месяца». 1894–1903 Годы, *Вестник ВГУ. Серия: История. Политология. Социология*, S. 1, 2017, s.68-69.

Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi ülkelerin saldırılarına karşı bir birliktelik ve Fransa'ya olası bir İngiliz saldırısına karşı Rusya'nın da Hindistan'a saldırısını içeriyordu.¹⁹⁸ Kuruluşundan beri İngiltere ile beraber hareket etme eğiliminde olan Rusya, Fransa ile sağlam bir ittifaka girerek dış ilişkilerinde ve askeri stratejilerinde yeni bir dönem içine girse de Rusya'daki iç durum yeni değişikliklere müsaade etmedi. Çünkü bu dönemden sonra Rusya'da iç karışıklıklar ve ayaklanmalar kendini göstermeye başladı. Ancak Fransa'yla imzalanan bu anlaşma Birinci Dünya Savaşı'ndaki tarafların temelini oluşturmuştu.

Rusya içeride gerçekleşecek önemli değişimlerin arifesindeydi. Rus topraklarında 1896'da ideolojik halk hareketlerinin ilki görülüyordu, Petersburg fabrikasında çalışan 30.000 işçi greve başlamışlardı.¹⁹⁹ Bu grev tam olarak ideolojik bir düşünceyle gerçekleşmemiştir. Çünkü grev yapılırsa da yine de işçiler arasında sosyalizm düşüncesi ve ideolojisi yaygın değildi bu fikirlerin yaygın olduğu kesim üniversitelerdeki öğrenciler ve aydın olarak adlandırılacak kesimdi.²⁰⁰ Sosyalizm fikri Rusya için askeri alanda etkili olacağı gibi yönetim, dış ilişkiler, toplum ve ekonomi gibi pek çok alanı da etkileyecekti. Ayrıca ayaklanan veya grev yapanlara karşı askerler müdahale de bulunuyordu bu nedenle askerler de iç siyasette önemli bir baskı aracı olmuşlardı. Bu halk hareketlerinin ilk teşkilatlanması 1883'te Plekhanov tarafından kurulmuş olan Sosyal-Demokrat Partisi²⁰¹ ile gerçekleşmişti, ayrıca Lenin'in partiye katılımıyla parti işçiler arasında teşkilatlanmaya başladı ve genişledi.²⁰² 1902'de ise Sosyal-Revölüsyoner Partisi²⁰³ kuruldu ve şiddet kullanarak toprakların köylüler arasında dağıtılmasıyla liberal bir rejimin kurulmasını savunuyordu.²⁰⁴ Bu iki partinin çalışmaları sosyalizmin kazanmasına neden olacaktı. 1900' de ekonomik krizin patlak vermesi işçiler arasında bir hareketlilik oluşturdu ve Harkov Üniversitesi öğrencilerinin 1 Mayıs'ta yürüyüş yapmaları, bazı işçilerin 1

¹⁹⁸ Uluslararası Politika Akademisi, "Fransa-Rusya İlişkileri" <http://politikaakademisi.org/2018/05/28/fransa-rusya-iliskileri/> (Erişim: 21.10.2019)

¹⁹⁹ Сергей Рудник ve diğerleri, *Подлинная история РСДРП-РКПб-ВКПб. Краткий курс. Без умолчаний и фальсификаций*, Санкт-Петербург 2009, s.52.

²⁰⁰ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.367.

²⁰¹ Armelle Jeannier-Groppo, *Une Introduction a' l'histoire de la Russie du IXe a la fin du XIXe siecle*, Paris 2002, s.70.

²⁰² Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.367-368.

²⁰³ Екатерина Васильева, *Политические Партии России Конца XIX – Начала XX Вв.*, Омск 2013, s.15.

²⁰⁴ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.369.

Mayıs'ta çalışmak istememeleri üzerine çıkan ayaklanmalar sosyalist hareketin yayıldığına göstergesi oldu fakat hükümet baskıcı rejimi yumuşatma niyetinde değildi ve Rusya'daki halklar üzerinde Ruslaştırma ve diğer halkları yok sayma politikasına devam etmekteydi.²⁰⁵ Halkların dışlanması ve üzerlerinde baskı kurulmasının da etkisiyle kurtuluş ve sosyalizm fikirleri yayılmaya başlamış oluyordu. Böylece 1904'te Gürcü Cugaşvili' nin (Stalin) kışkırtmasıyla Bakü'deki işçiler ayaklandı ve ayaklanmalar farklı şehirlerde artarak devam etmeye başlamıştı.²⁰⁶ Tüm bunlar Rusya'nın askeri olarak aktif olmasını engelliyordu. Rusya'nın bu dönemdeki askeri stratejisi doğuya ilerlemektir, bu stratejiyi doğuya yönelik gerçekleştirdiği aktif politikalardan anlamaktayız. Örneğin; Ayaklanmaların gerçekleşmesiyle aynı tarihlerde Rusya Transibirya demiryolunu tamamlamıştı²⁰⁷. Japonlar da bu dönemde Çin'i yenerek Çin topraklarını işgal etmişlerdi ancak Avrupalı devletler de Çin'e gelerek işgali durdurmuşlardı, Rusya da durumdan faydalanarak bu toprakları işgale başladı ise de Rus ilerleyişini durdurmak isteyen Japonlar karşısına çıktı.²⁰⁸ İç karışıklıklarla da uğraşan Ruslar Japonya'ya yenildiler²⁰⁹ ve 23 Ağustos 1905'te barış imzalandı, böylelikle Rusların Uzakdoğu ilerleyişi son buldu.²¹⁰ Ruslar istedikleri askeri kazanımları elde edememiş oldular dahası Rusların bu yenilgisi Rusya içerisinde yeni ayaklanmaları ortaya çıkardı. Rusya içerisindeki ayaklanmaları bastırmak artık daha zor olmaya başlamıştı ve farklı bir yaklaşımı gerektirmekteydi, bu nedenle Çar II. Nikola Ekim 1905'te "Duma"²¹¹nın kurulacağını ilan etti.²¹² Aynı

²⁰⁵ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.375-376.

²⁰⁶ Ашот Базиянц, *Возникновение и Деятельность Союза Нефтепромышленных Рабочих (1907-1908 годов)*, Москва 1955, s.6.

²⁰⁷ Владимир Персианов ve diğerleri, "Железная Дорога к Тихому Океану (К 100-Летию Транссибирской Магистрали)", *Вестник Университета*, S. 3, 2017, s.67.

²⁰⁸ Владимир Мясников, , "Япония: Попытки Продолжения Холодной Войны Против России. Читая Книгу А.А. Кошкина «Россия И Япония: Узлы Противоречий»", *Сравнительная Политика И Геополитика*, C. 1, S. 11, 2013, s.45-46.

²⁰⁹ Пётр Мультатули ve Константин Залесский, "Новые Подходы К Изучению Истории Русско-Японской Войны 1904—1905 Гг.", *Проблемы Национальной Стратегии*, C. 29, S.2, 2015, s.53.

²¹⁰ Вячеслав Щаццлло ve Лариса Щаццлло, *Русско Японская Война 1904-1905*, Москва 2004, s.461.

²¹¹ Rusya 'da yasama meclisine verilen ad.

Олег Анисимов, *Правоведы Петербургского Университета В Государственной Думе Российской Империи Исторический Очерк*, Санкт-Петербург 2016, s.16.

²¹² Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.385-386.

tarikhlerde ise sosyalist hareketler teşkilatlanmaya başlamış ve “Sovyet”²¹³ adı altında gruplar oluşmaya başlamıştı.²¹⁴

1907’de Rusya Asya’ nın durumu ve İran’ın paylaşılması için İngiltere’yle bir anlaşma imzaladı, böylece İngiltere ile daha yakın ilişki kurdular, daha sonra Fransa’nın da İngiltere ve Rusya’ya yanaşmasıyla üç ülke Almanya’ya ve müttefiklerine karşı olduklarını belli etmiş oldular.²¹⁵ Böylece Birinci Dünya Savaşı’nın tarafları yavaş yavaş oluşuyordu. İngiltere nedeniyle Asya’ya yayılamayan Ruslar eski ve uzun süredir düşündükleri bir askeri strateji olan Akdeniz’e inme stratejisini, yani boğazları ele geçirmeyi yeniden gündeme getirdiler, bu nedenle Osmanlı’ya nota gönderdiler ve İngiltere’nin de desteğini alacaklarını düşündüler, ancak İngiltere’nin desteğini alamadıkları için farklı bir yol denemeye karar verdiler ve Rumlar ile Sırların ayaklanmalarında yaptıkları gibi Osmanlı’nın Balkan topraklarındaki ayaklanmaları desteklediler.²¹⁶ Rusya bir savaş çıkması halinde pek çok askeri planını gerçekleştirecekti. Örneğin; İstanbul’u ele geçirmeyi planlamasının yanı sıra Ermenileri de Osmanlı’ya karşı kışkırtarak Van, Erzurum, Trabzon gibi şehirlerin olası bir savaşta Rusya’ya ilhakını amaçlıyordu.²¹⁷ Bu stratejilerinde İstanbul’un işgali için karşısında İngiltere’yi bulacaklardı ancak Ermenileri kışkırtma planları gerçekleşecekti.

Beklendiği gibi yakın zamanda Birinci Dünya Savaşı patlak verdi, bu savaş Rusya’daki ayaklanmaları bir süreliğine durdurduğu gibi pek çok kişinin gönüllü askere yazılmasını da sağladı.²¹⁸ Osmanlı Rusya ile anlaşmanın yollarını arasa da teklifi Rusya tarafından kabul edilmedi, bunun üzerine Almanya ile Osmanlı anlaşma imzaladılar.²¹⁹ Yavuz ve Midilli gemilerinin Rus limanlarını bombalamalarının ardından da Rusya Osmanlı’ya savaş ilan etti²²⁰ ve Ayasofya’ya haç dikme vaatleriyle Rusya’da yardım sandıkları kurulmaya başlandı.²²¹ Rusya böylece halkının desteğini de manevi değerlerden faydalanarak sağlamış oldu. Rusya’da halkın desteği moral ve

²¹³ Halk konseyi anlamına gelen örgütlenmeler.

²¹⁴ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, s.387.

²¹⁵ Age. s.407.

²¹⁶ Age. s.408-409.

²¹⁷ Age. s.410.

²¹⁸ Age. s.412.

²¹⁹ Александр Сербин, *Первая Мировая Война. Россия Накануне И В Годы Войны (1914 - 1918 Гг.)*, Омск 2009, s.17.

²²⁰ Роман Мельников, Доброволец, Санкт Петербург 1999, s.124-125.

²²¹ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, s.418-419.

dayanma gücü açısından askerler üzerinde etkili oldu. Ayrıca devletin savaşta olması iç karışıklıkları da bir süreliğine durdurmuş oldu.

Rusya'nın müttefikleri İngiltere ve Fransa, Kuzey Suriye ve Basra Körfezi'ni Rusya'nın tehdit etmesini istemiyordu bu nedenle Rusların Akdeniz'e inmelerini istemiyorlardı.²²² Çünkü bölgede kendi menfaatleri vardı. Rusya'nın bölgeye olası bir müdahalesi bu iki ülkenin planlarını bozacaktı. Ruslar ise Akdeniz'e inmenin yollarını aramaktaydı ancak bu plan için başarılı bir strateji kuramamışlardı veya stratejileri İngiltere ve Fransa nedeniyle engellenmişti. Ayrıca pek çok farklı gelişme de bu stratejiyi engellemiş olabilir. Örneğin; Ruslar savaşta Avusturya-Macaristan cephesinden saldırıyı planlıyorlardı ancak Almanların Paris'e yürümesi üzerine askerlerini Almanya'ya kaydırmak zorunda kaldılar, bu suretle Paris kurtuldu ancak Ruslar Almanlara yenilmiş oldu.²²³ 1916'da Ruslar Bağdat demiryolunu kesme stratejisiyle Tebriz'e yürüdüler ancak onlardan önce Türk ordusu Tebriz'e girmişti.²²⁴ Böylece bu planları da gerçekleştiremedi. Ruslar girdikleri pek çok muharebeden yenik ayrılıyorlardı ayrıca Alman ve Avusturyalıların Lehlerin bulunduğu topraklara girmesiyle de savaş daha da Rusya aleyhine seyretmeye başladı.²²⁵ Dahası cepheye giden malzemelerde yanlışlıklar ve eksiklikler baş göstermişti, kösele olması gereken ayakkabılar kâğıttan bile yapılıyordu, cephede bazı askerlere silah ve mermi verilmiyordu.²²⁶ Rusların geri hizmetlerde yaşadığı sorunlar bir ilk değildi adeta bir özellik halini almıştı ²²⁷. Savaştaki bu durum Rus hükümetini köşeye sıkıştırmaya başlamıştı ve Rus topraklarındaki önemli bir rejim değişimine de etki edecekti.

Rus hükümetinin askeri ve maddi açıdan sıkışması Türkistan şehirlerinden isteklerini ağırlaştırdı. Türkistan şehirlerinden vergiler toplanmaya başlanması ve buradaki Türklerin ilk kez savaşa çağırılmaları bölgede ayaklanma çıkmasına neden oldu çünkü bu bölgeden askere kimse alınmıyor bu muafiyetin karşılığında vergi ödeniyordu yani bu durum yasalara da aykırıydı.²²⁸ 1916'da bu kez Ruslar planladıkları gibi Macarlar üzerine yürüdülerse de Karpatlar'da durduruldular ve

²²²Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.419.

²²³ Ирина Глебова ve diğerleri, *Россия В Первой Мировой Войне: Новые Направления Исследований*, Москва 2013, s.151.

²²⁴ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.421.

²²⁵Age. s.414.

²²⁶Age. s.423.

²²⁷ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.151.

²²⁸ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s.427.

başarılı olamadılar.²²⁹ Kafkas cephesinde ise Karadeniz’de Trabzon’a, iç kesimlerde de Erzincan ve Bitlis’e kadar ele geçirmişlerdi.²³⁰ Bu bölge hızlı ilerledikleri bir bölge oldu. İstanbul’u ele geçirme stratejileri işe yaramadıysa da Ermenileri kullanarak Osmanlı’nın doğu ve Doğu Karadeniz topraklarını ele geçirme stratejileri başarılı olmuştu. 1917 yılında askeri malzemelerin temini ordunun genel bir iyileşmeye doğru gitmesine sebep olsa da saldırıların sonuçsuz kalması orduda gevşemeye neden olmuştu, tam da bu sırada şubat ihtilali başladı.²³¹ Yiyecek sıkıntısını protesto etmek amacıyla toplanan halkın gösteriler yapması ardından grevlerin başlaması, ayaklanan halka askeri kitaların katılması önü alınamaz bir güç oluşturmaya başladı²³² ve Çar II. Nikola tahttan inmek zorunda kaldı.²³³

İttifaklar dönemi Rus askeri stratejisi ve jeopolitik kazançlar açısından dönemin başlarında kazanımlar sağlasa da dönemin sonunda 1917 Devrimi’nin olmasıyla iç karışıklıklar ve toprak kayıplarıyla son buldu. Bu dönemde Ruslar genel olarak Osmanlı’dan ve Orta Asya’dan toprak aldılar. Özellikle Orta Asya toprakları Afganların yaşadıkları bölgelere doğru genişleyerek İngiltere ile karşı karşıya gelmelerine neden oldu. Dönemin başında Rusya’nın Napolyon’u mağlup etmesi Avrupa’da prestijini yükseltirken dönemin sonuna denk gelen Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki ittifaklara dahil edilmesinde de rol oynadı. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı öncesi Kafkaslarda Ermenileri, Balkanlarda da Slavları destekleyerek bu bölgelerde savaş zamanı hızla ilerledi. Böylece bu dönem de devletleşme dönemi gibi stratejik yaklaşımların ve dolaylı stratejilerin tercih edildiği bir dönem oldu. Fakat bu dönemde ittifaklar, müttefikler ve düşmanlar da farklı stratejilerin belirlenmesinde önemli rol oynadılar.

1.3.2. 1917 Devrimi Sonrası Rus Askeri Stratejisi

1917 devriminin ardından Sovyet adı verilen topluluklar yeni bir rejim oluşturmak amacıyla çarlık askerlerine karşı direnmeye başladılar. Çarlık askerleri ve devrimi destekleyen askerler arasındaki çatışmalar uzun süre devam etti. Bu dönemde dışa

²²⁹ Константин Пахалюк, *Первая Мировая Взгляд Из Окопа*, Москва 2014, s.34.

²³⁰ Андрей Зайончковский, , *Мировая война 1914-1918 гг*, Москва 1924, s.78-79.

²³¹ Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, s.417.

²³² Пётр Мультатули, *Император Николай II и Заговор 17-го года*, Москва 2013, s.89-97.

²³³ Андрей Костенко, *Николай II: Личность И Политика*, Владивосток 2015, s.10.

karşı bir askeri stratejiden çok içerideki sorunları çözmek için askerler kullanıldı. Yeni rejimin kurulmasının ardından ise rejimin barış temelinde bir politika sürdüreceğini ilan etmesi üzerine bir süreliğine daha askeri bir strateji belirlenmedi.

1.3.2.1. Yeni Rejimin Kurulması

Rusya halkları için yeni bir dönemin başlangıcı olan 1917 devrimi adından gelen iç savaş sonucunda 1922 yılında proleterya diktatörlüğüne²³⁴ dayalı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştu.²³⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın başından beri savaşa karşı olduklarını belirten ve bu savaşın emperyalist devletlerin savaşı olduğunu söyleyen ve SSCB hükümetini oluşturan devlet adamları bir bildiri yayınladılar. Bu bildiride SSCB, genel bir barış istediğini ve itilaf devletlerinin temsilci göndermemeleri durumunda da Almanlarla görüşmelerin devam edeceğini söylediler.²³⁶ İngiltere itilaf devletlerinden ayrı bir barışın imzalanmasının uygun olmayacağını bildirdi.²³⁷ Bunun üzerine Almanya ile görüşmelere başlayan SSCB Hükümeti istediği gibi bir barışı elde edemese de uzun süren müzakereler ve Alman saldırısı baskısı sonucu Brest-Litowsk anlaşmasını imzaladı böylece SSCB'nin ittifak devletleriyle savaşı sona eriyordu.²³⁸

Brest-Litowsk Barışı'ndan sonra SSCB'nin iç sorunlarından sadece biri olan askeriye konusu gündeme geldi. Marksist öğreti düzenli bir ordunun kurulmasına karşıydı ve halk milisleri yaratılarak bir korunma sistemi kurulmasını öngörüyordu.²³⁹ İlk askeri yapılanma 1917'de Petrograd'da kurulan "Kızıl Muhafızlar" adındaki fabrika işçilerinden oluşan gruptu ve ülkeyi korumayı değil, devrimi karşı devrimlere karşı korumayı amaçlıyordu.²⁴⁰ Profesyonel bir ordu durumunda değildi. Bu sırada ülke içinde çatışmalar devam ediyordu, yeni rejime karşı olanlar ve çarlık

²³⁴ 1979 ve 1924 anayasalarında devlet bu şekilde tanımlanmıştır.

²³⁵ Caşın, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, s.105.

²³⁶ Юрий Ключников ve Андрей Сабанин, *Международная Политика Новейшего Времени В Договорах, Нотах И Декларациях Ч. 2.*, Москва 1926, s.92.

²³⁷ Edward Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul 2004, s.36.

²³⁸ *Age*, s.47-48.

²³⁹ *Age*, s.64-65.

²⁴⁰ Елена Бессчетнова, "Развал Русской Императорской Армии В 1917 Году", *Социологическое Обозрение*, С. 17, S. 2, 2018, s.299-303.

tarafatlarının desteklediği “Beyaz Ordu”²⁴¹ kurulmuştu ve Ukrayna topraklarında savaş başlamıştı buna karşı bir “İşçi ve Köylü Kızıl Ordusu” kurulması kararı alındı.²⁴² Daha sonraları ertesi günü (23 Şubat) Kızıl Ordu Günü olarak kutlanacak olan 22 Şubat 1918’de Kızıl Ordu ve Sosyalizm adına tüm halkın cephede görev alması adına Pravda Gazetesi’nde bir bildiri yayımlandı.²⁴³ Böylece Kızıl Ordu resmen kurulmuş oldu.

Yeni rejimin kuruluşunun ardından Almanlarla anlaşarak savaştan çekilmesi üzerine İtilaf Devletleri SSCB’ye karşı cephe alarak önce Murmansk’a²⁴⁴ daha sonra da Arhangelsk’e²⁴⁵ çıkarma yaptılar, ABD birlikleri ise SSCB’ye karşı İngiliz, Fransız ve Japonlara destek verdiler.²⁴⁶ İtilaf Devletleri’nin Beyaz Ordu’yu ve karşı devrimleri desteklemesi de itilaf devletleriyle SSCB’nin ilişkilerinin kopma noktasına gelmesine neden oldu.²⁴⁷ SSCB Hükümeti’ne karşı çeşitli ayaklanmaların çıkması üzerine itilaf devletlerinin bu ayaklanmaları destekledikleri öne sürülerek itilaf devletleri vatandaşlarından tutuklamalar yapıldı ve en sonunda itilaf devletleri askeri ve diplomatik personellerini de alarak geri çekilmeye başladılar, SSCB devletler tarafından tanınmadığından bu gibi olaylardan sonra devletlere diplomatik nota göndermektense daha fazla sayıda o devletlerin halklarına sosyalist çağrılarda bulunmaya başladı.²⁴⁸ Propaganda Dairesi²⁴⁹ tarafından hazırlanan bu bildiriler itilaf devletlerinin halklarına ulaştırılıyordu, örneğin; bu devletlerin cephedeki askerlerine SSCB’nin düşman olmadığı, kendileri gibi işçi olan insanlar olduğu söylenerek, “Sizin gibi işçi olan kardeşlerinizi efendilerinizin istekleri için ezecek misiniz? “şeklinde bildiriler uçaklarla ulaştırılıyordu.²⁵⁰ Propaganda Dairesi sonraki zamanlarda da çalışmalarını SSCB’nin içinde ve dışında da sürdürdü. Bu konuyla ilgili olarak Liddell Hart’ın “Strateji: Dolaylı Tutum” adlı eserinde yer verilen Lenin’in şu sözleri dikkat

²⁴¹ SSCB Hükümetine ve ona ait Kızıl Ordu’ya karşı kurulan eski Çarlık generalleri ve genellikle Kozaklar, Ukraynalılar, Sibirya halklarından oluşturulmuş ordu.

²⁴² Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, s.66.

²⁴³ Age. s.67.

²⁴⁴ Rusya’nın kuzeyinde Finlandiya ve Norveç’e yakın bölgede bulunan Tuloma Nehri kıyısındaki bölge.

²⁴⁵ Rusya’nın kuzeyinde Beyaz Deniz ve Kuzey Dvina Nehri kıyısında bulunan bölge.

²⁴⁶ Наталья Наумова ve Илья Слесарев, “Проблема Вступления США В Первую Мировую Войну В Отражении Французской Прессы”, *События, Выставки, Юбилеи*, S. 6, 2017, s.130.

²⁴⁷ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, s.89.

²⁴⁸ Age. s.91.

²⁴⁹ SSCB Hükümetine ait, propaganda yapımını ve yönetimini sağlamakla görevli kurum.

²⁵⁰ Age. s.92-93.

çekmektedir; “Savaşta en sağlam strateji düşmanın moral bütünlüğünün parçalanması sonucu öldürücü bir darbe indirilmesi mümkün ve kolay bir hale gelinceye kadar harekâtı geri bırakmaktır.”²⁵¹. Yani temel strateji karşı tarafın moral ve psikolojik olarak çöküntüye uğratılması veya manipüle edilmesi sonrasında savaşa başvurulmasıdır. Ayrıca aynı konuyla ilgili olarak 1969 yılında Türkiye’de basılan bir kitapta SSCB Savunma Bakanlığı’nda basılmış “Harp ve İdeolojik Mücadele” adlı kitaptaki şu sözlere yer verilmektedir; “Sovyetler düşman halkın ve ordusunun psikolojik yapısını bozmak için onun milli özelliklerini göz önünde bulundurarak propaganda yürütecektir.”²⁵². Buradan anlaşılacağı üzere SSCB askeri stratejisine dahil ettiği “propaganda kullanımını ve üretimini” sadece kardeşlik, yoldaşlık ve sosyalist öğretiden değil aynı zamanda ülkelerin milli özellikleri üzerinden de şekillendirmiştir ve bunu bir strateji olarak kullanmıştır.

1920 yılına gelindiğinde SSCB’de iç savaş hala devam etmekteydi ve bunun yanı sıra bir SSCB-Polonya Savaşı çıkmıştı.²⁵³ Savaşın nedeni Ukrayna’nın Kızıl Ordu kontrolüne geçmesiydi. Savaş sonunda Polonya bağımsız bir Ukrayna’yı kuramasa da büyük bir toprak parçasına hâkim olmayı başardı.²⁵⁴

Bu sırada SSCB’nin doğu ile ilişkiler kurmaya başladığı görülmekteydi ilk olarak 1919’da Afganistan’ın tek bağımsız Müslüman devlet olarak tanınması ile İngiltere’ye rağmen SSCB-Afganistan ilişkileri kuruldu.²⁵⁵ Bu sırada İran’da da İngiliz nüfuzu vardı ve SSCB İngilizleri bölgeden çıkarmak istiyordu.²⁵⁶ Böylece İngiltere’nin başka ülkeleri kullanarak kendine müdehale etmesini engellemiş oluyordu. 1920 Nisanı’nda Azerbaycan’da yeniden SSCB hâkim olunca sıra İran’a gelmiş ve SSCB birlikleri Gilan’a girmişlerdi.²⁵⁷ Bu gelişmeler devam ederken Türk Hükümeti ise

²⁵¹ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.222.

²⁵² Андреевич Селезнев (A. Seleznev), *Воина и Идеологического Борба Harp ve İdeolojik Mücadele*, Sovyetler Birliği Müdafaa Bakanlığı Neşriyatı, Moskova 1964, s.204. (Kaynak alıntı yapan yazarın verdiği şekliyle kullanılmıştır, yalnızca alıntı yapılan yazarın adı, kolay bulunabilmesi açısından tarafımdan Rusça ve kiril harfleriyle de yazılmıştır.) ‘den aktaran Akif Tarakçı, *Sovyeler Birliğinin Bugünkü Türkiye Politikası*, Ankara 1969, s.12.

²⁵³ Михаил Тухачевский, *Поход За Вислу Война 1920*, Москва 1992, s.16.

²⁵⁴ Дарья Короткова, *Белоруссия В Советско-Польских Отношениях В 1918-1921 Гг.*, Москва 2015, s. 221-225.

²⁵⁵ Владимир Топорков, “Советско-Афганские Отношения В Системе Международных Связей СССР До Апрельской (1978 Г.) Революции В Афганистане”, *Вестник Пермского Университета*, С. 1, S. 18, 2012, s.221.

²⁵⁶ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi* 3, s.227.

²⁵⁷ Михаил Володарский, *Советы И Их Южные Соседи Иран И Афганистан 1917- 1933*, Лондон 1985, s.61.

Ermenilerin Müslüman ve Türk ahaliye yaptığı zulme karşı tedbir alacaklarını belirtmişlerdi.²⁵⁸ Bu durum SSCB ve Türkiye arasında bir savaşa yol açabilecek seviyeye ulaşmıştı ancak Ermenistan'ın SSCB tarafından işgali ve burada Ermeni Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine Türkiye ile bir anlaşma yapılarak Ermenilerin toprak taleplerinden vazgeçmesi sağlandı böylece sorun SSCB ve Türkiye taraflarının yararına çözüldü.²⁵⁹ Şubat 1921'de Türk heyeti SSCB ile anlaşma imzalamak üzere Moskova'ya geldiği sırada Türkiye için bir önemli olay daha meydana geldi; SSCB Gürcistan topraklarına girerek burada bir Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmasını sağladı.²⁶⁰ Bunun üzerine Türk orduları Batum'a girdi ardından Artvin ve Ardahan'ın Türkiye'ye ait olduğunu belirten bir açıklama yapıldı.²⁶¹ Sonuç olarak Batum SSCB'ye bırakılırken Artvin ve Ardahan Türkiye'ye bırakıldı ve Moskova anlaşması imzalandı.²⁶² Böylece batılı devletler tarafından kabul görmeyen Türkiye ve SSCB hükümetleri uzlaşmaya vardı. Burada SSCB'nin stratejisi en az kayıpla en çok toprağı kazanabilmektir ayrıca ideolojisini yaymak ve kabul ettirmektir. Bu nedenle de dengeli ve stratejik hamlelerde bulunuyordu.

Aynı yıl Yunanların Türk topraklarına çıkarma yapması Türkiye'yi yeni bir savaşa sürüklemişti.²⁶³ SSCB'den destek bekleyen Türkiye gerekli desteğı alamamıştı, çünkü SSCB İngiltere ile arasını bozmayı istemiyordu ancak Türklerin Yunanları geri püskürtmeye başlamaları üzerine Ukrayna'dan gönderilmiş gibi gösterilerek bir Rus askeri uzman Türkiye'ye gönderildi.²⁶⁴ Böylece SSCB hem İngiltere'yi karşısına almadı hem de kendisi gibi yeni kurulmuş olan Türkiye'deki hükümete destek oldu. Rusların stratejisi uzun süre karşı karşıya gelmiş iki devleti yeni rejimleri sayesinde yakınlaştırmak ve ideolojisini yaymaktır. Türklerin Yunanları yenmesi üzerine İstanbul'da fazla dayanamayan İngilizler de çekildi ve bir barış anlaması imzalanmasına karar verildi.²⁶⁵ Bu barış anlaşması ile beraber eskiden beri tüm Rus hükümetlerin ilgisini çektiğı gibi bir Boğazlar meselesi ortaya çıktı. SSCB hükümeti

²⁵⁸ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi* 3, s.276.

²⁵⁹ Age. s.278-279.

²⁶⁰ Апполон Силагадзе ve Вахтанг Гурули, "Российско Турецкое Противостояние На Центральном Кавказе в 1918-1921 Годах", *Кавказ и Глобализация*, С. 3, S. 4, 2009, s.166.

²⁶¹ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi* 3, s.288.

²⁶² Айдын Гаджиев, "Московский и Карсский Договоры: История, Суть и Правовая Незыблемость", *История*, С. 13, S. 1, 2005, s.8.

²⁶³ Николай Киреев, *История Турции XX Века*, Москва 2007, s.120.

²⁶⁴ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi* 3, s.439-440.

²⁶⁵ Age. s.440-441.

kendileri olmadan verilecek bir kararın anlamsız olacağını ilan etti.²⁶⁶ SSCB'nin çabalarına rağmen boğazlar meselesi SSCB'nin istediği yönde (Boğazların savaş gemilerine kapatılmasını istiyordu.) çözülmedi.²⁶⁷ Burada SSCB jeostratejik kazanım sağlayamadı. Böylece SSCB'nin savunma temeline dayalı askeri stratejisi boğazlar açısından tehlikeye düşmüştü.

SSCB'nin güneydoğu sınırı ise İngiliz hâkimiyetine girmişti. Rusya'nın Orta Asya'da genişlemesinden beri bölgede rakibi konumuna gelen İngiltere'ye karşı 26 Şubat 1921'de SSCB-İran anlaşması imzalandı ve milliyetçi bir düşüncede olmasına rağmen Rıza Han desteklendi.²⁶⁸ Rusya uzun süredir İran ile anlaşma peşindeydi ve güney sınırında İngiltere'nin desteklediği bir İran yerine kendinin desteklediği bir hükümetin kurulmasını istiyordu. Bölgede İngiltere'nin istediği güçsüz ve İngiltere'ye muhtaç yönetimlerin aksine SSCB, güçlü ve SSCB lehine faydalı olabilecek yönetimleri tercih ediyordu.²⁶⁹ Böylece dışardan gelebilecek bir tehdide karşı bölgede müttefikler kazanmak istiyordu.

Marksist öğretinin düzenli bir orduya karşı olması sebebiyle ordu ve ordunun yetkileri uzun süre bir düzene girememişti. Fakat ilerleyen süreçte SSCB'de ordu yetkilerini yavaş ve evrimsel bir biçimde aldı.²⁷⁰ SSCB askeri gücü kendinden pek çok anlamda üstün devletlerle yarışmak zorunda kaldı.²⁷¹ Bu nedenle batılı ordular ve askeri düşünürlerin fikirleri araştırılarak yeni ve düzenli bir SSCB askeri stratejisi ortaya çıkarılması için SSCB'nin coğrafi konumu, siyasi koşulları ve gereksinimlerine uygun çalışmalar yapıldı ve böylece kombine silah operasyonları stratejisi benimsendi.²⁷² Bu stratejiye göre; farklı operasyonları ve askeri elemanların (piyadeler, havacılar gibi) kullanımını aynı anda senkronize şekilde gerçekleştirdiğinizde her bir askeri elemanın sırayla kullanılmasından daha fazla fayda

²⁶⁶Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, s.442.

²⁶⁷Age. s.450-451.

²⁶⁸ Олеся Васильева, “Советско-Иранский Договор 1921 Года, Исторические, Философские, Политические И Юридические Науки, Культурология И Искусствоведение”, *Вопросы Теории И Практики*, С. 43, S. 5, 2014, s.32.

²⁶⁹ Carr, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, s.435.

²⁷⁰ Rice, Condoleezza, “ The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union” , *World Politics*, C.40, S.1, 1987, s.56.

²⁷¹Age. s.56.

²⁷²Age. s.57.

elde edersiniz.²⁷³ Ayrıca bu stratejiyi uygulamak için ordudaki destek bölümleriyle, istihbaratla, yerel aktörlerle, karar alıcılarla da koordineli çalışılmalıdır.²⁷⁴

Yeni rejimin kuruluşunun ve toparlanmasının sonucunda dönemin ilk yıllarında barış yanlısı olarak bir portre çizen SSCB pek çok toprağı geri kazandıktan sonra savunmacı askeri stratejisini geride bıraktı. Bu dönemin başlarında güney sınırlarını çeşitli anlaşmalarla ve yeni kurulan hükümetleri desteklemesiyle garanti altına aldı. Çatışmalardan kaçındı. En önemlisi propaganda silahını askeri stratejisine dahil etti. Gücünü yeniden kazandığında ise kombine silah operasyonları stratejisi ile askeri stratejisini SSCB'nin jeostratejik durumuna uygun olarak yeniden tasarladı.

1.3.2.2. Uluslararası Alana Dâhil Olma

1930'lara gelindiğinde bile SSCB hükümeti henüz rejimi tam oturtamamıştı. Hükümet ve devletin diğer kolları arasında çeşitli sorunlar vardı. Örneğin; hükümetin orduya güveni sağlam değildi bu nedenle ordu içinde ajanları yer almaktaydı çünkü ordu mensupları eski rejimin ordusunda da çalışmış kişilerdi.²⁷⁵ Bu nedenle pek çok kişiden şüphe ediliyordu. 1937'de siyasi otoritenin güven sorunu kendini göstererek ordudan pek çok asker idam edildi.²⁷⁶ 1937-1938'de askerler de dâhil toplam 680 bin kişi idam edilmiş, 1 milyon 345 bin kişi sürgün edilmiştir.²⁷⁷ İlk olarak komünist parti üyeleri ve elitleriyle başlayan bu temizlik süreci, kulaklar²⁷⁸ ve milliyetçilerle devam etti.²⁷⁹ Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. Askeri stratejinin siyasallaşmaya başlaması (Ordu tasfiyeler ve infazlar nedeniyle Hükümetin tam baskısı altına girmişti ve hükümetin siyaseti, askeri stratejiyi etkiliyordu.) ve ordudaki farklı fikirler Almanya'nın zaferler elde etmesiyle sonuçlandı.²⁸⁰ Haziran 1942'de Stalin, Genelkurmay'ın görevlerini açıklayan bir direktif çıkardı ancak bu daha fazla karışıklık yarattı, sonuç olarak seferberlik ve örgütsel konular hakkındaki kararlar

²⁷³ U.S. Army Maneuver Self Study Program, "Combined Arms Operations", <https://www.benning.army.mil/mssp/Combined%20Arms%20Operations/> (Erişim:12.10.2019)

²⁷⁴ U.S. Army Maneuver Self Study Program, "Combined Arms Operations", <https://www.benning.army.mil/mssp/Combined%20Arms%20Operations/> (Erişim:12.10.2019)

²⁷⁵ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.57.

²⁷⁶ Age, s.58.

²⁷⁷ Леонид Рыбаковский, *Политический Террор 1937–1938 гг.*, Москва 2013, s.51.

²⁷⁸ Çarlık döneminde varlıklı ve büyük toprakları olan köylüler.

²⁷⁹ Рыбаковский, *Политический Террор 1937–1938 гг.*, s.87-88.

²⁸⁰ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.58.

Genelkurmay'a kalıcı olarak iade edildi.²⁸¹ İstihbari konularda da askeri istihbaratın (GRU)²⁸² görevleri NKVD²⁸³'ye devredilmişti²⁸⁴ ve 1941 Alman saldırısı ile ilgili askeriye'nin istihbaratı göz ardı edilmişti savaştan birkaç ay sonra ise askeri istihbarat yeniden faaliyete geçti.²⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan kazanan olarak çıkan SSCB askeri konulardaki tüm karışıklıklara rağmen pek çok askerin canına mal olsa da başarılı oldu. Ludendorff'un stratejik yaklaşım açısından savaşların sonuçlarını belirleyen değişmez bir prensip olarak gördüğü muharebelere, topyekün savaşa ve kadınlar ile erkeklerin savaş için her zaman hazır olmasına²⁸⁶ verdiği önem İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB için değişmez bir strateji olmuştur. Bu strateji Stalin döneminin genel bir anlayışı haline gelmiştir. Stalin'in ölümünün ardından Kruşçev döneminde Stalin'in göz ardı ettiği füze teknolojisi ve nükleer silah teknolojisi kullanımı askeri stratejiye dâhil olarak Sovyet askeri stratejisinde önemli bir yer buldu buna karşılık kara ordusunda kesintilere gidildi.²⁸⁷ Ancak kendi atadığı savunma bakanı Malinovski bile tek yönlü bu stratejiye karşı çıktı.²⁸⁸ Kruşçev'in bu stratejiyi benimsemesinin arka planında ise çeşitli nedenler vardı. Kruşçev dönemi SSCB'nin doğu bloğunu oluşturduğu döneme de denk gelmektedir. Bu dönemde Varşova Paktı kurulmuştur. Varşova Paktı çerçevesinde Kruşçev'in çeşitli konuşmalarına dayanılarak yapılan bir tespit, Kruşçev'in NATO stratejisine karşı bir nükleer stratejisi olduğu ve NATO stratejisinin Doğu Almanya, Polonya ve Çekoslovakya'da roketler yerleştirme gerekliliğini ortaya çıkaracağı belirtilmiştir.²⁸⁹ Büyük güçler arasında gelecekteki bir savaşın karakterinin nükleer roketlerle olacağına ve kesin sonuçların çatışmanın ilk dakikalarında gerçekleşeceğine inandığı için silahlı kuvvetlerin saldırı ve savunma dalları kritik

²⁸¹ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.59. ve Сергей Штеменко, Генеральный штаб в годы войны II, Москва 1973, С. 2, s.4.

²⁸² SSCB döneminde Kızıl Ordu'ya, daha sonraları Rusya ordusuna bağlı askeri istihbarat teşkilatı.

²⁸³ Rusçası " Народный комиссариат внутренних дел" olan, Türkçeye tercümesi "Halkın İçişleri Komiserliği" şeklindeki işlerini yapan kurum.

²⁸⁴ Александр Север, *Маршал с Лубянки Берия и НКВД в годы войны*, Москва 2008, s.216.

²⁸⁵ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.59.

²⁸⁶ Age. s.301.

²⁸⁷ Военное обозрение, "Как Хрущёв Советские Вооружённые Силы И Правоохранительные Органы Громил", *Makale*, <https://topwar.ru/90940-kak-hrushev-sovetskie-vooruzhennye-sily-i-pravoohranitelnye-organy-gromil.html> (Erişim:04.02.2019)

²⁸⁸ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.60.

²⁸⁹ U.S Central Intelligence Agency, *Intelligence Study Warsaw Pact Military Strategy*, Directorate of Intelligence, S.0007/65 (7 June 1965), s.3-4, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/caesar-40.pdf> (Erişim: 21.10.2019)

kuvvetler olduğunu ve yüzey donanmasının, taktiksel hava kuvveti ile kara kuvvetlerinin "önceki önemini yitirmiş" olduğu kanısına vardı.²⁹⁰ Bu yüzden bu yönde çalışmalar yapmaya karar verdi ve askeri stratejiyi bu yönde kurgulamaya çalıştı.

Kruşçev'den sonra SSCB yönetimine gelen Brejnev'in döneminde ise ordu sistemi ve orduya yaklaşım tamamen değiştirilerek daha bilimsel bir yöntem kullanılmaya çalışıldı ve 1960'a gelindiğinde yeni sistemle eğitilmiş bir ordu ortaya çıkmıştı.²⁹¹ Ordunun eğitim birimi olan akademide 1953 yılında kaldırılan askeri tarih eğitimi 1973'te geri getirildi.²⁹² Kruşçev döneminde en önemli askeri alan olarak görülen nükleer silahların kullanımıyla ilgili askeri strateji ise bu dönemde en hızlı şekilde kesin bir nükleer darbe vurulabilecek şekilde tasarlandı.²⁹³ Çünkü ABD'de de bu dönemde nükleer gelişmeler önem kazanmıştı ve SSCB de ABD de tek hamleyle birbirlerini yok edecek silahlara sahipti. Ancak Brejnev'in de savunduğuna göre SSCB ordusunun askeri stratejisi ve yapısı nükleer bir savaşta bile askeri güçlerini kullanabilecek bir yapıdaydı.²⁹⁴ Böylece askeri strateji ve siyasi fikirler arasında bir farklılık olduğu göze çarpıyordu.

SSCB'nin son dönemi olarak görebileceğimiz Gorbaçov dönemine gelindiğinde bilindiği gibi yenilikler ön plandaydı, bu durum askeri alanda kendini silahsızlanma eğilimiyle gösterdi. Çoğu kez ordudan tavsiye almadan yapılan bu girişimlere ordu da uyum sağlar gözüküyordu.²⁹⁵ SSCB uluslararası sistemden tehdit algıladığı için askeri yatırımlara çok önem vermişti ve parti ordunun potansiyeline karşı hassastı, politikaya karışan ordu mensupları genellikle görevden uzaklaştırılmıştı ve Rusya'nın iç siyasetinde hala bu uzaklaştırma yöntemi uygulanmaktadır.²⁹⁶ Buradaki amaç ordunun hükümetin yönetimine karşı gelmemesi ve hükümetten daha güçlü bir konuma gelmemesini sağlamaktır. Gorbaçov dönemi pek çok açıdan olduğu gibi askeri alanda da bir askeri strateji değişiminden çok askeri stratejinin yokluğu olarak göze çarpmaktadır.

²⁹⁰ U.S Central Intelligence Agency, *Intelligence Study Warsaw Pact Military Strategy*, s.6.

²⁹¹ Rice, "The Party, the Military, and Decision Authority in the Soviet Union", s.61.

²⁹² *Age*, s.63.

²⁹³ *Age*, s.68.

²⁹⁴ *Age*, s.78.

²⁹⁵ *Age*, s.79-80.

²⁹⁶ *Age*, s.80-81.

SSCB'nin uluslararası alanda tanındığı ve yeniden güçlü bir devlet konumuna ulaştığı bu dönem bir rejim değişikliğiyle son buldu. Bu dönemde kombine silah operasyonları stratejisinden füze ve nükleer silah ağırlıklı stratejilere, askeri stratejide propaganda ve manüvülasyon kullanımından tek bir nükleer darbeyele yok etme stratejisine kadar pek çok strateji uygulandı. Dönemin sonunda ise silahsızlanma stratejisiyle SSCB askeri stratejisi son buldu. Sürekli bir dondurulmuş savaş halinde geçen bu dönem teknolojinin ve rakibin (ABD) etkisiyle SSCB'den önceki Rus tarihinde karşılaşılmamış askeri stratejilere sahne oldu.

1.3.2.3. Rusya Federasyonu'nun Kurulması ve Yakın Tarih

SSCB'nin yıkılışının ardından pek çok alanda olduğu gibi askeri alanda da bir karışıklık dönemi oluşmuştur. Hükümete karşı gerçekleşen bir darbe atlatılmış ve askeriye içerisinde düzen sağlanamamıştır. Bu döneme baktığımızda karşımıza çıkan en önemli savaş 1994 yılında başlayan Birinci Çeçen Savaşı'dır. Bu savaş sonunda Rusya Federasyonu ateşkes imzalamak zorunda kalmış ve Çeçenistan'dan çekilmiştir. Yeltsin'in Rusya Federasyonu başkanı olduğu Rusya Federasyonu'nun ilk dönemleri toparlanma süreciyle geçse de tam bir toparlanma sağlanamamıştır. 1999 yılında Putin'in başbakan olarak göreve gelmesinin ardından toparlanma süreci hızlanmıştır. Bu döneme denk gelen terörle mücadele adı altında başlatılan İkinci Çeçen Savaşı ile de Rusya Çeçenistan'ı mağlup etmiştir.

Putin döneminde toparlanma tamamlanmış ve yeni bir düzen sağlanmıştır. Genel olarak Rusların askeri tecrübelerine baktığımızda dolaylı yöntemler yerine doğrudan güç kullanmayı ve bunu bir tehdit aracı olarak bulundurmayı tercih ettikleri görülmektedir, örneğin; Birkaç sene öncesinde Kaliningrad'a yapılan yüklü askeri yığınak ve füzelerin yerleştirilmesi Rusya'nın bu toprak parçasını caydırıcı bir güç tehdidi olarak kullanmasını sağlamaktadır.²⁹⁷ Bu güç kullanma tehdidi SSCB'nin yıkılışından sonra Çeçen Savaşları haricinde kendini göstermemiştir. Çeçen Savaşları ardından 2008'e kadar daha çok tehdit boyutunda kalmış olan Rusya'nın güç kullanma ihtimali, 2008 Gürcistan Savaşı ve özellikle 2010 sonrası dönemdeki Rus

²⁹⁷ Fredrik Westerlund, "Russia's Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad", *RUFBS Briefing*, S. 40, Stockholm 2017, s.2.

operasyonları ile gerçeklik payını dünyaya göstermiştir. Fakat özellikle 2010'dan sonraki gelişmelere bakılırsa Rus askeri stratejisinde değişimler olduğu da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın asimetrik ve daha az maliyetli operasyonları tercih ettiğini belirten düşünürler bulunmaktadır.²⁹⁸ Bu tarz bir stratejiyi kullanan Rusların askeri kaynaklarla askeri olmayan kaynakları (örneğin; yerel Rus nüfus bulunan bölgelerde Rusların muhalif gösteriler yapması ve Rusya'nın bu durumu desteklemesi.) beraber kullanarak melez bir askeri strateji ürettikleri de göze çarpmaktadır.²⁹⁹ Bu bağlamda asimetrik savaş, hibrit savaş, bulanık savaş gibi adlandırılabilir bu savaş biçimini doktrinleştiren Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un Gerasimov Doktrini'nden bahsetmek gerekmektedir. Bu doktrine göre; Modern savaş yürütme ilkesi silahlı kuvvetlerin belirleyici olduğu askeri ve askeri olmayan önlemlerin koordineli kullanımı temelinde değişmiştir.³⁰⁰ Savaş türlerinin genişlemesi ve içeriklerinin önemli ölçüde değişmesi, devletlerin silahlı kuvvetlerinin yanı sıra, çeşitli haydut gruplarının, özel askeri şirketlerin ve kendi kendini devlet ilan eden "yarı devletler" in savaştığı, askeri olmayan önlemlerin de etkinliğinin artarak; ekonomik, politik, diplomatik baskı ve askeri güç gösterisinin aktif olarak kullanıldığı bir döneme girilmiştir.³⁰¹ Bu nedenle silahlı kuvvetler, klasik ve asimetrik eylem yöntemlerini kullanarak yeni tipte savaş ve silahlı çatışmalar başlatmaya hazır olmalıdır.³⁰² ABD ve müttefikleri "renkli devrimler" ve "yumuşak güç" kartını kullanarak Irak, Libya, Ukrayna ve Venezuela'da olduğu gibi istenmeyen devletleri tasfiye etmek, egemenliği baltalamak, yasal olarak seçilmiş devletin iktidar organlarını değiştirmeyi amaçlamaktadırlar.³⁰³ Bu nedenle Rusya'nın cevabı Rus Askeri Doktrininin savunma niteliğini de dikkate alarak, devletin güvenliğine yönelik tehditleri önceden etkisiz hale getirmek için bir dizi önlem almak gerekmektedir.³⁰⁴

²⁹⁸ Timothy Thomas, "Russia's Military Strategy and Ukraine: Indirect, Asymmetric and Putin-Led", *The Journal of Slavic Military Studies*, C.28, S.3, 2015, s.453-454.

²⁹⁹ *Age*. s.453-454

³⁰⁰ Игорь Панарин, "Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война", <https://matveychev-olog.livejournal.com/8695818.html> , (Erişim: 02.02.2021)

³⁰¹ Игорь Панарин, "Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война", <https://matveychev-olog.livejournal.com/8695818.html> , (Erişim: 02.02.2021)

³⁰² Игорь Панарин, "Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война", <https://matveychev-olog.livejournal.com/8695818.html> , (Erişim: 02.02.2021)

³⁰³ Игорь Панарин, "Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война", <https://matveychev-olog.livejournal.com/8695818.html> , (Erişim: 02.02.2021)

³⁰⁴ Игорь Панарин, "Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война", <https://matveychev-olog.livejournal.com/8695818.html> , (Erişim: 02.02.2021)

Gerasimov'un dışında Dış İstihbarat Servisi Direktörü Sergei Naryshkin de VI. Moskova Uluslararası Güvenlik Konferansı'nda, hibrit savaşların kültür ve bilgi alanı da dâhil olmak üzere yaşamın tüm yönlerini etkilemeye başladığını ve yakın gelecekte bu durumun zayıflamasının beklenemeyeceğini söylemiştir.³⁰⁵ Böylece Rus askeri ve istihbarat faaliyetlerinin asimetrik savaş yöntemlerini savunma amaçlı olduğu öne sürülerek kullanıldığını ve kullanılacağını görebiliyoruz.

Gürcistan Savaşı'nın ardından Rusya'nın karıştığı ve asimetrik savaşın izlerinin görüldüğü Doğu Ukrayna ve Kırım'da yaşanan çatışmalar Rusya'nın Kırım'ı elde etmesiyle son bulmuştur. 2013 yılında Ukrayna'da başlayan gösteriler Ukrayna'yı Rus yanlıları ve AB yanlıları olarak böldüğü gibi Kırım'ı da ikiye bölmüştür. Kırım'da Rus yanlılarının baskın hale gelmesi, ardından da bir referandumun gerçekleşmesi ile 16 Mart 2014³⁰⁶ tarihinde Kırım Rusya'ya ilhak edilmiştir. Ayrıca Ukrayna'nın doğusunda başlayan Rus yanlısı ayaklanmalar bir iç savaşın çıkmasına da neden olmuş, Rusya 2008'den sonra gücünü bir kez de Ukrayna topraklarında göstermiştir. Ukrayna'daki çatışmalarda Rusya askeri destek sağladığı gibi askeri olmayan gösteriler, ayaklanmalar, referandum gibi unsurları da askeri stratejisine dâhil etmiştir.

Rusya'nın 2015'te Suriye'deki olaylara müdahalesi ise Rusya'nın askeri gücünü gösterdiği bir başka olay oldu. Rusya'nın Suriye Krizi'ndeki politikasını yönlendiren durum ABD ile küresel düzeyde sürdürmeye çalıştığı nüfuz mücadelesi, Ortadoğu'daki askeri, ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruma çabası ve Suriye Krizi'nin Rusya'nın iç siyasi ve toplumsal dinamiklerinde özellikle IŞİD'den etkilenen vatandaşları çerçevesinde tehdit oluşturması olmuştur.³⁰⁷ Bu sebeplere bağlı olarak Rusya Suriye hükümetini desteklemiştir. Bunu yaparken de Suriye'de kullandığı askeri strateji Halep'in elde tutulmasını sağlamak ve Suriye hükümetinin kontrolündeki alanı genişletebilmek amacıyla muhaliflerin bulunduğu bölgeleri bombalamak olarak şekillenmiştir.³⁰⁸ Rusya Suriye'de çeşitli hedefleri bombalamaya

³⁰⁵ Панарин, “Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война”,

³⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Kırım'ın Gayrimeşru İlhakının Dördüncü Yıldönümü Hk.”, *Güncel Açıklamalar*, S. 75, http://www.mfa.gov.tr/no_-75-kirimin-gayrimesru-ilhakinin-dorduncu-yildonumu-hk.tr.mfa (Erişim: 05.12.2018)

³⁰⁷ Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, İstanbul 2018, s.149-150.

³⁰⁸ Maitra Sumantra, “Assessment: Russian Military Strategy, Operational Tactics And Objective In Syria”, *Centre for Land Warfare Studies*, <http://www.claws.in/1696/assessment-russian-military-strategy-operational-tactics-and-objective-in-syria-sumantra-maitra.html> (Erişim: 21.11.2018.)

başladığında IŞİD'e karşı bu bombalamaları gerçekleştirdiğini söylese de muhalifleri hedef aldığı görülmüştür.³⁰⁹ Yani Rusya Suriye Krizi'nde Suriye hükümetini destekleyen bir strateji takip ederek muhaliflere karşı müdahalelerde bulunmuştur. Böylece Suriye'de söz sahibi olarak Suriye toprakları üzerinden Levant ticaretini geliştirmek ve bölgede söz sahibi olmayı öğütleyen I. Petro'nun vasiyeti³¹⁰ korunmuştur.

Rusların Ukrayna ve Suriye müdahalelerine bakıldığında aslında Suriye ve Ukrayna'da ciddi bir direnişle karşılaşmadıkları, bahsi geçen topraklar üzerinde kullandıkları hava gücünün Ruslara avantaj sağladığı ancak Rusların daha büyük güçler karşısında hava kuvvetlerini bu kadar rahat kullanamayacakları öngörülmektedir.³¹¹ Bu iki müdahalede de gördüğümüz üzere Ruslar bombalama taktiğini askeri stratejilerinde mutlaka tercih edeceklerdir.

Rusların yakın zamanda düzenledikleri operasyonları anlayabilmek için pek çok fikir ortaya atılmaktadır. Rus düşünürlerin görüşlerine göre, savaşın taktik ve operasyonel seviyesinde, en iyi savunma iyi bir saldırıdır, yani bir Rus lider çatışmanın kaçınılmaz olduğunu görürse o bölgeyi ele geçirmek için harekete geçmelidir.³¹² Bu bakış açısını savunan kesim Suriye, doğu Ukrayna ve Kırım gibi müdahalelerin ve gelecekte olabilecek eski Sovyetler Birliği bölgelerindeki müdahalelerin açıklamasını yapmaya çalışmaktadır.³¹³ Bu bakış açısına göre eski nüfuz bölgelerinden gelebilecek en ufak bir ret veya Rusya'nın algıladığı bir tehdit bu ülkeleri Rusya müdahalesi ile karşı karşıya getirecektir.

Suriye ve Ukrayna müdahalelerinden sonra Rusya sadece Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da değil kuzeyde (kutup bölgesinde) de saldırgan bir güç olarak hissedilmeye başlanmıştır.³¹⁴ Ayrıca Rusya'nın güç kullanması Avrupa'yı rahatsız etmiştir. Rusya'nın 2014'te yayınladığı yeni strateji belgesinin (Dış Politika Konsepti)

³⁰⁹ Yalçın ve Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, s.164.

³¹⁰ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

³¹¹ Yalçın ve Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, s.3.

³¹² Scott Boston ve Dara Massicot, “The Russian Way Of Warfare”, *RAND Corporation Perspective*, S. PE-231-A, 2017, s.3.

³¹³ *Age*, s.3.

³¹⁴ Alexander Sergunin ve Valery Konyshov, “Russian Military Strategies In The Arctic: Change Or Continuity?”, *European Security*, S.26, 2017, s.171.

³¹⁵ ardından Avrupa Parlamentosu Dış Politikalar Başkanlığı'nın çıkardığı bir analize göre; Rusya tekrardan Soğuk Savaş dönemindeki gibi iki süper güçten birisi olma isteğindedir.³¹⁶ Ayrıca yine aynı rapora göre; göstergeler sıkı bir rekabetin doğal kaynaklar, pazarlar, ticaret yolları ve politik nüfuz üzerinde yaşanacağına işaret ediyor ve Rusya'nın SSCB'yi oluşturan ülkeler üzerindeki nüfuzunu korumaya devam edeceği yönünde bir izlenim var.³¹⁷ Bu analizle beraber Rusya'nın amaçlarını kavramaya çalışsak da Avrupa Parlamentosu için bu analizi hazırlayan kişilerin Rusya'nın hareketlerini tehdit olarak algıladığını da görmekteyiz.

Rusya'nın askeri stratejisi üzerine bir değerlendirme yapacak olursak; geçmişe gittiğimizde antik çağlarda, askeri araçlar büyük ölçüde kara ve deniz kuvvetleriyle sınırlıydı, fakat tarih boyunca hava ve uzay da dâhil olmak üzere bu araçlar ve alanlar genişledi. Bu araçlar, strateji tanımlarında da kullanılan “kuvvet” araçlarıydı. Rusya ise kuruluş dönemlerinden beri kuvvet araçlarını ve gücü askeri stratejisinde temel aldı. Zamanla kazandığı tecrübelerin, kendine ait kültürünün ve milli stratejilerinin askeri stratejisini etkilediğini gördük. Günümüzde Rusya'nın askeri müdahalelerinde hava kuvvetlerini kullanmaya daha çok önem verdiğini görmekteyiz. Rus stratejistleri de Rusya'nın gelecekteki savaşlarda havacılık alanını birincil alan olarak kullanacağına inanıyorlar.³¹⁸ Bunun yanı sıra hızlı ve koordineli harekâtları tercih edeceğini söyleyebiliriz. Bu Rusya'nın hem zaman kaybını önleyecek hem de sonuca hızlı ulaşmasını sağlayacaktır. Fakat bu hızlı operasyonları yapmadan önce operasyon bölgesini daha önce de belirttiğimiz gibi askeri olmayan tekniklerle de hazırlayacaktır. Buradaki amaç operasyonların meşruluğunu sağlamak olabileceği gibi baskı ve korku yaratmak da olabilir. Müdahalede bulunacağı bölgelerde kendi destekçileri arasından paramiliter güçleri (Ukrayna'nın doğusundaki Rus yanlısı güçler gibi) ve ya paralı askerleri kullanmasının yanı sıra siber saldırıları da kullanma ihtimali yüksektir. Bu kanıya varmamızdaki nedenler ise Doğu Ukrayna'daki durum ve bölgedeki Rus

³¹⁵ Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, “Концепция Внешней Политики Российской Федерации (Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 Ноября 2016 Г.)”, *Kurucu Belgeler*, http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 (Erişim: 20.12.2018)

³¹⁶ European Parliament, *Russia's National Security Strategy And Military Doctrine And Their Implications For The EU*, Belgium 2017, s.6.

³¹⁷ *Age*, s.7.

³¹⁸ Boston ve Massicot, “The Russian Way Of Warfare”, s.4.

yanlısı milislerin varlığı ve Rusya'nın farklı ülkelere karşı pek çok kez siber saldırılar gerçekleştirdiği yönünde suçlanmasıdır.³¹⁹

Rusya ile ilgili bilinmesi gereken, askeri stratejisine belki de en önemli katkıyı sağlayan unsur ise Rusya ile savaşa giren bir ülkenin Rusya'nın sadece askeriyle değil Rusya'nın tümüne karşı savaşa girmesidir. Dünyada insanların vatan ve aileleri için besledikleri bağlılık duygusu herşeyden üstün gelmektedir ancak insanların pek çoğu için aile ve vatan arasında seçim yapılmak zorunda kalındığında ailenin daha baskın olduğu görülmektedir ³²⁰. Fakat vatana olan bağlılığın Ruslarda daha yüksek seviyelere çıktığını söyleyebiliriz. Ruslar gerek bölgelerinin getirdiği iklimsel zorluklar gerekse pek çok savaşa girmeleri nedeniyle birlik olma ruhunu kazanmışlardır. Birey olarak değil birlik olarak daha kuvvetli ve başarılı olduklarını görmüşlerdir. Çarlar tarafından ezilmeleri, geleceklerini ancak savaşarak kazanabileceklerine inandırılmaları daha sonraki dönemlerde ise SSCB hükümetinin devamlılığı için hep beraber çalışmak zorunda olmaları gibi nedenler ve Rus yöneticilerin vatanseverlik duygularını da uygun bir şekilde işlemeleriyle neredeyse Rusya'nın girdiği her savaşta Rusların topyekûn savaştıkları göze çarpmaktadır. Örneğin; daha önce bahsettiğimiz 1905 ayaklanmaları Birinci Dünya Savaşı'nın ilanıyla bastırılmış ve pek çok kişi gönüllü olarak askere yazılmıştı. Burada Rusya için savaşma fikri, ayaklanma ve memnuniyetsizlik fikirlerini belirli bir süre de olsa gölgede bırakmıştır. Bu durumun daha iyi bir örneği İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanmıştır. Bu vatanseverlik duygusundan destek alarak Rus askeri kültürü ülkenin savaşta bir bütün olarak var olmasını amaçlar.³²¹ Rus kültürü askeri düşünceyle birleşen geleneksel otokratik bir lideri tercih ederken, Rus askeri sistemi ise, güçlü yanlarını vurgulamak, zayıf yanlarını en aza indirmek ve savaş gücünün yaratılmasında her ögenin anahtarı olarak savaşa katlanmak üzere tasarlanmıştır.³²²

Rusların askeri güçleri geçmişten gelen bu anlayışla anavatan ve özellikle önemli nüfus ve sanayi merkezlerini koruma amaçlı şekillendirilmiştir.³²³ Buna bağlı

³¹⁹ CNN, "UK Blames Russian Military For 'Reckless' Cyber Attacks", *Haber*, <https://edition.cnn.com/2018/10/03/uk/uk-russia-cyber-attacks-intl/index.html> (Erişim: 05.12.2018)

³²⁰ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.209.

³²¹ Stephen Covington, *The Culture of Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare*, Cambridge 2016, s.3.

³²² *Age*, s.4.

³²³ Boston ve Massicot, "The Russian Way Of Warfare", s.1.

olarak Rusya tampon devletler olarak adlandırılabilir devletlerden çeşitli bölgeleri kiralarak ya da satın alarak herhangi bir müdahale karşısında zaman kazanmayı amaçlamakta ve uzun menzilli savunma sistemleri kullanarak da avantaj sağlamaktadır.³²⁴ Çünkü bir saldırıda ulaştırma sistemi düşmanın bulunduğu bölgeye ne kadar yakından kesilirse düşman kuvvetlerinin üzerindeki etkisi o kadar hızlı olur veya düşmanın destek aldığı üsse ne kadar yakın olursa etkisi o kadar büyük olur.³²⁵ Yani burada Rusya kendisini düşman konumuna koyduğunda mümkün olduğunca ulaştırma sistemine diğer devletlerin müdahalesini engellemeye çalışmaktadır. Sınırları boyunca Rus etkisini koruyarak savunma yapmayı amaçladığı gibi ³²⁶ saldırı anında da uzun menzilli ve hedefleri vurabilecek konvansiyonel silahlara sahiptir.³²⁷ Rusya silah teknolojisi olarak da yüksek bir güce sahiptir. Anti gemi, seyir, uzun menzilli kara saldırı ve taktik balistik füzeleri³²⁸ ile bunları ateşleyebilecek hava, deniz ve karatabanlı sistemleri bulunmaktadır.³²⁹ Rusya topraklarının geniş bir araziye yayılmış olması ona bir dezavantaj sağlamaktadır. Bu duruma karşı ise demiryolu kullanılarak ve askerleri bir yerden başka bir yere taşıyarak savaşa hazır olunabilir ve savaşılabılır.³³⁰ Ancak demiryolunun tek bir hat üzerinden sabit bir sisteme bağlı olması stratejinin de bu hatlara bağlı olmasına neden olabilir.³³¹ Demiryolunun bir diğer handikapı ise ikmal ve bakımın bu hatta bağlı kalma ihtimalidir bu nedenle hatta oluşabilecek sorunlar daha büyük sorunlara neden olabilir. Belkide tam da bu nedenle suriyedeki Tartus üssüne ihtiyacı vardır. Rusya'nın bu büyük arazisinin korunmasının zorluğu beraberinde erken uyarı sistemleri, sınırlar dışında kurulan askeri üsler ve deniz platformlarının kurulmasını gerektirmiştir. Rusya stratejik varlıklarını, üslerini,

³²⁴ Age, s.2.

³²⁵ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.459.

³²⁶ Boston ve Massicot, "The Russian Way Of Warfare", s.4.

³²⁷ Age, s.2.

³²⁸ DW, "В Чем Секрет Российской Ракеты, Из-За Которой США Могут Выйти Из ДРСМД " , *Haber*, <https://www.gazeta.ru/army/2018/12/07/12086917.shtml> (Erişim: 01.10.2019)

³²⁹ Gazeta.ru, "Крылья Войны: Как Ракета Разрушила ДРСМД", *Haber*, <https://www.dw.com/ru/%D0%B2-%D1%87%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D1%8B-%D0%B8%D0%B7-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B9-%D1%81%D1%88%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82-%D0%B2%D1%8B%D0%B9%D1%82%D0%B8-%D0%B8%D0%B7-%D0%B4%D1%80%D1%81%D0%BC%D0%B4/a-46595874> (Erişim:01.10.2019)

³³⁰ Boston ve Massicot, "The Russian Way Of Warfare", s.2.

³³¹ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.195.

deniz platformlarını tehdit edebilecek kendisine karşı oluşturulmuş güç projeksiyonlarını bozmayı amaç edinmiştir.³³² Rusya erken uyarı sistemleri ve nükleer caydırıcılık (Nükleer silah cephaneliği onun sigortasıdır.) üzerinde durmaktadır, bu nedenle 2015 yılında uzay tabanlı erken uyarı sisteminin ilk uydusunu fırlatmıştır.³³³ Rusya'nın askeri stratejisinin temelinde yatan toprakları genişletme ve var olan toprakları koruma politikaları dönem dönem yer değiştirse de Rus halkı üzerindeki toprağa olan inanç ve onu koruma güdüsü değişmemiştir. Rus liderleri de geçmişten beri bu algıyı doğru yönlendirmiş ve kriz zamanlarını doğru değerlendirmişlerdir.

³³²Boston ve Massicot, “The Russian Way Of Warfare ”, s.4.

³³³Age, s.6.

İKİNCİ BÖLÜM

ASKERİ ÜS

2.1. ASKERİ ÜS KURUMU

Çalışmamızın sacayaklarından biri olan “Askeri Üs” kavramı özellikle Soğuk Savaş döneminde önem kazanmış bir kavramdır. SSCB ve ABD’nin çekişmelerinde askeri üsler ve hâkimiyet bölgeleri önemli noktalar olmuştur. Soğuk savaşın sona ermesinin üslerin kapanmasını beraberinde getireceği düşüncesi var olmuştaysa da askeri üsler varlığını devam ettirmiştir. Varlığı devam eden üslerden bazılarının kurulma gerekçesi ortadan kalkmış olmasına rağmen, belirsiz bir gelecekteki güvenlik kaygıları ve potansiyel tehditlere karşı korunma ihtiyacı nedeniyle üsler varlığını sürdürmektedir.³³⁴ Askeri üs kavramının bir parçası olan “askeri” kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Askerlikle ilgili, askere özgü”³³⁵ şeklinde tanımlanırken üs kavramı, “Bazı görevleri yürütebilmek amacıyla kurulan, özel yapıları, donatımları, atölyeleri, onarım yerleri, servis alanları olan, sürekli veya geçici olarak konaklanan yer.”³³⁶ ve “Bir askerî harekâta birliklerin gereksinim duyduğu her türlü gercin toplandığı, dağıtıldığı bölge.”³³⁷ olarak tanımlanmıştır. Bu tanımları birleştirdiğimizde ise şu şekilde bir “askeri üs” kavramı karşımıza çıkmaktadır; “askerliğe özgü amaçlarla, bir askerî birliğin görevlerini yürütebilmesi için kurulan, özel yapıları, atölyeleri, servis alanlarını barındıran sürekli veya geçici olarak konaklanan ve harekâta birliklerin gereksinim duydukları gereçlerin bulunduğu alan”.

³³⁴ Takafumi Ohtomo, “Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II”, *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, S.4, 2012, s.18.

³³⁵ TDK, “Askeri”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5aa13d935ff798.40537455 (Erişim: 08.03.2018)

³³⁶ TDK, “Üs”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aa13c5bb62a17.86797995 (Erişim:08.03.2018)

³³⁷ TDK, “Üs”, *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aa13c5bb62a17.86797995 (Erişim: 08.03.2018)

Yukarıda sözlük anlamıyla tanımladığımız askeri üs kavramı literatürde incelediğimizde görmekteyiz ki, her bir araştırmacı için benzerlikleri barındırsa da farklılıkları da barındırmaktadır. Araştırmamızda bahsi geçecek olan “askeri üs” kavramı ise yabancı devletlerin topraklarında bulunan, literatürde “Yabancı Askeri Üs” olarak geçen askeri üslerdir. Yabancı askeri üslerle ilgili çalışmalar yapan araştırmacıları incelediğimizde birbiriyle paralel bir tanım görmekteyiz. Ancak tanımlarda bazı farklılıklar da yer almaktadır. Bu farklılıklar özellikle askeri üslerin boyutu (kapladığı yüzölçümü, askeri kapasitesi gibi) ve operasyonlardaki etkinliği gibi parametreler ile ilgilidir. Askeri üslere operasyonel, lojistik, iletişimsel veya nüfuz ile ilgili anlamlar yüklenebilmektedir. Zdzislaw Lachowski’ye göre yabancı üsler devletlerin politik, askeri, ekonomik ve diğer çıkarlarını ele alan bir güç projeksiyonu aracıdır.³³⁸ Robert Harkavy’e göre ise her yabancı askeri oluşum için kullanılan askeri üs kavramı, aslında serbest erişim ve serbest operasyon hakkına sahip olan askeri oluşumlar için kullanılmalıdır.³³⁹ Joseph Garson ve Bruce Bichard de eserlerinde Harkavy’nin bahsettiği askeri üsler ve askeri tesisler arasındaki farktan bahsetmişlerdir. Bu farka göre; askeri tesisler üzerinde, ev sahibi ülke nihai egemenliğini kullanabilirken askeri üsler üzerinde kullanamaz.³⁴⁰ Askeri üsleri büyüklük ve varoluş süresi açısından ele alan bir çalışmada askeri üsler dört çeşide ayrılmıştır. Bu çalışmaya göre; bir devletin kendi topraklarındaki üslarına destek sağlayan, aile desteği bulunan ve kalıcı olarak oluşturulan üslarına “Ana Operasyon Üssü³⁴¹” adı verilir.³⁴² Rotasyon sistemine tabi olan genişletilebilir sıcak tesisler olarak adlandırılabilir kalıcılığı ve büyüklüğü ile ilgili kesin bilgi bulunmayan üslara “İleri Operasyon Merkezi”³⁴³ adı verilmektedir.³⁴⁴ Üçüncü tür yapılar ise büyüklük bakımından değişiklik gösteren, genellikle kalıcı ABD askeri barındırmayan ya da hiç ABD askeri barındırmayan, ev sahibi ülke ile ABD arasında iletişim yoluyla kullanılan

³³⁸ Lachowski Zdzislaw, “Foreign Military Bases in Eurasia”, *SIPRI Policy Paper*, S.18, Sweden 2007, s.2.

³³⁹ Robert Harkavy, *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*, New York 1989, s.7.

³⁴⁰ Joseph Gerson ve Bruce Birchard, *The Sun Never Sets: Confronting the Network of Foreign U.S. Military Bases*, Boston 1991, s.6

³⁴¹ İngilizce aslı: Main Operating Base (MOB)

³⁴² Szayna Thomas ve diğerleri, “Research Report Army Global Basing Posture An Analytic Framework for Maximizing Responsiveness and Effectiveness”, *RAND Corporation*, Santa-Monica 2015, s.11.

³⁴³ İngilizce aslı: Forward Operating Site (FOS)

³⁴⁴ Thomas ve diğerleri, “Research Report Army Global Basing Posture An Analytic Framework for Maximizing Responsiveness and Effectiveness”, s.12.

yapılardır ve bu yapılara “Güvenlik İşbirliği Bölgeleri”³⁴⁵ adı verilir.³⁴⁶ Rotasyonel ve sefer kuvvetlerinin hareketlerini mümkün kılmak için özel olarak tasarlanmış ve stratejik olarak konumlandırılmış, önceden belirlenmiş savaş materyali içeren ve deniz üslerini barındırabilen güvenli bölgelere ise “Konumlandırılmış Mevki”³⁴⁷ adı verilmiştir.³⁴⁸ Çalışmada bahsi geçen dört tip yapı için de askeri üs başlığı kullanılmıştır ve askeri üs çeşitleri olarak ele alınmıştır. Anlaşıldığı üzere yukarıda adı geçen çeşitli araştırmacılar askeri üs kavramına benzer fikirler de bulundurmalarına rağmen farklı yaklaşmışlardır.

Askeri üs ve askeri tesis kavramlarının bazı ülkelerde kesin şekilde ayrılabilirdi varsayılsa da Rusya için bu pek de geçerli değildir (ABD için de bu ayrımın geçerli olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur.). Rusya’nın dış askeri oluşumları; Rusya Federasyonu topraklarının dışında bulunan Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri’nin çeşitli oluşumları ve tesisleridir. Aslında Rusya Federasyonu için yurtdışındaki askeri tesis kavramı ile yurtdışındaki askeri üs kavramı bahsi geçen oluşumlar için isim olarak belirlenmiştir ancak bu oluşumlar arasındaki farklılık çizgisi pek de belli olmayan bir çizgidir. Her ne kadar isimleri farklı olsa da hepsi üzerinde mutlak bir Rus hâkimiyeti vardır ve askeri, siyasi amaçlarla kullanılmaktadır. Farklı isimleri kullanmalarına örnek olarak; 102 Numaralı Askeri Üs, Rus Donanmasının 43. İletişim Merkezi (43 Numaralı Vileyka İletişim Ünitesi) verilebilir.

Askeri üslerin oluşumu çeşitli nedenlerle ortaya çıkmıştır. Harkavy’den aktaran Lersch ve Sarti’ye göre başka topraklar üzerindeki üslerin kullanımı eski Yunanistan şehir devletlerine dayanmaktadır.³⁴⁹ Özellikle soğuk savaş döneminde önemi artan üsler, daha sonraları ABD’nin üs oluşumlarını devam ettirmesi ve terörist faaliyetlere karşı kullanılacağına dile getirilmesi üzerine etkinliğini devam ettirmiştir. Bu açıdan ABD için ele alacak olursak Küba’nın Guantanamo Körfezi 1898’den bu yana ABD kuvvetleri tarafından kullanılmış ve Almanya, Japonya, Birleşik Krallık,

³⁴⁵ İngilizce aslı: Cooperative Security Location (CSL)

³⁴⁶ Thomas ve diğerleri, “Research Report Army Global Basing Posture An Analytic Framework for Maximizing Responsiveness and Effectiveness”, s.12

³⁴⁷ İngilizce aslı: Preposition Site

³⁴⁸ *Age*, s.12.

³⁴⁹ Bruna dos Santos Lersch ve Josiane Simao Sarti, “The Establishment Of Foreign Military Bases And The International Distribution Of Power”, *UFRGSMUN | UFRGS Model United Nations*, C. 2, 2014, s.84.

Güney Kore ve İtalya gibi gelişmiş, sanayileşmiş ülkeler bile yıllarca ABD güçlerini ağırlamıştır.³⁵⁰ Çoğunlukla müttefik toprakları üzerinde kurulan askeri üsler bazı durumlarda müttefik olmayan ülkelere de bulunabilmektedir. Bu gibi durumlarda, temel oluşturmak için sıklıkla zorlayıcı önlemler kullanılır ve bu tür farklılıklar hakkında daha fazla bilgi edinmek için, üslerin nasıl başladığını, biteceğini ve dayandığını açıklayan uluslararası ve yerel faktörleri araştırmamız gereklidir.³⁵¹

Askeri üslerin konumlanmasında üslerin bulunduğu bölgelerin jeostratejik öneminin yanı sıra üs sahibi ülke ile ev sahibi ülke arasında rızaya dayalı bir ilişki göze çarpmaktadır. Jeffrey Draeger' a göre deniz aşırı üslerin varlığı içerdikleri egemen dayatmayı ev sahibi ulusun kabul etmesine ve içerdikleri politik yükümlülüklerle bağlıdır.³⁵² Takafumi Ohtomo' ya göre ise örneğin ABD üslerinin ABD ile resmi ittifakı olan ülkelere bulunma ihtimalinin daha yüksek olduğunu varsaymak doğru olur, ayrıca ABD ile güvenlik anlaşması imzalamış Japonya veya ABD ile ortak değerleri paylaşan Almanya ve Güney Kore'de de ABD üsleri bulunmaktadır.³⁵³ Dünyada 70 ülkede 800 den fazla üsse sahip olan ABD³⁵⁴ üslerini çeşitli faktörlere dayandırarak kurmuştur.

Üslerin kurulmasını iç ve dış faktörlerle açıklayan Ohtomo dış faktörleri uluslararası faktörler çerçevesinde ele almıştır. Ohtomo' ya göre uluslararası faktörler stratejik çıkar ve ortak stratejik çıkar iken, iç faktörler rejim değişikliği ile ilgilidir.³⁵⁵ Stratejik çıkar faktörüne göre; Genel olarak, belirli bir tehdide karşı koyma ihtiyacı varsa ve düşmanın yakınında bir üs olması düşmanı yenmek için yararlı görünüyorsa, o zaman bu durum ABD gibi büyük güçlerin üs kurması için bir teşvik olacaktır.³⁵⁶ Ortak stratejik çıkar faktörü ise adından da anlaşılacağı gibi ortak bir çıkar için kurulan üslerdir. Buna en iyi örneklerden biri İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan İngiltere'deki ABD üsleridir.³⁵⁷ Bunun yanı sıra Kuzey Kore tehdidi ile Güney Kore'de bulunmakta

³⁵⁰ Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.17.

³⁵¹ Age, s.19.

³⁵² Jeffrey Draeger, "Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support", Araştırma Raporu, Air War College Air University, Montgomery 2012, s.1.

³⁵³ Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.18-19.

³⁵⁴ John Glaser, "Withdrawing From Overseas Bases: Why a Forward-Deployed Military Posture Is Unnecessary, Outdated, and Dangerous", *Policy Analysis*, S. 816, Washington 2017, s.1.

³⁵⁵ Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.19-20.

³⁵⁶ Age, s.20.

³⁵⁷ Age, s.20.

olan ABD askeri üsleri de Ohtomo tarafından ortak çıkar faktörü altında ele alınmaktadır.³⁵⁸ İç faktör olarak ele aldığı rejim değişikliği konusunda ise aslında bir hükümet değişikliğini kastetmektedir. Üs sahibi ülke ile ilişkileri daha yakın olan bir hükümetin başa gelmesi sonucu üslerin varlığını devam ettirmesi ya da yeni üs kurulmasına izin verilmesi kastedilmektedir.³⁵⁹ Burada konumuzla ilgili olan Ukrayna'daki hükümet değişikliği sonrası ortaya çıkan durumu örnek göstermiştir. Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko' nun Ukrayna'nın üslerinin 2017'den sonra süresinin dolması nedeniyle Rusya'ya kiralanmayacağına karar vermesi fakat, yeni cumhurbaşkanı Viktor Yanukovich' in iktidara geldikten sonra, kira sözleşmesini 2017'nin ötesine uzatması örnek gösterilmiştir.³⁶⁰

Ortaya çıkan rakipler, bölgesel istikrar ve serbest ticaret akışı ile ilgili endişelerde üslerin konumlarını belirlemede önemli faktörlerdir.³⁶¹ ABD için üslerin oynadığı roller tehditleri caydırmak, savaşlarla mücadele, istihbarat toplamak, tatbikatlar ve geçişi (lojistik olarak ele aldığımız faktör) içermektedir.³⁶² Bunların yanı sıra üslerin düşmanları caydırma, müttefikleri güvence altına alma ve hızlı operasyonu mümkün kılma amaçları da vardır.³⁶³

Üslerin kurulma şekilleri fetih, mağlubiyet ve işgal, devretme, yerli halkın zorla uzaklaştırılması ve ödeme şeklinde karşımıza çıkar.³⁶⁴ Fetih yoluyla üs kurmada, güçlü bir devlet daha zayıf bir ülkenin topraklarını işgal eder ve üsler kurar. Büyük güçler için fetih belki de denizaşırı üsleri elde etmenin en doğrudan yoludur, ancak fetih amacı genellikle üslerin kurulmasının ötesine geçmektedir. Ülkeler stratejik değerleri nedeniyle veya sadece zayıflıkları veya her ikisi için de büyük güçlerin hedefi haline gelebilir. Önemli olan nokta ise, fethedilen ülkelerin işgalci devlete savaş ilan etmemeleri ya da ciddi güvenlik tehditleri oluşturmamalarıdır, bu durum da bizlere işgalci ile fethedilen arasındaki güç ilişkisini göstermektedir.³⁶⁵ ABD açısından örnek verecek olursak İspanya'nın ABD gemisini batırdığı öne sürülerek 1898'deki

³⁵⁸Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.20.

³⁵⁹Age. s.22.

³⁶⁰Age. s.22.

³⁶¹ Draeger, "Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support", s.1.

³⁶² Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.20.

³⁶³ John Glaser, "Withdrawing From Overseas Bases: Why a Forward-Deployed Military Posture Is Unnecessary, Outdated, and Dangerous", *Policy Analysis*, S. 816, Washington 2017, s.1.

³⁶⁴ Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.20.

³⁶⁵Age. s.20-21.

İspanyol-Amerikan Savaşında ABD, Küba, Filipinler, Guam ve Porto Riko dâhil diğer İspanyol kolonilerine saldırmış ve üsler kurmuştur.³⁶⁶ Mağlubiyet ve işgal yoluyla üs kurma ise genellikle büyük bir güç ve onun düşmanı arasında bir savaş yapıldığında, düşmanın yenilgisinden sonra, büyük gücün düşmanının toprağını işgal etmesi ve üs kurmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra birkaç yıl süren işgalin ardından ABD güçlerinin Japonya ve Almanya'da olası bir Sovyet saldırısına karşı konuşlanması buna iyi bir örnek teşkil eder.³⁶⁷ Devretme yoluyla üs kurulması ise üs sahibi ülkenin gücünü yitirmesi sonucu üssünü başka bir ülkeye devretmesidir. Başlangıçta İngiliz bölgeleri olan Newfoundland, Bermuda, Bahamalar, Jamaika, St Lucia, Trinidad, Antigua ve İngiliz Guyanası II. Dünya Savaşı sonrası 50 destroyer karşılığı 99 yıllığına ABD'ye üs kurması için verildi.³⁶⁸ Yerli halkın zorla uzaklaştırılması yoluyla üs kurma yöntemi ise; doğrudan askeri güç kullanarak değil, zayıf bir ülke veya grubun yerel halkına karşı zorlayıcı tedbirlerin kullanılmasıyla bir üs kurulmasını içeren bir yoldur.³⁶⁹ Hindistan'ın 1000 mil güneyinde bulunan bir ada olan Diego Garcia 11 Eylül'den sonra Afganistan'daki Taliban'a karşı operasyonlar için kullanıldığından buranın asıl sakinleri Mauritius ve Seyşel Adaları'na taşınmak zorunda kaldılar bunun gibi Okinawa'daki bazı insanlar da ABD'nin üs inşa edebilmesi için evlerinden çıkarıldılar.³⁷⁰ Ödeme yoluyla üs kurulması ise tazminat ya da ekonomik ve askeri yardımda kazanılan fayda nedeniyle ev sahibi ülkenin üs sunmayı kabul etmesiyle oluşur.³⁷¹ Buna örnek olarak Rusya'nın Ukrayna'daki deniz üsleri için 21 Nisan 2010'da 25 yıllık ek kiralama sözleşmesini uzatma kararı sonrası Rusya'nın doğalgazın fiyatını yaklaşık yüzde 30 düşürmeyi kabul etmesi verilmiştir ancak bu anlaşma bozulmuş ve Kırım ilhak edilmiştir. İç ve dış faktörlerin yanı sıra teknolojik faktörler de üs kurulması için bir etmen olarak görülmektedir.³⁷² Gemiler için kömür istasyonlarına duyulan ihtiyaç, denizasıırı üs kurma konusunda ilk gerekçelerden biriydi bunun yanı sıra iletişimin izlenmesi için İngilizce konuşulan ülkelerde istihbarat tesisleri kuruldu ve de nükleer testlerin yapılması için bazı üsler kuruldu.³⁷³

³⁶⁶Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.21.

³⁶⁷Age. s.21.

³⁶⁸Age. s.21.

³⁶⁹Age. s.22.

³⁷⁰Age. s.22.

³⁷¹Age. s.22.

³⁷²Age. s.22-23.

³⁷³Age. s.23.

2.2. ASKERİ ÜS VE STRATEJİ İLİŞKİSİ

Kısa şekliyle “Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için belirlenen yol.”³⁷⁴ olarak tanımlanan strateji; askeri üslerin kurulması, nerede ve hangi şartlar altında kurulacağını da belirleyen bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda askeri üslerin özellikle hakimiyet bölgeleri açısından önemi göz önüne alındığında, askeri üsler güçlü bir strateji için vazgeçilemez unsur konumuna gelmektedir. Yani amaca ulaşmaktaki belirlenen yolda önemli bir yapı taşıdır.

Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejilerin dünya çapında teknolojik gelişmelerin de etkisiyle değişim göstermesi ve devletlerin sınırdışı faaliyetlerde bulunması ile üslerin önemi artmıştır. Geçmişe göre askeri stratejide ve genel stratejide daha büyük bir yer kaplamaya başlamıştır. Tehditleri caydırma, terörle mücadele, istihbarat, tatbikat, lojistik destek, bilimsel faaliyetler, tampon bölge oluşturma v.b. stratejik adımlarda askeri üsler önemli rol oynamaktadır.³⁷⁵ Bu stratejik adımlar askeri üslerin sadece bir savaş anında değil uzun süreli kullanımını da meydana getirmiştir. Uzun süre varlığı devam ettirilen askeri üsler ise pek çok stratejide yer bulmaya başlamıştır. Örneğin; Ermenistan’da bulunan Rus üssü Gümrü, Ermenistan’a karşı yapılabilecek bir girişime karşı caydırıcılık görevi üstlenirken aynı zamanda Rusya için Kafkaslar’da tampon bölge oluşturmaktadır. Böylece Rusya’nın Kafkasya stratejisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu gibi durumların da gösterdiği üzere belirsiz bir gelecekteki güvenlik kaygıları ve potansiyel tehditlere karşı korunma ihtiyacı nedeniyle varlığını sürdüren askeri üsler ³⁷⁶ devletler için stratejinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Napolyon’un strateji ile ilgili öğütlerinde savaş kurallarının mutlaklığa sahip olamayacağı belirtilmektedir.³⁷⁷ Komutan düşmanın karşısına çıkaracağı tüm engelleri hesaplamalı, buna göre karar almalı ve uygulamalıdır.³⁷⁸ Jomini de aynı

³⁷⁴ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, “Strateji”, T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Ankara: 2017.

³⁷⁵ Ohtomo, “Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II”, s.20.

³⁷⁶ Age. s.18.

³⁷⁷ Napoleon Bonaparte, *Savaş ve Strateji İle İlgili Görüşlerim*, s.35.

³⁷⁸ Age. s.49.

şekilde stratejiye değinirken, stratejiyi bir savaş ilan edildikten sonraki en önemli nokta olarak görmüş, sefer ve seferle ilgili önemli detayların planlanması şeklinde açıklamıştır.³⁷⁹ Bir askerî harekâtta birliklerin gereksinim duyduğu her türlü gercin toplandığı ve dağıtıldığı bölge³⁸⁰ olan askeri üsler ise her iki komutanında bahsettiği ince deteylara ve engellere karşı bir üstünlük aracıdır. Askeri strateji belirlenirken bir üssün varlığı o stratejinin daha kolay uygulanmasına önayak olmaktadır. Askeri üssün varolduğu bir bölgeye mühimmat, tıbbi malzeme ve asker sevkiyatı askeri üs olmayan bir bölgeye göre daha kolay olacaktır. Aynı şekilde üs olan bir bölgede operasyon yapmak üs olmayan bölgeye göre daha kolay, hızlı ve daha az masraflı olacaktır. Buna bağlı olarak operasyonu yapan devletin askeri birliklerine uzak olan bir bölge ile yakın olan bir bölgede uygulanacak strateji de farklı olacaktır.

Askeri üs ve strateji bağlamında Rus üslerine baktığımızda ise üslerin genelde askeri ve siyasi stratejiler açısından kullanıldığı görülmektedir. Askeri üslere yüklenen pek çok anlam olmasının yanı sıra özellikle politik, askeri, ekonomik çıkarları ele alan bir güç projeksiyonu aracı³⁸¹ olarak görülmesi Rus üsleri açısından doğru bir tabir olacaktır. Bu bağlamda yurtdışındaki Rus üslerine baktığımızda genellikle Rusya çevresinde nüfuzunu ve çıkarlarını korumaya yönelik konuşlandığını görmekteyiz. Ohtomo' ya göre üslerin kurulmasındaki uluslararası faktörler olan stratejik çıkar ve ortak stratejik çıkar³⁸² Rus üslerinde konumları nedeniyle özellikle önem kazanmaktadır. Stratejik çıkar faktörüne göre; Genel olarak, belirli bir tehdide karşı koyma ihtiyacı ve düşmanın yakınında bir üs olması düşmanı yenmek için yararlı görünüyorsa bu durum üs kurulması için bir teşvik olacaktır.³⁸³ Ortak stratejik çıkar faktörü ise adından da anlaşılacağı gibi ortak bir çıkar için kurulan üslerdir.³⁸⁴ Buna göre; Rusya'nın Kafkasya'da gücünü perçinleyen ve ikili anlaşmaya dayanan bir üs olarak karşımıza çıkan Gümrü Üssü Rusya'nın ve Ermenistan'ın bağımsızlığı, toprak

³⁷⁹ Sun Tzu ve diğerleri, *The Complete Art of War*, USA 2012, s.748.

³⁸⁰ TDK, "Üs", *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aa13c5bb62a17.86797995 (Erişim: 08.03.2018)

³⁸¹ Lachowski Zdzislaw, "Foreign Military Bases in Eurasia", s.2.

³⁸² Ohtomo, "Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II", s.19-20.

³⁸³ *Age*, s.20.

³⁸⁴ *Age*, s.20.

bütünlüğü ve güvenliğini sağlamak ³⁸⁵ için hem stratejik çıkar hemde ortak stratejik çıkar çerçevesinde kurulmuştur. Bunun yanı sıra Jeffrey Draeger'ın bahsettiği yurtdışındaki üslerin varlığının içerdikleri egemen dayatmayı ev sahibi ulusun kabul etmesi ³⁸⁶ ve Ohtomo' nun bahsettiği; üslerin, aralarında resmi ittifak olan ülkelerde bulunma ihtimalinin daha yüksek olduğu³⁸⁷ gerçeği de Gümrü üssü üzerinden Rus üsleri açısından gözlemlenebilmektedir.

Toparlayacak olursak; bir askeri üssün varlığı stratejiyi etkileyebileceği gibi bir strateji de askeri üssün varlığını etkileyebilir. Bir askeri üs, varlığıyla, oluşturulan stratejinin daha kolay uygulanmasını sağlar ve muharebede yahut muharebe öncesinde destek görevi üstlenir. Strateji ise bir askeri üssün kurulmasını, kaldırılmasını, kullanım amacını ve yerini belirleyebilir. Askeri üssü savaş olmayan zamanlarda da stratejik bir unsur olarak kullanabilir. Böylece askeri üs ve strateji birbirlerinin doğal tamamlayıcıları olmaktadır.

2.3. RUSYA'NIN JEOSTRATEJİK KONUMU

Coğrafi konum başlığı altında bahsettiğimiz gibi, bir bölgenin coğrafi açıdan bulunduğu yer o bölgenin coğrafi konumunu bizlere vermektedir. Coğrafi konum sınırları belirli bir bölgenin yüzölçümü, su kaynaklarına göre konumu, komşu bölgeler ve bu bölgelerin özellikleri, bölgenin coğrafi konumunun getirdiği lojistik imkânlar veya bir dezavantaj olarak getirdiği lojistik zorluklar ile bölgedeki yeraltı kaynakları ve yeraltı kaynaklarına uzaklığı gibi faktörleri içinde barındırmaktadır. Bu açıdan Rusya toprakları coğrafi konumu nedeniyle pek çok zorluk ve faydayı bir arada barındırmaktadır. Coğrafi konumun neden olduğu bu zorluklar ve faydalar stratejik açıdan ele alındığında ise Rusya'nın jeostratejik konumu ortaya çıkmaktadır. Yani jeostratejik konum bir toprak parçasının bölgesel ve uluslararası alanda stratejik açıdan taşıdığı değerdir.

³⁸⁵ Правовой департамент Мид России, “Договор Между Российской Федерацией И Республикой Армения О Российской Военной Базе На Территории Республики Армения”, *Anlaşma*, <https://uic.am/wp-content/uploads/2015/01/paym-razmabaza-1995-rus.pdf> (Erişim: 02.10.2019)

³⁸⁶ Jeffrey Draeger, “Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support”, Araştırma Raporu, Air War College Air University, Montgomery 2012, s.1.

³⁸⁷ Ohtomo, “Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II”, s.18-19.

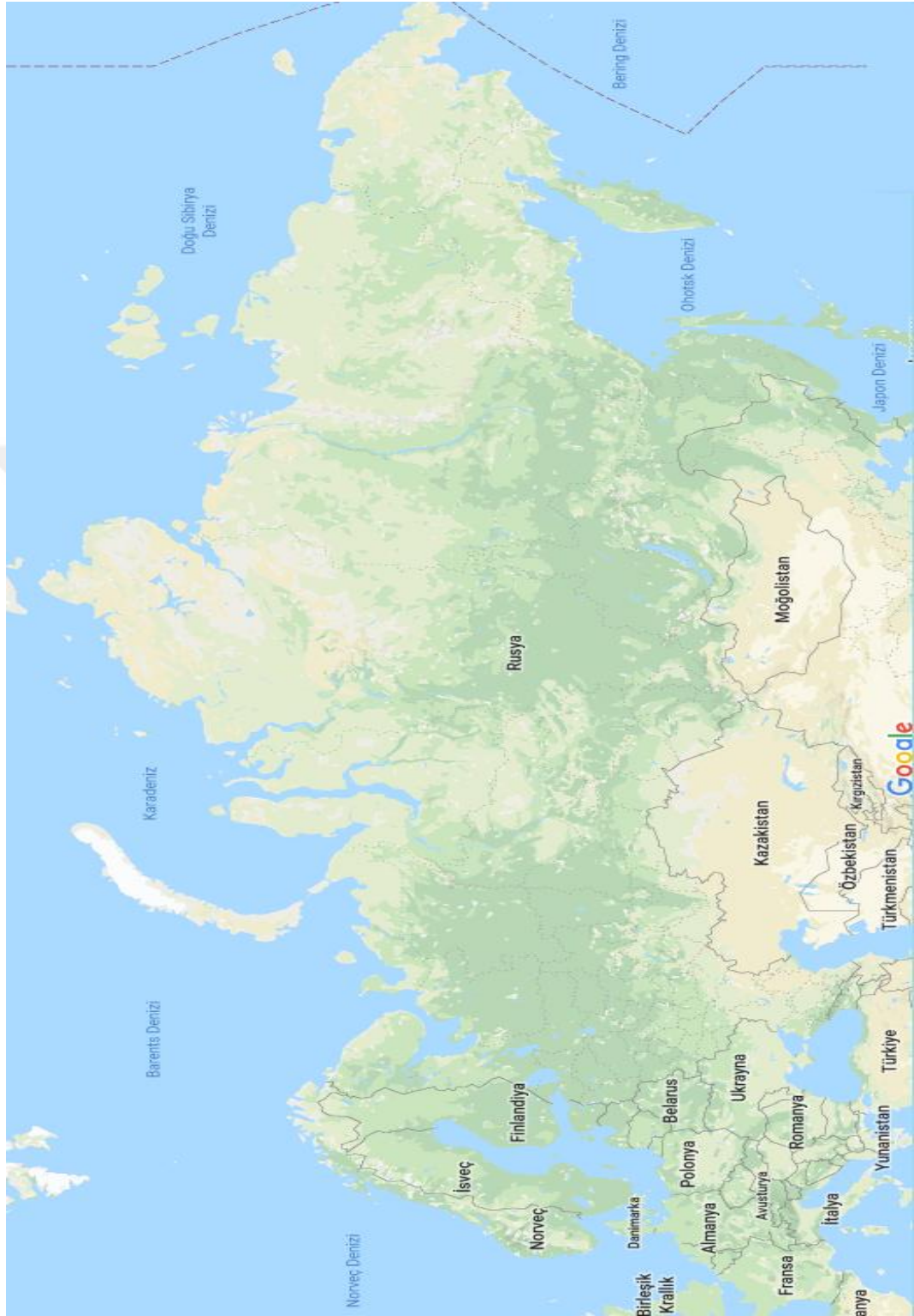
Avrupa'nın doğusundan Asya'nın kuzeyine uzanan Rusya Federasyonu 17,098,242 km²'lik yüzölçümüyle dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesidir.³⁸⁸ Donmuş denizlerden yeşil tepelere, steplerden ormanlara, bataklıklardan gölere pek çok ekosistemi bir arada bulundurmaktadır. Ayrıca genişliği nedeniyle batısı ve doğusu arasında büyük bir saat farkı vardır.³⁸⁹

Bu geniş coğrafyanın komşuları ise batıda ; Finlandiya, Estonya, Letonya, Belarus, Kaliningrad toprakları aracılığıyla Polonya, Litvanya, Baltık Denizi ve Baltık Denizi'nin karşısında İsveç, kuzeybatıda; Norveç, kuzeyde; Arktik Okyanusu, doğuda; Bering Boğazı ve Bering Boğazı'nın karşısında ABD (Alaska), güneydoğuda; Büyük Okyanus, Japonya ve Kuzey Kore, güneyde; Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan, Hazar Gölü, Hazar Gölü aracılığıyla Türkmenistan ve İran, Karadeniz, Karadeniz'in karşısında Türkiye, Romanya ve Bulgaristan ile güneybatıda; Ukrayna' dır. Pek çok ülkeye komşu olması Rusya topraklarının jeostratejik açıdan önemini gözler önüne sermektedir. Bu coğrafi sınırlarla Rusya çok çeşitli komşulara sahiptir. Bu devletlerin pek de ortak özellikleri yoktur. Bu yüzden her biri için farklı politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bu ülkelerden bazılarının en göze çarpan özelliği ise eski SSCB ülkeleri olmalarıdır. Bu durum Rusya'nın bahsi geçen devletlerle ilişkilerinde kültürel yakınlık, tarihsel yakınlık, ekonomik bağımlılık, siyasal baskı gücü, güvenlik, enerji ve tam bağımsızlık gibi konuları değerlendirmesi gereğini beraberinde getirmektedir. Ayrıca Askeri üslerini kurarken tercih edeceği topraklar olarak da jeostratejik önem taşımaktadırlar.

³⁸⁸ Okan Üniversitesi Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Rusya", *Tanıtım Yazısı*, <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/962/rusya/> (Erişim: 07.07.2019)

³⁸⁹ Batısında St. Petersburg'da saat 13.20 iken, doğusunda Lavrentiya'da saat 22.20 dir. (10.07.2019)

Şekil 2.1: Rusya Federasyonu Haritası

Kaynak: Google Maps

Coğrafi konumdan kaynaklı olarak Rusya'yı çevreleyen denizlere, göllere ve akarsulara göz attığımızda büyük bir su kütlesinden bahsettiğimizi belirtmemiz gerekir. Batıda; Baltık Denizi ve Pihkva Gölü, kuzeyde; Arktik Okyanusu ve Arktik Okyanusu'ndan Rusya içlerine doğru uzanan Beyaz Deniz, Obi Nehri, Pür ve Taz Nehirleri, Yenisey Irmağı, Pyasina Nehri, Nizhnyaya Taymyra Nehri, Leningradskaya Koyu, Khatanga Nehri, Popigay Nehri, Anabar Nehri, Suolama Nehri, Uele Nehri, Olenyok Nehri, Lena Nehri, Yana Nehri, Chondon Nehri, Kolima Nehri, doğuda; Bering Boğazı, bering Denizi'nden iç kesimlere doğru Anadır Nehri, Büyük Okyanus, Ohotsk Denizi'nden Rusya içlerine doğru Amur Nehri, güneyde; Hazar Gölü ve Karadeniz yer almaktadır. Saydığımız bu su kütleleri göze ne kadar çok gözüксе de burada sayılmamış pek çok su kütlesi Rusya'nın sınırlarında yer almaktadır ve gerçekten sayıca fazla olan bu su kütleleri Rusya'nın coğrafi büyüklüğünü az önce saydığımız komşularında olduğu gibi bizlere göstermektedir. Büyük su kütleleri batıda Avrupa'ya, doğuda Amerika'ya, kuzeyde Arktik'e, güneyde Asya'ya uzanarak Rusya topraklarının jeostratejik açıdan denizler üzerindeki önemini gözler önüne sermektedir. Saydığımız su kütlelerini göz önüne aldığımızda ise özellikle kuzeyde yoğun olduklarını görmekteyiz. Bu kadar çok su kütesinin pek çok açıdan avantaj sağlayabilecek olmasına rağmen kuzeyde yaşayan insan sayısının az olması, belli bölgelerde ise hiç insan yaşamaması, kuzeyin soğuk olması ve su kütlelerinin buz tutması bu avantajı ortadan kaldırmaktadır. Doğuda Bering Boğazı ise çok aktif gemi trafiğine sahip olmasa da bölgede stratejik bir boğazdır. Bering Boğazı Asya ve Amerika kıtalarının birbirine en yakın olduğu yer olmasının yanı sıra Rusya ve ABD'nin birbirine en yakın olduğu bölgedir. Bu nedenle soğuk savaş döneminde de bölge jeostratejik olarak önemli bir konumda olmuştur. Ayrıca Arktik bölgedeki doğal kaynaklara doğrudan ulaşımı sağlayacak önemli bir boğazdır. Bu açıdan da jeostratejik önemi yüksektir. Fakat bölgenin genellikle buzlarla kaplı olması pek çok gemi için tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Yine doğuda bulunan Büyük Okyanus ise; Rusya'nın Japonya, Güney Kore, Kuzey Kore, Filipinler, Endonezya, Vietnam, Kamboçya, Tayland, Singapur, Papua Yeni Gine, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Meksika, Guatemala, Nikaragua, Kosta Rika, Panama, Kolombiya, Ekvador, Peru, Şili ve Antartika ile ulaşımını sağlayabilecek kapasitededir. Bu sayılan ülkeler coğrafi olarak ne kadar Rusya'dan uzak görülsede Rusya'nın Büyük Okyanus sayesinde

ulaşabileceği stratejik bölgelerdir. Rusya'nın yeniden bir dünya gücü konumuna gelmesi durumunda daha da fazla önem taşıyacak bölgelerdir. Bu duruma en iyi örnekler soğuk savaş döneminde Rusya'nın etkisiyle gerçekleşen Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, Kamboçya, Şili ve Nikaragua gibi ülkelerde sosyalist hükümetlerin kurulmasıdır. Sayılan ülkeler arasında Rusya'nın bu bölgede en yakın olduğu ülke ise Japonya'dır. Bu yakınlık bölgedeki adaların paylaşımında sorun yaratmıştır. Özellikle Kuril adaları 1875'te Japonya'ya geçmiş, 1945'te ise Rusya'ya geçmiştir. Japonya bu adalardan bazılarında hak iddia etmektedir. Anlaşmazlığın çözümü için barış anlaşması görüşmelerinin devam edeceği beklenmektedir.³⁹⁰ Rusya'nın güneyinde bulunan Hazar Gölü Rusya'nın Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan'la komşu olmasına neden olmaktadır.³⁹¹ Hazar Gölü'nün bahsi geçen kıyıdaş devletlerce paylaşılması sorunlu olmuştur. Bölgedeki petrol yatakları gölün paylaşılma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Yine Rusya'nın güneyinde bulunan Karadeniz Rusya'yı Türkiye, Romanya ve Bulgaristan ile komşu yapmaktadır. Rus gemilerinin Karadeniz'den Akdeniz'e açılması için ise İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçmesi gerekmektedir. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Rusya Boğazlar Meselesi'ne bu nedenle özel önem vermiştir. Bölgedeki diğer iki ülke olan Bulgaristan ve Romanya ile ise iki ülkenin soğuk savaş döneminde Komünist olmasına bağlı olarak Türkiye'den farklı bir ilişkisi vardır.

Rusya Federasyonu'nun yüzölçümünün geniş olması jeostratejik ve buna bağlı olarak da lojistik açısından pek çok zorluğu beraberinde getirmektedir. Bu zorluklar özellikle denizlerin ve akarsuların donması nedeniyle tam kapasitede kullanılamamasıyla artmaktadır. Bu nedenle Rusya'da özellikle demiryollarına ağırlık verilmektedir. Moskova'dan Vladivostok'a kadar uzanan demiryolu hatları vardır. Transsibirya adı verilen bu hattın yanı sıra Moskova'dan Avrupa'ya, Orta Asya'ya, Kuzey ülkelerine ve Kafkasya'ya uzanan hatlar vardır. Özellikle Transsibirya Hattı Rusya için stratejik bir öneme sahiptir. Rus-Japon Savaşı'nda Rusya'nın başarısız olmasında hattın tam olmaması ve lojistik imkânların buna bağlı olarak zayıf olması önemli bir etkidir. İlk olarak 1857'de Amur Nehri ve Japon Denizi arasında bir yol

³⁹⁰ Sputnik, "Kuril Adaları Sorununun Tarihçesi", *İnfoğrafik*, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201902071037532365-kuril-adalari-rusya-japonya/> (Erişim:10.07.2019)

³⁹¹ Rusya'nın Azerbaycan ve Kazakistan'la ayrıca kara sınırı da bulunmaktadır.

belirlenmesi ve bu yolun gelecekte demiryolu olarak kullanılması ve Rusya Uzakdoğusu'nun güvenliğinin sağlanması amacıyla Rusya Uzakdoğusu'nda bir deniz üssü kuruldu.³⁹² Bu üssün kurulmasından sonra demiryolu projesi hızlandı. 1885-1886 yılında General İgnatyev bir rapor hazırladı, bu rapora göre; stratejik ve siyasi sebeplerle demiryolunun inşası önemli bir adımdır ve Çin'deki askeri modernizasyona karşı Rusya Uzakdoğusu'na askerlerin hızlı konuşlandırılması gerekmektedir.³⁹³ Bu fikri Amur Valisi, Amur Bölgesi'nin Komutanı, Savaş Bakanı ve Dışişleri Bakanı destekledi. Bu dönemde doğudaki, Kafkasya'daki, Polonya'daki ve Ukrayna ile Belarus arasında kalan Polesye bölgesindeki demiryollarına önem verildi.³⁹⁴ Rusya Ekonomi Bakanına göre; gelecekte büyük bir ekonomik atılıma neden olacak olan ve Avrupa ile Asya'nın ilişkilerinde önemli bir simge haline gelecek Transibirya demiryolu Rus filosu için de önemlidir ve bu yol ile limanlar lojistik açıdan birbirine destek olmaktadır.³⁹⁵ Güvenlik açısından çok önemli olan bu hat Rus yönetiminin siyasal açıdan da gücünü perçinlemektedir. Ülkenin doğusu ve batısındaki insanların ulaşımını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra demir yolunun ekonomik önemi de vardır. Çünkü hat hem Çin'e kadar uzanmakta hem de ülke içindeki ekonomik faaliyetleri etkilemektedir. Ayrıca ulaştırma alt yapısı hizmetleri sağlayarak Rusya'nın küresel ulaşım sistemindeki rolünü güçlendirir.³⁹⁶ Rus demiryolları Abhazya (2008'de faaliyete geçti.³⁹⁷), Kızıl Orda (Baykonur), Atırau, Akhtubinsk (Aktöbe), Karaganda, Jambıl (Taraz), Sarı Şagan (Balkaş Gölü), Priozersk, Kant, Issık-Kul, Kara Balta, Jalalabad, Kurgan-Tube, Nurek, Gantsevichi, Minsk, Sivastopol, Tiraspol, Kobasna yakınlarında Rıbnitsa ve Leninakan' daki (Gümrü) demiryollarıyla bağlantı kurabilir ve buradaki Rus üslerine lojistik destek sağlanabilir. Rus üslerinin bulunduğu yerlerden olan Güney Osetya'da (Alanya) ise demiryolları henüz faaliyete geçmedi, Kırgızistan Maylısuu 'da, Suriye Tartus ve Hmeymim'de bulunmamakta. Tartus ve Hmeymim liman aracılığıyla lojistik açıdan desteklenmektedir.

³⁹² Владимир Персианов ve diğerleri, “Железная Дорога К Тихому Океану (К 100 Летию Транссибирской Магистрали)”, *Вестник Университета*, S. 3, 2017, s.65.

³⁹³ *Age*. s.66.

³⁹⁴ *Age*. s.66.

³⁹⁵ *Age*. s.67.

³⁹⁶ Татьяна Сакульева ve Павел Метелкин, “Транссибирская Магистраль Как Одна Из Составных Частей Транспортной Инфраструктуры Национальной Экономики России”, *Вестник Университета*, S. 7, 2015, s.125.

³⁹⁷ Vtrip, “Абхазская Железная Дорога”, *Yerler*, <http://vtrip.ru/places/abhazskaya-zheleznaya-doroga/> (Erişim:05.08.2019)

Rusya'nın jeostratejik konumundan bahsederken doğal kaynak durumu ve doğal kaynaklara ulaşımı ile doğal kaynakların alıcı ve satıcı arasındaki ulaşımını sağlaması açısından da bir değerlendirme yapmalıyız. Rusya'nın en çok göze çarpan doğal kaynağı doğalgazdır. Rusya ve doğal kaynakların kullanımı denildiğinde akla gelen doğalgaz, Rusya'nın Gazprom adlı şirketinin boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra Gazprom yeni projelerinde Çin'e, Almanya'ya ve Türkiye'ye yer vermektedir. Bu ülkelerin ihtiyaçlarının sürekli artması projelerde yer almalarında önemli bir etkidir. Ayrıca Rusya doğalgaz konusunda özellikle Türkmenistan doğalgazını bunun yanı sıra Kazakistan ve Özbekistan doğalgazını boru hatlarıyla taşıyabilmesi açısından da transit bir ülkedir. Buradan anladığımız gibi Rusya doğalgaz açısından hem üretici hem de önemli transit bir ülkedir. Doğalgaz'ın yanı sıra kömür, petrol, demir ve altın bakımından da zengin bir ülkedir. Ayrıca Kazakistan ve Azerbaycan petrolleri, Özbekistan altını açısından transit ülke de olabilir. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde Rusya'nın doğal kaynaklara ulaşımının çok kolay olduğu görülmektedir. Enerji nakil hatlarının geçiş güzergâhlarında yer alması, önemli demiryollarına sahip olması gibi avantajlar Rusya'nın jeostratejik konumunun beraberinde gelmektedir. Ayrıca Rusya'nın üslerinin konumuna baktığımızda üsler doğalgaz ticaretini de koruyucu bir rol üstlenmektedir. Rusya topraklarının jeostratejik bakımdan yeraltı kaynakları üzerindeki önemini askeri üslerinin caydırıcı konumuyla koruyor görünmektedir. Bu duruma en iyi örnek ise Ukrayna toprakları üzerinden yaptığı doğalgaz ticaretinin tehlikeye atılmasında bu ticaretin bölgedeki koruyucusu olan Sivastopol üssünü de barındıran Kırım'ın ilhak edilmesi olacaktır.

Saydığımız ve Rusya açısından açıklamaya çalıştığımız faktörler bölgenin refahını belirleyebilecek faktörler olduğu gibi, bölgenin önemini artıran ve ekonomik, askeri, siyasal açılardan Rusya'nın gücünü belirleyen etkilere sahiptir. Güvenlik açısından stratejik öneme de sahip olan bu faktörler coğrafi konumdan kaynaklanan avantajlar olduğu gibi örneğin; gemi hareketlerinin kolay sağlanamadığı denizlere sahip olma (Donmuş denizler gibi gemi hareketlerine imkân vermeyen zorluklar.) ve liman kurulmasına uygun kıyılara sahip olmama gibi dezavantajlara da neden olmaktadır. Bu durumlar da Rusya'nın jeostratejik konumunun getirdiği zorluklar

olak karşımıza çıkmakta ve Rusya'nın sıcak denizlerde üs kurması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

2.4. ASKERİ ÜS KURUMU AÇISINDAN RUS ASKERİ ÜSLERİ

Dokuz ülkede yurtdışı askeri üssü olan Rusya Federasyonu'nun³⁹⁸ çeşitli isimlerde tesisleri ve askeri yapıları mevcuttur. Son yıllarda medyada yeni Rus askeri üslerinin kurulması sorgulansa da bu tür planlarla ilgili bir kanıt ortaya atılamamıştır. Şu an kullanılmakta olan askeri tesislerin görevleri, bileşimi ve kapsamı ise özellikle Orta Asya'dakiler için yazılı kurallara sahip değildir.³⁹⁹

Hava, uzay, deniz ve test üsleri, iletişim üniteleri, radyo-sismik laboratuvar, radyo teknik ünitesi, askeri tesis gibi isimleri bulunan Rus askeri oluşumlarını Robert Harkavy'nin yaklaşımına göre incelediğimizde isimleri farklı olsa da hepsinin üs olarak kabul edilebileceğini görmekteyiz. Çünkü Harkavy'e göre; askeri üs kavramı, serbest erişim ve serbest operasyon hakkına sahip olan askeri oluşumlar için kullanılmalıdır.⁴⁰⁰ Aynı şekilde Joseph Garson ve Bruce Bichard da eserlerinde Harkavy'i destekleyerek, askeri tesisler üzerinde ev sahibi ülke nihai egemenliğini kullanabilirken askeri üsler üzerinde kullanamaz şeklinde bir ayrım yapmışlardır.⁴⁰¹ Bahsi geçen askeri oluşumların bulunduğu alanlar Rusya Federasyonu tarafından kiralanarak serbest kullanımına sunulduğu için Rus askeri oluşumlarının askeri üs kavramına uygun olduğu kanısına varmaktayız.⁴⁰²

Rusça kaynaklarını incelediğimizde ise bahsi geçen pek çok oluşumun üs olarak kabul edildiğini görmekteyiz.⁴⁰³ Bu üslerden bazıları şunlardır; Abhazya Savaş

³⁹⁸ John Glaser, "Withdrawing From Overseas Bases: Why a Forward-Deployed Military Posture Is Unnecessary, Outdated, and Dangerous", *Policy Analysis*, S.816, Washington 2017, s.1

³⁹⁹ REGNUM, "Отступить Больше Некуда: Военные Базы России", *Haber*, <https://regnum.ru/news/polit/1908336.html> (Erişim: 14.03.2018)

⁴⁰⁰ Harkavy, *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*, s.7.

⁴⁰¹ Gerson ve Bichard, *The Sun Never Sets: Confronting the Network of Foreign U.S. Military Bases*, s.6.

⁴⁰² Сергей Белоцкий, "Международно-Правовые Проблемы Иностранного Военного Присутствия", *Международное Право*, S. 1, 2013, s.94.

⁴⁰³ Himeym üssü ile ilgili Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın bir yazısı için; Министерство Обороны Российской Федерации, "Россия Вывезла Почти Половину Своей Авиагруппировки, Базировавшейся На Базе Хмеймим В Сирии", *Haber*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12120736@egNews (Erişim:04.03.2019)

Üssü⁴⁰⁴ (Abhazya Askeri Üssü), Tiraspol Askeri Grubu⁴⁰⁵ (Tiraspol Askeri Tesisleri), Kara Balta İletişim Merkezi⁴⁰⁶.

Bazı Rus üslerinin ise aktifliğini yitirdiği öne sürülmüş olsa da yeniden kullanılabilme kapasitesi olduğu düşünülmektedir. Bu duruma en güzel örnek ise Suriye'deki Tartus üssü olacaktır. Suriye İç Savaşı'na kadar Tartus'taki Rus Donanması'nın gemilerinin malzeme ve teknik desteği 50 Rus denizci askeri tarafından sağlanmaktaydı. Donanma temsilcileri Tartus'taki üssün modernizasyonu ve genişlemesini desteklemekteydiler.⁴⁰⁷ Geçmiş yıllardaki bu istekler özellikle Suriye iç savaşına Rusya'nın dâhil olmasıyla üsteki durgunluğu ve asker sayısını önemli ölçüde değiştirmiş ve üssün önemini artırmıştır.

⁴⁰⁴ Министерство обороны Российской Федерации, “Военнослужащие Российской Военной Базы В Абхазии Отрабатывают Вопросы Обороны Побережья”, *Haber*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11356397@egNews (Erişim:22.01.2019)

⁴⁰⁵ Министерство обороны Российской Федерации, “Военнослужащие Оперативной Группы Российских Войск В Приднестровье Поздравили С Рождеством Детей Тираспольской Школы-Интерната”, *Haber*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12073482@egNews (Erişim: 22.01.2019)

⁴⁰⁶ Нурия Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, *Центральная Азия и Кавказ*, С. 13, S. 2, 2010, s.86.

Benzer bilgiler için: Алексей Кривопапов, *От Туркестана к Центральной Азии: Политическое Будущее Региона*, Москва 2016, s.95.

⁴⁰⁷ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:15.03.2018)

Daha fazla bilgi için: Юрий, Зверев , “Российские военные базы и объекты за рубежом м: Сирия и далее?”, 2017, http://eurasia.expert/rossiyskie-voennye-bazy-i-obekty-za-rubezhom-siriya-i-dalee/?sphrase_id=5644 (Erişim: 02.10.2019)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA’NIN SINIRLARI DIŞINDAKİ ASKERİ ÜSLERİ

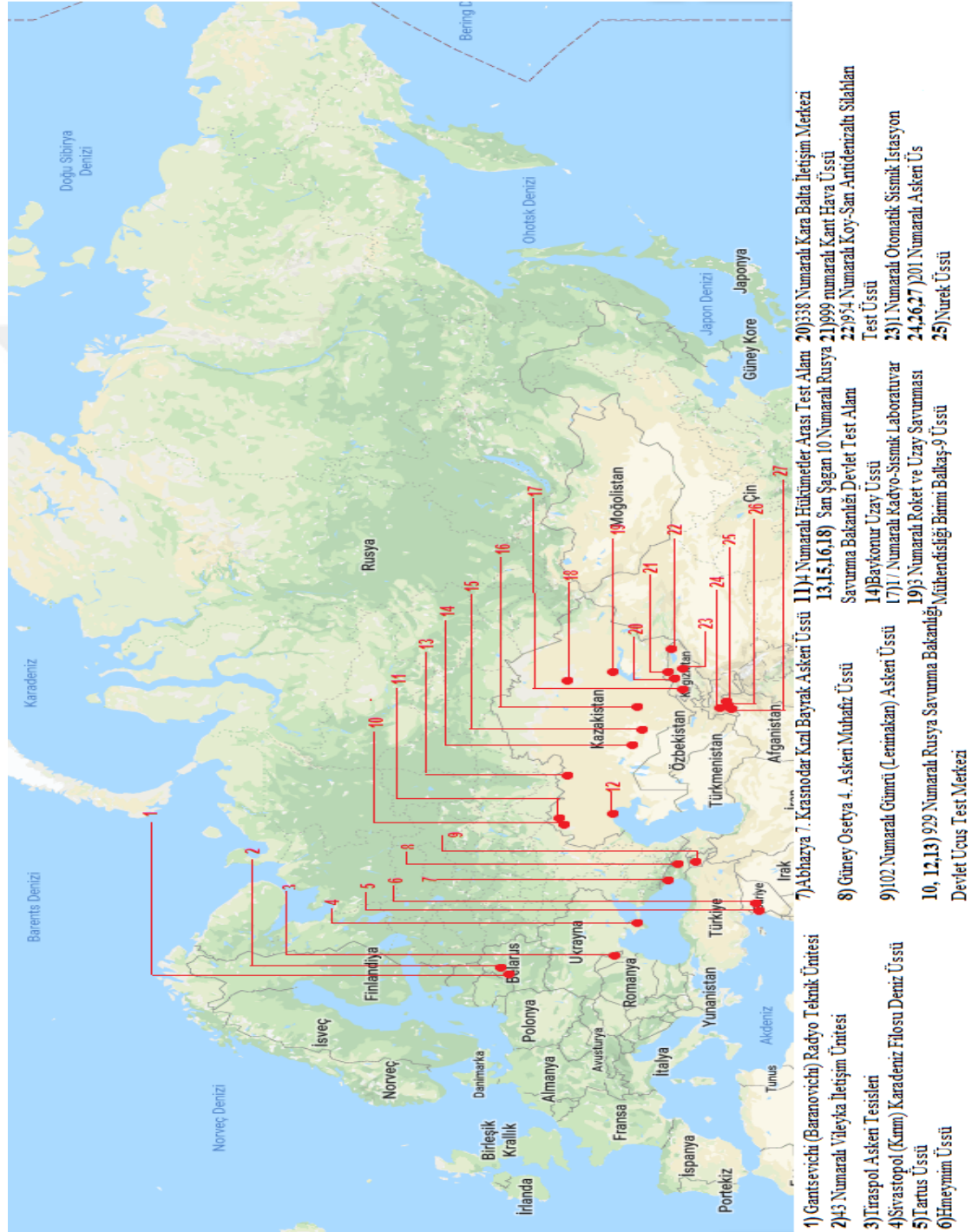
3.1. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN KURULUŞU

Ruslar uzun yıllar hem soğuğa hem de diğer milletlere karşı mücadele ederek yaşamış bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Sovyetler Birliği döneminde farklı bir boyuta taşınmış, ABD ile devam eden soğuk savaş, askeri tedbirlerin alınmasıyla giderek ağırlaşmıştır. Bu tedbirlerden biri olan kendi toprakları dışında askeri üsler kurma çabası bazen caydırıcı, bazen savunma amaçlı, bazen ekonomik, bazen silah testleri, bazen uzay çalışmaları bazen ise saldırıya hazır olma şeklinde kendini göstermiştir.

Çalışmamızda bu üslerden günümüzde Rusya toprakları dışında kalmış olan ve hala faaliyette olan üsleri ele alacağız. Yani “Rus Askeri Üsleri” ifadesi; günümüzde varlığı devam eden, Rusya Federasyonu sınırları dışında bulunan, Rusya Federasyonu’na ait üsleri kapsamaktadır. Rusya Federasyonu’nun yurtdışındaki askeri üsleri şu şekildedir; 999 numaralı Kant Hava Üssü (Kırgızistan), 954 Numaralı Koy-Sarı Antidenizaltı Silahları Test Üssü (Kırgızistan), 338 Numaralı Kara Balta İletişim Merkezi (Kırgızistan), 1 Numaralı Otomatik Sismik İstasyon ve 17 Numaralı Radyo Sismik Laboratuvar (Kırgızistan), 201 Numaralı Askeri Üs (Tacikistan), Nurek Üssü (Tacikistan), Kazakistan Baykonur Uzay Üssü (5 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Test Alanı), 929 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Uçuş Test Merkezi (Kazakistan), 4 Numaralı Hükümetlerarası Test Alanı (Kazakistan), 10 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Test Alanı (Kazakistan), 5580 Numaralı Test Çalışmaları Destek Üssü (Kazakistan), 3 Numaralı Roket ve Uzay Savunması Mühendisliği Birimi (Kazakistan), Gantsevichi (Baronovichi) Radyo Teknik Ünitesi (Belarus), 43 Numaralı Vileyka İletişim Ünitesi (Belarus), Sivastopol (Kırım) Karadeniz Filosu Deniz Üssü (Ukrayna), Güney Osetya ve Abhazya Askeri Üsleri (Gürcistan), Tiraspol Askeri Tesisleri (Moldova), 102 Numaralı Gümrü (

Leninakan) Askeri Üssü (Ermenistan), Tartus Üssü (Suriye) , Hmeymim Üssü (Suriye).

Şekil 3.1: Rusya Federasyonu’nun Askeri Üsleri

Kaynak: Google Maps (Üslerin yerleri yazar tarafından işaretlenmiştir.)

3.1.1. Üslerin Kuruluşu ve Jeostratejik Açıdan İncelenmesi

Uzun bir imparatorluk döneminden sonra sosyalist bir rejime geçmiş olan Rusya, Sovyetler Birliği döneminde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük ve etkili bir güç olarak kendini gösterdi. Bu sırada yaşanan soğuk savaşın gergin atmosferi Rusya'nın daha çok askeri harcamalara önem vermesiyle devam etti ve soğuk savaşın sonunda Rusya Doğu Bloku'nun dağılması ve topraklarının daralmasıyla bunalımlı bir döneme girdi. Bunalımlı dönem güçlü bir iktidarın kurulmasıyla toparlanma ve yükselişe geçme şeklinde devam etti. Bu nedenle Rusya günümüzde Sovyetler Birliği dönemindeki gücünü yeniden kazandığını göstermeyi arzulamaktadır. Sovyetler Birliği döneminden kalan ve yurtdışında Rusya'nın gücünü hissettiren en dikkat çekici unsurlardan biri de Rusya'nın askeri üsleridir. Rusya'nın askeri üslerinin kuruluşu genellikle Soğuk Savaş dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde kurulan bazı üsler kapansa da günümüzde Rusya Federasyonu'na devredilmiş üsler varlığını sürdürmektedir.

Günümüzde çoğunlukla eski SSCB topraklarında bulunan Rus askeri üsleri bu bölgelerdeki gücünü koruma ve Rus savunma mekanizmasının parçası olma konumundadır. Üssün bulunduğu ülkedeki ihtiyaçlara göre ev sahibi ülkeye de fayda sağlayan üsler çeşitli dönemlerde kurulmuştur. Başlarda sadece başka bir ülke toprağında asker bulundurmak şeklinde ortaya çıkan durum, zamanla askerin bulunduğu toprağa tesisler yapılması ve toprağın benimsenmesi ile üs konumuna evrilmiştir.

Ulaştığımız kaynaklara göre 1668 yılında Ruslar İran'da ilk kez bir üs kurmuşlar ve bölgede bir hapishane ve sur inşa etmişlerdir. Burayı korumak için de gemiler ve toplar getirmişlerdir.⁴⁰⁸ Kışın ve baharın ilk dönemlerinde Hazar'ın güneydoğu kıyılarındaki Türkmenlere saldırılar gerçekleştirmişlerdir.⁴⁰⁹ Kıyıyı periyodik olarak yağmalayan askerler, kuzeye doğru yola çıkmış ve Bakü yakınlarındaki Domuz Adası'na da üs kurmuşlardır.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Александр Широкоград, *Российские Военные Базы За Рубежом. XVIII–XXI Вв.*, Москва 2013, s.25.

⁴⁰⁹ Аркадий Маньков, *Иностранные Известия О Восстании Степана Разина*, Ленинград 1975, s.180.

⁴¹⁰ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.25

1770 yılına gelindiğinde ise Osmanlı'ya karşı bir üs aranmaktaydı. Rus Filosunun acil bir üse yerleşmesi gerekiyordu, bu nedenle Limni adasının Mondros Limanı'na Rus askerleri yerleşti.⁴¹¹ Limni adası, Çanakkale Boğazı'nın girişinden yaklaşık 56 km uzaklıktaydı yani Boğazları bloke eden ve gemileri hedef almak için ideal bir yerdi.⁴¹² Bunun dışında ilerleyen tarihlerde Poros şehrinde de bir Rus üssü kuruldu. Bu üs Akdeniz'de bir Rus üssü olduğu gibi, Baltık'tan Uzak Doğu'ya gemilerin geçişi için bir nakliye noktası olarak da kullanılmıştır ve I. Dünya Savaşı'nın başında, Rus gemilerinin Poros'taki üsleri kapatılmıştır.⁴¹³

19. Yüzyıl itibariyle Orta Asya'ya yerleşen Ruslar bölgede asker bulundurmaya gerekli görmüşlerdir. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın planıyla Taşkent şehir devletinin bağımsız olduğu ilan edilmiş, fakat gerçekte Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı olması gerektiği düşünülmüştür.⁴¹⁴ Chernyaev⁴¹⁵, bu şehrin tam anlamıyla bağımsızlığının ancak Rus ordusunun bir kısmının şehrin içinde ya da yakınında bulunduğu elde edilebileceğine inanmıştır.⁴¹⁶ 1866/67 kışında, bağımsız bir Türk genel vali ve bağımsız bir askeri bölge oluşturma konusunda oybirliği ile karar alınmıştır.⁴¹⁷ Bu tarihlerden sonra Taşkent Ruslar için bir merkez olarak kullanılmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde pek çok müttefik ülkede ve o dönemde SSCB içerisinde yer alan devletlerde üsler kurulmaya başlanmıştır. Özellikle 1950'li yıllarda başlayan üs açma durumu, Soğuk Savaş'ın gerginleştiği dönemlerde yeniden kendini göstermiştir. 1958 yılında Arnavutlukla yapılan anlaşmayla Rus gemileri Paşa Limanı'na yerleşmiştir.⁴¹⁸ İtalya'daki Jüpiter füzelerine karşılık Arnavutluk'a füzeler yerleştirilmesi teklif edilmiş, bunun üzerine görüşmeler gerçekleşmiş ve Arnavutluk tarafının istediği borç para SSCB tarafından ödenmediği için Arnavutluk Çin'e yaklaşan bir tavır içerisine girmiştir.⁴¹⁹ SSCB ve Arnavutluk liderleri arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen, 1960'ta denizciler arasındaki ilişkiler iyi olmaya devam

⁴¹¹ Ahmet Şimşirgil, *Kayı 8: Islahat, Darbe ve Devlet*, İstanbul 2016, s.

⁴¹² Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.46.

⁴¹³ Age, s.82-83

⁴¹⁴ Евгений Глушенко, *Россия в Средней Азии*, Россия 2010, s.69.

⁴¹⁵ Chernyaev Mikhail Grigorievich (10.22.1828–4.08.1898), asker ve devlet adamı. 1864-1866'da Orta Asya'ya askeri seferlere katıldı. 1876'da Belgrad'a gitti ve Sırp ordusu başkanlığına komutan olarak atandı. 1882-1884'te, Türkistan Valiliği yaptı.

⁴¹⁶ Глушенко, *Россия в Средней Азии*, s.69.

⁴¹⁷ Age, s.76.

⁴¹⁸ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.74.

⁴¹⁹ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.86.

etmekteydi. Vlora Körfezi'nde askeri tesisler kuruldu.⁴²⁰ Ancak bu ilişkilerin iyi yönde ilerleyişi pek uzun sürmedi. Haziran 1961'de, Arnavutluk'taki Sovyet deniz üssü lağvedildi.⁴²¹ 1961'den sonra üssü Çin, 1990'dan sonra ise üssü Türkiye⁴²² kullanmıştır.⁴²³

Moskova, Haziran 1967'nin ortalarında, Akdeniz'deki 5. operasyonel filoyu oluşturmaya karar vermiştir. 10 Temmuz 1967'de Altı Gün Savaşı'nın⁴²⁴ başlamasıyla, 14'üncü filodan Sovyet gemileri hemen İskenderiye'ye ulaşmıştı.⁴²⁵ Mart 1968'de, SSCB ile Mısır arasında, Akdeniz'de keşif için her iki ülkenin çıkarlarına uygun bir deniz havacılık üssünün Kahire Batı Havaalanı'nda konuşlandırılması konusunda bir anlaşmaya varıldı.⁴²⁶ Daha sonra üs Kahire Batı Havaalanı'nın sahile 200 km'den daha fazla bir mesafede olması nedeniyle, Haziran 1969'da Mersa Matruh havaalanına taşındı.⁴²⁷ Sovyet uçaklarının üslerinin bulunduğu hava limanlarının, gemi üslerinin Sovyet hava savunması kapsamında olduğu bu nedenle İskenderiye ve Mersa Matruh limanlarının Sovyet askerleri tarafından havadan korunduğu belirtilmelidir.⁴²⁸ 1972 yazında Mersa Matruh üssünün girişindeki Sovyet askerleri, üssü Libya lideri Muammer Kaddafi'ye göstermek isteyen Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ı durdurdu ve içeri almadı. Bunun üzerine 6 Temmuz 1972'de Enver Sedat, Sovyet askeri danışmanlarının hizmetlerinin reddini emretti.⁴²⁹ 1976 tarihinde, Başkan Enver Sedat Halk Meclisine, SSCB ile ülkesi arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı sonlandırma önerisini sunmuş, 15 Mart'ta meclis antlaşmayı sona erdirmek için bir yasa çıkarmıştır.⁴³⁰

Ruslar ve Finler arasında sürekli çatışmaya sebep olan toprakların 1939–1940 arasındaki Sovyet-Finlandiya Savaşı'ndan önce SSCB iade edilmesini istemişti. 12

⁴²⁰ Age. s.87.

⁴²¹ Livejournal, “Албания: Подземная база флота Порто-Палермо”, *Makale*, <https://ralphmirebs.livejournal.com/225750.html> (Erişim: 03.10.2019)

⁴²² Üssün gizli bir anlaşmayla Türkiye tarafından yenilendiği ve kullanıldığı iddia edilmektedir.

⁴²³ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.88.

⁴²⁴ İsrail ile Arap komşuları Mısır, Ürdün ve Suriye arasında başlayan ve 6 gün süren savaşa verilen addır. Arap İttifakı'na Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Fas ve Cezayir de asker ve silah yardımıyla katılmışlardır. İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır.

⁴²⁵ Ярослав Ефименко ve Андрей Скулин, “Пятая Эскадра И Судный День”, *Наука и Техника*, S. 8, 2012, s.17.

⁴²⁶ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.89.

⁴²⁷ Age. s.90.

⁴²⁸ Age. s.90.

⁴²⁹ Age. s.92.

⁴³⁰ Age. s.93.

Mart 1940'ta, Moskova'da Kış Savaşı'nın sonuçlarını özetleyen bir Sovyet-Finlandiya barış antlaşması imzalanmıştı. Koşullarına göre Finlandiya, küçük adalar da dâhil olmak üzere Hanko Yarımadası'nı 30 yıllığına Sovyetler Birliği'ne kiralamıştı. Kiralamanın amacı bir deniz üssü oluşturmaktır.⁴³¹ İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman birlikleri, Ağustos 1941'in sonunda Tallinn'i ve Ekim ayındaki Moonsund Adalarını ele geçirdikten sonra, Hanko'nun birlik, yakıt, yiyecek ve mühimmat tedariki imkânsızlaştı.⁴³² Hanko'dan ayrılmaya ve garnizonu boşaltmaya kararı verildi. 23 Ekim 1941'de Baltık Filosunun gemileri, deniz üssünün boşaltılmasına başladı. Tahliye 2 Aralık'ta sona erdi.⁴³³

20. yüzyılın başından beri, Küba Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin yarı kolonisi olmuş ve 1952'den beri, ada diktatör Fulgencio Batista tarafından yönetilmişti.⁴³⁴ Fidel Castro'nun öncülük ettiği isyancılar dağlarda bir gerilla savaşı başlatmıştı. Castro'nun gücü giderek arttı ve 1 Ocak 1959 gecesi Batista İspanya'ya kaçtı.⁴³⁵ 1962'de SSCB adaya pek çok mühimmat ve füze gönderdi.⁴³⁶ Böylece adayı üs olarak kullanmaya başladı.

SSCB üsleri genellikle çeşitli gerginliklerle ortaya çıkmış ve gerginlikle son bulmuştur. Küba, Vietnam gibi üsler bu gerginlikler sonucu değişikliklere uğramış üslerdir. Bu üslerden bazıları Sovyetler Birliği döneminde, bazıları ise Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından kapanmıştır. Örneğin; Sovyetler Birliği döneminde kapanan Port Arthur Üssü 1955'te boşaltılmaya başlanmış ve ekipman ile silahların Çin'e devredilmesinin yanı sıra Rusların Çin askerlerine askeri eğitim vermesine de karar verilmiştir.⁴³⁷ Almanya, Moğolistan, Küba gibi ülkelerdeki üsler ise SSCB'nin yıkılmasının ardından kapanmıştır.⁴³⁸

⁴³¹ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.4.

⁴³² Русская Планета, “Оборона Ханко”, *Makale*, <https://rusplt.ru/wins/hanko-oborona-istoriya-26895.html> (Erişim: 29.08.2019)

⁴³³ Русская Планета, “Оборона Ханко”, *Makale*, <https://rusplt.ru/wins/hanko-oborona-istoriya-26895.html> (Erişim: 29.08.2019)

⁴³⁴ Широкоград, *Российские военные базы за рубежом. XVIII–XXI вв.*, s.162.

⁴³⁵ *Age*, s.162.

⁴³⁶ Российской газета, “В двух шагах от новой Мировой”, *Makale*, <https://rg.ru/2017/09/09/55-let-nazad-na-kubu-byli-dostavleny-sovetskie-ballisticheskie-rakety.html> (Erişim: 03.10.2019)

⁴³⁷ Selçuk Çolakoğlu, “Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya”, *Bilig*, C.8, S.Kış, 1999, s.17.

⁴³⁸ Sputnik, “Rusya'nın Yurt Dışındaki Askeri Üsleri Ve Barış Gücü Misyonları”, *İnfoğrafik*, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201901181037175956-rusya-yurt-disi-askeri-usleri-baris-gucu-misyonlari/> (Erişim: 27.08.2019)

1990'lı yıllarda üslerden bazıları yeniden açılmaya başlanmış. Şu an Azerbaycan, Vietnam, İran, Almanya, Gürcistan, Moğolistan, Küba, Polonya'daki üsler kapatılmış vaziyettedir.⁴³⁹ En yakın zamanda açılan üs ise Suriye'deki Hmeymim Üssü'dür. Geçmişte de günümüzde de açılan üsler incelendiğinde jeostratejik konumları her zaman Rusya'ya kendi topraklarıyla elde edemeyeceği katkıları sağlamıştır. Soğuk savaş döneminde Küba, Vietnam, Almanya'daki üsler buna en iyi örneklerdir. Bu üslerin kurulmasında dikkat edilen jeostratejik unsurlar bir bölgenin jeostratejik açıdan incelenmesindeki unsurlar kadar geniş değildir. Rus üslerinin varlığı genel olarak jeostratejik açıdan dört unsura dayanmaktadır. Bunlar; denize göre konum, lojistik imkanlar, sınırlar ve sınırların özellikleri, demografik özellikler olarak sıralanabilir.

3.1.1.1. Denize Göre Konum

Bir üssün, yüzyıllardır önemli savaş, ticaret ve ulaşım alanı olan denizlere göre konumu, kara parçalarına hakim olma ve lojistik açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Bu hakimiyeti sağlamış bir üssün ve üssün nüfuz bölgelerinin de güçlü bir donanma ile varlığını sürdürebileceği bilinmektedir. Rusya'nın çevresi büyük bir su kütlesiyle çevrilidir. Bu açıdan kendi toprakları ne kadar verimli gözüксе de bu su kütlelerinin yılın çoğu zamanında donmuş vaziyette olması Rusya'nın kendi toprakları dışında deniz üsleri kurmasını gerektirmiştir. Pek çoğu geçmişte Rus toprakları içerisinde yer alan bu üsler günümüzde Rusya donanması için önemli destek birimleridir.

Rusya için deniz üssü olarak en önemli üs olan Sivastopol Deniz Üssü'nün tarihi çarlık dönemine dayanmaktadır. Bu üs Karadeniz filosu olarak 18. Yüzyılda oluşturulmaya başlanmıştır.⁴⁴⁰ Karadeniz filosunun paylaşımıyla ilgili Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Ukrayna ve Rusya arasında tartışmalar meydana gelmiş ve 1992'de Ukrayna, filonun Ukrayna'ya ait olacağı kararına varmıştır.⁴⁴¹ Bu

⁴³⁹Sputnik, "Rusya'nın Yurt Dışındaki Askeri Üsleri Ve Barış Gücü Misyonları", *İnfoğrafik*, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201901181037175956-rusya-yurt-disi-askeri-usleri-baris-gucu-misyonlari/> (Erişim: 27.08.2019)

⁴⁴⁰ Коммерсант, "Все Российские базы", *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁴¹Коммерсант, "Все Российские базы", *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

karara karşılık Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin filonun Rusya'ya ait olduğunu filonun başamiralinin ise Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) seçtiği bir kişi olacağını ilan etmiştir ⁴⁴². 1996'da filonun %81,7'si Rusya'ya %18,3'ü Ukrayna'ya verilmiştir ancak tartışma devam etmiştir.⁴⁴³ Sivastopol (Kırım) Karadeniz Filosu Deniz Üssü için Ukrayna, 28 Mayıs 1997'de imzalanan Karadeniz Filosu'nun Bölünme Parametrelerine İlişkin Anlaşma' ya göre, Sivastopol'de Rus tesislerinin konuşlandırılmasını kabul etmiştir.⁴⁴⁴ Üs 31 test merkezi, muhafız havalimanı, Yalta ve Sudak ile Kırım sığınaklarının da temas noktalarını kapsamaktadır. Anlaşmaya göre, Rusya 20 yıllık kiralama haklarına göre; 30'dan fazla savaş gemisini park edebileceği Sivastopol'e yani ana körfeze, Karadeniz Filosu' nun füze teknelerinin, tugayının ve dalış alanının bulunduğu Karantina Körfezi'ne, gemi bulundurulmayan Kazak Körfezi'ne ve Deniz Kuvvetleri Tugayı' nın yer aldığı Güney Körfezi'ne yerleşmiştir. Böylece Rusya bölgede kendi toprakları olmamasına rağmen üs aracılığıyla çok önemli bir jeostratejik kazanç elde ediyordu. Bölgede kilit önem taşıyan Streletskaya Körfezi'nde ise Karadeniz kıyı filosunun kontrolü altındaki Rus ve Ukrayna filoları gemilerinin ortak üssü yer alıyordu. Bu da Rusya'ya alan genişliği sağlıyordu. Ayrıca Rusya silah ve askeri teçhizatın depolandığı ve üretildiği bir cephaneliği, Karadeniz Filosu üssünü, amfibi⁴⁴⁵ bir iniş alanının yanı sıra Feodosia' da bir test merkezi, iki hava alanı ve Kırım'da binden fazla tesisi kullanmaktaydı. Rusya Ukrayna karasularında, bir grup Rus askeri gemisi (корабль⁴⁴⁶) ve 388 adede kadar da türü fark etmeksizin gemi bulundurabilirdi. Gvardeisky ve Sivastopol'deki (Kaç) havalimanlarında 161 uçak bulundurabilir, Ukrayna sınırları içerisinde de 25 binden fazla personel, 100 binden yüksek kalibredeki 24 topçu sistemi, 132 zırhlı araç ve 22 uçağı bulundurabilirdi.⁴⁴⁷ Bu kazanımlardan anlaşılacağı üzere Rusya bölgede bir ordu kuvveti barındırıyordu. Üssün deniz kıyısında olması ve bu deniz aracılığıyla diğer

⁴⁴² Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁴³ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁴⁴ Алексей Попов, “Иностранные Военные Базы В Украине Возможны”, *Еженедельник 2000*, S.25(419), 2008, s.1.

⁴⁴⁵ Karada ve suda yaşayabilen canlı manasındaki terim, askeriyede karada ve denizde hareket kabiliyeti için kullanılır.

⁴⁴⁶ Donanmanın parçası olan, devletin bayrağını taşıyan, barış ve savaş zamanında görevleri yerine getiren askeri gemidir.

⁴⁴⁷ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

denizlere ulaşımın olması Rusya'ya önemli ölçüde kazanım sağlamıştı. Önceki paylaşıma göre bu anlaşma Rusya'yı daha da sınırlamıştı ancak anlaşmanın bitim tarihi olan 2017 yılı gelmeden Ukrayna 2005'te Rusya'ya üssü yeniden kiralamayacağını ve anlaşmanın yeniden görüşülmesi gerektiğini ilan etti.⁴⁴⁸ 2008'de Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Rus Karadeniz Filosunun alanını sınırladı ve Üssün vergi muafiyetini kaldırdığını açıkladı.⁴⁴⁹ 2010 yılına gelindiğinde ise Ukrayna'nın yeni devlet başkanı Viktor Yanukoviç ve Rusya Federasyonu Başkanı Dimitri Medvedev 25 yıllık yeni bir kira sözleşmesi imzalayarak üssün 2042 yılına kadar Rusya'da kalacağı konusunda anlaştılar.⁴⁵⁰ Ukrayna'da Yanukoviç'e karşı halk ayaklanmasından sonra Yanukoviç Başkanlıktan indirilince üs anlaşması da iptal edildi. Böylece Rusya açısından büyük bir kayıp yaşandı. Bu olaydan sonra Kırım ve Ukrayna'nın doğusunda çıkan Rus yanlısı ayaklanmalar ve Kırım'daki askeri tesislerin bu kişiler tarafından işgal edilmesi ve en sonunda 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ile Sivastopol üssü Rusya'nın eline geçti. Uzun yıllar boyunca Rusya Kırım'ı bir üs olarak kullanmıştı. SSCB'nin de öncesine dayanan bu üssün varlığı SSCB sonrasında da Rusya Federasyonu'nun önemli bir üssüydü. Çünkü Rusya'nın Karadeniz'i daha etkili kullanabilmesi açısından önemliydi. 1997'de varılan anlaşma ile Ukrayna'dan kiralanın üs Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz güzergahları için jeostratejik bir önem taşıyordu.

Denize göre konumu açısından stratejik önemde olan bir diğer Rus üssü Suriye'de bulunan Tartus Üssü'dür ve Rusya Deniz Kuvvetleri limanlarındaki Rus Donanması'nın malzeme ve teknik desteğini sağlayan yurtdışındaki tek Rus askeri üssüdür, ayrıca Akdeniz'deki tek Rus deniz üssüdür. Bu nedenle Rusya'nın Akdeniz'deki konumu açısından önemli bir jeostratejik kazanımdır. SSCB Deniz Kuvvetleri tesislerinin Suriye'de kurulmasına ilişkin anlaşma 1971'de Suriye hükümetiyle imzalanmıştır.⁴⁵¹ Tartus'ta bulunan üs Akdeniz'de filonun hareketlerini sağlamak için oluşturulmuştur. Üssün amacı her şeyden önce, Rusya'nın 5. operasyonel (Akdeniz) filosundaki askeri ve diğer gemilerin onarımı, yakıt ve sarf

⁴⁴⁸ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim:22.08.2019)

⁴⁴⁹ ТАСС, “Возвращение в родную гавань:Черноморский флот после воссоединения Крыма с Россией”, *Haber*, <https://tass.ru/spec/black-sea-fleet> (Erişim:22.08.2019)

⁴⁵⁰ ТАСС, “День Черноморского флота”, *Dosya*, <https://tass.ru/info/1963528> (Erişim:22.08.2019)

⁴⁵¹ Максим Шеповаленко, *Сирийский Рубеж*, Москва 2016, s.121.

malzemesinin tedariki olmuştur. 1991'de Akdeniz filosunun varlığı sona ermiş ve o zamandan beri Rus Donanması'nın Akdeniz'e tek seferlik seferleri gerçekleştirilmiştir.⁴⁵² Şu an Suriye'de lojistik noktası, yüzen rıhtımlar, yüzen atölye (her altı ayda bir değiştirilir), depolama tesisleri, kışla ve çeşitli ekonomik tesisler yer almaktadır. Şu an tam sayı bilinmese de Suriye İç Savaşı'na kadar Tartus'taki Rus Donanması'nın gemilerinin malzeme ve teknik desteği 50 Rus askeri tarafından sağlanmaktaydı. Donanma temsilcileri Tartus'taki üssün modernizasyonu ve genişlemesini desteklemekteydiler.⁴⁵³ Geçmiş yıllardaki bu istekler özellikle Suriye iç savaşına Rusya'nın dâhil olmasıyla üsteki durgunluğu ve asker sayısını önemli ölçüde değiştirmiş ve üssün önemini artırmıştır. Üs kurulduğu zamandan beri bir ikmal üssü olarak görev yapmaktadır. Bu açıdan Rusya için stratejik bir konumdur. Örneğin; 1943'te Japonya'ya karşı uygulanan; adalar arasındaki bağlantının kesilip, ikmal maddelerinden yoksun bırakılması ve askeri olarak bağlantılarının kesilmesi sonucu Japonya'nın zor duruma düşmesi⁴⁵⁴ durumu Tartus üssünün yokluğunda Rus donanmasının da başına gelebilecek bir durumdur. Ayrıca üssün bulunduğu bölgenin ulaşım, askeri operasyonlar, ticaret, yeraltı kaynakları nedeniyle önem kazandığı ve çıkar çatışmalarının olduğu bir bölge olması da göz önünde bulundurulursa Tartus Üssü Rusya açısından siyasi olarak da jeostratejik bir üstür.

Bu üslerin denize göre konumu ele alındığında denize göre konumun bölgelerin stratejik değerini artırdığı görülmektedir. Rusya'nın kuruluşundan itibaren kuzeye ve güneye ilerleme çabası denizlerden faydalanma konusunda en az avantaja sahip olan bölgelere sıkışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumdaki bölgelerde kurulan devletlerin güçlendiklerinde dünya düzeninde büyük değişikliklere neden olacağı bilinmektedir.⁴⁵⁵ Rusya'nın kendi toprakları aracılığıyla sağlayamadığı bu etkiyi üsleri aracılığıyla sağlamaya çalışması da bir tür güç gösterme çabasıdır.

⁴⁵² Мохаммад Назир, *Военно-Политические Отношения Российской Федерации И Сирийской Арабской Республики В 2000-2012 Гг.: Историческое Исследование*, Москва 2016, s.154.

⁴⁵³ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", Bilgi Notu, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:15.03.2018)

Daha fazla bilgi için: Юрий, Зверев, "Российские военные базы и объекты за рубежом м: Сирия и далее?", 2017, http://eurasia.expert/rossiyskie-voennye-bazy-i-obekty-za-rubezhom-siriya-i-dalee/?phrase_id=5644 (Erişim: 02.10.2019)

⁴⁵⁴ Hart, *Strateji: Dolaylı Tutum*, s.364.

⁴⁵⁵ Gün, *Klâsik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz)*, s.71.

3.1.1.2. Lojistik İmkanlar

Bir üssün lojistik imkânları savaş ve barış zamanında jeostratejik önem derecesini belirleyen önemli bir faktördür. Üssün coğrafi konumu ile karayolları, hava yolları, demiryolları ve denizlerdeki hareket kapasitesi üssün lojistik imkanları açısından önemli faktörlerdir. Uluslararası açıdan önemli olan yollar üzerinde bulunmak bir bölgeye değer kazandırdığı gibi bazı stratejik noktalara yakın olmak ve lojistik imkânları açısından bu bölgeye ulaşabilir olmak da üssün değerini artırmaktadır. Bu bağlamda Rus üslerinin tümü lojistik imkanlar açısından kendi varlığını sürdürebilecek konumdadır. Ancak burada bazı üsler ön plana çıkmaktadır. Bu üsler kendi varlıklarının yanı sıra bulundukları bölgede lojistik destek açısından ön plana çıkan üslerdir. Bu Rus üsleri genellikle deniz ve hava üsleridir. Ayrıca çoğuna demiryolu ulaşımı da sağlanmaktadır.

Denizyolları ve havayolları kıtalararası özelliklere sahip olması ve daha hızlı sevkiyatı sağlaması açısından önemli yollardır ve sınırlarının büyük bir kısmı denizlerle çevrili olan devletler için stratejik öneme sahip olan bu ulaşım yolları lojistik imkânlar açısından çok önemlidir. Denizyolu açısından Rusya'nın üç üssü dikkat çekmektedir. Bunlardan ikisi daha önce denize göre konumları açısından bahsettiğimiz Sivastopol ve Tartus deniz üsleri bir diğeri ise Abhazya'da bulunan 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü'dür. Tartus ve Sivastopol üsleri deniz üssü olmaları nedeni ile lojistik açıdan Rusya'nın operasyon yaptığı bölgeler, Rusya toprakları ve bulundukları bölge arasında jeostratejik öneme sahiptirler. Karadeniz'de bulunan 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü ise Eylül 2009'da Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Abhazya ile Rusya arasında 49 yıllığına imzalanan askeri işbirliği anlaşmaları çerçevesinde faaliyete geçti.⁴⁵⁶ Üssü denizyolları çerçevesinde değerlendirmemizin nedeni tıpkı Kırım gibi Abhazya'nın da Karadeniz'e kıyısı olması ve Rusya'nın Sohum Limanını kullanmış olmasıdır.⁴⁵⁷ Ayrıca üs tıpkı Sivastopol üssü gibi

⁴⁵⁶ Доклад Европа , “Абхазия: Углубление Зависимости”, *International Crisis Group*, S. 202, Сухуми,Тбилиси, Стамбул, Брюссель 2010.

⁴⁵⁷ Сделаноунас,“Черноморский Флот В Пятидневной Войне”, *Makale*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (Erişim:09.09.2019)

demiryollarıyla da desteklenmektedir.⁴⁵⁸ Bu nedenle Abhazya'daki üssün gelişimi küçük bir Sivastopol üssünü anımsatmaktadır. Bu nedenle lojistik açıdan gelecekte daha stratejik bir konuma yerleşebilir. Demiryolları lojistik imkânlar açısından kıtalararası bir özellik taşımasa da askeri sevkiyatlarda önem arz etmektedir. Rusya'nın jeopolitik çıkarlarında önemli etken haline gelen demiryolları Rusya'nın uluslararası rolünü güçlendirmede en önemli faktör olmuştur ve demiryolları askeri ve jeopolitik açıdan Rusya'yı güçlendirmiştir.⁴⁵⁹ Üsler çerçevesinden baktığımızda da birkaç üs hariç hepsine demiryolu ulaşımı vardır. Rus üslerinin bulunduğu Kırgızistan Maylısuu'da, Suriye Tartus ve Hmeymim'de demiryolu bulunmamaktadır, Güney Osetya'da (Alanya) ise demiryolları henüz faaliyete geçmemiştir.

Lojistik imkanlar açısından jeostratejik önemi olan diğer iki üs 999 Numaralı Kant Hava Üssü ve Hmeymim Hava Üssü'dür. 999 numaralı Kant Hava Üssü Kırgızistan'daki beş Rus üssünden biridir ve Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in Kant Köyü'nde 2003 yılında kurulmuştur.⁴⁶⁰ Rusya Federasyonu Beşinci Ordu Hava Kuvvetleri ve Hava Savunma Kuvvetlerine bağlı olan üs⁴⁶¹ jeostratejik açıdan Orta Asya'daki en önemli Rus hava üssüdür. Üs jeostratejik konumu açısından lojistik imkanları yüksek bir üstür. Çevresindeki üslere lojistik destek sağlayabileceği gibi bulunduğu bölgeye komşu olan devletlerdeki herhangi bir operasyonda da önemli bir lojistik üssü olabilecek kapasitededir. Tıpkı Kant Üssü gibi bulunduğu bölgedeki operasyonlarda lojistik destek sağlayacak olan bir diğer üs Hmeymim Üssü'dür. Hmeymim Üssü Suriye'de bulunan Rus hava üssüdür. 2015 yılının ağustos ayında kurulan üs⁴⁶² bölgede bulunan Rus askerlerine lojistik destek sağlama açısından stratejik bir öneme sahiptir. İç savaş yaşanan Suriye'de bulunması nedeniyle de lojistik açıdan aktif bir hava üssüdür. Rusya'nın bölgedeki operasyonlarında hızlı

⁴⁵⁸ Vtrip, "Абхазская Железная Дорога", *Yerler*, <http://vtrip.ru/places/abhazskaya-zheleznaya-doroga/> (Erişim:05.08.2019)

⁴⁵⁹ Vtrip, "Абхазская Железная Дорога", *Yerler*, <http://vtrip.ru/places/abhazskaya-zheleznaya-doroga/> (Erişim:05.08.2019)

⁴⁶⁰ Каныбек Кудяров, *Турецкая Политика В Киргизии И Ее Влияние На Внешнеполитическую Стратегию России В Киргизской Республике*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Российский Государственный Гуманитарный Университет, Москва 2018, s.205.

⁴⁶¹ International Memorial, "Российские военные базы за рубежом", Makale, <http://old.memo.ru/d/194185.html> (Erişim:22.08.2019)

⁴⁶² Шеповаленко, *Сирийски Рубеж*, s.28.

asker ve askeri malzeme sevkiyatını gerekli kılan durumlarda daha da stratejik bir üs olmaktadır.

Lojistik imkanlarının yüksek olması üssün jeostratejik önemini artıran bir unsurdur. İhtiyaçları karşılamak amacıyla bir ürünün, hizmetin ve ya bilginin çıkış noktasından varış noktasına kadar ulaştırılmasının etkili ve verimli bir şekilde planlanması ve uygulanması⁴⁶³ olan lojistik bahsettiğimiz Rus üsleri için jeostratejik bir ayrıcalık ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda lojistik açıdan Rus üsleri hem bir varış noktası hem bir çıkış noktası konumundadır.

3.1.1.3. Sınırlar ve Sınırların Özellikleri

Miraslar, anlaşmalar gibi yollarla belirlenen sınırların geçirgenliği, çevresel etkileşimi ve medeniyeti belirleyecek önemli bir unsurdur.⁴⁶⁴ Sınırların özellikleri kültürel, ekonomik etkileşime neden olabileceği gibi çeşitli sorunlara da neden olabilmektedir. Bu sorunlar sınırların özellikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde; komşu sayısı, devleti komşularla bağlayan iletişim, dış dünyayla ilişkilerin doğası ve yoğunluğu, çatışmalar ve müttefiklikler içinde olma gibi parametreleri dikkate almak gerekmektedir.⁴⁶⁵ Bu çerçevede Rus üslerinin konuşlandırıldığı bölgeleri değerlendirecek olursak pek çoğunun Rusya'nın sınırlarında yer alan ülkelere yerleştirildiğini görebiliriz. Rusya'nın sınırlarından gelebilecek herhangi bir tehdide karşı oluşturduğu üsleri üç coğrafi bölgeye ayırabiliriz. Bunlar; Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'dır.

Rusya'nın sınırlarını koruma amacıyla Avrupa'da kurduğu iki üssü Belarus'ta yer almaktadır. Bunlardan birincisi Gantsevichi (Baranovichi) Radyo Teknik Ünitesi adlı üstür. Belarus Baranovichi'ye 48 km uzaklıktaki Gantsevichi

⁴⁶³ TDK, “Lojistik”, Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2382f7d8f084.06244745 (Erişim: 26.11.2018)

⁴⁶⁴ Yücel Atıla Şehirli, *Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumundan Kaynaklanan İç ve Dış Tehditler*, s.40.

⁴⁶⁵ Макошев, *Политическая География И Геополитика*, s.18.

köyünde bulunan "Volga" radar istasyonunu içermektedir.⁴⁶⁶ Ünitenin yapımına 1981'de başlanmış, ancak daha sonra durdurulmuştur. Tamamlanması ve işletilmeye başlaması, Skrunda'da (Letonya) bulunan üniteadaki iki radarın kaybindan sonra gerçekleşmiştir.⁴⁶⁷ 2002 yılında istasyon, Uzay Kuvvetleri'nin savaş bileşimine kabul edilmiş ve 2003 yılında füze saldırılarına karşı kurulan uyarı sisteminde alarm görevi üstlenmiştir. Sorumluluk alanı 5,000 kilometre aralığında fırlatılan füzelerin takibini sağlamaktır. Ayrıca herhangi bir yörüngedeki uzay nesnelerinin gözlemlenmesi ile çapları ve kaç milimetrede olduğunun ölçülmesini sağlar. İstasyon kuzeybatı ve batı yönlerinde tek bir radar alanının yeniden kazanılmasını sağlamıştır. ⁴⁶⁸ Tesis, Füze Uyarı Sisteminin parçasıdır ve Rus başkanının nükleer çantasına (ядерный чемоданчик⁴⁶⁹) bağlıdır. "Volga"nın yardımıyla, balistik füzeler, uzay nesneleri ve Kuzey Atlantik ve Norveç Denizi'ndeki NATO denizaltılarının devriye alanları üzerindeki kontrol kapasiteleri tespit edilmektedir. Ölçüm alanı 200 hektardan fazladır. Üniteye uzman sayısı 2 bin Rus asker ve toplamda en fazla % 15 olabilen yerel sivil personeldir. Uzmanların maliyeti yıllık 7-9 milyon dolardır. Birlik Devleti'nin⁴⁷⁰ birleşik hava savunma sistemine de entegre edilmiştir ve önemli bir parçasıdır. Ayrıca BDT⁴⁷¹ hava savunma sisteminin bir parçası ve Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve Özbekistan Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Savunma Komutanlıkları arasında hava durumu hakkında otomatik bilgi alışverişi yapılan bir çalışmanın yürütülmesini sağlayan sisteme de sahiptir.⁴⁷² Radar sistemlerinin gelişmesiyle beraber Batı bloğuna en yakın ve sistem için en uygun bölgede kurulan sistem Batı'dan gelebilecek tehlikelere karşı kurulmuştur. Kurulduğu dönemki şartlar açısından değerlendirildiğinde SSCB'nin son dönemlerinde kurulmuş

⁴⁶⁶ Леонид Спаткай, "Еще раз о военных базах России в нейтральной Беларуси", *Belarus Security Blog*, 2015, <https://bsblog.info/eshhe-raz-o-voennyx-bazax-rossii-v-nejtralnoj-belarusi/> (Erişim:16.03.2018)

⁴⁶⁷ Ирина Халип, "В Беларуси появится российская авиабаза – военное присутствие возрастает", *Новая газета*, S.109, Москва 2015, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2015/10/02/65845-moskva-beret-minsk-pod-krylo> (Erişim:16.03.2018)

⁴⁶⁸ Ирина Халип, "Москва Берет Минск Под Крыло", *Новая Газета*, S.109, Москва 2015, s.8.

⁴⁶⁹ Rusya Federasyonu'nun nükleer silahlarını harekete geçirmek için, içerisinde tüm kodları bir arada bulunduran cihazdır.

⁴⁷⁰ Birlik Devleti, Rusya ve Beyaz Rusya devletleri arasında kurulmuş devletler üstü oluşum.

⁴⁷¹ Bağımsız Devletler Topluluğu: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu devletin eskiden parçası olan devletlerin kurmuş olduğu topluluk

⁴⁷² Риа новости, "Военные базы РФ за границей", *Билги Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

olması ve Skrunda'da da benzer bir üssün bulunması nedeniyle ihtiyaç dışında görülmüştür. Ancak SSCB'nin yıkılışın ardından Skrunda'daki üssün kaybedilişyle önem kazanmıştır. 1995'te tekrar kurulması bu öneme dayanmaktadır. Çünkü o dönemde bölgedeki tek radar üssüdür ve NATO'ya karşı tek savunma ve erken uyarı sistemine sahip bölgedir. Bu nedenle Rusya'nın batı sınırları açısından jeostratejik olarak yüksek öneme sahiptir.

Rusya'nın Avrupa'daki sınırları açısından önemli olan ikinci üssü 43 Numaralı Vileyka İletişim Ünitesi'dir. Belarus Minsk Bölgesi'nin bölge merkezine 10 km uzaklıktadır.⁴⁷³ Rus Deniz Kuvvetleri filosunun bölge iletişim noktasıdır bir diğer adı Antey Radyo İstasyonu'dur. 1964'ün başlarında açılmıştır. Ultra uzun menzilli radyo istasyonudur ve su altında bulunan stratejik nükleer denizaltılarla iletişimi sağlar.⁴⁷⁴ Bu dönemde ABD ile yarışan SSCB'nin donanmada gelişim sağlama isteği nedeniyle ortaya çıkmıştır. SSCB'nin yıkılışının ardından 1995 yılında Belarus ile Rusya Federasyonu arasında Vileyka radyo istasyonunun kullanımı ve bakımı hakkında bir anlaşma imzalanmış ve 1996 yılında yürürlüğe girmiştir.⁴⁷⁵ “Antey” aracılığıyla, Merkezi Deniz Kuvvetleri iletişim merkezinden gelen kodlanmış sinyaller, tüm okyanuslarda bulunan denizaltılara gönderilir ve denizaltılardan geri bildirim alınabilir. Emirler Nükleer Çanta'dan da verilebilir. Kontrol alanı 650 hektardır. Tesis, Rus donanmasının 350 subayının yanı sıra paramiliter Belarus vatandaşları tarafından hizmet vermektedir. Resmi verilere göre, Vileyka için Rusya yılda 7-10 milyon dolar harcamaktadır.⁴⁷⁶ Tüm bu durumlar göz önüne alındığında Vileyka'nın 1996'da faaliyete geçirilmesindeki amaç Batı'da yer alan ve Rusya'nın donanma faaliyetlerini hem deniz üstü hem deniz altı sürdürebilen bir ünite olması ve nükleer çantaya bağlı olmasıdır. Rusya'nın bu dönemdeki ve şuanki amacı bu üs için savunma amaçlı gözükmektedir. Avrupa'dan gelebilecek bir tehdide karşı sınırlarını korumayı amaçlamaktadır.

⁴⁷³ Руслан Мухаметов, *Внешняя Политика России В Ближнем Зарубежье*, Екатеринбург 2015, s.23.

⁴⁷⁴ Татьяна Яшкова, “Цивилизационная Общность Республики Беларусь И России Как Объективная Основа Эффективного Сотрудничества В Рамках Союзного Государства”, *Журнал Потенциал Современной Науки*, Москва 2017, s.5

⁴⁷⁵ Елена Довгань ve Андрей Русакович, *Организация Договора О Коллективной Безопасности И Планирование На Случай Чрезвычайных Обстоятельств После 2014 Года*, Женева-Минск 2015, s.55.

⁴⁷⁶ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

Rusya'nın coğrafi konumu sınırları ve sınırlarının özellikleri konusunda da bizlere fikir vermektedir. Uzun sınırlara sahip olan Rusya'nın Avrupa'dan sonra tehdit algıladığı bir diğer bölge Kafkaslardır. Bölgede bulunan Ermenistan diğer bölge ülkelerine karşı müttefiki konumundadır. Ermenistan'da bulunan 102 Numaralı Gümrü (Leninakan) Askeri Üssü 1 Eylül 1994'te Gümrü şehrinde (1991'e kadar Leninakan olarak adlandırılıyordu.) kurulmuştur.⁴⁷⁷ Üsde 1953'ten beri Ermenistan'da konuşlandırılmış olan Transkafkasya Askeri Bölgesi'nin 7. Ortak Silahlı Muhafız Ordusu'nun⁴⁷⁸ 127. mobilize tüfek bölüğü yer almaktaydı.⁴⁷⁹ 102 Numaralı askeri üs kapsamında; üç motorlu tüfek alayı (Erivan'da 123., Gümrü'de 124. ve 128.), 992. Topçu Alayı, 988. uçaksavar alayı (her ikisi de Gümrü), 116. tank taburu, 772. keşif taburu yer almaktadır. Ayrıca, gruplandırmanın bir parçası olarak savaş destek birimlerini içerir. 102 Numaralı üssünün cephaneliğinde 100'e yakın tank, yaklaşık 300 zırhlı araç, topçu sistemleri ve çeşitli tiplerde uçaksavar füze sistemleri yer almaktadır. Personel sayısı yaklaşık 4 bin kişidir.⁴⁸⁰ Üssün SSCB sonrası yeniden kurulduğu döneme bakacak olursak Dağlık Karabağ'ın işgali sonrası olması bu nedenle Rusya'nın Ermenistan'ı ve dolaylı olarak nüfuz bölgesini kaybetme riskiyle bu üssü konuşlandırmış olması dikkate değerdir. Ermenistan'a karşı yapılabilecek bir girişime karşı caydırıcılık görevi üstlenirken aynı zamanda kendisi için Kafkaslar'da tampon bölge oluşturmak istemektedir. Bu açıdan müttefiki olmayan bölge ülkelere karşı jeostratejik bir avantaj sağlamaktadır.

Bir bölgenin sınırları yeryüzü şekilleri, denizler, akarsular gibi doğal yollarla belirlenebileceği gibi, enlem boylam ölçüleri, etnik ve dini yapılar veya hegemon güçlerin menfaatleri doğrultusunda da belirlenebilir. Belirlenen bu sınırlar belirlenme yöntemlerine göre çeşitli sorunlara neden olabilir ve komşu ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini etkileyebilir. Örneğin; Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırlarının bir arada bulunduğu Fergana Vadisi farklı ülkeler içerisinde diğer ülkelere ait etnik

⁴⁷⁷ М. Ф. Мурадян, “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении”, Вестник общественных наук НАН РА, S.2-3, 2012, s.93.

[http://raber.asj-oa.am/5976/1/2012-2-3_\(86\).pdf](http://raber.asj-oa.am/5976/1/2012-2-3_(86).pdf) (Erişim: 02.10. 2019)

⁴⁷⁸ Hava kara ve deniz kuvvetlerinden ve silahlarının karışımından oluşan ordu.

⁴⁷⁹ М. Ф. Мурадян, “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении”, s.93.

⁴⁸⁰ С.М. Минасян, “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении В Контексте Проблем Региональной Безопасности Южного Кавказа”. Вестник ВГУ, 2005, S.1, s.343-344.

kökenleri barındırmaları açısından sorunlara neden olmuştur.⁴⁸¹ Sınırın belirlenmesinden kaynaklanan sorunların yanı sıra ülke sınırlarının çatışma bölgelerine yakınlığı da yeni sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlar bölgenin istikrarsızlaşması, güvensiz hale gelmesi bunlara bağlı olarak ticaretin, turizmin etkilenmesi veya göçler şeklinde kendisini göstermektedir. Rusya açısından bu tehlikeleri bulunduran sınırları, Orta Asya ile olan sınırlarıdır. Rusya bu bölgede hem sınır çatışmalarına hem teröre hem de bölgedeki diğer devletlerin faaliyetlerine karşı üsler kurmuştur. Rusya'nın bölgedeki sınırlarının durumu jeostratejik olarak üslerinin önemini artırmaktadır. Çünkü Rusya'nın bölgeden gelebilecek tehditlere karşı önlem alabileceği yerler üsleri olacaktır. Bu üslerden en önemlisi 201 Numaralı Askeri Üs'tür. 201 Numaralı Askeri Üs Rusya'nın sınırlarının ötesindeki en büyük askeri birimidir. Tacikistan'da bulunan üs Duşanbe, Kulyab (2015'e kadar) ve Kurgan-Tube (Bokhtar) şehirlerine yayılmış şekildedir.⁴⁸² Üssün parçaları ve birimleri üç garnizonda (Duşanbe, Kulyab ve Kurgan-Tube), sekiz askeri kasabada yer almaktadır. 201 numaralı üssün kuruluş tarihi 1 Haziran 1943 olarak kabul edilmiştir. 1945'te de bu üssün Tacikistan'a taşınması emredilmiştir.⁴⁸³ Üs iki kez yer değiştirmiştir. 1999 yılının Nisan ayında Tacikistan'da Rus askeri üssünün statüsü ve koşulları hakkında özel bir anlaşma imzalanmıştır.⁴⁸⁴ 201 numaralı üs Rus Silahlı Kuvvetlerinin üsler arasında en savaşmaya hazır birliklerinin bulunduğu birimdir. ⁴⁸⁵ Üssün kuruluşu terör tehdidinin yükseldiği döneme denk gelmektedir. Kurulduğu dönemki şartlar bakımından Rusya'nın savunmacı politikalarına uygun olarak oluşturulduğu düşünülebilir. Üssün Tacikistan içerisinde pek çok parçaya dağılmış olması ve Tacikistan'ın Afganistan'a yakınlığı Rusya'nın bölgeden gelebilecek bir tehdidi kendi sınırları içerisine varmadan yok etmeyi amaçladığını göstermektedir. Bu manada

⁴⁸¹ Levent Demirci, "Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana", *Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences*, C. 11, S. 2, 2012, s.43.

⁴⁸² Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.87.

⁴⁸³ Министерство обороны Российской Федерации, "201-я Гатчинская ордена Жукова дважды Краснознаменная военная база", *Askeri bölgeler Organizasyon Detayları*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/details.htm?id=11741@egOrganization> (Erişim: 17.03.2018)

⁴⁸⁴ Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, "Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Таджикистан О Составе И Организационно-Штатной Структуре Российской Военной Базы На Территории Республики Таджикистан", *Anlaşma*, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-147/46047 (Erişim: 16.03.2018)

⁴⁸⁵ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 13.03.2018)

kurulduğu dönemki şartlar açısından savunmacı bir niteliğe sahiptir. 201 Numaralı üsten sonra bölgedeki Kant Hava Üssü'nün de Rusya'nın sınırları açısından jeostratejik bir önemde olduğunu belirtmek gerekmektedir. 999 numaralı Kant Hava Üssü Rusya Federasyonu'nun kendi toprakları dışındaki ilk üssüdür.⁴⁸⁶ 2003 yılında kurulmuştur.⁴⁸⁷ Üssün kurulduğu dönemde terörizm tehdidi algısının bulunması ve ABD'nin Kırgızistan Manas'ta üs açması dikkat çekmektedir. Rusya'nın sınırlarında ABD ve terörizmi tehdit olarak algılamış olması muhtemeldir. Bölgede artan hareketlilik Rusya'nın savunmacı bir hamleyle bu üssü inşa etmesine neden olmuştur. Bu dönem Rusya'nın daha çok iç meseleleri ve kendi topraklarını tehdit edecek tehlikelerle ilgilendiği bir dönemdir. Üssün kurulmasıyla Rusya bölgede jeostratejik açıdan önemli bir adım atmıştır.

Orta Asya'da Rusya'nın sınırları açısından jeostratejik öneme sahip diğer üsleri ise bölgedeki devletlerin askeri hareketliliğini gözlemlemek amacıyla kurulmuş üslerdir. Bunlardan ilk ikisi 1 Numaralı Otomatik Sismik İstasyon ve 17 Numaralı Radyo-Sismik Laboratuvardır. Rusya Savunma Bakanlığı Sismik Hizmetine bağlıdır, üslerden biri Issık-Kul Bölgesi'nin İçke-Suu Köyü'ndeki Batı Tyan Şan dağlık bölgesinde, diğeri Jalal-Abad Bölgesi'nin Mayлуу-Suu Köyü'nde yer almaktadır.⁴⁸⁸ Üsde yer alan mekanizmalar sadece Kırgızistan içinde değil, aynı zamanda komşu bölgelerde de sismolojik durumu izleyebilir.⁴⁸⁹ Üs Çin'deki Lobnor test sahasında ve Güney Asya Bölgesi'ndeki ülkelerde nükleer silahların test edilmesini kontrol etmek için tasarlanmıştır.⁴⁹⁰ Çevre ülkelerdeki nükleer silahların varlığı hakkında bilgi sağlamaya çalışılan üs savunma kaygısı nedeniyle varlığını sürdürmektedir. Rusya Pakistan, Hindistan ve Çin gibi nükleer güçlerle yakın mesafede bulunma durumunun yarattığı kaygı nedeniyle bölgeyi incelemektedir. 1 Numaralı Otomatik Sismik İstasyon ve 17 Numaralı Radyo-Sismik Laboratuvar gibi Pakistan, Çin, Hindistan

⁴⁸⁶ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.86.

⁴⁸⁷ Каныбек Кудаяров, *Турецкая Политика В Киргизии И Ее Влияние На Внешнеполитическую Стратегию России В Киргизской Республике*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Российский Государственный Гуманитарный Университет, Москва 2018, s.205.

⁴⁸⁸ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 13.03.2018)

⁴⁸⁹ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 13.03.2018)

⁴⁹⁰ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 13.03.2018)

üzerinde kontrolü sağlayan bir diğer üs aynı zamanda füze uyarı sistemi ve destek faaliyetleriyle savunma amaçlı kurulmuş olan 3 Numaralı Roket ve Uzay Savunması Mühendisliği Birimi'dir. 2001'den beri Rus Uzay Kuvvetlerine bağlı olan ve Balkaş-9 adıyla da bilinen üs Balkhash Gölü'nün Priozersk Bölgesinde yer alır.⁴⁹¹ Pakistan, Çin, Hindistan ve Hint Okyanusu üzerinde kontrol sağlar.⁴⁹² Ünite, tek bir füze uyarı sistemine dâhildir ve "Sarı-Şagan" eğitim alanında test edilen füzelerin parametrelerini de belirler. Bu kompleksle beraber Kostanay Havaalanı'nda Rus Hava Kuvvetleri'ne bağlı bir ulaşım sahası da bulunmaktadır. Üs askeri tesisler için ulaşım desteği sağlar.⁴⁹³ Balkaş istasyonu 1960'larda faaliyete girmiş, 1980'de yenilenmeye başlamış, 1990'da %95'i tamamlanmışken çalışmalar durdurulmuştur.⁴⁹⁴ 1994'te Kazakistan üssü Rusya'ya 10 yıllığına kiralamış, 2003'te Kazakistan'a teslim edilen üs, 2004 yılında bir yangın geçirmiştir.⁴⁹⁵ Yangından geriye kalan 3 anten 3000 kilometreye kadar bilgi alabilmektedir.⁴⁹⁶ Başka kaynaklarda bu antenlerin bilgi alma ve tarama faaliyetlerinin 4800 kilometreye ulaştığı da belirtilmektedir.⁴⁹⁷ 2014 yılında imzalanan anlaşmayla Rusya'ya bir kısmı verilen üs için 2016'da yeniden anlaşma imzalanmıştır.⁴⁹⁸ Bölgedeki jeostratejik konumu sınırlar açısından önemli olan son üs 338 Numaralı Kara Balta İletişim Merkezi'dir. Kırgızistan'ın Çuy Bölgesi'ne bağlı Kara-Balta'da (Chaldovar) yer almaktadır.⁴⁹⁹ Üs Rus Donanması'nın ana personeli ile Pasifik ve Hint okyanuslarında görev yapan denizaltılar ve yüzey gemileri arasındaki

⁴⁹¹ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.85.

⁴⁹² Age. s.85.

⁴⁹³ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 19.03.2018)

⁴⁹⁴ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁹⁵ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁹⁶ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁹⁷ Фонд Развития Евразийского Сотрудничества, “Отступить Больше Некуда: Военные Базы России”, *Haber*, <http://fondres.ru/index.php/467-otstupat-bolshe-nekuda-voennye-bazy-rossii> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁹⁸ ТАСС, “Какое российское оружие покупает Казахстан”, *Dosya*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (Erişim: 22.08.2019)

⁴⁹⁹ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.86.

Benzer bilgiler için: Кривопапов, *От Туркестана к Центральной Азии: Политическое Будущее Региона*, s.95.

iletişimi sağlar.⁵⁰⁰ “Prometheus” İstasyonu da burada yer almaktadır.⁵⁰¹ Denizaltılar ve gemiler arasındaki iletişimin önemi göz önünde bulundurulursa üssün önemi büyüktür. 1974’te Kırgızistan’da Marevo 338. iletişim merkezi adıyla ortaya çıkmıştır.⁵⁰² SSCB Deniz Kuvvetleri 1960’lı yıllarda okyanuslarda faaliyet gösterirken yerine getirdikleri görevlerin stratejik bir düzeye çıkarılmasının ardından farklı filo iletişim sistemlerinden birleşik küresel ve kalıcı bir sisteme geçmeye karar vermiştir.⁵⁰³ Bu sistemler için de iletişim merkezleri kurulması düşünülmüş ve Kara Balta bu merkezlerden biri olmuştur. Bu dönemde ABD ile rekabetin tekrar artması önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savunma amacıyla kurulan üs aynı zamanda küresel güçte bir donanma yaratılırsa buna uygun bir iletişim ağını da sağlama fikri ile de desteklenmiştir.

Komşusu olmayan bir ülkenin sınırları, kara komşularıyla çevrili bir ülkeye göre dış devletlerden gelecek tehlikelere karşı daha avantajlıdır. Bu açıdan Rusya uzun sınırları nedeniyle dezavantaja sahiptir. Bu dezavantajı sınırları etrafında üsler kurarak en aza indirmeye çalışmaktadır. Sınırları etrafında kurduğu üsler sayesinde ise pek çok bölgede jeostratejik kazanımlar elde etmiştir. Bu sayede sınırları çevresindeki üsleri aracılığıyla savunma amaçlı bir stratejiyi uygulamaya geçirmektedir.

3.1.1.4. Demografik Özellikler

Bir üssün kurulduğu bölgede yaşayan insanların demografik özellikleri üssün varlığı ve geleceği açısından stratejik öneme sahiptir. Bazı durumlarda ise üssün kurulması için stratejik bir değer taşır. Üssün çevresindeki insanların üs sahibi devlete karşı olumlu düşünceleri olması üs sahibi devlet için bir avantaj olacaktır. Ayrıca bölgedeki bu demografik destek üs sahibine jeostratejik kazanım sağlayacaktır. Bu açıdan Rus üslerine baktığımızda üsleri çevresindeki demografik yapıyla uyumlu

⁵⁰⁰ Старчак, “Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее”, s.42.

⁵⁰¹ Regnum, “Отступить Больше Некуда: Военные Базы России”, *Makale*, <https://regnum.ru/news/polit/1908336.html> (Erişim: 17.03.2018)

⁵⁰² Красная звезда, “«Прометей» Служит России”, *Haber*, http://old.redstar.ru/2008/06/11_06/3_04.html (Erişim: 02.10.2019)

⁵⁰³ Красная звезда, “«Прометей» Служит России”, *Haber*, http://old.redstar.ru/2008/06/11_06/3_04.html (Erişim: 02.10.2019)

olduğunu görmekteyiz. Anca özel olarak ele alacak olursak bazı üsler ön plana çıkmaktadır. Bu üslerin bulunduğu bölgeler genellikle çevresine göre azınlık durumunda olan insanların yaşadığı bölgelerdir. Rusya demografik yapının bu jeostratejik etkisini geçmişten günümüze kullanmaktadır. Örneğin; 2007 yılında kapatılan ve Gürcistan'ın Ahılkelek bölgesinde bulunan 62. Rus Askeri Üssü çevresinde Gürcülerden çok Ermeniler yaşamaktaydı ve Rus üssü ile bağları çok güçlüydü ⁵⁰⁴. Aynı şekilde günümüzde bulundukları ülkede azınlık konumunda olan insanların yaşadığı ve bağımsızlıklarını ilan ettikleri bölgelerde üç Rus üssü yer almaktadır. Bunlar; Gürcistan Abhazya'da bulunan 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü, Gürcistan Güney Osetya'da bulunan 4. Askeri Muhafız Üssü ve Moldova Transdinyester'de bulunan Tiraspol Askeri Tesisleri'dir.

Bir üs kurulurken bölge iyi tanınarak bölgenin demografik yapısı hem nicelik hem de nitelik yönünden hesaba katılmaktadır.⁵⁰⁵ Bölge insanların sağlık, barınma, eğitim, cinsiyet, yaş ortalaması, ekonomik durumu ve ekonominin bağlı olduğu sektörler, mesleki özellikleri kadar dil özellikleri ile kendilerini ait hissettikleri etnik ve dini gruplar da önem arz etmektedir. Rusya bahsi geçen üslerini kurarken bu özellikleri kendi açısından iyi şekilde değerlendirmiştir. 1990'ların başından itibaren bağımsızlığını isteyen Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester'de yavaş yavaş üslerini oluşturmuştur. Karadeniz'e kıyısı bulunan Abhazya'da yer alan 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü, Eylül 2009'da Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Abhazya ile Rusya arasında 49 yıllığına imzalanan askeri işbirliği anlaşmaları çerçevesinde kuruldu.⁵⁰⁶ Aynı dönemde Güney Osetya ile de anlaşmalar imzalandı. Rusya Federasyonu'nun yaptığı anlaşmalar askeri altyapı, Abhazya ve Güney Osetya topraklarındaki Rus askeri üsleri, barış zamanında ve savaş zamanında ortak askeri grubunun oluşturulmasını inşa etmek, kullanmak ve geliştirmek hükümlerini barındırmaktaydı.⁵⁰⁷ Abhazya ve Güney Osetya'da, 2009 yılı sonunda, Rusya Federasyonu'nun 1.700 askeri personelinin bulundurulmasının yanı sıra iki askeri üs de resmen kurulmuştu. 1 Şubat 2010'dan itibaren Rusya Federasyonu Savunma

⁵⁰⁴ Российская газета, “Последний Воинский Эшелон из Грузии проследовал в Гюмри”, 2007, <https://rg.ru/2007/11/16/eshelon-gruziya-anons.html> (Erişim: 30.05.2020)

⁵⁰⁵ Onganer, *Genel Olarak Geopolitik ve Geopolitik Durumun Milli Güvenlik Politikasına Etkileri*, s.17.

⁵⁰⁶ Доклад Европа , “Абхазия: Углубление Зависимости”, *International Crisis Group*, S. 202, Сухуми,Тбилиси, Стамбул, Брюссель 2010.

⁵⁰⁷ Михаил Барабанов ve diğerleri, *Танки Августа*, Москва 2009, s.93.

Bakanlığı'nın dördüncü askeri üssü, Tskhinval ve Java'da iki garnizon da tamamen Güney Osetya topraklarına yerleştirilecekti.⁵⁰⁸ Abhazya'da Gudauta ve Ochamchira bölgelerinin topraklarında konuşlandırılan üssün ismi 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü olarak adlandırıldı.⁵⁰⁹ Güney Osetya'daki üssün adı ise 4. Askeri Muhafız Üssü oldu.⁵¹⁰ Başka kaynaklarda ise üssün tam ismi 4. Vapnyarsk-Berlin Kızıl Bayrak Rus Muhafız Askeri Üssü olarak geçmektedir.⁵¹¹ Bu iki üssün kuruluşuyla Rusya Kafkaslar'da ve Karadeniz'de demografik yapının gücünü kullanarak yeni bir jeostratejik alan elde etti. Aynı şekilde Moldova ve Ukrayna arasındaki sınırın belli bir bölümünü oluşturan ve Moldova topraklarında bulunan Transdinyester'in demografik gücü sayesinde burada bir üs kurdu. Tiraspol Askeri Tesisleri adı verilen üs Rusya Federasyonu'nun birliklerinden Rusya Operasyonel Grubunu bulundurmaktadır.⁵¹² 1992'de Rusya ve Moldova arasında imzalanan Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözümünün İlkeleri Anlaşması'ndan sonra bölgeye gelen Rus askerlerinden oluşmaktadır.⁵¹³ Buradaki birlik SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin 14. Muhafız Ordusu'nun mirasçısı durumundadır.⁵¹⁴ Üssün büyük bir kısmı Kolbasna köyünde bulunan mühimmatı çeşitli topçu sistemleri, anti-tank mayınları oluşturmaktadır ve üs depo olarak eski SSCB Silahlı Kuvvetleri'nin 14. Ordusunun deposunu kullanmaktadır. Transdinyester' deki mühimmat depoları Moldova'daki Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu (OGRN) tarafından korunmaktadır.⁵¹⁵ 2500'den fazla vagon mühimmat,

⁵⁰⁸ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁵⁰⁹ International Memorial, “Российские военные базы за рубежом”, *Makale*, <http://old.memo.ru/d/194185.html> (Erişim:22.08.2019)

⁵¹⁰ Фонд Развития Евразийского Сотрудничества, “Отступать Больше Некуда: Военные Базы России”, *Haber*, <http://fondres.ru/index.php/467-otstupat-bolshe-nekuda-voennye-bazy-rossii> (Erişim:22.08.2019)

⁵¹¹ International Memorial, “Российские военные базы за рубежом”, *Makale*, <http://old.memo.ru/d/194185.html> (Erişim:22.08.2019)

⁵¹² Regnum, “Отступать Больше Некуда: Военные Базы России”, *Makale*, <https://regnum.ru/news/polit/1908336.html> (Erişim:15.03.2018)

⁵¹³ “14 Гвардейская Общевоинская Армия”, *Makale*, <http://www.04-14.narod.ru/poslevoiny-13.htm> (Erişim:15.03.2018)

Anlaşma için: Соглашение О Принципах Мирного Урегулирования Вооруженного Конфликта В Приднестровском Регионе Республики Молдова, 21 Июля 1992 , <http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/1651~v~Accord de cessez le feu entre la Transnistrie et la Moldavie du 21 juillet 1992 - document en russe anglais roumain.pdf> (Erişim:11.03.2018)

⁵¹⁴ Денис Матвеев ve diğerleri, *Молдова–Приднестровье: Общими Усилиями – К Успешному Будущему. Переговорный Процесс*, Кишинев 2009, s.78.

⁵¹⁵ Независимая Газета, “Боеприпасы Не Вывезти Без Риска Для Местных Жителей”, *Makale*, http://www.ng.ru/cis/2005-08-04/5_boepripasy.html (Erişim:15.03.2018)

100'den fazla T-64 tankı, yaklaşık 150 BBM⁵¹⁶ bulunmaktadır.⁵¹⁷ Tiraspol'daki Rus askeri üssünde, resmi olarak bu statüye sahip olmamasına rağmen, genel müdürlük, mobilize tüfek alayı, bir hava savunma füzesi alayı, iletişim alayı ve bir hava alayından oluşan operasyonel bir örgütlenme vardır.⁵¹⁸

Bir askeri üssün bulunduğu bölgede yaşayan insanların demografik özelliklerini bilmek diğer jeostratejik imkânları bilmek gibi önemli olmasının yanı sıra o bölgede daha uzun süre geçerli olabilecek stratejileri yaratmayı sağlayan bir faktör olması nedeniyle diğer faktörlerden önemli derecede farklıdır. Bölgedeki demografik özellikleri bilmenin önemi üs sahibi devlete demografik desteğin etkisiyle üssün varlığını uzun süre sürdürmesi açısından fayda sağlamaktadır.

3.1.1.5. Jeostratejik Sınıflandırma Dışında Kalan Üsler

Üslerin kuruluşunda her zaman stratejik bir fayda gözetilmektedir. Bu stratejik fayda dünyadaki üsler genelinde baktığımızda jeostratejik bir fayda olmaktadır. Ancak bu sınıflandırmaya dahil olmayan askeri-bilimsel amaçlar için kullanılan üsler de bulunmaktadır. Rusya için askeri-bilimsel üslerinin varlığı SSCB dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde kendi toprakları içerisinde yer alan bu üsler günümüzde Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da yer almaktadır. Bazıları kapatılan üslerden bazıları yeni anlaşmalarla kullanılmaya devam etmektedir.

Rusya'nın şuan askeri-bilimsel amaçla kullandığı pek çok üsse ev sahipliği yapan Kazakistan topraklarında SSCB'nin en büyük askeri tesisleri yer almaktaydı. Eski dönemden kalan bu tesisler Rusya'nın savunma kapasitesi için hala büyük önem taşımaya devam etmektedir. İkili anlaşmalarla kiracı statüsünde olan Rusya şu an Kazakistan'da 7 büyük askeri tesisi işletmektedir ve Rusya'nın Kazakistan'da kiraladığı toplam alan sayısı 11 milyon hektarı aşmaktadır.⁵¹⁹ Kazakistan'ın çeşitli

⁵¹⁶ боевые бронированные машины : zırhlı muharebe aracı

Военное Обозрение, Готовы К Показу: Европейские ББМ Получают Новую Путевку В Жизнь ,*Makale*, <https://topwar.ru/63196-gotovy-k-pokazu-evropeyskie-bbm-poluchayut-novuyu-putevku-v-zhizn.html> (Erişim:15.03.2018)

⁵¹⁷ Regnum, “Отступить Больше Некуда: Военные Базы России”, *Makale*, <https://regnum.ru/news/polit/1908336.html> (Erişim:15.03.2018)

⁵¹⁸ Независимая Газета, Военно-Базовая Удавка, *Makale*, http://nvo.ng.ru/wars/2004-02-27/1_base.html (Erişim: 15.03.2018)

⁵¹⁹ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

bölgelerinde uzaya fırlatılan roketlerin ilk aşamalarının düşüş alanları da yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen üslerden biri olan Baykonur Uzay Üssü (5 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Test Alanı) Kazakistan'ın Kızılorda Bölgesi'nde yer almaktadır ve üsle beraber bölgede büyük bir şehir de kurulmuştur.⁵²⁰ Yapıca büyük roketlerin fırlatılması için kullanılan tek üs olan Baykonur, Rusya'nın insanlı uzay programlarının uygulanabilmesi için uygun olan tek uzay üssü ve yörüngeler için üretilen roketlerin fırlatılması amacıyla da kullanılan tek üstür.⁵²¹ Bunlar dışında Rusya Siklon, Zenit, Energia gibi roketleri ve modifikasyonlarını da üste test etmiştir.⁵²² Baykonur Üssü Rusya'nın uzay çalışmalarının %70'inin yapıldığı alandır.⁵²³ 1992-2016 yıllarında 495 roketin testi ve tanıtımı yapılmıştır.⁵²⁴ Üssün Rusya Federasyonu ve Kazakistan açısından kuruluşu 1994 yılında imzalanan anlaşma ile olmuştur.⁵²⁵ Baykonur'un bir ikamesinin bulunmaması ve yapılan yatırımın büyüklüğü nedeniyle, Baykonur Rusya Federasyonu için Federasyon'un kuruluşunun ardından ilk anlaşmaya varılan üslerden olma niteliğindedir. Üssün SSCB dönemindeki ilk kuruluş amacı ise uzay çalışmaları yapmak ve uzayı saldırı veya savunma amacıyla kullanabilmenin yollarını bulmaktır. Kurulduğu dönemde ABD ile olan yarışın uzay alanına sıçraması ve ABD ile yarışın bu alanda hız kazanması üsse ayrıca bir önem kazandırmıştır; çünkü uzaya gönderilen ilk insan ve ilk uydu da bu üsten gönderilmiştir. ABD'nin uzay çalışmalarına ara verdiği 1980'li yıllarda uzun süre dünya çapında faaliyetteki tek uzay üssü olmuştur.

929 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Uçuş Test Merkezi (V. Chkalov Adına) birçok parçadan oluşmaktadır. Merkezi Rusya'nın Astrakhan Bölgesi'nde bulunan üssün test alanları (85., 171. ve 231.) Kazakistan'ın Akhtubinsk (Aktöbe), Batı Kazakistan ve Atırâu bölgelerinde bulunmaktadır.⁵²⁶ Merkezde ve test

⁵²⁰ ТАСС, “Космодром Байконур”, *Dosya*, <http://tass.ru/info/2010642> (Erişim:19.03.2018)

⁵²¹ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁵²² ТАСС, “Космодром Байконур”, *Dosya*, <http://tass.ru/info/2010642> (Erişim:19.03.2018)

⁵²³ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.84.

⁵²⁴ *Age*, s.84.

⁵²⁵ Центр Эксплуатации Объектов Наземной Космической Инфраструктуры, “Космодром Байконур”, *Makale*, <http://www.russian.space/137/> (Erişim:19.03.2018)

⁵²⁶ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

alanlarında yeni silah türleri test edilmesi ⁵²⁷, Hava Kuvvetleri ve Rus Donanması Havacılık pilotları eğitim uçuşlarını bu üste gerçekleştirmesi ⁵²⁸ gibi görevleri yerine getirmede kullanılmaktadır. Üssün 4 Nisan 2019'da 85. yaşını kutladığı bilinmektedir ⁵²⁹ bu da üssün ilk olarak 1932'de faaliyete geçtiğini bizlere göstermektedir. Kazakistan'daki pek çok tesis gibi bahsi geçen tesisler 1950'lerde oluşturulmuş ve geliştirilmiştir ancak Rusya Federasyonu'nun kurulmasından sonra 1996'da yeniden faaliyete geçmiştir. ⁵³⁰ 44 bilim insanı ve 550'den fazla bilim insanı adayını barındıran üs 2014 yılında eğitim faaliyetleri için sınırsız lisans almıştır. ⁵³¹ Rusya Federasyonunun kurulmasının ardından üs her ne kadar askeri-bilimsel faaliyetler için kullanılsa da, yeniden kurulduğu dönem şartları açısından Birinci Çeçen Savaşı'nın ardından gelmesi bölgede tehdit algıladığı ve Hazar Denizi'nin kullanımı ile ilgili o dönemki tartışmalar nedeniyle Hazar Denizi'nde etkisini yitirmemeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Bu da nedenle saldırı amacından çok savunmasına karşı oluşabilecek tehditler nedeniyle kurulmuştur.

Kazakistan'da bulunan diğer tesisler IP-8 ve IP-16 ölçüm istasyonları'dır. Tam adı 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı olan üs Rusya'nın Kapustin Yar (Rusya-Astrakhan) test alanı, 20 Numaralı Test İstasyonu ve IP-8 ve IP-16 ölçüm istasyonları (Kazakistan'ın Batı Kazakistan bölgesi) içeren bir üstür. ⁵³² Füze teknolojisi ve mühimmatın test edilmesini sağlama amacıyla tasarlanmıştır. ⁵³³ Günümüzde daha çok balistik füzelerin muharebe donanımlarının ve elemanlarının denenmesi amacıyla kullanılmaktadır. ⁵³⁴ Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın özel eğitim merkezi

⁵²⁷ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.84.

⁵²⁸ Age. s.84.

⁵²⁹ Форум Фалеристика, “929-й ГЛИЦ им. Чкалова”, *Forum*, <https://forum.faleristika.info/viewtopic.php?t=187196&start=120> (Erişim: 22.08.2019)

⁵³⁰ Bayram Aliyev, “Russian Military Existence's Effect in the Central Asia: Military Bases in Kazakhstan”, *Bilgesam Analysis/ Russia*, S.1346, 2016, s.3.

⁵³¹ Министерство обороны Российской Федерации, “Военно-воздушные силы”, <https://structure.mil.ru/structure/forces/air/structure/more.htm?id=12352@egOrganization> (Erişim: 19.03.2018)

⁵³² Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 19.03.2018)

⁵³³ Полигон Капустин Яр, *Makale*, http://pvo.guns.ru/book/kap_yar/index.htm (Erişim: 19.03.2018)

⁵³⁴ Министерство обороны Российской Федерации, “Ракетные Войска Стратегического Назначения”, *Haber*, https://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket/structure/kapustinyar.htm (Erişim: 19.03.2018)

olan Kapustin Yar, 13 Mayıs 1946'da kurulmuştur.⁵³⁵ Kazakistan topraklarında ise 1950'lerde kurulan bu tesisler, 1996'da yapılan bir anlaşmayla kiralandı.⁵³⁶ 1996'daki anlaşmanın nedeni kompleksin Rusya'da kalan kısmının çalışmaya devam edebilmesi olabilir. Ancak daha sonra 2005 yılında anlaşması yenilenerek⁵³⁷ 2006 yılında 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanının içerisindeki tesislere (20 Numaralı Test İstasyonu ve IP-8 ve IP-16 ölçüm istasyonları); 10 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Test Alanı, 5580 Numaralı Test Çalışmaları Destek Üssü de eklendi. Böylece bir kompleks oluşturuldu. Bu kompleksin tümü füzelerin test edilmesi amacıyla hizmet eden parçaları içermektedir. Komplekse dahil edilen Sarı Şagan adı ile de bilinmekte olan 10 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Test Alanı Kazakistan'ın Karaganda, Jambıl, Aktübe ve Kızılorda bölgelerine dağılmış şekilde bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru uzunluğu 250 km, batıdan doğuya doğru uzunluğu 600 km'dir. Depolama alanı 80 bin metrekareden fazladır. Depolama, anti-füze ve uçaksavar füzesi sistemlerinin yanı sıra stratejik balistik füzeleri test etmek için de tasarlanmıştır.⁵³⁸ Bu amaçla, balistik füzelerin testlerinin yapıldığı özel olarak belirlenmiş "Kapustin Yar-Sarı-Şagan" rotası oluşturulmuştur. Bu bağlamda 10 Numaralı Sarı Şagan üssü, 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı'na yapısal olarak bağlı sayılabilecek bir konumdadır.⁵³⁹ 2006 yılında 4 Numaralı üsse dâhil edilen ancak 2017 yılında Rusya'nın kiralamayı bıraktığı, 1960'larda Kazakistan'da oluşturulan Emba Test Alanı (5580 Numaralı Test Çalışmaları Destek Üssü, Eski adı Rus Savunma Bakanlığı 11 Numaralı Devlet Test Alanı) Aktübinsk Bölgesi'nde yer almaktadır⁵⁴⁰. Askeri hava savunma silahlarının araştırılması ve test edilmesinin yanı

⁵³⁵ Российская газета, "Капустин Яр Лишится Единственной Площадки Для Космических Пусков", *Haber*, <https://rg.ru/2019/08/08/reg-ufo/kapustin-iar-lishitsia-edinstvennoj-ploshchadki-dlia-kosmicheskikh-puskov.html> (Erişim: 22.08.2019)

⁵³⁶ Коммерсант, "Все Российские базы", *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim: 22.08.2019)

⁵³⁷ Коммерсант, "Все Российские базы".

⁵³⁸ Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.85.

⁵³⁹ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 19.03.2018)

⁵⁴⁰ ТАСС, "Какое российское оружие покупает Казахстан", *Dosya*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (Erişim: 22.06.2019)

sıra eğitim faaliyetleri de yürütölmekte olduğu üs⁵⁴¹ roket parçalarının düştüğü alandır ve pasif durumdadır.⁵⁴²

Kazakistan'dan sonra Rusya'nın askeri-bilimsel faaliyetler yürüttüğü bir diğer üssü Kırgızistan'da yer almaktadır. 954 Numaralı Koy-Sarı Antidenizaltı Silahları Test Üssü Kırgızistan'ın Issık-Kul (Issık Göl) Bölgesi'nde Issık Göl'ün doğu kıyısında yer almaktadır. Rus donanmasına bağı olan bu üssün bulunduğu Issık Göl, silahların test edilmesi için ideal bir yer olarak görölmektedir ve bu tip silahların test edilmesi için benzer bir yer Rusya'da bulunmamaktadır.⁵⁴³ Bu nedenle Rusya bu üssü elinden kaçırmak istememiştir. Rusya Federasyonu'nun savunma ve saldırı silahlarının test edilmesinde önem arz ettiğı için Rusya Federasyonu kurulduktan sonra ilk anlaşmaya varılan üslerdendir. Rusya ve Kırgızistan arasında yapılan 5 Temmuz 1993 tarihli anlaşma uyarınca Rus mülkiyeti olarak kabul edilen⁵⁴⁴ üssün kuruluşu aslında daha eskiye dayanmaktadır. İlk olarak 1943 yılında Dağıstan'daki torpido üreten fabrikanın Issık Göl'e tahliyesi gerçekleştirilmiş ve 1955'te resmi olarak ilk kez dalış ekipmanları ile sualtı araçları test edilmiştir.⁵⁴⁵ Üs günümüzde bir Kırgız-Rus ortak girişimi olan "Ozero⁵⁴⁶" projesi⁵⁴⁷ kapsamında seri torpido silahlarını test etme amacıyla kullanılmaktadır.⁵⁴⁸

Bu başlık altında bahsedeceğimiz son Rus üssü Tacikistan'da bulunan Nurek Üssü'dür. Uzay alanının optik-elektronik kontrolü amacıyla kurulan üssün diğer adı

⁵⁴¹ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁵⁴² Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.85

⁵⁴³ Росбалт, "Здесь Испытывают Торпеды", *Haber*, <http://www.rosbalt.ru/world/2012/08/09/1020977.html> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁴⁴ Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.86.

Daha fazla bilgi için: Максим Старчак, "Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее", *Ежегодник Ими*, С.1 S.7, 2014, s.42.

⁵⁴⁵ Российская Газета, "Шестой Флот России Чем Занимается Военно-Морская База РФ На Иссык-Куле", *Haber*, <https://rg.ru/2016/09/15/v-kirgizii-dejstvet-odna-iz-voenno-morskih-baz-rossii.html> (Erişim: 06.08.2019)

⁵⁴⁶ "Ozero" Rusça'da göl anlamına gelmektedir.

⁵⁴⁷ Фергана Информационное Агентство, "Россия Проводит На Иссык-Куле В Киргизии Испытания Новой Глубоководной Торпеды", *Haber*, <http://www.fergananews.com/news/24947> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁴⁸ Wojciech Górecki, "Ever Further From Moscow Russia's Stance On Central Asia", Centre For Eastern Studies, Warsaw 2014, s.31.

Benzer bilgiler için bakınız: Параманов Владимир, Алексей Сторков ve Олег Столповский, *Россия И Китай В Центральной Азии: Политика Экономика Безопасность*, Коллектив Авторы, Бишкек 2008. s.91.

"Okno" dur. Pamir Dağ Sistemi'nde Sanglok Dağı'nda deniz seviyesinden 2200 metre yükseklikte Nurek Boiz Kenti'nde Tacikistan'da yer almaktadır. 2 bin ile 40 bin kilometre arasındaki yüksekliklerde yer alan nesnelerin otomatik tespiti için tasarlanan uzay izleme sisteminin özel bir parçasıdır.⁵⁴⁹ Bu kompleksin inşası 1979'da başlamıştır.⁵⁵⁰ Bununla birlikte, Tacikistan Cumhuriyeti'ndeki 1992'den 1995'e kadarki iç siyasi durumdan dolayı, üsteki çalışma geçici olarak askıya alınmıştır. Bu askeri tesisin varlığının devam ettirilmesi 1992'den beri Rusya ve Tacikistan arasında pek çok sayıda müzakereye konu olmuş, sonuçta taraflar keşif kompleksinin bulunduğu toprakların Rusya Federasyonu'na, Rusya Federasyonu'na ait hareketli ve taşınmaz malların da optik-elektronik mekanizmanın bir parçası olan Nurek Üssü'ne devri konusunda anlaşmaya varmışlardır. 2004 yılında devir yasa ile onaylanmıştır.⁵⁵¹ Bu tarihten sonra Rusya'nın bölgedeki varlığı açısından bir uzay desteği sağlamıştır. 2002 yılında erken uyarı görevini de üstlenmiş olan bu tesis Rusya'yı bölgede savunma mekanizmaları açısından desteklemiştir. Bölgedeki tehditlere ve nüfuzunu kaybetme tehlikesine karşı kurulduğu dönemde önem arz etmektedir. Rus Uzay Kuvvetleri'nin yetkisi altında bulunan üs şu anda askeri uzay araçlarını ve Rusya'ya ait gök cisimlerinin durumunu izlemektedir. Üs uzaydaki nesneler hakkında bilgi toplayarak, uzaydaki trafik parametrelerini hesaplayarak işlem sonuçlarını komut gönderilerine aktarmaktadır. 120-2.000 km yüksekliğinde düşük Dünya yörüngesindeki Rusya'ya ait nesnelerin bakımını da sağlayan⁵⁵² üs öncelikle insanlı uçuşlar için bir tehdit olan küçük uzay nesnelerini (космического мусора⁵⁵³) izlemek amacıyla uluslararası programlar çerçevesinde uzayın çevresel izlenmesi görevini gerçekleştirmektedir.⁵⁵⁴ Günümüzde de savunma görevini üstlenmektedir.

⁵⁴⁹ Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.88.

⁵⁵⁰ Age. s.88.

⁵⁵¹ Фергана, "Оптико-Электронный Комплекс «Окно» В Таджикистане Де-Юре Становится Российским", *Makale*, <http://www.fergananews.com/articles/4351> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁵² Фергана, "Оптико-Электронный Комплекс «Окно» В Таджикистане Де-Юре Становится Российским", *Makale*, <http://www.fergananews.com/articles/4351> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁵³ Tam çevirisi kozmik çöp olan kelime uzay enkazı olarak da kullanılmaktadır.

⁵⁵⁴ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

3.1.2. Rus Askeri Üslerinin Varlığının Dayandırıldığı Temeller

Askeri üslerin dayandırıldığı temellerden daha önce bahsetmiştik. Bu temeller Rusya için değişiklikler gösterse de genellikle kuruluşlarının savunma amaçlı nitelikte olduğu belirtilmektedir. Rusya Federasyonu’nun yeni kurulduğu dönemde Sovyetler Birliği dönemindeki gücüne oranla daha zayıf olması pek çok üssün bir süre belirsiz statüde kalmasına neden olmuştur. Rusya’nın üs bölgelerini kiralaması ve bu bölgeler için çeşitli ülkelerle anlaşma imzalaması gerekmiştir. Bu anlaşmalar bazen iki taraflı bazen ise çok taraflı anlaşmalar olmuş ve hukuki temellere bu şekilde dayandırılmışlardır. Üçüncü olarak ise üslerin hukuki varlığı çatışmaların durdurulması anlaşmalarına dayandırılmıştır.

3.1.2.1. İkili Anlaşmalar

Genellikle SSCB döneminde varlığını sürdürmekte olan bu üsler SSCB’nin yıkılışından sonra ikili anlaşmalarla Rusya Federasyonu’na devredilmiştir. Bu üslerin varlığının dayandırıldığı temel iki ülkenin karşılıklı rızasıdır. İki taraflı anlaşmalar çerçevesinde kurulan üslerin bulunduğu topraklar genellikle kiralanarak, ev sahibi ülkenin ihtiyacını karşılayacak hizmetler sağlanarak veya ev sahibi ülkenin borçları karşılığında kullanılmaktadır.

Bulundurduğu Rus üslerinin tümüne ikili anlaşmalarla ev sahipliği yapan Kazakistan, Rus üsleri arasında uzay üssü olarak önemi devam eden Baykonur Uzay Üssü (5 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Test Alanı) için Rusya ile 10 Aralık 1994’de 20 yıllığına ilk anlaşmasını imzalanmıştır. 2004 yılında sözleşme 2050 yılına kadar uzatılmıştır.⁵⁵⁵ Kazakistan’ın Kızılorda Bölgesi’nde yer alan üsle beraber Baykonur’da 70 bin kişilik yaşam alanı da kurulmuştur.⁵⁵⁶ Bu üssün varlığı çerçevesinde Kazakistan topraklarının çeşitli kesimlerinde roketlerin ilk aşamalarının düşüş alanları da vardır. Üssün çalışmaları uzay ve roket araştırmaları temelinde

⁵⁵⁵ Наземной Космической Инфраструктуры, “Космодром Байконур”, *Bilgi Notu*, <http://www.russian.space/137/> (Erişim:19.03.2018)

⁵⁵⁶ ТАСС, “Космодром Байконур”, *Dosya*, <http://tass.ru/info/2010642> (Erişim:19.03.2018)

yapılan sözleşmeyle devam etmektedir. Kazakistan’da bulunan bir diğer üs 929 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Uçuş Test Merkezi ‘dir. Yeni silah türlerinin test edilmesine⁵⁵⁷ ve Hava Kuvvetleri ve Rus Donanması Havacılık pilotlarının eğitim uçuşlarını gerçekleştirmelerine ev sahipliği yapmaktadır⁵⁵⁸. Rusya Federasyonu’nun kurulmasından sonra 1996’da yeniden faaliyete geçmiştir.⁵⁵⁹ 2014 yılında eğitim faaliyetleri için süresiz bir lisans alan merkez⁵⁶⁰ Rusya ve Kazakistan arasındaki ikili anlaşmayla faaliyetine devam etmektedir.⁵⁶¹ 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı’nın içerisinde yer alan 20 Numaralı Test İstasyonu, IP-8 ve IP-16 ölçüm istasyonları ve 2006 yılında 4 Numaralı Hükümetler Arası Test Alanı’nın içerisine dâhil edilen 10 Numaralı Rusya Savunma Bakanlığı Devlet Test Alanı (Sarı Şagan) Kazakistan’daki diğer birkaç üs gibi 1950’lerde kurulmuş ve 1996’da Rusya ile yapılan anlaşmayla kiralanmıştır.⁵⁶² 2005 yılında ise kira anlaşması yenilenmiştir.⁵⁶³ 2016 yılında yeni bir anlaşmayla Sarı Şagan üssünün alanı daraltılmış ve kirası düşürülmüştür.⁵⁶⁴ Üs füze teknolojisi ve mühimmatın test edilmesi⁵⁶⁵ özellikle, balistik füzelerin muharebe ekipmanlarının ve elemanlarının test edilmesi için kullanılır.⁵⁶⁶ Bu üsten başka 3 Numaralı Roket ve Uzay Savunması Mühendisliği Birimi Rus Uzay Kuvvetlerine bağlı Balkaş-9 adıyla da bilinen üssün 2014 yılında imzalanan anlaşmayla Rusya’ya bir kısmı verilmiş, 2016’da yeniden anlaşma imzalanmış⁵⁶⁷ ve varlığı uzay çalışmaları temelinde ikili anlaşmalara bağlanmıştır.

⁵⁵⁷ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.84.

⁵⁵⁸ Age. s.84.

⁵⁵⁹ Aliyev, “Russian Military Existence’s Effect in the Central Asia: Military Bases in Kazakhstan”, s.3.

⁵⁶⁰ Министерство обороны Российской Федерации, “Военно-воздушные силы”, <https://structure.mil.ru/structure/forces/air/structure/more.htm?id=12352@egOrganization> (Erişim:19.03.2018)

⁵⁶¹ Michael Slobodchikoff, *Building Hegemonic Order Russia's Way*, Londra 2014, S.135.

⁵⁶² Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim:22.08.2019)

⁵⁶³ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim:22.08.2019)

⁵⁶⁴ ТАСС, “Какое российское оружие покупает Казахстан”, *Dosya*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (Erişim: 22.08.2019)

⁵⁶⁵ Полигон Капустин Яр, *Makale*, http://pvo.guns.ru/book/kap_yar/index.htm (Erişim:19.03.2018)

⁵⁶⁶ Министерство обороны Российской Федерации, “Ракетные Войска Стратегического Назначения”, *Haber*, https://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket/structure/kapustinyar.htm (Erişim:19.03.2018)

⁵⁶⁷ ТАСС, “Какое российское оружие покупает Казахстан”, *Dosya*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (Erişim: 22.08.2019)

İkili anlaşmalarla Kırgızistan'da bulunan üslerden 954 Numaralı Koy-Sarı Anti-Denizaltı Silahları Test Üssü, Rusya ve Kırgızistan arasındaki 5 Temmuz 1993 tarihli anlaşma uyarınca Rus mülkiyeti olarak kabul edilmiştir.⁵⁶⁸ Üs denizaltı silahlarının test edilmesi gibi teknolojik gelişmelerin ve deneylerin sahası olarak varlığını temellendirmektedir. Teknolojik gelişmeler uzun mesafedeki denizaltılarla iletişim sağlamada, bilimsel bilgilerin aktarılmasında, bilgi alış verişinin otomatik hale getirilmesinde ve elektronik karşı önlemler bağlamında yüksek kaliteli iletişimin otomatikleştirilmesinde denizaltıların gizliliğinin çözülmesini gerektiren bir dizi bilimsel ve teknik problemin çözülmesini gerektirmiştir.⁵⁶⁹ Bu nedenle kurulan üslerden 338 Numaralı Kara Balta İletişim Merkezi Rus Donanması ile Pasifik ve Hint okyanuslarında görev yapan askerler arasındaki iletişimi sağlama amacını taşımaktadır.⁵⁷⁰ Ayrıca radyoteknik keşifler de yapmaktadır.⁵⁷¹ Varlığının nedeni askeri destek amaçlı olup Rusya Federasyonu ile Kırgızistan arasında, Kırgız Cumhuriyeti Topraklarında Rus Askeri Tesislerinin Kullanılması Prosedürü ve Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri askerlerinin 5 Temmuz 1993 tarihli Kırgız Cumhuriyeti'ndeki Askerlerinin Statüsüne İlişkin Anlaşma'ya dayanarak açılmıştır.⁵⁷² 10 Ekim 1997 ve 20 Eylül 2012 tarihli Rus Askeri Üssünün Kırgız Cumhuriyeti Topraklarında Kalma Durumu Ve Koşulları Hakkında Anlaşma çerçevesinde üssün durumu yenilenmiştir.⁵⁷³ Kırgızistan'da bulunan 1 Numaralı Otomatik Sismik İstasyon ve 17 Numaralı Radyo-Sismik Laboratuvar Çin ve Güney Asya Bölgesi'ndeki ülkelerde nükleer silahların test edilmesini kontrol etme amacıyla tasarlanmış ve her iki tesis de Kitle İmha Silahlarının Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın uygulanmasına yönelik sistemin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. 2005'te Rusya Federasyonu ve Kırgızistan'ın önderliğinde yapılan anlaşmalar uyarınca bu

⁵⁶⁸ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.86.

Daha fazla bilgi için: Старчак, “Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее”, s.42.

⁵⁶⁹ Красная звезда, “«Прометей» Служит России”, *Haber*, http://old.redstar.ru/2008/06/11_06/3_04.html (Erişim: 02.10.2019)

⁵⁷⁰ Старчак, “Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее”, s.42.

⁵⁷¹ Vladimir Paramonov ve Oleg Stolpovski, “Russian and Central Asia: Bilateral Cooperation In The Defence Sector”, *Advanced Research And Assessment Group*, S. 8(15), Shrivenham 2008, s.7.

⁵⁷² Юрий Зверев, “Российские военные базы и объекты за рубежом: Казахстан, Таджикистан, Кыргызстан (II часть)”, 2017, <http://inozpress.kg/news/view/id/51065> (Erişim: 20.10.2020)

⁵⁷³ Юрий Зверев, “Российские военные базы и объекты за рубежом: Казахстан, Таджикистан, Кыргызстан (II часть)”, 2017, <http://inozpress.kg/news/view/id/51065> (Erişim: 20.10.2020)

istasyonlar, Ulusal Sismoloji Enstitüsü'ne ve Kırgızistan Acil Durum Bakanlığı'na bilgi aktarmaya başlamıştır.⁵⁷⁴

İkili anlaşmalarla varlığını sürdüren 201 Numaralı Askeri Üs 1999 yılının Nisan ayında Tacikistan'da imzalanan Rus askeri üssünün statüsü ve koşulları hakkında özel bir anlaşma ile hukuki temelini kazanmıştır.⁵⁷⁵ İlerleyen dönemlerde ülkedeki Rus askeri üssünün koşulları konulu bir anlaşma, Rusya Başkanı Vladimir Putin'in Tacikistan Cumhurbaşkanı'nı ziyareti sırasında 17 Ekim 2004 imzalanmıştır.⁵⁷⁶ Aynı gün üssün açılış töreni yapılmış, Tacik-Afgan sınırındaki durumu normalleştirme amacıyla üssün Ruslara verildiği açıklanmıştır. Üs altı binden fazla askere ev sahipliği yapar ve bu askerlerden %20'si sürekli Tacikistan'da yaşar.⁵⁷⁷ Tacikistan'daki Nurek Üssü ise 1992'den beri Rusya ve Tacikistan arasında çok sayıda müzakereye konu olmuştur. Sonuç olarak, taraflar keşif kompleksinin işgal ettiği toprakların Rusya Federasyonu'na devredilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. 6 Nisan 2004 tarihinde, Rusya Federasyonu'na ait hareketli ve taşınmaz malların, optik-elektronik mekanizmanın bir parçası olan Nurek Üssü'ne devri yasa ile onaylanmıştır.⁵⁷⁸ Bu üs Tacikistan'ın Rusya'ya olan borcu karşılığında 49 yıllığına Rusya'ya tahsis edilmiştir.⁵⁷⁹ 2002 yılında üs erken uyarı görevi de üstlenmiştir ve uzayı izleme ve erken uyarı göreviyle varlığını sürdürmektedir.

İkili anlaşmalarla varlığını sürdüren bir diğer Rus üssü Belarus'taki Rus Deniz Kuvvetleri filosunun bölge iletişim noktası olan 43 Numaralı Vileyka İletişim

⁵⁷⁴ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.86.

⁵⁷⁵ Министерство иностранных дел Российской Федерации, “Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Таджикистан О Составе И Организационно-Штатной Структуре Российской Военной Базы На Территории Республики Таджикистан”, *Anlaşma*, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-147/46047 (Erişim: 16.03.2018)

⁵⁷⁶ Министерство иностранных дел Российской Федерации, “Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Таджикистан О Составе И Организационно-Штатной Структуре Российской Военной Базы На Территории Республики Таджикистан”.

⁵⁷⁷ Министерство иностранных дел Российской Федерации, “Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Таджикистан О Составе И Организационно-Штатной Структуре Российской Военной Базы На Территории Республики Таджикистан”.

⁵⁷⁸ Фергана, “Оптико-Электронный Комплекс «Окно» В Таджикистане Де-Юре Становится Российским”, *Makale*, <http://www.fergananews.com/articles/4351> (Erişim: 17.03.2018)

⁵⁷⁹ Кутнаева, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, s.88

Ünitesi'dir.⁵⁸⁰ 6 Ocak 1995 tarihinde Belarus Hükümeti ile Rusya Hükümeti arasında Belarus topraklarında bulunan Vileyka radyo istasyonunun kullanımı ve bakımı hakkında bir anlaşma imzalanmış ve 31 Mayıs 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵⁸¹

Suriye ile Rusya arasında imzalanan anlaşmalarla kurulan iki üs bulunmaktadır. Bunlardan Tartus Üssü'nün temeli olacak olan SSCB Deniz Kuvvetleri tesislerinin Suriye'de kurulmasına ilişkin anlaşma 1971'de Suriye hükümetiyle imzalanmıştır.⁵⁸² Akdeniz'de Rus filosunun hareketini kolaylaştırma ve lojistik destek sağlamak için Tartus'ta kurulan üs Suriye iç savaşına Rusya'nın dâhil olmasıyla önemini artırmıştır. 2017 yılında imzalanan anlaşmayla üs 49 yıllığına Rusya'ya tahsis edilmiş ve üssün kullanılma amacının savunma olduğu belirtilmiştir.⁵⁸³ Üssün Suriye'deki operasyonlardan sonra da varlığını aktif şekilde devam ettireceği ve Rusya'nın üsdeki imkân ve faaliyetleri sürekli geliştireceği de belirtilen önemli detaylardandır.⁵⁸⁴ Ayrıca üssün ticari faaliyetler için de kullanılması düşünülmektedir.⁵⁸⁵ Yakın zamanda Suriyede kurulan kuruluş amacı terörizmle mücadele olarak ilan edilen Hmeymim Üssü Rusya ve Suriye Hükümeti arasındaki ikili anlaşmayla varlığını sürdürmektedir.⁵⁸⁶ Rusya ile Suriye Hükümeti arasında 26 Ağustos 2015'te imzalanan ikili anlaşmayla Rus uçakları ve askerleri Hmeymim Üssü'ne yerleşti⁵⁸⁷. IŞİD aracılığıyla radikalleşen kişileri bir tehdit olarak gören Rusya Suriye'deki çıkarlarından da vazgeçmek istemektedir⁵⁸⁸. Üssün varlığının amacı Suriye Hükümetine destek olmak ve Rusya'nın bölgedeki gücünü artırmaktır. Üsten saldırılar da gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulursa üssü bir savunma üssü

⁵⁸⁰ Яшкова, Цивилизационная Общность Республики Беларусь И России Как Объективная Основа Эффективного Сотрудничества В Рамках Союзного Государства, s.5

⁵⁸¹ Довгань ve Русакович, Организация Договора О Коллективной Безопасности И Планирование На Случай Чрезвычайных Обстоятельств После 2014 Года, s.55.

⁵⁸² Шеповаленко, *Сирийский Рубеж*, s.121.

⁵⁸³ Sputnik, "Putin, Rusya'nın Tartus'taki Üssünün Genişletilmesiyle İlgili Anlaşmayı İmzaladı", *Haber*, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201712291031612996-putin-rusya-tartus-us-anlasma-imzaladi/> (Erişim: 26.08.2019)

⁵⁸⁴ Sputnik, "Rusya'dan, Hmeymim Ve Tartus Üslerinin Geleceği Hakkında Açıklama", *Haber*, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201712071031309802-rusyadan-hmeymim-tartus-uslerinin-gelecegi-hakkinda-aciklama/> (Erişim: 26.08.2019)

⁵⁸⁵ TürkRus, "Rusya'dan Kalıcı Suriye Adımı: Tartus Limanını Askeri Üssü 49 Yıllığına Kiralıyor", *Haber*, <http://www.turkrus.com/762400-rusyadan-kalici-suriye-adimitartus-limanini-askeri-ussu-49-yilligina-kiraliyor-xh.aspx> (Erişim: 26.08.2019)

⁵⁸⁶ Шеповаленко, *Сирийски Рубеж*, s.28.

⁵⁸⁷ Anadolu Ajans, "Rusya ve Esed rejimi Hmeymim Hava Üssü'nün genişletilmesi konusunda anlaştı", *Haber*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-esed-rejimi-hmeymim-hava-ussunun-genisletilmesi-konusunda-anlasti/1947835> (Erişim:21.10.2020)

⁵⁸⁸ İndrani Talukdar, "Russia's Strategic Interest in Syria", *ICWA Issue Brief*, New Delhi 2016, s.2.

olarak adlandırmak zordur. Üssün kurulması ile ilgili makaleler ve haberler Rus kaynaklarında genellikle Rusların lehine bilgiler içermektedir. Yakın zamanda oluşan olaylar ve üssün öneminin devam etmesi üsse yaklaşımın taraflı olmasını beraberinde getirmiştir.

Tartışmalı pek çok süreçten geçen Sivastopol üssü en son Kırım'ın ilhakıyla Rusya Federasyonu'na bağlanmıştır. Hatırlamak gerekirse; Sivastopol (Kırım) Karadeniz Filosu Deniz Üssü için Ukrayna, 28 Mayıs 1997'de imzalanan Karadeniz Filosu'nun Bölünme Parametrelerine İlişkin Anlaşma' ya göre, Sivastopol'de Rus tesislerinin konuşlandırılmasını kabul etmiştir.⁵⁸⁹ 2017 yılı gelmeden (Anlaşma 20 yıllıktı.) Ukrayna 2005'te Rusya'ya üssü yeniden kiralamayacağını ilan etmiştir.⁵⁹⁰ 2008'de Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşenko Filonun alanını sınırlamış ve üssün vergi muafiyetini kaldırmıştır.⁵⁹¹ 2010'a gelindiğinde ise Ukrayna'nın yeni devlet başkanı Viktor Yanukoviç ve Rusya Federasyonu Başkanı Dimitri Medvedev 25 yıllık yeni bir kira sözleşmesi imzalayarak üssün 2042 yılına kadar Rusya'da kalacağı konusunda anlaşmışlardır.⁵⁹² Yanukoviç başkanlıktan indirilince üs anlaşması da iptal edilmiştir. Bundan sonra 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ile Sivastopol üssü Rusya'nın eline geçmiştir. Şuan pek çok ülke tanımasa da (Türkiye de tanımamaktadır.) Kırım Rusya topraklarına katılmıştır. Bu nedenle hukuksuz olarak görülen bir ilhakin içerisinde yer alan üssün kullanımı da hukuki bir zemine dayanmamaktadır. Ancak ilhaktan önceki hali ikili anlaşmalara dayandığından bu başlık altında ele alınmıştır.

3.1.2.2. Çok Taraflı Anlaşmalar

Rus üslerinin varlığının dayandırıldığı temelleri çok taraflı anlaşmalarla desteklenmeleri şeklinde değerlendirecek olursak karşımıza üç üs çıkmaktadır. Bu üsler Kant Hava Üssü, Gantsevichi Radyo Teknik Ünitesi ve Gümrü Askeri üssüdür.

⁵⁸⁹ Попов, “Иностранные военные базы в Украине возможны”, s.1.

⁵⁹⁰ Коммерсант, “Все Российские базы”, *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827> (Erişim:22.08.2019)

⁵⁹¹ ТАСС, “Возвращение в родную гавань:Черноморский флот после воссоединения Крыма с Россией”, *Haber*, <https://tass.ru/spec/black-sea-fleet> (Erişim:22.08.2019)

⁵⁹² ТАСС, “День Черноморского флота”, *Dosya*, <https://tass.ru/info/1963528> (Erişim:22.08.2019)

999 numaralı Kant Hava Üssü Orta Asya devletlerinden birine düzenlenecek bir saldırıya karşı Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün verdiği yetkiye dayanılarak kurulmuştur.⁵⁹³ Üs için Rusya herhangi bir kira ödememektedir.⁵⁹⁴ Atambaev'in Kırgızistan'da başkan olmasının ardından üsse kira bile ödenmediğini dile getirerek üssün kapanabileceğini duyurmasına rağmen üs varlığını devam ettirmiştir.⁵⁹⁵ Rusya tarafı ise Kırgızistan'ın yalnız başına terörizm tehdidiyle karşı karşıya kalacağını dile getirerek aceleci kararlar vermemesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁹⁶ 2017'de yürürlüğe giren 15 yıllık bir anlaşmayla da üsteki askerlerin statüleri resmileşmiş ve Hızlı Tepki Kuvvetleri Hava Üssü'nün görevine devam etmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁷ Böylece Rusya varlığını çok taraflı anlaşmalara ve terör tehdidine dayandırdığı bu üssü kaybetmemiştir.

Kant Üssü'nden sonra çok taraflı anlaşmalara dayandırılan iki üs olan Gantsevichi ve Gümrü üsleri kuruluşları itibarıyla ikili anlaşmalarla meydana gelse de çok taraflı anlaşmalarla desteklenmektedir. "Volga" radar istasyonu bulunan Gantsevichi (Baranovichi) Radyo Teknik Ünitesi 2002 yılında Uzay Kuvvetleri'nin savaş bileşimine kabul edilmiş ve 2003 yılında füze saldırılarına karşı kurulan uyarı sisteminde alarm görevi üstlenmiştir.⁵⁹⁸ Rusya tarafından 1995' de imzalanan bir anlaşma ile vergi uygulanmadan, 25 yıllık bir süre için kiralanmış olan tesis BDT hava savunma sisteminin bir parçası ve Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve Özbekistan Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve Hava Savunma Komutanlıkları arasında hava durumu hakkında otomatik bilgi alışverişi yapılan bir çalışmanın yürütülmesini sağlayan sisteme de sahiptir.⁵⁹⁹ Radyo teknik ünitenin bu anlamda varlığı pek çok eski

⁵⁹³ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", Bilgi Notu, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁵⁹⁴ Интерфакс, "Российская Военная База В Канте Может Быть Закрыта - Президент Киргизии", Haber, <http://www.interfax.ru/russia/232576> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁹⁵ Интерфакс, "Российская Военная База В Канте Может Быть Закрыта - Президент Киргизии", Haber, <http://www.interfax.ru/russia/232576> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁹⁶ Российская газета, "Москва Ответила На Слова Атамбаева О Выводе Российской Базы", Haber, <https://rg.ru/2016/12/01/moskva-otvetila-na-slova-prezidenta-kirgizii-o-vyvode-rossijskoj-bazy.html> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁹⁷ Российская газета, "Объединенная Военная База РФ В Киргизии Получила Официальный Статус", Haber, <https://rg.ru/2017/01/29/obedinennaia-voennaia-baza-rf-v-kirgizii-poluchila-oficialnyj-status.html> (Erişim:17.03.2018)

⁵⁹⁸ Леонид Спаткай, "Еще раз о военных базах России в нейтральной Беларуси", Belarus Security Blog, 2015, <https://bsblog.info/eshhe-raz-o-voennyx-bazax-rossii-v-nejtralnoj-belarusi/> (Erişim:16.03.2018)

⁵⁹⁹ Риа новости, "Военные базы РФ за границей", Bilgi Notu, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

Sovyetler Birliği  lkesi için önemlidir. Bu nedenle bölgedeki varlığı daha sonraları BDT anlaşmasına dayandırılmıştır.

Gantsevichi ile benzer bir durumda olan 102 Numaralı Gümrü Askeri  ss 'n n konuşlandırılması anlaşması 16 Mart 1995 tarihinde 25 yıllığına imzalanmıştır. 27 Eylül 1996'da ilgili hükümetler arası yeni bir anlaşma imzalanmış ve Gümrü'deki  s için kira bedeli tahsil edilmezken Ermenistan bu bedelin toplumsal hizmetler karşılığı sağlandığını belirtmiştir.⁶⁰⁰ Aralık 2005'te Rusya ve Ermenistan tarafından bir dizi ikili belgenin daha imzalanmasından sonra, Rus askeri  ss n n Ermenistan'da genişlemesi kararı alınmıştır. Ermenistan çeşitli arazi ve gayrimenkulleri 102 Numaralı Askeri  s'se hibe etmiştir.⁶⁰¹ Ermenistan'da Rus birliklerinin görevleri ikili anlaşmaya dayanılarak şu şekilde belirtilmektedir; Rusya'nın ve Ermenistan'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğini sağlamak.⁶⁰² Ancak Rusya bölgedeki üssünün varlığını Ermenistanın Kollektif Güvenlik Anlaşması  rg t  içerisinde olmasına ve BDT  yesi olmasına dayandırmaktadır. 2001'de  ss n BDT  ye devletlerinin birleşik hava savunma sisteminde görev  stlenmesi⁶⁰³ ile de BDT hava savunma sistemine dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.2.3.  atışmanın Durdurulması

 atışmaların durdurulması temeline dayanılarak kurulan Rus üslerinin kurulduğu dönemki şartların üssün varlığının temellendirilmesinde etkili olduğu söylenmelidir. Bu dönemlerde kurulan üsler genellikle bir tehdit algılaması neden gösterilerek kurulmaktadır. Örneğin; Güney Osetya'daki 4. Vapnyarsk-Berlin Kızıl Bayrak Rus Muhafız Askeri  ss  için Gürcistan saldırısı tehlikesi temel gösterilmiştir. Fakat yine

⁶⁰⁰Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶⁰¹Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶⁰² Правовойдепартамент Мид России, “Договор Между Российской Федерацией И Республикой Армения О Российской Военной Базе На Территории Республики Армения”, *Anlaşma*, <https://uic.am/wp-content/uploads/2015/01/paym-razmabaza-1995-rus.pdf> (Erişim: 02.10.2019)

⁶⁰³ Генеральное Консульство России В Гюмри, Республика Армения, “102-ая Российская военная база”, https://gyumri.mid.ru/ru/sootechestvenniki/102_aya_rossiyskaya_voennaya_baza/ (Erişim:21.10.2020)

bir çatışmanın durdurulması için kurulan Tiraspol Tesisleri doğrudan çatışmanın durdurulması için kurulmuştur.

Abhazya'da Gudauta ve Ochamchira bölgelerinin topraklarında konuşlandırılan 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü ve Güney Osetya'daki 4. Vapnyarsk-Berlin Kızıl Bayrak Rus Muhafız Askeri Üssü'nün temelleri 1993 yılındaki çatışmalardan sonra çatışmanın durdurulması için bölgeye gelen Rus barış gücü tarafından atıldı⁶⁰⁴. Uzun süre bağımsızlıkları için mücadele eden bu iki bölge 2008 savaşıdan sonra bağımsızlıklarını ilan ettiler ve Rusya'nın bu iki devleti tanımasıyla bölgede bulunan askerlerin durumu resmi bir üsse dönüştürüldü. Barış ve savaş zamanında ortak askeri birliklerin oluşturulmasını, kullanılmasını ve geliştirilmesini içeren hükümler çerçevesinde ikili anlaşmalarla üsler kuruldu.⁶⁰⁵ Sahip olduğu teçhizatlarla ilgili kesin bilgi bulunmayan üsler bu iki ülkenin bağımsızlığını ve Rusya'nın Kafkasya'daki menfaatlerini temsil ediyor, ayrıca Gürcistan'ın bu iki ülkeye saldırısını imkânsız hale getiriyor.⁶⁰⁶

Tiraspol Askeri Tesisleri'nin kuruluşu ise Transdinyester isimli bölgede 21 Temmuz 1992 yılında Rusya Federasyonu Başkanı ve Moldova Cumhuriyeti Başkanının silahlı çatışmanın durdurulmasından sonra Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester Bölgesi'nde imzaladığı Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözümünün İlkeleri Anlaşması'na dayanmaktadır.⁶⁰⁷ Transdinyester'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından bölgeye barış gücü olarak gelen Rus askerlerinin bölgeden ayrılmamasıyla de facto olarak oluşan askeri üs⁶⁰⁸ Transnistria'daki (Transdinyester) mühimmatlar ve askeri tesis nedeniyle Kişinev, Tiraspol (Transdinyester'in başkenti) ve Moskova arasında ortaya çıkan ihtilafın hem siyasi hem de teknik yönünü oluşturmaktadır. Hukuki durumu tartışmalı olan üssün Transdinyester ülkesinin bağımsızlığını (Güney

⁶⁰⁴ Tom, Parfitt, "Years Of "Frozen Conflict" Leave Abkhazia Isolated And Poor", *The Lancet*, 367(9516), 2006, s.1043.

⁶⁰⁵ Барабанов ve diğerleri, Танки Августа, s.93.

⁶⁰⁶ Фонд Развития Евразийского Сотрудничества, "Отступить Больше Некуда: Военные Базы России", *Haber*, <http://fondres.ru/index.php/467-otstupat-bolshe-nekuda-voennye-bazy-rossii> (Erişim:26.08.2019)

⁶⁰⁷ "14 Гвардейская Общевоинская Армия", *Makale*, <http://www.0a-14.narod.ru/poslevoiny-13.htm> (Erişim:15.03.2018) Anlaşma için: Соглашение О Принципах Мирного Урегулирования Вооруженного Конфликта В Приднестровском Регионе Республики Молдова, 21 Июля 1992, http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/1651~v~Accord_de_cessez_le_feu_entre_la_Transnistrie_et_la_Moldavie_du_21_juillet_1992_-_document_en_russe_anglais_roumain.pdf (Erişim:11.03.2018)

⁶⁰⁸ Валь ve Эмерсон, Молдова И Приднестровский Конфликт, s.163

Osetya ve Abhazya’da olduğu gibi) koruma ve Rusya’nın Ukrayna – Moldova sınırında bulunabilmesi gibi menfaatlerle varlığını devam ettirdiği gözükmektedir. Tiraspol Askeri Tesisleri askeri üs adıyla anılmasa da Transdinyester Bölgesi’nin başkenti Tiraspol’de bulunan tesislerden oluşmaktadır.⁶⁰⁹

3.2. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN HEDEFLERİ

Yüzölçümü büyük ve bu büyüklüğüne oranla nüfusu dengeli dağılmamış olan Rusya Federasyonu güçlü bir ordusu ve güçlü bir donanması olmadan varlığını devam ettiremeyecek bir durumdadır⁶¹⁰. Bu askeri gücün sınırları içerisinde bulunmasının yanı sıra sınırları dışında, henüz tehdit sınır dışındayken müdahale edebilme kapasitesi önemlidir. Bu nedenle Rusya erken uyarı sistemleri ve çevre tarama faaliyetleri bulunan üsler kurmuştur⁶¹¹. Buna bağlı olarak Rusya’nın sınırları dışındaki üsleri için büyüklük ve üs sayılarının çokluğundan daha önemli olan o üssün gücü ve teknolojik gelişmişlik düzeyidir. Bu gelişmişlik düzeyi Rusya’dan desteklendiği gibi, üssün bulunduğu ülkeden de destek (mühimmat ve gemi tamiri gibi⁶¹²) ve ikmal (yakıt, yiyecek gibi) sağlayabilmelidir. Bu desteğin sağlanabilmesi için üssün bulunduğu ülkeyle olan siyasi ilişkiler son derece önemlidir. Siyasi ilişkiler aslında bir üssün varlığının nedeni olabileceği gibi, varlığının hedefi de olabilir. Siyasi güç ne kadar üssün bulunduğu bölgede benimsenirse hem askerlerin varlığı hem de Rusya’nın bölgedeki görünürlüğü artırılabilir⁶¹³.

Üssün kullanım durumunu veya kullanılan sahasını etkileyen en önemli unsur ise güvenlik hedefleridir. Siyasi hedeflerle bağlantılı olan güvenlik hedefleri üssün bulunduğu bölgedeki hareketlilik ve bu bölgedeki aktörlerin hareketleri ile doğrudan

⁶⁰⁹ Мариус Валь ve Майкл Эмерсон, *Молдова и Приднестровский конфликт*, Москва 2005, s.163.

⁶¹⁰ World Population Review, Russia Population Density Map, <https://worldpopulationreview.com/countries/russia-population> (Erişim: 22.10.2020)

⁶¹¹ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶¹² Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶¹³ Kırım Haber Ajansı, “Transdinyester Rusya’ya bağlanmak istiyor “, *Haber*, <http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/transdinyester-rusya-ya-baglanmak-istiyor/148879/> (Erişim:22.10.2020)

ilişkilidir ⁶¹⁴. Bu hedefler zaten varolan üssün çevresindeki hareketlilikle (az önce bahsettiğimiz gibi) oluşabileceği kadar hmeymim üssünde olduğu gibi üs kurulmadan önce belirlenen hedefler de olabilir ⁶¹⁵. Üssü kuran ülkenin üssü kurma amacıyla ilişkili olan bu hedef üssün sahibi olan devletin siyasi, ekonomik, askeri gücündeki değişimlere bağlı olarak da değişkenlik gösterebilmektedir. Bunların yanı sıra üssün gerekliliği açısından da varlığı değerlendirilir. Bir savunma üssü, saldırı tehdidi varken gerekli konumdadır. Saldırı tehdidinin düşük olduğu zamanda kapatılabilir veya küçülmeye gidilebilir. Burada önemli olan yurtdışında üssü olan devletin tehdit algısı ve buna bağlı olarak oluşturduğu hedeflerdir. Rusya'nın bu şekilde kiralamama kararı aldığı Emba Test Merkezi bulunmaktadır ⁶¹⁶.

Rusya için çok önemli gözükmese de ekonomik hedefler bir üs için önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Özellikle önemli bir uluslararası ticaret yolu üzerinde bulunma, üssün bulunduğu ülke ile ticari ilişkilerin iyi olması veya geliştirilmesinin amaçlanması, üssün bulunduğu ülkenin komşularıyla ticari ilişkiler geliştirmenin amaçlanması, üssün bulunduğu bölgede ekonomik faaliyetlerde bulunan üs sahibi devletin vatandaşlarının üssün varlığıyla desteklenmesi bu ekonomik hedeflerdendir⁶¹⁷.

3.2.1. Güvenlik Hedefleri

Güvenlik koşulları devletlerin politikalarında önemli unsurlardır. Devlet politikalarının gereği olarak kurulan üsler ise siyasi ve güvenlikle ilgili koşulların ortaya çıkardığı çeşitli hedefleri gerçekleştirme yolunda bir araçtır. Rusya bu aracı Orta Asya, Uzak Asya, Kafkasya, Karadeniz, Akdeniz, Avrupa gibi bölgelerde kullanma yeterliliğine sahip bir devlettir⁶¹⁸. Her bir bölgeye ayrı ayrı bakacak olursak

⁶¹⁴ Шеповаленко, *Сирийски Рубеж*, s.28.

⁶¹⁵ Talukdar, "Russia's Strategic Interest in Syria", s.2.

⁶¹⁶ ТАСС, "Какое российское оружие покупает Казахстан", *Dosya*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (Erişim: 22.06.2019)

⁶¹⁷ Sputnik, "Rusya ve Suriye ordularından Tartus'ta ortak tatbikat", *Haber*, <https://tr.sputniknews.com/rusya/202001211041220780-rusya-ve-suriye-ordularindan-tartusta-ortak-tatbikat/> (Erişim:22.10.2020)

⁶¹⁸ Rondeli Foundation, Russian Military Forces: Interactive Map, <https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces> (Erişim:22.10.2020)

temel hedef güvenliğini sağlamak olarak gözükmektedir. Bu tehditler terörizm⁶¹⁹, nükleer silahlar, düzensiz göç v.b. günümüze ait tehditler olabileceği gibi eski bir savaşın (Örneğin; Polonya üzerinden Rusya'ya Almanların saldırması) yarattığı tehdit algılamaları da olabilir. Üsler bağlamında güvenlik hedeflerinin temelinde üsler sayesinde Rusya'nın varlığını devam ettirmesi ve bunu en güçlü şekilde yapmasıdır. Büyük topraklara sahip Rusya'nın büyük bir güvenlik sistemine de ihtiyacı vardır. Bu sistemin yalnız Rusya sınırları içinde kurulması yeterli olmayacaktır. Bu nedenle Rusya güvenliğini artırmak için üs açma yoluna başvurmuştur. Ayrıca Rusya kurduğu üsler sayesinde askeri-bilimsel çalışmalarına devam etmekte⁶²⁰ bununla beraber yeni savunma ve saldırı ekipmanları geliştirmektedir⁶²¹.

Rusya için en büyük ve dillendirilebilir tehdit terörizm olarak görülmektedir. Terörizm tehdidi Rusya için özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kendini gösterse de Rusya için günümüzdeki terörizm tehdidini oluşturan olaylar özellikle Afganistan ve Ortadoğu'da yaşanan olaylardır. Bu bölgedeki tehlike hem saldırılarla Rusya'yı hem de Rusya'nın içinde yaşayan radikalleşme eğilimindeki vatandaşlarını radikalleşme lehine etkileyebileceği gibi sebeplerle Rusya'yı rahatsız etmektedir. Kırgızistan'daki Kant Hava Üssü'nün⁶²² ve Tacikistan'daki 201 Numaralı Üssün⁶²³ Rusya'yı Afganistan ve Ortadoğu'dan gelebilecek terör tehdidine karşı koruduğu ve bu hedefle kurulduğu öne sürülebilir. Özellikle Tacikistan'daki 201 Numaralı üs Afganistan sınırındaki Tacik sınır muhafızlarını desteklemek için ve de cumhuriyet silahlı kuvvetlerine yardım sağlama amacıyla Orta Asya Bölgesi'nde barış ve istikrarı korumak üzere yeniden tasarlanmıştır⁶²⁴. Kırgızistan'daki durum ise Kırgızistan'ın askeri gücünün yetersiz olması ve ekonomisinin de zayıf olması nedeniyle bir terörizm tehdidini bertaraf edemeyebilecek durumda olması nedeniyle

⁶¹⁹ Talukdar, "Russia's Strategic Interest in Syria", s.2.

⁶²⁰ Полигон Капустин Яр, *Makale*, http://pvo.guns.ru/book/kap_yar/index.htm (Erişim:19.03.2018)

⁶²¹ ТАСС, "Космодром Байконур", *Dosya*, <http://tass.ru/info/2010642> Erişim:19.03.2018

⁶²² РИА новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶²³ Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.87.

⁶²⁴ РИА новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

Rusya'nın şemsiyesi altında bu tehdide karşı koyma çabası olarak okunabilir⁶²⁵. Ayrıca üs insanî yardımın sağlanması, korunması ve dağıtılması, büyük ekonomik tesislerin geri dönüşümü ve korunması sürecinde yardım sağlanması amacıyla da görevlendirilmiştir.⁶²⁶

Orta Asya'daki üslerin bir diğer güvenlikle ilgili hedefi ise bölgenin eski SSCB ülkelerinden oluşması nedeniyle bölgeye başka bir gücün girmesini engellemektir. Rusya bölgede nüfuzunu korumak isteyecektir⁶²⁷. Rusya için tampon bölge ve nüfuz bölgesi konumundaki Orta Asya ülkelerinde Rusya'nın aleyhine oluşabilecek yapılara karşı bir engel teşkil eden üsler Çin ve ABD tehdidini bölgeden uzak tutma amacıyla da varlığını devam ettirmektedir. Çin'in üsler kurarak nüfuz sağlamak gibi bir yöntemi olmamasına rağmen ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan'da üs açması Rusya'nın kendisini sıkışmış hissetmesine sebep olmuştur. ABD'nin bölgeye olan ilgisi ve terörü sebep göstererek bölgeye gelmesi sonucu kurulan Hanabad (Özbekistan) ve Manas (Kırgızistan) üsleri Afganistan operasyonlarında kullanılmıştır⁶²⁸. Hanabad Üssü 2005'te, Manas Üssü ise 2014'te kapatılmıştır. Rusya'nın Orta Asya'daki nüfuzu ABD üsleri kapandıktan sonra perçinlenmiştir.

Orta Asya'daki üslerin güvenlikle hedeflerinden biri de bölgedeki ülkelerin kapasitelerini tahmin edebilmektir. Çin ve Güney Asya Bölgesi'ndeki ülkelerde nükleer silahların test edilmesini kontrol etmek amacıyla tasarlanmış üsler, Asya'dan gelebilecek tehditlere karşı, bölge ülkelerinin nükleer gelişme seviyeleri hakkında Rusya'ya bilgi sağlamaktadır⁶²⁹. Bu şekilde Rusya çevre bölgesinde gelişen nükleer faaliyetlerden haberdar olarak güvenlik tedbirleri alabilecektir.

Kafkasya'daki Rus üsleri yakından incelendiğinde Orta Asya'da olduğu gibi burada da bir tampon bölge oluşturma çabası kendini belli etmektedir. Kafkasya'da

⁶²⁵ Российская газета, "Москва Ответила На Слова Атамбаева О Выводе Российской Базы", *Haber*, <https://rg.ru/2016/12/01/moskva-otvetila-na-slova-prezidenta-kirgizii-o-vyvode-rossijskoj-bazy.html> (Erişim:17.03.2018)

⁶²⁶ Кутнаева, "Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии", s.87.

⁶²⁷ European Parliament, *Russia's National Security Strategy And Military Doctrine And Their Implications For The EU*, s.6.

⁶²⁸ Hürriyet, "Özbekistan, ABD'yle askeri antlaşma yaptı", *Haber*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ozbekistan-abdyle-askeri-antlasma-yapti-38275682> (Erişim:22.10.2020)

⁶²⁹ РИА новости, "Военные базы РФ за границей", *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim: 13.03.2018)

doğabilecek güvenlik sorunları bölge ülkeleri ve Rusya arasında olabileceği gibi bölgedeki halklar arasında da meydana gelen sorunlar olabilir⁶³⁰. Gürcistan'ı baskı altında tutmak⁶³¹ ve Güney Oseya ile Abhazya'ya müdahalesini engellemek⁶³², Azerbaycanı baskı altında tutmak ve Ermenistan'a müdahalesini engellemek, Türkiye'yi baskı altında tutmak ve NATO üslerinden gelebilecek tehditleri bertaraf edebilmek Kafkasya'daki üslerin bölgesel hedefleri içerisinde sayılabilir.

Karadeniz Rusya için güvenlik açısından önemli olan bir diğer bölgedir. Rusya'nın sıcak denizlere ulaşmasını sağlayan Karadeniz ve İstanbul-Çanakkale Boğazları Rusya için jeostratejik önem arz etmektedir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının üç rotasından ikincisi olan Boğazlar rotası Rusya için şu an en çok kullandığı rotadır diyebiliriz⁶³³. Kırım'ın ilhakıyla Karadeniz'de daha kolay hareket alanına sahip olan Rusya Karadeniz'de hâkimiyet alanını da artırmıştır. Bu durumda Rusya ileriki dönemlerde Boğazlar'ın geçiş kurallarının yeniden görüşülmesini isteyebilir. Ancak şu an Sivastopol'de bulunan üs Rusya'nın Karadeniz güvenliği açısından büyük bir önem taşımaktadır⁶³⁴. Sivastopol üssü avantajlı bir konuma ve korunaklı bir limana sahip olması nedeniyle buraya yapılan saldırıların kolay bertaraf edilebileceği öngörülmektedir. Ayrıca ilhaktan sonra Ukrayna Rusya'nın melez savaş taktiklerini kullanması için bir test alanı haline gelmeye başlamıştır. Düşman üzerindeki baskı yöntemlerinin bir kombinasyonunu kullanan Rusya; propaganda, siber saldırılar, enerji faktörü, reformlarına müdahale etme, istikrarsızlaştırma, doğrudan askeri istila vb. yöntemlerle Sivastopol üssü ve Ukrayna üzerinde nüfuzunu kullandığı gibi Ukrayna'nın doğusunda kurulan Novorosiya'yı resmi olmasa da desteklemektedir⁶³⁵.

⁶³⁰ İlerleyen bölümlerde bununla ilgili örnekler sunulacaktır.

⁶³¹ Kırım'ın ilhakı ile Rusya'nın Karadeniz'de güçlenmesi ve Sivastopol üssünü kullanması da Gürcistan için yeni bir tehdit oluşturmıştır.

⁶³² Ayrıca Gürcistan'ın Samsthe Cavaheti (Ahıska) Bölgesi'nden Türklerin 1944'te sürülmesinin ardından bölgeye yerleştirilen Ermenilerin, Ermenistan ve Gürcistan arasında bir sorun yaratmasını engellemek.

⁶³³ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

⁶³⁴ Sivastopol'de bulunan üs yeraltında bir şehri de barındırmaktadır. Bu şehir nükleer silahlara karşı korunaklı ve herhangi bir nükleer silah saldırısından sonra yeniden aktifleşebilecek donanımlara sahiptir.

⁶³⁵ Sputnik, “Doğu Ukrayna federasyon istemiyor”, *Röportaj*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201501141013437560/> (Erişim:22.10.2020)

NATO tarafından çevrelenmeye çalışılan Rusya Federasyonu bu çevrelemeye üsleriyle karşı koymaya çalışmaktadır. Kendisine tampon bölgeler oluşturan Rusya'nın üslerinin bir hedefi de özellikle Akdeniz'de kendi üzerindeki NATO baskısını azaltmaktır. Türkiye'nin NATO üyesi olması ve ABD üssünü barındırması Rusya için bir tehdit oluşturmaktadır. Rusya'nın Sivastopol, 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü (Abhazya), Leninakan, Tartus ve Hmeymim üsleri de Rusya'nın Türkiye'yi çevrelediğini göstermektedir⁶³⁶. Akdeniz'deki hedeflerini gerçekleştirmek için özellikle Tartus Üssü'nün geliştirileceği bilinmektedir. Ayrıca Hmeymim Üssü Rusya'nın diğer üslerinden farklı olarak saldırı⁶³⁷ amaçlı kullanılan bir üsdür. Rusya'nın Kafkasya topraklarındaki radikalleşmeden de endişe duyduğu öne sürülerek⁶³⁸ Suriye'deki istikrarsızlığın Rusya'yı tehdit ettiği konusunda kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Hmeymim üssü için yapılan anlaşmaya göre, Rusya ücret ödemezken üsde yer alacak uçak, personel ve teçhizat Rusya tarafından belirlenmekte ve getirilen ekipmanlar vergiye ve gümrük kontrolüne tabi değil.⁶³⁹ Böylece Rusya'nın Akdeniz'de yüksek imtiyazlı bir üssünün varlığından söz etmek mümkün oluyor. Rusya'nın Türkiye çevresindeki üslerine baktığımızda ilerleyen dönemde Rusya'nın Akdeniz'de daha aktif olacağı söylenebilir. Ayrıca Rusya'nın bu aktifliği sağlayabilmek için bölgede yeni üsler açma olasılığı yüksektir.

Rus üslerinin güvenlik hedeflerini incelerken son olarak bakacağımız bölge Doğu Avrupa'dır. Belarus ve Transdinyester'deki Rus üsleri hem birer tampon bölge hem de Balkanlar ve Avrupa'ya olan uzaklığı en aza indiren üslerdir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının üçüncü rotası olan Balkanlar Rusya için bu açıdan önemli olduğu gibi Avrupa'dan gelebilecek bir saldırıya karşı da tampon bölge olma önemini korumaktadır⁶⁴⁰. Özellikle genelde Polonya üzerinden saldırıya uğramış olan Rusya Belarus'da iki üs kurarak herhangi bir saldırıyı engelleme düşüncesine sahip olabilir.

⁶³⁶ Rondeli Foundation, Russian Military Forces: Interactive Map, <https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces> (Erişim:22.10.2020)

⁶³⁷ Teröristlerle mücadele amacıyla kurulduğu ve Suriye hükümetine muhalif olanlara saldırılar düzenlediği bilinmektedir. Rusya da üssün kuruluş amacını teröristlerle mücadele olarak açıklamıştır.

⁶³⁸ Talukdar, "Russia's Strategic Interest in Syria", s.2.

⁶³⁹ Anadolu Ajansı, "Rusya ve Esed rejimi Hmeymim Hava Üssü'nün genişletilmesi konusunda anlaştı", *Haber*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-esed-rejimi-hmeymim-hava-ussunun-genisletilmesi-konusunda-anlasti/1947835> (Erişim:21.10.2020)

⁶⁴⁰ Дилетант, "Поддельное завещание Петра Великого", *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

Buradaki üslerin radyo teknik üsler olması nedeniyle bölgedeki denizaltı ve gemi faaliyetlerini inceleyerek önceden tedbirler almaya çalışmaktadır⁶⁴¹.

Rusya'nın Batı, Güney ve Güneydoğu (Orta Asya) üslerinin güvenlik hedefleri incelendiğinde Hmeymim üssü hariç savunma amaçlı olduğu görülmektedir. Üslerin hedefleri bölge ülkelerine göre değişiklik göstermektedir. Orta Asya'daki üsler Çin, Güney Asya, Afganistan'dan gelebilecek tehditlere (terörizm gibi) ve başka ülkelerin burada nüfuz oluşturmalarına karşı kurulmuş iken, Kafkasya'daki üsler daha çok bölgedeki Rusya lehine dengelerin bozulmaması için kurulmuştur. Karadeniz ve Akdeniz üsleri ise birbirini tamamlayan üsler olarak karşımıza çıkmaktadır ve Batı'daki üsler gibi NATO tehdidine karşı oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Akdeniz'deki üslerin kullanım şekli Rusya'nın geleceğe yönelik yeni hedefleri belirlediğini de gözler önüne sermektedir. SSCB'nin yıkılmasının ardından uzun süre bölgeden uzak kalan Rusya aktif ve stratejik politikalarıyla Suriye'deki üsleri kullanarak bölgeye yerleşme eğilimi göstermektedir.

3.2.2. Siyasi Hedefler

Rusya keskin siyasi değişimlere sahne olmuş bir tarihe sahiptir. Bu siyasi değişimler Rusları etkilediği kadar Rusya içerisindeki diğer halkları da etkilemiştir. Hatta günümüzde Rusya sınırları içerisinde bulunmayan komşu olduğu ülkeleri de etkilemeye devam etmektedir. Bu etki gücü Rusya'nın çevresinde bulunan pek çok ülke ile SSCB döneminden kaynaklanan tarihsel birlikteliğe dayanmaktadır.

Rus üsleri şu an Rusya'nın komşusu olan, geçmişte ise aynı devlet çatısı altında yer aldıkları ülkelerde yoğunlaşmıştır⁶⁴². Bu nedenle üslerin kuruluşunun ve varlığının siyasi ortamdan etkilendiği veya siyasi ortamı etkilediğini söylemek mümkündür. SSCB'nin yıkılmasının ardından uzun süre savunma konumunda yer alan Rusya 2008 Gürcistan Savaşı'nın ardından siyasi ve askeri gücünü yavaş yavaş göstermeye

⁶⁴¹ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, *Bilgi Notu*, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶⁴² Rondeli Foundation, Russian Military Forces: Interactive Map, <https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces> (Erişim:22.10.2020)

başlamıştır. Rusya'nın üslerinin bulunduğu bölgelerdeki temel siyasi hedefi her geçen gün siyasi gücünü bu bölgelerde artırabilmektir.

Bir askeri faaliyetin ortaya çıkması için siyasi hedef gereklidir. Bu hedef Rusya'nın her üssü için temelde bir tane olsa da özelde farklılıklar gösterebilir. Örneğin; Orta Asya'daki üsler Orta Asya'nın buna bağlı olarak da Rusya'nın güvenliğini sağlamaya yönelik üslerdir⁶⁴³. Bölgeye dışardan müdahaleyi engellemek de Rusya'nın bir başka siyasi hedefidir. Kafkasya'daki üslerin siyasi hedefi ise bölgede Rusya lehine olan dengelerin bozulmaması ve Rusya'nın nüfuz bölgelerine başka bir ülkenin müdahale etmesinin engellenmesidir⁶⁴⁴. Karadeniz üslerinin siyasi hedefi Rusya'nın Karadeniz üzerinden Akdeniz'e ve Akdeniz ülkelerine ulaşımının güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca Karadeniz'in neredeyse kapalı bir deniz olması nedeniyle Rusya'nın uluslararası güvenliğine yapacağı negatif etkinin engellenmesi de bir siyasi hedef olabilir. Güneybatı ve batısının NATO ülkeleriyle çevrilmiş olmasına karşılık üretilecek çözümler de bu bölgelerdeki üsler aracılığıyla uygulanabilecektir. Buradaki siyasi hedef bölgedeki nüfuzunu artırmak ve varlığını hissettirmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın varlığını hissettirdiği bir diğer bölge de Akdeniz'dir. Akdenizde nüfuzunu artırmayı planladığını düşündüğümüz Rusya bölgede Suriye'deki iç savaş konusunda önemli bir aktördür. Bu konumunu siyasi yolla da desteklemektedir⁶⁴⁵. Rusya'nın Suriye'deki siyasi hedefi Rusya ile ilişkileri daha yakın olan bir hükümetin Suriye'yi yönetmesidir. Batı'daki üsleri ise daha çok teknolojik üsler olsa da bölgede bulunan askerlerini destekleyici konumdadır. Bu üsler Batı'dan gelebilecek bir saldırıyı önleme amacıyla varlıklarını devam ettirmektedirler.

Rusya'nın askeri faaliyetleri kapsamında kurduğu üsler bir siyasi hedefin sonucudur. Bu siyasi hedef genellikle nüfuz mücadelesinden doğmaktadır. Rusya tarihi boyunca pek çok alana hükmetmiş veya nüfuz etmiştir. Şuanki üslerin çoğu da bu yönde gelişen siyasi hedeflerin sonucudur.

⁶⁴³ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, Bilgi Notu, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶⁴⁴ Правовой департамент Мид России, “Договор Между Российской Федерацией И Республикой Армения О Российской Военной Базе На Территории Республики Армения”, *Anlaşma*, <https://uic.am/wp-content/uploads/2015/01/paym-razmabaza-1995-rus.pdf> (Erişim: 02.10.2019)

⁶⁴⁵ Sputnik, “Putin, terörle mücadeledeki Rusya-Suriye işbirliğini övdü”, *Haber*, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202001071040979022-putin-terorle-mucadeledeki-rusya-suriye-isbirligini-ovdu/> (Erişim:22.10.2020)

3.2.3. Ekonomik Hedefler

Bir askeri üssün ekonomik hedeflerini belirlemeye çalışmak zor bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü askeri üsler daha çok siyasi amaçlarla veya güvenlik kaygılarıyla oluşturulan üslerdir. Rusya'nın üslerini düşündüğümüzde üssün asli görevlerinden biri de ticari faaliyetlerdir diyebileceğimiz bir üs bulunmamaktadır. Ancak Tartus üssünün ticari faaliyetlere açılması için çalışmalar devam etmektedir⁶⁴⁶.

Rusya ve üsleri dendiğinde ekonomik kaygıların göz önüne geldiği alan Akdeniz olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın Akdeniz'de daha aktif bir politika izleyeceği açıktır. Kendi aktif politikasını geliştirirken diğer kuvvetleri bölgeden uzaklaştırmaya çalışacaktır. Bu durumda askeri gücünü de gösterecek tedbirler alacaktır. Çünkü güçlü bir deniz kuvvetinin varlığı güçlü bir uluslararası ticareti beraberinde getirecektir.⁶⁴⁷ Örneğin; Himeymim üssünden yayılan güçlü sinyaller bölgedeki uçakların GPS'lerinin hata vermesine neden olmuştur.⁶⁴⁸ Bu şekilde bölgedeki hava trafiğini etkileyebilmektedir. Akdeniz'deki en önemli müttefiki olan Suriye hükümetine destek veren Rusya aynı zamanda Suriye için önemli bir ticari ortaktır. İç savaş öncesi daha yüksek olduğu ileri sürülen ticaret gelirleri düşse de Rusya'nın Suriye ile ticari faaliyetler geliştirme isteği yüksektir. Ayrıca iç savaş sonrası Rusya'nın desteklediği hükümet düşmeyecek olursa Suriye'nin yeniden inşasında Rusya önemli bir yer işgal edecektir. İçerdiği fikirlerle Rusya için hayati önem taşıdığı görülen I. Petro'nun vasiyetinde Suriye üzerinden Levant ticaretini geliştirmek gibi stratejik bir öğüt yer almaktadır.⁶⁴⁹ Rusya'nın Tartus üssüne sahip olmasıyla bu öğüt hayat bulmuştur. Suriye'de kullanılabilecek bir ticari limanın bulunması Rusya'nın diğer Akdeniz ülkeleri ile olan ticaretini de geliştirecektir.

⁶⁴⁶ Sputnik, "Suriye'den Rusya'ya 20 ton narenciye", Haber, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201611091025732340-suriyeden-rusyaya-20-ton-narenciye/> (Erişim:22.10.2020)

⁶⁴⁷ Bilal Karabulut, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Ankara 2005, s.45.

⁶⁴⁸ Siber Bülten, "Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki 'Sinyal Krallığı' Himeymim Üssü, GPS'leri Tehdit Ediyor", Haber, <https://siberbulten.com/uluslararasi-iliskiler/rusya/rusyanin-dogu-akdenizdeki-sinyal-kralligi-himeymim-ussu-gpsleri-tehdit-ediyor/> (Erişim: 04.09.2019)

⁶⁴⁹ Дилетант, "Поддельное завещание Петра Великого", Makale, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

Ayrıca Doğu Akdeniz'deki enerji faaliyetlerini de engelleme veya dâhil olması durumu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle de Rusya'nın Suriye'deki üsleri değerlidir.

Güvenlik hedefleriyle de bağlantılı olarak ortaya çıkan bir diğer hedef Basra Körfezi'nde ticari açıdan etkili olmak olabilir. Geçmişten beri varlığını sürdüren Rusların sıcak denizlere inme politikasının üç yolundan biri olan İran üzerinden Basra Körfezi'ne inmek Orta Asya'daki üslerin desteğiyle daha güvenli bir ortamın sağlanmasıyla gerçekleştirilebilecek bir politikadır. Ayrıca bu fikir I. Petro'nun vasiyetinde de Hindistan ticaretine hakim olmak ve bu nedenle her bahaneyi kullanarak İranla savaşıp Basra Körfezi'ne inmek olarak yer almıştır.⁶⁵⁰ Bu manada bölgedeki üslerin bir diğer ekonomik hedefi Afganistan ve İran üzerinden Basra Körfezi'ne inmek olabilir. Ayrıca Rusya'nın Basra Körfezi için öne sürdüğü Kolektif Güvenlik Konsept'i⁶⁵¹ ve İran'la ilişkileri de göz önünde bulundurulursa bölgede söz sahibi olma hedefi olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik hedefler açısından Rus askeri üsleri incelendiğinde karşımıza çıkan ikinci durum Rusya'nın üs kurduğu bazı bölgelerde pek çok açıdan kendine bağımlı bir toplum oluşturmıştır. Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya gibi bölgelerde bulunan üsler bu duruma en uygun örnekler olacaktır. Bu ülkeler ekonomik açıdan Rusya'ya bağımlı durumdadır. Rusya da bu bağımlılığı değerlendirmektedir.

Üslerin ekonomik hedeflerine baktığımızda üzerinde durmamız gereken bir diğer bölge Orta Asya'dır. Orta Asya'daki ülkelerin Çin ile yaptıkları ticaretin artış göstermesi Rusya'nın aleyhine bir durumdur. Bu nedenle Rusya özellikle Kırgızistan'la olan ekonomik ilişkilerinde dikkatli davranmaktadır. Kırgızistan'da bulunan üsler Rusya için önemli bu üslerin ekonomik getirileri de hem Rusya hem Kırgızistan için önemlidir. Ayrıca Kırgızistan ve Tacikistan'daki üsler Orta Asya'nın güvenliğinde önemli rol oynadığı için Rusya'nın tüm Orta Asya ile olan ekonomik faaliyetlerinde önemli bir yere sahiptir.

⁶⁵⁰ Дилетант, “Поддельное завещание Петра Великого”, *Makale*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (Erişim: 14.10.2019)

⁶⁵¹ Sputnik, “Rusya'nın Basra Körfezi İçin Kolektif Güvenlik Konsepti, İlgili Ülkeler Tarafından Desteklenmeli”, *Haber*, <https://tr.sputniknews.com/columnists/201907241039754335-rusyanin-basra-korfezi-icin-kolektif-guvenlik-konsepti-ilgili-ulkeler-tarafından-desteklenmeli/> (Erişim:03.09.2019)

3.3. RUS ASKERİ ÜSLERİNİN KULLANILDIĞI OPERASYONLAR VE BU OPERASYONLARIN TÜRLERİ

Rusya Federasyonu'nun kurulması ile Rusya büyük bir toprak parçasını kaybetmiştir. Toparlanmaya başladığı 2000'li yıllarda ise kaybettiği topraklarda çeşitli müdahalelerde bulunarak nüfuzunu korumaya çalışmıştır. Bu müdahalelerde kullanılan askerlerin üs askeri olmasa da üslerden destek aldığı tahmin edilmektedir. Bu nedenle pek çok Rus üssü müdahalelerde üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.

999 numaralı Kant Hava Üssü, Kolektif Güvelik Anlaşması çerçevesinde teröre karşı Rusya ve BDT ülkelerini koruma amacıyla kurulmuştur⁶⁵². Afganistan'dan gelebilecek terör saldırılarına karşı kurulan üs, askeri operasyonlarda kullanılmamıştır. Bunun dışında arama kurtarma faaliyetleri, yardım faaliyetleri ve çeşitli sosyal faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Yani üs kurulduğu dönemden beri terör tatbikatları dışında askeri bir faaliyette kullanılmamıştır.

201 Numaralı Askeri Üs Afganistan sınırındaki Tacik sınır muhafızlarını desteklemek için ve silahlı kuvvetlere yardım sağlamak amacıyla Orta Asya Bölgesi'nde istikrarı korumak üzere tasarlanmıştır⁶⁵³. Ancak 999 numaralı üs gibi askeri operasyonda kullanılmamıştır.

Rusya'nın uzay çalışmalarının %70'inin yapıldığı Baykonur Uzay Üssü Rusya'nın pek çok füze denemesine sahne olmuştur. Bu üs aracılığıyla sadece uydular ve roketler uzaya gönderilmiştir. Son olarak 6 ağustos 2019 da bir askeri uydu uzaya gönderilmiştir.⁶⁵⁴

Sivastopol (Kırım) Karadeniz Filosu Deniz Üssü Rusya'nın en önemli üslerinden biridir. 1768 Osmanlı-Rus, 1787 Osmanlı-Rus, 1798 Fransız-Rus, 1827 Navarin, 1828 Osmanlı-Rus, 1853 Osmanlı-Rus, 1877 Osmanlı-Rus, I. ve II. Dünya savaşlarında önemli yeri olan bir üsdür. Yakın tarihte Gürcistan, Suriye ve Kırım krizlerinde üs kullanılmıştır. Gürcistan krizi süresince karadan yürütülen operasyona

⁶⁵² Риа новости, “Военные базы РФ за границей”, Bilgi Notu, <https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (Erişim:19.03.2018)

⁶⁵³ Риа новости, “Военные базы РФ за границей”.

⁶⁵⁴ Lenta.Ru, “Протон-М С Военным Спутником Стартовал С Байконура”, *Haber*, <https://lenta.ru/news/2019/08/06/protonm/> (Erişim:06.09.2019)

ek olarak denizden abluka da gerçekleştirildi. Burada gerçekleşen operasyonlarda Sivastopol Üssü'nden gelen gemiler kullanıldı. İlk olarak Abhazya'nın kara sularına MPK Kasimov ve R-109 füze botu girdi ve gemiler, Sohum'u deniz kenarından kuşattılar.⁶⁵⁵ Potiden ayrılan beş Gürcü teknesinden ikisi Ruslar tarafından batırıldı, bu olaydan sonra Gürcü gemileri geri döndü ve savaştan çekildi.⁶⁵⁶ Gürcistan sınırlarında Rus gemileri devriye gezerken bir Gürcü gemisi daha batırıldı.⁶⁵⁷ 13 Ağustos 2008 günü ise Poti Limanı'ndaki tüm Gürcü gemileri imha edildi.⁶⁵⁸ Krizden sonra Batum ve Poti'de açılması düşünülen NATO üsüne karşılık Abhazya Cumhurbaşkanı misilleme önlemleri alacaklarını açıkladı.⁶⁵⁹ Böylece Rus gemileri bir süre daha bölgede kaldı. Üssün kullanıldığı bir diğer kriz Kırım'ın ilhakıydı. Kırım'ın ilhakı sürecinde ilk zamanlarda bölgede bulunan gemiler sadece baskı aracı olarak kullanıldı. Karadeniz Filosunun komutanı Ukrayna askerlerine 4 Mart 2014'e kadar teslim olmalarını, aksi halde saldırıda bulunacaklarını duyurdu.⁶⁶⁰ Kırım'da Rus kontrolü sağlandıktan sonraki süreçte, Kırım Donuzlav'da kalan Ukrayna gemilerine karşı, Sivastopol üssünden ayrılan gemiler operasyon düzenlediler. Rus gemileri bölgedeki on üç Ukrayna gemisini ele geçirdi ve bu gemilerden on tanesini Kırım üzerinde tamamen kontrol sağlandıktan sonra Ukrayna'ya iade ettiler.⁶⁶¹ Donuzlav⁶⁶² Bölgesi'nde gerçekleşen bu olayda Ukrayna filosunun Odessa Limanı'na çekilmesi engellenmek istendi.⁶⁶³ 2014'te Kırım'ın ilhakından sonra Rusya Karadeniz'de

⁶⁵⁵ Сделаноунас, “Черноморский Флот В Пятидневной Войне”, *Makale*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁵⁶ Сделаноунас, “Черноморский Флот В Пятидневной Войне”, *Makale*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁵⁷ Сделаноунас, “Черноморский Флот В Пятидневной Войне”, *Makale*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁵⁸ Сделаноунас, “Черноморский Флот В Пятидневной Войне”, *Makale*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁵⁹ Корреспондент, “Абхазия требует размещения кораблей ЧФ РФ на ее территории”, *Haber*, <https://korrespondent.net/world/566794-abhaziya-trebuat-razmeshcheniya-korablej-chf-rf-na-ee-territorii> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁶⁰ Каспаров, “В Штабе Черноморского Флота Опровергли Данные О Готовящемся Штурме Частей ВС Украины”, *Haber*, <http://www3.kasparov.ru/material.php?id=5314BCF92581E> (Erişim:09.09.2019)

⁶⁶¹ Гипертаблoид, “Фотографии Кораблей Черноморского Флота”, *Makale*, <https://udikov.ru/2019/07/30/fotografii-korablej-chernomorskogo-flota/> (Erişim:11.09.2019)

⁶⁶² Ukrayna'nın Güney Deniz Üssü ve Hava Üssü bulunan bölge, Kırım Yarımadası'nda yer almaktadır.

⁶⁶³ Военное Обозрение, “Блокада Украинского Флота В Севастополе”, *Haber*, <https://topwar.ru/41210-blokada-ukrainskogo-flota-v-sevastopole.html> (Erişim:11.09.2019) ve Думская, “Киев выразил протест РФ по поводу блокирования украинских кораблей в Донузлаве”, *Haber*, <https://dumskaya.net/news/kyev-vyrazil-protest-rf-po-povodu-blokirovaniya--033421/> (Erişim:11.09.2019)

tatbikatlarını ve eğitimlerini artırdı. Yakın zamanda üstün Amiral Grigoreviç adlı gemi ve deniz operasyonları eğitimi gerçekleştiren gemi personeli Atlantik ve Akdeniz'deki görevlerini tamamladıktan sonra Sivastopol Üssü'ne döndü.⁶⁶⁴ Sivastopol üssünün ve Karadeniz Filosu'nun etkili olduğu bir diğer kriz ise Suriye Krizi oldu. Rusya Suriye'deki Hükümet karşıtlarının mevzilerini Hazar Denizi'nden yolladığı füzelerle vurarak füzelerini hem test etti hem de dünyaya füzelerinin menzil uzunluğunu gösterdi. Rusya'nın Suriye'deki IŞİD mevzilerini Hazar Denizi'nden bombalaması olayında kullanılan gemi Sivastopol Üssü'ne ait "Vışniy Valaçok"⁶⁶⁵ isimli gemiydi.⁶⁶⁶ Geminin taşıdığı füzeler deniz, kara ve havadaki hedefleri vurabilmektedir.⁶⁶⁷ Suriye iç savaşına Rusya dâhil olduktan sonra Hava Kuvvetlerini denizden desteklemek için de Sivastopol üssünden donanma gönderildi. Bunun yanı sıra Rusya'dan gelen kargolar Sivastopol üssünden gönderilip İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçerek Suriye'ye ulaşmaktadır ve Suriye'ye askeri malzeme tedarikinde ana rota Sivastopol üssünden başlamaktadır.⁶⁶⁸

Abhazya 7. Krasnodar Kızıl Bayrak Askeri Üssü ve Güney Osetya'daki 4. Askeri Muhafız Üssü bu iki ülkenin bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından kurulmuştur. Bu nedenle operasyonlara dâhil olmamıştır. Amaçları Gürcistan'dan gelebilecek tehdide karşı bu iki ülkeyi korumak olarak açıklanmıştır.

Tiraspol Askeri Tesisleri Transdinyester sorununun ardından bölgeye barışı koruma amaçlı gönderilen askerlerden oluşmuştur. 1992'de Moldova'dan bağımsız olan ülke, 2006 yılında yapılan referandum ile Rusya'ya bağlanmayı istediğini ilan

⁶⁶⁴ КрымРеалии ,“Российский Фрегат Адмирал Григорович Вернулся В Севастополь После Боевых Учений”, *Haber*, <https://ru.krymr.com/a/news-rossiyskii-fregat-vernulsya-v-sevastopol-posle-boyevih-uchenii/30139506.html> (Erişim:06.09.2016)

⁶⁶⁵ Rusça aslı: Вышний Волочек

⁶⁶⁶ Первый канал,“Корабль Вышний Волочек Выполнил Стрельбы Высокоточными Крылатыми Ракетами Калибр”, *Haber*, <https://www.1tv.ru/news/2019-08-30/371432-korabl-vyshniy-volochek-vypolnil-strelby-vysokotochnymi-krylatymi-raketami-kalibr> (Erişim:06.09.2019)

⁶⁶⁷Первый канал,“Корабль Вышний Волочек Выполнил Стрельбы Высокоточными Крылатыми Ракетами Калибр”, *Haber*, <https://www.1tv.ru/news/2019-08-30/371432-korabl-vyshniy-volochek-vypolnil-strelby-vysokotochnymi-krylatymi-raketami-kalibr> (Erişim:06.09.2019)

⁶⁶⁸ InformNapalm,“Война в Сирии: как ВМФ РФ помогает Башару Асаду”, *İnfoğrafik*, <https://informnapalm.org/12596-vojna-v-syryi-vmf-rf-asadu/> (Erişim:11.09.2019)

etti.⁶⁶⁹ Mart 2014'te Rusya'dan bir kendilerini Rusya'ya dâhil etmesini talep ettiler.⁶⁷⁰ 2017'de tamamen Rusya'ya bağlanmak istediğini ve mevzuatlarını Rus mevzuatına uygun hale getirmeyi kararlaştırdı.⁶⁷¹ Haziran 2018'de, BM Genel Kurulu, Rusya'yı askerlerini Transdinyester'den çekmeye çağıran bir kararı kabul etti.⁶⁷² Moldova Parlamentosu ise 2018-2021 yılları için Ulusal Savunma Stratejisi'nde ulusal güvenliğe yönelik başlıca tehditler arasında, Rus birliklerinin Transdinyester Moldovya Cumhuriyeti topraklarına konuşlandırılmasını görmekte.⁶⁷³ Rus askerlerinin bulunduğu Tiraspol Askeri Üssü askeri bir operasyona katılmadı. Ancak gelişen olaylar yeni bir Kırım Krizi'nin ortaya çıkabileceğini göstermekte. Ayrıca Transdinyester Bölgesi'nin Karadeniz'e çıkışı bulunmamakta ve Rusya'nın bölgeye ulaşımını sağlayacak iki yol Moldova ve Ukrayna'dan geçmekte. Bazı araştırmacılara göre; Ukrayna bu bölge aracılığıyla Rusya tarafından güneyinden de bir saldırı beklemekte.⁶⁷⁴ Bu nedenle Ukrayna bölgenin izole olmasını istiyor çünkü Transdinyester Ukrayna için bir tehlikenin somut halini temsil ediyor.⁶⁷⁵

Tartus Üssü'nün kuruluşu Rusya Federasyonu'nun kuruluşundan önceki dönemlere dayanmaktadır. Rusya'nın deniz kuvvetlerinin Akdeniz'de desteklenmesini sağlayan ve ihtiyaçlarını karşılayan bir üs iken Rusya için önemi yeterince fazla olan üs, günümüzde Suriye İç Savaşı ile beraber uluslararası olarak da önemini artırmıştır. Karadeniz, Büyük Okyanus, Kuzey ve Hazar Filolarına Akdeniz'deki operasyonlarda ev sahipliği yapmıştır. Bu filolara Suriye'deki çatışmalarda destek olmuştur.

Hmeymim Üssü Suriye Hükümeti'ne hava desteği sağlamak amacıyla kurulmuş bir üsdür. Rusya'nın Suriye'deki operasyonlarında en güçlü unsur olan hava unsuruna ev sahipliği yapmıştır. Üs Suriye Hükümeti'ne muhalif olanlara karşı

⁶⁶⁹ Росбалт, "Приднестровье Вслед За Крымом Хочет Войти В Состав России", *Haber*, <http://www.rosbalt.ru/world/2014/03/18/1245241.html> (Erişim: 11.09.2019)

⁶⁷⁰ Тут Бай Медиа, "Приднестровье попросилось в состав России", *Haber*, <https://news.tut.by/world/391170.html> (Erişim: 11.09.2019)

⁶⁷¹ Lenta.Ru, "Приднестровье Попросилось В Состав России", *Haber*, <https://lenta.ru/news/2014/03/18/transnistria/> (Erişim: 11.09.2019)

⁶⁷² Коммерсант, "Премьер-министр Молдавии потребовал вывода российских войск", *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/3757533> (Erişim: 11.09.2019)

⁶⁷³ Коммерсант, "Премьер-министр Молдавии потребовал вывода российских войск", *Haber*, <https://www.kommersant.ru/doc/3757533> (Erişim: 11.09.2019)

⁶⁷⁴ Александр Гущин ve Сергей Маркедонов, "Приднестровье: Дилеммы Мирного Урегулирования", *Российский Совет По Международным Дела*, 2016, S. 1, s.5.

⁶⁷⁵ *Age*, s.5.

düzenlenen hava saldırılarında kullanılmıştır. Tartus Üssü'nden destek almış ve kara operasyonlarıyla desteklenmiştir. Üssün kurulma tarihi (2015) Suriye Hükümeti'nin zayıfladığı döneme denk gelmektedir. 2017 yılında, Ruslar Suriye makamlarıyla anlaşarak, 49 yıllığına kiraladılar.⁶⁷⁶

Güney Osetya, Abhazya, Kırım, Suriye gibi krizlerde üsler önemli görevlerde kullanılmıştır. Bu krizlerde üslerden sağlanan destek Rusya'nın başarılı olmasını kolaylaştırmıştır. Bazen bir abluka bazen ise saldırı gücü olarak kullanılan gemi, uçak, denizaltı, füze sistemleri bu üsler aracılığıyla kullanılmıştır. Üslerin operasyonlarda kullanımı yeni anlaşmalara ve yeni nüfuz alanlarının oluşmasına önayak olmuştur.

⁶⁷⁶ ИноСМИ, “Российская Операция В Сирии: Итоги И Перспективы”, *Haber*, <https://inosmi.ru/politic/20171109/240718985.html> (Erişim:11.09.2019)

SONUÇ

Rusya Federasyonu'nun askeri üsleri pek çok konuyla kıyaslandığında hala araştırılmayı bekleyen bir konu. Rusya'nın özellikle Suriye krizindeki tutumu ve Akdeniz'deki yeni arayışları devam ederken, Rusya'nın yurtdışındaki askeri üslerinin tartışılmaması ve akademik olarak çalışılmaması mümkün gözükmemekte. Şaşırtıcı olan ise Rusya'nın Türkiye'nin komşusu ve geçmişte pek çok kez karşı karşıya geldiği ve günümüzde uygun zeminde birlikte hareket ettiği bir aktör olmasına rağmen Rusya'yla ilgili pek çok alanda Türkçe literatürün gelişmemiş olmasıdır. Bu büyük eksikliği dolduramayacak olsa da bu çalışma Türkçe literatüre ufak bir katkı sağlayacaktır. Böylece yeni çalışmalara da ön ayak olacaktır.

Tamamlanmış olan bu çalışma elbette bir nihai araştırma değildir. Bu çalışma keşfedici bir başlangıçtır ve belki de bu konuda bir giriş niteliği taşımaktadır. Pek çok konuya göre daha fazla emek isteyen ve araştırma gerektiren bir çalışmadır. Rusya ile ilgili bilinen pek çok yanlış ve eksik bilginin düzeltilmesi ve böylece Türkiye'nin politikalarına katkı sağlanabilmesi için daha çok araştırma ve sorgulama gerekmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak strateji konusunu ele alınmaktadır. Stratejinin tanımı ve tarihsel süreçteki ona atfedilen anlam, askeri strateji ve Rus askeri stratejisi tartışılmıştır. Stratejinin pek çok tanımı yapılmış, farklı kişilerce farklı manalarda kullanılmış ama temel olarak belirli bir politikaya uygun olarak seçilen hedeflere ulaşmak için her türlü imkânın amaca uygun ve akıllıca kullanılması ve tedbir alması olarak açıklanabilir. Strateji tanımı yapan kişilerin konumlarından kaynaklanan farklılıkların tanımlara yansıdığını gördüğümüz çalışma bizlere farklı açılardan stratejiye bakış olanağı sağlamıştır. Stratejinin askeri boyutuna da odaklandığımız bu bölümde Rusya'nın tarihsel süreçte askeri stratejilerinin genellikle güç kullanmaya meyilli olduğunu görmek mümkündür. Rusya için mücadelenin pek çok boyutu olmuş ve bu durum devlet tecrübesi ve askeri stratejilerine yansımıştır. Tecrübenin ve akıl yürütmenin bileşkesi olan strateji Rusya ve Rusya'yı yönetenler için her zaman önemli olmuştur. Çünkü görülmektedir ki Rusya ile savaşıyan topluluklar her zaman Rusya'nın bütünü ile savaşmışlardır. Bu manevi boyut da Rus askeri stratejisinde önemli bir yer almıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli parçası olan jeostratejinin tanımı ve jeostratejik analizde önemli olan unsurlara da çalışmamızda yer verilmektedir. Jeostratejik analiz için gerekli olan unsurlar aynı zamanda bizlere bir coğrafyanın özelliklerinin o coğrafyada yaşayanları ne kadar etkilediğini göstermektedir. Bu etkiyi doğru yönde kullanabilmek ve zararlarını en aza indirebilmek amacıyla üretilen stratejiler bir devlet için gerekli ve önemli bir noktadır. Ülkenin coğrafi konumu, yüzölçümü, denize göre konumu, lojistik imkânları, sınırları ve sınırlarının özellikleri, yer altı kaynaklarına sahip olup olmadığı veya yakınlığı, arazisi, iklimi, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, demografik özellikleri bir bütün olarak ele alındığında jeostratejinin askeriye, toplum ve devlet yönetimindeki etkilerinin önemi dikkat çekicidir.

Çalışmada yer alan bir diğer konu askeri üs kavramının açıklanmaya çalışılması, askeri üs ve strateji ilişkisi ile Rusya'nın yurtdışındaki askeri üslerine değinilmesiyle askeri üs kavramı hakkındaki tartışmalar ve Rusya'nın üslerinin bu tartışmalardaki çerçeveye oturup oturmadığıdır. Bu konunun incelenmesinden çıkarabileceğimiz sonuç ise; hava, uzay, deniz ve test üsleri, iletişim üniteleri, radyo-sismik laboratuvar, radyo teknik ünitesi, askeri tesis gibi isimleri bulunan Rus askeri oluşumlarını Robert Harkavy'nin yaklaşımına göre incelediğimizde isimleri farklı olsa da hepsinin üs olarak kabul edilebileceğini görmekteyiz. Çünkü Harkavy'e göre; askeri üs kavramı, serbest erişim ve serbest operasyon hakkına sahip olan askeri oluşumlar için kullanılmalıdır. Rusya'nın yurtdışındaki üsleri için de bahsi geçen serbest erişim ve serbest operasyon hakkı bulunmaktadır.

Bu çalışmada Rusya'nın coğrafi konumunun bir değerlendirmesi de yapıldı. Sıcak denizler olarak tabir edilen alanlara Rusya'nın bağlantısının olmaması, yüzölçümüne göre nüfusunun eşit dağılmamış olması, donmuş ve soğuk alanlarda çalışmanın zorluğu gibi jeostratejik zorlukların yanı sıra yüzölçümünün geniş olması, doğal kaynaklar açısından zengin olması, sınır komşularıyla tarihsel ve ortak geçmiş bağlarının bulunması gibi olumlu jeostratejik özellikleri de bulunmaktadır.

Çalışmanın sonlarında yer alan Rus askeri üslerinin kuruluşu ve jeostratejik açıdan incelenmesi kısmında önceden belirlenen jeostratejik unsurlar çerçevesinde üslerin denize göre konumları, lojistik imkanları, bulundukları bölgedeki sınırlar ve sınırların özellikleri, bulundukları bölgenin demografik özellikleri çerçevesinde üsler

ele alınmış ve jeostratejik sınıflandırma dışında kalan Rus üsleri de değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Rusya'nın sınırları dışındaki üslerinin jeostratejik olarak yukarıda saydığımız unsurlar çerçevesinde yerleştirildiği görülmüştür. Jeostratejik unsurlardan geriye kalan yüzölçümü, yeraltı kaynaklarına yakınlığı, iklim, yeryüzü şekilleri ve bitki örtüsü gibi unsurlar Rus üsleri açısından etkili olsa da temelde denize göre konumları, lojistik imkanları, bulundukları bölgedeki sınırlar ve sınırların özellikleri, bulundukları bölgenin demografik özelliklerinin daha etkili olduğu görülmektedir.

Rus askeri üslerinin varlığının dayandırıldığı temeller açısından baktığımızda ise görmekteyiz ki Rusya aslında kendi çevresinde tampon bölgeler yaratma ve başka güçleri bu bölgelere sokmama amacıyla üsler kurmuş ve bu üslerin kuruluşunu çeşitli anlaşmalara dayandırmıştır. İkili anlaşmalar çok taraflı anlaşmalar ve çatışmanın durdurulması gibi hukuki zemine dayandırılan üsler Rusya'nın üssün bulunduğu bölgedeki ihtiyacına göre şekillenmiştir. Rusya bu nedenle zaman zaman üslerdeki asker sayısında artışa zaman zaman azalışa yönelik hareket etmiştir. Bu hareketlilik özellikle güney Osetya, Abhazya, Kırım ve Suriye'deki üslerde kriz anlarında görülmüştür. Ayrıca diğer üslerden farklı olarak Hmeymim üssünün kuruluşu savunmadan çok saldırı ve müdahale amacını taşımaktadır. Tartus üssünün ise gelecekte ticari amaçla kullanılmak istendiği bilinmektedir. Bu durum Rusya'nın Akdeniz'de aktifleşme isteğini göstermektedir. Böylece Rusya'nın gelecekte bölgede yeni üs anlaşmaları yapacağı öngörülebilir.

Çalışmada değinilen bir diğer konu Rus askeri üslerinin hedefleridir. Rusya'nın güvenlik hedefleri, siyasi hedefleri ve ekonomik hedeflerine değinilmiştir. Üslerin güvenlik hedefleri bölge ülkelerine göre değişiklik göstermektedir. Orta Asya'daki üsler Çin, Güney Asya, Afganistan'dan gelebilecek tehditlere ve başka ülkelerin burada nüfuz oluşturmalarına karşı kurulmuş iken, Kafkasya'daki üsler daha çok bölgedeki Rusya lehine dengelerin bozulmaması için kurulmuştur. Karadeniz ve Akdeniz üsleri ise birbirini tamamlayan üsler olarak karşımıza çıkmaktadır ve Batı'daki üsler gibi NATO tehdidine karşı oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Akdeniz'deki üslerin kullanım şekli Rusya'nın geleceğe yönelik farklı bölgesel hedefleri barındırdığını da gözler önüne sermektedir. Rusya için üslerle alakalı siyasi hedef ise genellikle nüfuz mücadelesinden doğmaktadır. Rusya tarihi boyunca pek çok alana hükmetmiş veya nüfuz etmiştir. Şu an ki üslerin çoğu da bu yönde gelişen siyasi

hedeflerin sonucudur. Ekonomik hedefler açısından üslerin konumu dendiğinde akla gelen ilk durum Akdeniz’de şu anda bulunan ticaret hacminin geliştirilmeye çalışıldığıdır. İkincisi ise Rusya’nın üsler kurduğu bazı ülkelerde özellikle yeni devlet kurmuş ancak diğer devletler tarafından tanınmamış olmaları ve böylece kendisine ekonomik yönden bağımlı ülkeler oluşturmalarıdır. Üçüncü dikkat çeken ekonomik durum ise Rusya’nın Orta Asya ile ilişkilerinde önemli bir etkiye sahip olacak olan Çin’in ticari anlamda Orta Asya’da yer edinmesidir. Rusya bu nedenle üsleri bulunan ülkelerde ekonomik ve ticari ilişkilerine de önem verecektir. Rus üsleri ayrıca kısa süreli bir operasyon, bir araştırma gibi faaliyetler için kurulmuşlardır ve daha hızlı hareket etmeye yöneliktir. Sonuç olarak Rusya sınırları dışındaki bir Rus üssünün Rusya’nın bölgedeki varlığına yaptığı destek, uzay, teknoloji ve test faaliyetlerinde kullanılması, başka devletlerin çalışmalarını ve askeri hareketliliğini takip edebilmek ve Akdeniz’de söz sahibi olabilmek gibi hedefleri vardır.

“Rusya’nın Sınırları Dışındaki Askeri Üsleri” başlığı altındaki konulardan isminden de gelen bir etkiyle daha ön planda olan ve bu bölümde son olarak değindiğimiz konu Rus askeri üslerinin kullanıldığı operasyonlardır. Kırım, Tartus, Hmeymim üsleri en önemli operasyonlarda kullanılan üsler olmuştur. Bunlar dışında diğer üsler askeri tatbikat ve varlığını gösterme amacıyla kullanılmıştır. Ancak Rusya’nın siyasi alandaki tutumu yurtdışındaki Rus askeri üslerinin operasyonlarda kullanılma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Rusya’nın nüfuzu bulunan bölgelerde nüfuzunu koruyabilmesi için operasyonlar yapabileceği öngörülmektedir.

Günümüze kadar kurulan neredeyse tüm Rus üsleri nitelik ve yapı bakımından ufak değişikliklere uğramıştır. Üslerin tarihsel gelişimine baktığımızda Çarlık ve Sovyetler Birliği döneminde bir güç gösterisi ya da savaşa hazırlık için kuruldukları görülmekteyken, Rusya Federasyonu döneminde Hmeymim Üssü’nün kuruluşuna kadarki dönemde daha çok savunma, teknoloji, uzay çalışmaları gibi barışçıl nedenler ön plana çıkmaktadır. Bu üslerden sadece Hmeymim Üssü Suriye’de Suriye Hükümeti’ne muhalif olanlara karşı kullanılmak üzere kurulmuştur.

Özetle söylemek gerekirse Rusya’nın askeri stratejisi geçmişten günümüze çok az değişikliğe uğramıştır. Daha çok doğrudan müdahaleye dayanan Rusya’nın askeri stratejisi SSCB’nin kuruluşundan itibaren propaganda, asimetrik savaş gibi yöntemlerin kullanılmasıyla değişikliklere uğramıştır. Askeri üslerinin de çoğaldığı bu

dönem itibariyle Amerika gibi bir düşmanın orta çıkması da Rusya'nın coğrafi konumunun avantajları ve dezavantajları çerçevesinde yeni stratejiler ve buna bağlı olarak da yeni üsler kurmasına neden olmuştur. Bu üsler genellikle müttefiki olan ülkelerde veya komünist rejimleri desteklemek amacıyla gönderilen askerlerin bulunduğu bölgelerde kurulan tesisler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde genellikle ikili anlaşmalara dayandırılan üslerin varlığı SSCB sonrası çok taraflı ve çatışmanın durdurulması anlaşmalarına da dayandırılmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde Eski SSCB toprakları içerisindeki Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna, Moldova ve Belarus ile SSCB içerisinde yer almayan Suriye şu an Rus üslerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu üsler Ukrayna ile yaşanan krizde, Gürcistan Savaşı'nda ve diğerlerinden daha farklı bir amaçla Suriye krizinde kullanılmıştır. Çalışmanın temel unsuru olan Rusya'nın sınırları dışındaki askeri üsleri ve bu üslerin jeostratejik konumu arasındaki ilişki ise bizlere Rusya'nın Suriye'deki Hmeymim Üssü hariç diğer üslerde savunma amaçlı bir strateji izlediğini göstermektedir. Üslerin jeostratejik konumu Avrupa'ya daha yakın olma, Orta Asya'yı kontrol edebilme ve buradan Çin ile Güney Asya'yı takip edebilmeyi sağlama, Karadeniz'de kontrol alanını artırma, Kafkaslar'da müdahale olanağını artırma ve Akdeniz'de söz sahibi olabilme yetisini Rusya'ya sağlamaktadır. Rusya geniş yüzölçümünün getirdiği zorluğu sınırları dışında tampon bölgeler kurarak ve çatışmalara bu alanlarda müdahale edip sınırları içine varmamasını veya geç varmasını sağlayarak bir savunma yapmayı planlamaktadır. Bu erken müdahaleyi yapmak için de üslerin kurulması elzemdir. Yani yurtdışındaki Rus üslerinin jeostratejik analizi yapıldığında görülmektedir ki Rus üslerinin varlığı bölgedeki Rus nüfuzunu koruma ve Rusya'nın savunmasına katkı sağlamaktır.

Daha önce de söylediğimiz gibi Rusların askeri güçleri geçmişten gelen bir anlayışla anavatan ve özellikle önemli nüfus ve sanayi merkezlerini koruma amaçlı şekillendirilmiştir. Bu bölgeleri korumak özellikle önemli olduğu için de bu bölgelere yakın yerlerde üsler kurulmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın üslerini yerleştirirken sahip olduğu jeostratejik amaç bu bölgeleri korumak ve sorunlu bölgelerde erken müdahalede bulunabileceği yerlerde asker konuşlandırmaktır. Ayrıca Rusya saldırılara karşı uzun menzilli savunma sistemleri kullanarak da avantaj sağlamaktadır. Saldırı anında da uzun menzilli ve hedefleri vurabilecek konvansiyonel silahlara sahiptir.

Bu manada bakıldığında savunmacı politikalarla önem arz eden üssün bulunduğu Kırım'ın 2014'te ilhak edilmesi ise Ukrayna'ya karşı saldırgan bir tutumu göstermektedir. İlhakın doğası gereği savunma niyetli bir tutum olmadığı göz önünde olsa da Rusya'nın Kırım'ı saldırgan bir amaçla ele geçirdiği de söylenemez ancak bu durum gelecekte Rusya'nın bölgede saldırgan bir tutum izlemeyeceği durumunu da ortaya çıkarmaz.

Sonuç olarak Rusya'nın Türkiye'nin güçlü bir komşusu olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Rus üslerinin konumuna baktığımızda aslında üslerin Türkiye'yi de çevrelediği görülmektedir. Çalışmamızda Rus üslerinin çoğunun savunma amaçlı var olduğu kanaatine varmış olsak da ilerleyen süreçte Rusya'nın Akdeniz'de yeni üsler ve yeni bir güç mücadelesi arayışına girmeyeceği garanti değildir. Hatta özellikle Suriye kriziyle beraber Rusya bölgede önemli bir aktör olmaya başlamış ve bu etkisini artırmaya yönelik çabaları olmuştur. Ayrıca Kırım krizinden sonra Rusya'nın Karadeniz'de nüfuzunu ve alanını artırdığı gözden kaçırılmamalıdır. Görünen o ki Rusya'nın askeri üsleri konusu özellikle Akdeniz'deki güç mücadeleleri ve belki de ilerleyen zamanlarda boğazlar konusu kapsamında gündemimizde olmaya devam edecektir. Bu tür çalışmalar ise Rusya'yı ve politikalarını daha iyi anlayabilmemiz konusunda bizlere katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Агафонов, Алексей, “Украина: Оценки Истории (Проблема Развития)”, *Вестник ПНИПУ. Культура, История, Философия, Право.*, S. 1, 2014, s.14-20.
- Aktan, Coşkun, “Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama”, *Çimento-İşveren*, Temmuz-Ağustos, 2008, s.4-21.
- Алексей, Кривопапов, “От Туркестана к Центральной Азии: Политическое Будущее Региона”, *Научный Эксперт*, Москва 2016.
- Aliyev Bayram, “Russian Military Existence’s Effect in the Central Asia: Military Bases in Kazakhstan”, *Bilgesam Analysis/ Russia*, S.1346, 2016.
- Anadolu Ajans, *Rusya ve Esed rejimi Hmeymim Hava Üssü'nün genişletilmesi konusunda anlaştı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-esed-rejimi-hmeymim-hava-ussunun-genisletilmesi-konusunda-anlasti/1947835> (E.T:21 Ekim 2020)
- Анашвилли, Валерий ve Антоний Погорельский, *История России: Факторный Анализ*, Издательский Дом Территория Будущего, Москва 2010.
- Анисимов, Олег, *Правоведы Петербургского Университета В Государственной Думе Российской Империи Исторический Очерк*, Издательство ЛЕМА, Санкт-Петербург 2016.
- Armelle Jeannier-Groppo, *Une Introduction A’ L’histoire De La Russie Du Ixe A La Fin Du Xixe Siecle*, OPHRYS, Paris 2002.
- Atkinson, David ve Dodds, Klaus, *Geopolitical Traditions: Critical Histories of a Century of Geopolitical Thought*, Routledge, Londra ve New York 2002.
- Aydın, Şenol ve Ünlü, Mehmet, “Askeri Liselerdeki Genel Coğrafya Konularının Askeri Coğrafya İle İlişkisine Dair Bir Araştırma”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 11, 2005, s.27-38.

Bakar, İhsan, Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Барабанов, Михаил; Антон, Лавров; Вячеслав, Целуйко, *Танки Августа*, Центр Анализа Стратегий И Технологии, Москва 2009.

Başkent Üniversitesi, *Strateji*,
http://moodle.baskent.edu.tr/pluginfile.php/147118/mod_resource/content/2/hafta2_ders_notu.pdf (E.T: 16 Mart 2018)

Базиянц Ашот, *Возникновение и Деятельность Союза Нефтепромышленных Рабочих (1907-1908 годов)*, Профиздат Издательство ВЦСПС, Москва 1955.

Белоцкий, Сергей, “Международно-Правовые Проблемы Иностранного Военного Присутствия”, *Международное Право*, S. 1, 2013, s.88-98.

Бессчетнова Елена, “Развал Русской Императорской Армии В 1917 Году”, *Социологическое Обозрение*, С. 17, S. 2, 2018, s. 299-303.

Безотосный, Виктор ve Подмазо, Александр, *Отечественная Война 1812 Года Биографический Словарь*, Росвоенцентр, Москва 2011.

Bonaparte, Napoleon, *Savaş ve Strateji İle İlgili Görüşlerim*, (Çev. Erkut Gündüz), Q-Matris Yayınları, İstanbul 2003.

Boston, Scott ve Massicot, Dara, “The Russian Way Of Warfare”, *RAND Cooperation Perspective*, S. PE-231-A, 2017.

Будник, Галина, *История России: С Древнейших Времен До 1917 Года*, Ивановский Государственный Энергетический Университет Издательство, Иваново 2003.

Бухерт Владимир, “Если Бы Я Захотел Резни, То Она Была Бы”, *Восточный Архив*, С. 33, S. 1, 2016, s.17-22.

CNN, *UK Blames Russian Military For 'Reckless' Cyber Attacks*,
<https://edition.cnn.com/2018/10/03/uk/uk-russia-cyber-attacks-intl/index.html>
(E.T: 05 Aralık 2018)

- Carr, Edward, *Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 3*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- Caşın, Mesut Hakkı, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Atlas Yayınları, Ankara 2015.
- Celerier, Pierre, *Jeopolitik Ve Jeostrateji*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1963.
- Collins, John, *Military Strategy: Principles, Practices, and Historical Perspectives*, PotomacBooks, Washington 2002.
- Covington, Stephen, *The Culture of Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare*, Harward Kenndy School Belfer Center, Cambridge 2016.
- Чернов, Данила, *Отечественная Война 1812 Года*, Издательство Вако, Москва 2016.
- Çolakoğlu, Selçuk, “Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya”, *Bilig*, C.8, S.Kış, 1999, s.13-26.
- DW, *В Чем Секрет Российской Ракеты, Из-За Которой США Могут Выйти Из ДРСМД*, <https://www.gazeta.ru/army/2018/12/07/12086917.shtml> (E.T: 01 Ekim 2019)
- Delbrück, Hans, *History of The Art of War*, Greenwood Press, London 1975.
- Demirbilek, Salih, “Sun Zi'nin Savaş Sanatı ile Orhon Yazıtları Arasındaki İlişki Üzerine”, *Journal of Old Turkic Studies*, C. 2, S. 1, 2018, s.28-35.
- Demirci, Levent, “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana”, *Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences*, C. 11, S. 2, 2012, s.33-69.
- Demirci, Saadat, “Значение Географических Факторов Для Положения Государств Их Политики И Экономики”, *International Conference On Eurasian Economies Session 7D: Международная Торговля*, 2013, s.1075-1078.
- Дилетант, *Поддельное завещание Петра Великого*, <https://diletant.media/articles/38034698/> (E.T: 14 Ekim 2019)

Dittmer, Jason ve Sharp, Jo, *Geopolitics: An Introductory Reader*, Routledge, New York 2014.

Дмитриева, Людмила; Мугинов, Абдулладжан ve Иизамович, Сайфи, *Описание Тюркских Рукописей Института Народов Азии*, Издательство Наука, Москва 1965.

Doğanay, Zekai ve Atun, Fikret, *Ortadoğunun Jeopolitik ve Jeostratejik Açidan Değerlendirilmesi Körfez Harbi ve Alınan Dersler*, Nurol Matbaası, Ankara 1994.

Доклад Европа , “Абхазия: Углубление Зависимости”, *International Crisis Group*, S. 202, Сухуми;Тбилиси; Стамбул; Брюссель 2010.

Довгань, Елена ve Русакович, Андрей, *Организация Договора О Коллективной Безопасности И Планирование На Случай Чрезвычайных Обстоятельств После 2014 Года*, Женевский Центр Демократического Контроля Над Вооруженными Силами, Женева;Минск 2015.

Draeger, Jeffrey, “Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support”, *Araştırma Raporu, Air War College Air University*, Montgomery 2012.

Dualı, Şir Muhammed, “Rusya Federasyonu’nda Din Eğitimi Meselesi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, S. II/1, 2013, s.219-245.

Дугин, Александр, *Основы Геополитики*, Арктогея-Центр, Москва 1999.

Думская, Киев *Выразил Протест РФ По Поводу Блокирования Украинских Кораблей В Донузлаве*, <https://dumskaya.net/news/kyev-vyrazil-protest-rf-po-povodu-blokirovaniya--033421/> (Е.Т:11 Eylül 2019)

Дягилева, Татьяна ve Чалухина, Екатерина, *Романовы – правители России*, СПб ГБУК ЦБС Калининского района Центральная районная библиотека им. В. Г. Белинского Информационно - библиографический отдел, Санкт-Петербург 2014.

Ефименко, Ярослав ve Скулин, Андрей “Пятая Эскадра И Судный День”, *Наука и Техника*, S. 8, 2012, s. 17-18.

European Parliament, *Russia's National Security Strategy And Military Doctrine And Their Implications For The EU*, Belgium 2017.

Федеральная Служба Государственной Статистики, *Великая Отечественная Война*, Москва 2015.

Фергана Информационное Агентство, *Оптико-Электронный Комплекс «Окно» В Таджикистане Де-Юре Становится Российским*
<http://www.fergananews.com/articles/4351> (Е.Т:17 Mart 2018)

Фергана Информационное Агентство, *Россия Проводит На Иссык-Куле В Киргизии Испытания Новой Глубоководной Торпеды*,
<http://www.fergananews.com/news/24947> (Е.Т:17 Mart 2018)

Фонд Развития Евразийского Сотрудничества ,*Отступать Больше Некуда: Военные Базы России*, <http://fondres.ru/index.php/467-otstupat-bolshe-nekuda-voennye-bazy-rossii> (Е.Т:22 Агустос 2019)

Форум Фалеристика, 929-й ГЛИЦ им. Чкалова,
<https://forum.faleristika.info/viewtopic.php?t=187196&start=120> (Е.Т:22 Агустос 2019)

Freedman, Lawrence, *Strategy: A History*, Oxford University Press, New York 2013.

Гаджиев, Айдын, “Московский и Карсский Договоры: История”, *Суть и Правовая Незыблемость, История*, С. 13, S. 1, 2005, s.8-10.

Гаврилов, Михаил, *Православие и Ферраро-Флорентийский Собор*, Издательство Жизнь С Богом, Бельгия 1954.

Gazeta.ru, *Крылья Войны: Как Ракета Разрушила ДРСМД*,
<https://www.dw.com/ru/%D0%B2-%D1%87%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D1%8B-%D0%B8%D0%B7-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B9-%D1%81%D1%88%D0%B0->

%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82-%D0%B2%D1%8B%D0%B9%D1%82%D0%B8-%D0%B8%D0%B7-%D0%B4%D1%80%D1%81%D0%BC%D0%B4/a-46595874 (Е.Т:01 Ekim 2019)

Геллер, Михаил, *История Российской Империи Том II*, Издательство "МИК", Венгрии 1997.

Генеральное Консульство России В Гюмри, Республика Армения, “102-ая Российская военная база”, https://gyumri.mid.ru/ru/sootechestvenniki/102_aya_rossiyskaya_voennaya_baza/ (Е.Т:21 Ekim 2020)

Gerson, Joseph ve Birchard, Bruce, *The Sun Never Sets: Confronting the Network of Foreign U.S. Military Bases*, South End Press, Boston 1991.

Гипертаблоид ,*Фотографии Кораблей Черноморского Флота*, <https://udikov.ru/2019/07/30/fotografii-korablej-chernomorskogo-flota/> (Е.Т:11 Eylül 2019)

Glaser, John, “Withdrawing From Overseas Bases: Why a Forward-Deployed Military Posture Is Unnecessary, Outdated, and Dangerous”, *Policy Analysis*, S. 816, Washington 2017.

Глебова, Ирина; Большакова, Ольга ve Минц, Михаил, *Россия В Первой Мировой Войне: Новые Направления Исследований*, Издательство РГНФ, Москва 2013.

Глущенко, Евгений, *Россия в Средней Азии*, Центрполиграф, Россия 2010.

Голубев, Андрей, *Великая Отечественная война 1941–1945 гг. Энциклопедический словарь*, Книжный Мир, Москва 2015.

Gray, Colin, *Modern Strategy*, Oxford University Press, New York 1999.

Gray, Colin, *Perspectives on Strategy*, Oxford University Press, Oxford 2013.

Gray, Colin ve Sloan, Geoffrey, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, ASAM, Ankara 2003.

Грибанов, Борис, *Женщины Наполеона*, Издательство ОЛМА-ПРЕСС, Москва 2000.

- Гумилев, Лев, *От Руси к России*, Айрис Пресс, Москва 2015.
- Гущин, Александр ve Маркедонов, Сергей, “Приднестровье: Дилеммы Мирного Урегулирования”, *Российский Совет По Международным Дела*, S. 1, Москва 2016.
- Gün, Suat, Klâsik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik Ve Jeopolitik Analiz), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Güvenlik Terimleri Sözlüğü, “Strateji”, T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2017.
- Gyorgy, Andrew, “The Geopolitics Of War: Total War And Geostrategy”, *The Journal of Politics*, C. 4, S. 5, November 1943, s.347–362.
- Хаджи, Мурат, *Россия И Азербайджан В Первой Трети XIX Века*, Издательство Наука, Москва 1969.
- Халип, Ирина, “В Беларуссии появится российская авиабаза – военное присутствие возрастает”, *Новая газета*, S.109, Москва 2015, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2015/10/02/65845-moskva-beret-minsk-pod-krylo> (E.T:16 Mart 2018)
- Халип, Ирина, “Москва Берет Минск Под Крыло”, *Новая Газета*, S.109, Москва 2015, s.8-9.
- Harkavy, Robert, *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*, Oxford University Press, New York 1989.
- Hart, Liddell, *Strateji: Dolaylı Tutum*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Хотин, Юрий ve Бочкарева, Анна, *История России В Портретах Ее Государственных Деятелей XIII – Начала XVII Века*, Издательство КубГ, Краснодар 2017.
- Hürriyet, *Özbekistan, ABD'yle askeri antlaşma yaptı*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ozbekistan-abdyle-askeri-antlasma-yapti-38275682> (E.T: 22 Ekim 2020)

InformNapalm, *Война в Сирии: как ВМФ РФ помогает Башиару Асаду*, <https://informnapalm.org/12596-vojna-v-syryy-vmf-rf-asadu/> (Е.Т:11 Eylül 2019)

ИноСМИ, *Российская Операция В Сирии: Итоги И Перспективы*, <https://inosmi.ru/politic/20171109/240718985.html> (Е.Т:11 Eylül 2019)

Интерфакс, *Российская Военная База В Канте Может Быть Закрыта - Президент Киргизии*, <http://www.interfax.ru/russia/232576> (Е.Т:17 Mart 2018)

Issaev, Leonid ve Yuriev, Serafim, “Rusya’nın Orta Doğu Politikasının Hristiyanlık Boyutu”, *Alsharq*, Uzman Görüşü Bölgesel Politika, İstanbul 2017.

Исхаков, Дамир, *Введение в Историю Сибирского Ханства*, Библиотека Татарика, Казань 2006.

Жилин, Павел, *Отечественная Война 1812 Года*, Издательство Наука, Москва 1988, s. 345-355.

Жуков, Константин, “Формирование Представлений об Османской Империи в России в XVIII – Начале XX в.”, *Вестник Московского Университета*, С.13, S.1. 2012, s.36-48.

Kaimuldinova, Kulyash; Abdimanapov, Bakhadurkhan; Sabdenalieva, Gulnarai, “Geographical Position of South-east of Kazakhstan as a Factor of Population and Region’s Economy Vulnerability to Natural Disasters”, *European Researcher*, C.31, S.10-1, 2012, s.1722 -1726.

Kamalov, İlyas, *Rusya’nın Orta Asya Politikaları*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara 2011.

Каминьски, Лукаш ve Коркуть Мацей, *Путеводитель по истории Польши 966–2016*, Министерство иностранных дел Республики Польша Департамент публичной и культурной дипломатии, Варшава 2016.

Karabulut, Bilal, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Barış Platin Yayınları, Ankara 2005.

Карпенкова, Таисия, “Роль Железнодорожного Строительства В Модернизации России (1860-Е Годы-1914 Год)”, *Вестник МИЭП*, S.3(16), 2014, s. 91-107.

- Каспаров , *В Штабе Черноморского Флота Опровергли Данные О Готовящемся Штурме Частей ВС Украины*,
<http://www3.kasparov.ru/material.php?id=5314BCF92581E> (E.T: 09 Eylül 2019)
- Kaya, Faruk, “Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3 S.2, 2017, s.1-14.
- Ketchen, Dave ve Short, Jeremy, *Strategic Management: Evaluation and Execution*
https://my.uopeople.edu/pluginfile.php/57436/mod_book/chapter/122442/BU%205117%20Strategic-management-evaluation.pdf (E.T: 24 Ekim 2018)
- Kırım Haber Ajansı, “Transdinyester Rusya’ya bağlanmak istiyor “, *Haber*,
<http://old.qha.com.ua/tr/siyaset/transdinyester-rusya-ya-baglanmak-istiyor/148879/> (E.T:22 Ekim 2020)
- Киреев, Николай, *История Турции XX Века*, Издательство Крафт+ИВ РАН, Москва 2007.
- Кириллова Светлана ve Шевцов, Вячеслав, “Нерчинск – Пекин: Русские Торговые Караваны В 1689–1703 Гг.”, *Вестник Томского государственного университета*,. S. 435. 2018, s.121–126.
- Ключников, Юрий ve Сабанин, Андрей, *Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях Ч. 2.*, Литиздата НКВД, Москва 1926.
- Коммерсант, *Все Российские базы*, <https://www.kommersant.ru/doc/766827>
(E.T:22 Ağustos 2019)
- Коммерсант,*Премьер-министр Молдавии потребовал вывода российских войск*,
<https://www.kommersant.ru/doc/3757533> (E.T:11 Eylül 2019)
- Короткова, Дарья, *Белоруссия В Советско-Польских Отношениях В 1918-1921 Гг.*, Издательство Московский Государственный Университет Имени М.В. Ломоносова, Москва 2015.

Корреспондент, *Абхазия Требует Размещения Кораблей ЧФ РФ На Ее Территории*, <https://korrespondent.net/world/566794-abhaziya-trebuets-razmeshcheniya-korablej-chf-rf-na-ee-territorii> (Е.Т:09 Eylül 2019)

Костенко, Андрей, *Николай II: Личность И Политика*, Издательство Дальневосточный федеральный университет, Владивосток 2015.

Костюченко, Александр , “Территориальные споры и проблема демаркации границы СССР (России) с Китаем в 1960— 1990 гг.”, *Научный Диалог*, S.2, 2017, s.184-191.

Красная звезда, *Прометей Служит России*, http://old.redstar.ru/2008/06/11_06/3_04.html (Е.Т: 02 Ekim 2019)

КрымРеалии ,*Российский Фрегат Адмирал Григорович Вернулся В Севастополь После Боевых Учений*, <https://ru.krymr.com/a/news-rossiyskii-fregat-vernulsya-v-sevastopol-posle-boevyih-uchenii/30139506.html> (Е.Т:06 Eylül 2016)

Кудаяров, Каныбек Акматбекович, *Турецкая Политика В Киргизии И Ее Влияние На Внешнеполитическую Стратегию России В Киргизской Республике*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Москва: Российский Государственный Гуманитарный Университет, 2018.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

Кутнаева Нурия, “Иностранные Военные Базы На Территории Постсоветской Центральной Азии”, *Центральная Азия и Кавказ*, C.13, S.2, 2010, s.82-93.

Lenta. Ru, *Протон-М С Военным Спутником Стартовал С Байконура*, <https://lenta.ru/news/2019/08/06/protonm/> (Е.Т:06 Eylül 2019)

Lenta. Ru, *Приднестровье Попросилось В Состав России*, <https://lenta.ru/news/2014/03/18/transnistria/> (Е.Т:11 Eylül 2019)

Lersch, Bruna dos Santos ve Sarti, Josiane Simao, “The Establishment Of Foreign Military Bases And The International Distribution Of Power”, *UFRGSMUN | UFRGS Model United Nations*, C. 2, 2014, s.83-135.

- Лисаевич, Ирина, *Первый Архитектор Петербурга*, Издательская группа Лениздат, Санкт-Петербург 1971.
- Livejournal, *Албания: Подземная база флота Порто-Палермо*, <https://ralphmirebs.livejournal.com/225750.html> (Е.Т: 03 Ekim 2019)
- Логунова, Галина, *Русь И Золотая Орда: Проблема Взаимовлияния*, Издательство ИГУ, Иркутск 2014.
- Maitra, Sumantra, “Assessment: Russian Military Strategy, Operational Tactics And Objective In Syria”, *Centre for Land Warfare Studies*, <http://www.claws.in/1696/assessment-russian-military-strategy-operational-tactics-and-objective-in-syria-sumantra-maitra.html> (Е.Т:21Aralık 2018)
- Макаров, Юрий, *История России в Древности До Начала XVII Века*, Издательство Нижегородский Государственный Университет Имени Н. И. Лобачевского, Нижний Новгород 2012.
- Макошев , А. П, *Политическая География И Геополитика*, Горно-Алтайский Государственный Университет, Горно – Алтайск 2006.
- Маньков, Аркадий, *Иностранные Известия О Восстании Степана Разина*, Издательство Наука Ленинградское Отделение, Ленинград 1975.
- Масляев, Владимир, *Россия-Значение Побед, Уроки Поражений*, Издательство ПринтЭкспресс, Тюмень 2014.
- Матвеев, Денис; Шеларь, Галина; Бобкова, Елена ve Чеке, Бианка, *Молдова– Приднестровье: Общими Усилиями – К Успешному Будущему Переговорный Процесс*, Cudrag, Кишиневу 2009.
- Мельников, Роман, *Доброволец*, Издательство Боевые Корабли Мира, Санкт Петербург 1999.
- Mercan, Evren, “93 Harbi’nin Ortaya Çıkardığı Bir Deniz Harp Stratejisti: Stepan Osipovich Makarov ”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. Bahar 22, 2015, s.133-144.

Минасян, С.М., “Военно-политическое сотрудничество России и Армении в контексте проблем региональной безопасности Южного Кавказа”. *Вестник ВГУ*, S.1, 2005, s. 338-348.

Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, *Соглашение Между Правительством Российской Федерации И Правительством Республики Таджикистан О Составе И Организационно-Штатной Структуре Российской Военной Базы На Территории Республики Таджикистан*, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-147/46047 (Е.Т:16 Март 2018)

Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.)*, http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 (Е.Т: 20 Aralık 2018)

Министерство обороны Российской Федерации, *Военнослужащие Оперативной группы российских войск в Приднестровье поздравили с Рождеством детей Тираспольской школы-интерната*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12073482@egNews (Е.Т: 22 Ocak 2019)

Министерство обороны Российской Федерации, *Военнослужащие российской военной базы в Абхазии отрабатывают вопросы обороны побережья*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11356397@egNews (Е.Т:22 Ocak 2019)

Министерство Обороны Российской Федерации, *Россия Вывезла Почти Половину Своей Авиагруппировки, Базировавшейся На Базе Хмеймим В Сирии*, https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12120736@egNews (Е.Т: 04 Mart 2019)

Министерство обороны Российской Федерации, *201-я Гатчинская ордена Жукова дважды Краснознаменная военная база*, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/details.htm?id=11741@egOrganization> (Е.Т:17 Mart 2018)

- Министерство обороны Российской Федерации, *Военно-Воздушные Силы*, <https://structure.mil.ru/structure/forces/air/structure/more.htm?id=12352@egOrganization> (Е.Т:19 Mart 2018)
- Министерство обороны Российской Федерации, *Ракетные Войска Стратегического Назначения*, https://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket/structure/kapustinyar.htm (Е.Т:19 Mart 2018)
- Мухаметов, Руслан, *Внешняя Политика России В Ближнем Заребежье*, Издательство Уральского Университета, Екатеринбург 2015.
- Мультатули, Пётр, *Император Николай II И Заговор 17-Го Года*, Издательство Вече, Москва 2013.
- Мультатули, Пётр, “Император Николай II И Франко-Русский Союз: Начало И Конец «Медового Месяца». 1894–1903 Годы”, *Вестник ВГУ. Серия: История. Политология. Социология*, S. 1, 2017, s.68-72.
- Мультатули, Пётр ve Залесский, Константин, “Новые Подходы К Изучению Истории Русско-Японской Войны 1904–1905 Гг.”, *Проблемы Национальной Стратегии*, С.29, S. 2, 2015, s.52-76.
- Мурадян, М. Ф., “Военно-Политическое Сотрудничество России И Армении”, *Вестник общественных наук НАН РА*, S.2-3, 2012, s.86-99.
- Мусаева, Сабият, “Османская Империя И Политика Европейских Государств Во Второй Половине Хviii В.”, *Известия ДГПУ*, S. 1, 2015, s.11-15.
- Мясников, Владимир, “Япония: Попытки Продолжения Холодной Войны Против России. Читая Книгу А.А. Кошкина «Россия И Япония: Узлы Противоречий»”, *Сравнительная Политика И Геополитика*, С. 1, S. 11, 2013, s.40-63.
- Müdderrisoğlu, Ruhsar, *Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- NATO, *NATO Logistics Hand Book*, NATO Graphics & Printing, Brussels 2012.

- Нахимова, Елена, “Прецедентные ситуации, связанные с деятельностью Наполеона Бонапарта, В Российской Национальной Исторической Памяти”, *Журналистика И Массовые Коммуникации*, S.1900,2014,s.71-80.
- Наумова, Наталья ve Слесарев Илья, “Проблема Вступления США В Первую Мировую Войну В Отражении Французской Прессы; События, Выставки, Юбилей”, *Исторические Исследования Журнал Исторического Факультета*, S. 6, 2017, s.129-144.
- Наурызбаев, Нуртас; Шынар, Алимхановна; А. Рыскельдин, “Роль Автомобильных Дорог В Развитии Экономики И Социально-Политического Состояния Страны”, *ВЕСТНИК Казнпу Им. Абая, Серия «Международная Жизнь И Политика»*, S.3-4(50-51), 2017, s.247-251.
- Назир, Мохаммад, *Военно-Политические Отношения Российской Федерации И Сирийской Арабской Республики В 2000-2012 Гг.*, Историческое Исследование. Москва 2016.
- Никифоров, Константин; Миле, Белаяц ve Силкин Александр, *Вместе В Столетию Конфликтов. Россия и Сербия В XX Веке*, Издательство: Институт славяноведения РАН, Москва 2016.
- Никифоров, Михаил, “О Проблемах Интеграции Крыма В Состав Российской Империи В Правление Екатерины II”, *Исторические Науки*, С. 1, S. 1, 2015, s.38-47.
- International Memorial, *Российские военные базы за рубежом*, <http://old.memo.ru/d/194185.html> (E.T:22 Aгustos 2019)
- Независимая Газета, *Боеприпасы Не Вывезти Без Риска Для Местных Жителей*, http://www.ng.ru/cis/2005-08-04/5_boeprpasy.html (E.T:15 Mart 2018)
- Независимая Газета, *Военно-Базовая Удавка*, http://nvo.ng.ru/wars/2004-02-27/1_base.html (E.T: 15 Mart 2018)
- Ohtomo, Takafumi, “Understanding U.S. Overseas Military Presence After World War II”, *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, S.4, 2012,s.17-29.

- Okan Üniversitesi Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, Rusya, <https://www.okan.edu.tr/avasyamerkezi/sayfa/962/rusya/> (E.T: 07 Temmuz 2019)
- Lütfü Onganer, *Genel Olarak Geopolitik ve Geopolitik Durumun Milli Güvenlik Politikasına Etkileri*, Harb Akademisi Basımevi, Ankara 1965.
- Орешкова, Светлана, *Немировский Конгресс От Двусторонних Османо-Российских Отношений К Восточному Вопросу*, Издательство МБА, Москва 2015.
- Орлов, Александр; Георгиев, Владимир; Георгиева, Наталия ve Сивохина, Татьяна, *Хрестоматия По Истории России*, Проспект, Москва 2004.
- Пахалюк, Константин, *Первая Мировая Взгляд Из Окопа*, Издательство Нестор-История, Москва 2014.
- Параманов, Владимир; Сторков, Алексей ve Столповский, Олег, *Россия И Китай В Центральной Азии: Политика Экономика Безопасность*, Коллектив Авторов , Бишкек 2008.
- Paramonov, Vladimir ve Stolpovski, Oleg, “Russian and Central Asia: Bilateral Cooperation In The Defence Sector”, *Advanced Research And Assessment Group*, S. 8(15), Shrivenham 2008.
- Панарин, Игорь, “Доктрина генерала Герасимова и Гибридная война”, <https://matveychev-oleg.livejournal.com/8695818.html> (E.T: 02 Şubat 2021)
- Parfitt, Tom, “Years Of “Frozen Conflict” Leave Abkhazia Isolated And Poor”, *The Lancet*, S.367(9516), 2006, s.1043–1045.
- Персианов, Владимир; Курбатова, Анна ve Курбатова, Екатерина, “Железная Дорога К Тихому Океану (К 100 Летию Транссибирской Магистрали)”, *Вестник Университета*, S. 3, 2017, s.64-70.
- Первый канал, *Корабль Вышний Волочек Выполнил Стрельбы Высокоточными Крылатыми Ракетами Калибр*, <https://www.1tv.ru/news/2019-08-30/371432->

korabl vyshniy volochek vypolnil strelby vysokotochnymi krylatymi rake
tami kalibr (E.T:06 Eylül 2019)

Пирожник, Иван, *Проблемы Политической Географии И Геополитики*,
Белорусский Государственный Университет, Минск 2004.

Платонов, Сергей, *Москва И Запад*, Обелиск, Берлин 1926.

Полигон Капустин Яр, http://pvo.guns.ru/book/kap_yar/index.htm (E.T:19 Mart
2018)

Попов, Алексей,” Иностранные Военные Базы В Украине Возможны”,
Еженедельник 2000, S.25(419), 2008, s.1-2.

Porter, Michael, “What Is Strategy?”, *Harvard Business Review*, S. November-
December, 1996, s.61-78.

Постникова, Алёна, “Русская Кампания 1812 Г. В Исторической Памяти
Современной Франции”, *Известия УрФУ*, S. 1(148), 2016, s.135-146.

Риа новости, *Военные базы РФ за границей*,
<https://ria.ru/spravka/20100215/209344182.html> (E.T: 13 Mart 2018)

REGNUM, *Отступать больше некуда: военные базы России*,
<https://regnum.ru/news/polit/1908336.html> (E.T: 14 Mart 2018)

Рыбаковский, Леонид, *Политический Террор 1937–1938 гг*, ИСПИ РАН, Москва
2013.

Rice, Condoleezza, “ The Party, the Military, and Decision Authority inthe Soviet
Union” , *WorldPolitics*, C.40, S.1, 1987, s.55-81.

Rondeli Foundation, *Russian Military Forces: Interactive Map*,
<https://www.gfsis.org/maps/russian-military-forces> (E.T:22 Ekim 2020)

Росбалт, *Приднестровье Вслед За Крымом Хочет Войти В Состав России*,
<http://www.rosbalt.ru/world/2014/03/18/1245241.html> (E.T:11 Eylül 2019)

Росбалт, *Здесь Испытывают Торпеды*,
<http://www.rosbalt.ru/world/2012/08/09/1020977.html> (E.T:17 Mart 2018)

Российская газета, *В двух шагах от новой Мировой* , <https://rg.ru/2017/09/09/55-let-nazad-na-kubu-byli-dostavleny-sovetskie-ballisticheskie-rakety.html>(E.T: 03 Ekim 2019)

Российская Газета, *Шестой Флот России Чем Занимается Военно-Морская База РФ На Иссык-Куле*, <https://rg.ru/2016/09/15/v-kirgizii-dejstvuet-odna-iz-voenno-morskih-baz-rossii.html> (E.T: 06 Ağustos 2019)

Российская газета, *Капустин Яр Лишится Единственной Площадки Для Космических Пусков*, <https://rg.ru/2019/08/08/reg-ufo/kapustin-iar-lishitsia-edinstvennoj-ploshchadki-dlia-kosmicheskikh-puskov.html> (E.T: 22 Ağustos 2019)

Российская газета, *Москва Ответила На Слова Атамбаева О Выводе Российской Базы*, <https://rg.ru/2016/12/01/moskva-otvetila-na-slova-prezidenta-kirgizii-o-vyvode-rossijskoj-bazy.html> (E.T:17 Mart 2018)

Российская газета, *Последний Воинский Эшелон из Грузии проследовал в Гюмри*, 2007, <https://rg.ru/2007/11/16/eshelon-gruziya-anons.html> (E.T: 30 Mayıs 2020)

Рудник, Сергей; Павлов, Борис; Старков, Борис ve Измозик, Владлен, *Подлинная история РСДРП-РКПб-ВКПб. Краткий курс. Без умолчаний и фальсификаций*, Издательство Питер, Санкт-Петербург 2009.

Рудницкая, Евгения ve Тартаковский, Андрей, *14 Декабря 1825 Года И Его Истолкователи*, Издательство Наука, Москва 1994.

Русская Планета, *Оборона Ханко*, <https://rusplt.ru/wins/hanko-oborona-istoriya-26895.html> (E.T: 29 Ağustos 2019)

Сакульева, Татьяна ve Метелкин, Павел, “Транссибирская Магистраль Как Одна Из Составных Частей Транспортной Инфраструктуры Национальной Экономики России”, *Вестник Университета*, S. 7, 2015, s.123-126.

Сделаноунас, *Черноморский Флот В Пятидневной Войне*, <https://sdelanounas.ru/blogs/20539/> (E.T:09 Eylül 2019)

- Селезнев, Андреевич (A. Seleznov), *Voyna i İdeologiceskogo Borba Harp ve İdeolojik Mücadele*, Sovyetler Birliği Müdafaa Bakanlığı Neşriyatı, Moskova 1964.
- Сербин, Александр, *Первая Мировая Война. Россия Накануне И В Годы Войны (1914 - 1918 Гг.)*, Издательство СибАДИ, Омск 2009.
- Sergunin, Alexander ve Konyshev, Valery ,“Russian Military Strategies İn The Arctic: Change Or Continuity?”, *European Security*, S.26, 2017, s.171-189.
- Север, Александр, *Маршал С Лубянки Берия И НКВД В Годы Войны*, Алгоритм, Москва 2008.
- Siber Bülten, *Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki 'Sinyal Krallığı' Humeyim Üssü, GPS'leri Tehdit Ediyor*, <https://siberbulten.com/uluslararası-iliskiler/rusya/rusyanin-dogu-akdenizdeki-sinyal-kralligi-humeyim-ussu-gpsleri-tehdit-ediyor/>(E.T: 04 Eylül 2019)
- Силагадзе, Апполон ve Гурули, Вахтанг, “Российско Турецкое Противостояние На Центральном Кавказе в 1918-1921 Годах”, *Кавказ и Глобализация*, С. 3, S. 4, 2009, s.161-169.
- Slack, Brian ve Starr, John “Geostrategy, Resources And Geopolitics: İmplications For The US Navy And Naval Port System”, *MarinePolicy*, C. 21, S. 4, 1997, s.309-323.
- Slobodchikoff, Michael, *Building Hegemonic Order Russia's Way*, Lexington Books, Londra 2014.
- Слядзь, Андрей, Военно-Политические Проблемы Отношений Византии И Руси XI – Начала XII Веков, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский Государственный Университет, 2016, <https://disser.spbu.ru/disser/dissertatsii-dopushchennye-k-zashchite-i-svedeniya-o-zashchite/details/12/1179.html> (E.T: 05 Aralık 2018)
- Соглашение О Принципах Мирного Урегулирования Вооруженного Конфликта В Приднестровском Регионе Республики Молдова*, 21 Июля 1992 , <http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/1651~v~Accord de ces>

sez le feu entre la Transnistrie et la Moldavie du 21 juillet 1992 - document en russe anglais roumain.pdf (E.T:11 Mart 2018)

Sosyal Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Yaşlıların Durumu Ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Yayın No: DPT 2741, Ankara 2007.

Söyler, İlhami , “Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim Uygulanabilir mi? (Engeller/Güçlükler)”, *Maliye Dergisi*, S. 152, 2007, s.103-115.

Спаткай, Леонид, “Еще раз о военных базах России в нейтральной Беларуси”, *Belarus Security Blog*, 2015,<https://bsblog.info/eshhe-raz-o-voennyx-bazax-rossii-v-nejtralnoj-belarusi/>(E.T:16 Mart.2018)

Sputnik, *Kuril Adaları Sorununun Tarihçesi*,
<https://tr.sputniknews.com/infografik/201902071037532365-kuril-adalari-rusya-japonya/> (E.T:10 Temmuz 2019)

Sputnik, *Rusya'nın Yurt Dışındaki Askeri Üsleri Ve Barış Gücü Misyonları*,
<https://tr.sputniknews.com/infografik/201901181037175956-rusya-yurt-disi-askeri-usleri-baris-gucu-misyonlari/> (E.T: 27 Ağustos 2019)

Sputnik, *Rusya'nın Basra Körfezi İçin Kolektif Güvenlik Konsepti, İlgili Ülkeler Tarafından Desteklenmeli*,
<https://tr.sputniknews.com/columnists/201907241039754335-rusyanin-basra-korfezi-icin-kolektif-guvenlik-konsepti-ilgili-ulkeler-tarafindan-desteklenmeli/> (E.T:03 Eylül 2019)

Sputnik, *Rusya Ve Suriye Ordularından Tartus'ta Ortak Tatbikat*,
<https://tr.sputniknews.com/rusya/202001211041220780-rusya-ve-suriye-ordularindan-tartusta-ortak-tatbikat/> (E.T:22 Ekim 2020)

Sputnik, *Doğu Ukrayna federasyon istemiyor*,
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201501141013437560/>(E.T:22 Ekim 2020)

Sputnik, *Putin terörle mücadeledeki Rusya-Suriye işbirliğini övdü*,
<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202001071040979022-putin-terorle-mucadeledeki-rusya-suriye-isbirligini-ovdu/> (E.T: 22 Ekim 2020)

Sputnik, Suriye'den Rusya'ya 20 ton narenciye, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201611091025732340-suriyeden-rusyaya-20-ton-narenciye/> (E.T: 22 Ekim 2020)

Старчак, Максим, “Соперничество России С США В Сфере Военного Сотрудничества С Кыргызстаном И Прогноз На Будущее”, *Ежегодник Ими*, С.1 S.7, 2014, s.40-52.

Szayna, Thomas; Dreyer, Paul; Eaton, Derek ve Saum-Manning, Lisa, *Research Report Army Global Basing Posture An Analytic Framework for Maximizing Responsiveness and Effectiveness*, RAND Corporation, Santa-Monica 2015.

Щацилло, Вячеслав ve Щацилло, Лариса, *Русско Японская Война 1904-1905*, Издательство Молодая Гвардия, Москва 2004.

Şehirli, Yücel Atila, Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumundan Kaynaklanan İç ve Dış Tehditler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Шеповаленко, Максим, *Сирийский Рубеж*, Центр Анализа Стратегий И Технологий, Москва 2016.

Şimşek, Oğuz. “Nahcivan’ın Jeopolitik Ve Jeostratejik Önemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.6 Sonbahar, Kars 2010, ss:111-132.

Şimşirgil Ahmet, *Kayı 8: Islahat, Darbe ve Devlet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Широкоград, Александр, *Российские Военные Базы За Рубежом. XVIII–XXI Вв.*, Вече, Москва 2013.

Штеменко, Сергей, *Генеральный штаб в годы войны II*, Воениздат, Москва 1973.

ТАСС , *День Черноморского Флота*, <https://tass.ru/info/1963528> (E.T: 22 Ağustos 2019)

ТАСС, *Какое российское оружие покупает Казахстан*, <https://tass.ru/armiya-i-opk/5221101> (E.T: 22 Ağustos 2019)

ТАСС, *Космодром Байконур*, <http://tass.ru/info/2010642> (E.T:19 Mart 2018)

TACC, *Vозвращение В Родную Гавань:Черноморский Флот После Восоединения Крыма С Россией*, <https://tass.ru/spec/black-sea-fleet> (E.T: 22 Ağustos 2019)

TDK, *Askeri*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5aa13d935ff798.40537455 (E.T:8 Mart 2018)

TDK, *İklim*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0KL%C4%B0M (E.T:28 Aralık 2018)

TDK, *Lojistik*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c237ada66a249.97218652 (E.T:26 Kasım 2018)

TDK, *Lojistik*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2382f7d8f084.06244745 (E.T:26 Kasım 2018)

TDK, *Strateji*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=STRATEJ%C4%B0 (E.T:2 Ekim 2018)

TDK, *Üs*,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aa13c5bb62a17.86797995 (E.T:8 Mart 2018)

Talukdar, İdrani, “Russia’s Strategic Interest in Syria”, *ICWA Issue Brief*, New Delhi 2016.

Tarakçı, Akif, *Sovyeler Birliğinin Bugünkü Türkiye Politikası*, Kardeş Matbaası, Ankara 1969.

Tarakçı Nejat, *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik Ve Jeostrateji*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.

- Thomas, Timothy, "Russia's Military Strategy and Ukraine: Indirect, Asymmetric and Putin-Led", *The Journal of Slavic Military Studies*, C.28, S.3, 2015, s.445-461.
- Тихонов, Юрий, "Азовское Сидение", *Вопросы истории*, S. 1, 1970, s.99-110.
- Топорков, Владимир, "Советско-Афганские Отношения В Системе Международных Связей СССР До Апрельской (1978 Г.) Революции В Афганистане", *Вестник Пермского Университета*, С. 1, S. 18, 2012, s.221-227.
- Центр Эксплуатации Объектов Наземной Космической Инфраструктуры, *Космодром Байконур*, <http://www.russian.space/137/> (Е.Т:19 Mart 2018)
- Центр Сулакшина (Центр Научной Политической Мысли и Идеологии), *Сколько Отечественный Войн Было В Истории России?*, <http://rusrand.ru/analytics/skolko-otechestvennyh-vojn-bylo-v-istorii-rossii> (Е.Т:4 Mart 2019)
- Тухачевский, Михаил, *Поход За Вислу Война 1920*, Издательство Новости, Москва 1992.
- Тут Бай Медиа , *Приднестровье попросилось в состав России*, <https://news.tut.by/world/391170.html> (Е.Т:11 Eylül 2019)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Kırım'ın Gayrimeşru İlhakının Dördüncü Yıldönümü Hk.*, http://www.mfa.gov.tr/no_-75-kirimin-gayrimesru-ilhakinin-dorduncu-yildonumu-hk.tr.mfa (Е.Т:5 Aralık 2018)
- Тюкачев, Николай, "Народничество в Исторических Исследованиях 2000-Х Годов", *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*, 2011, s.27-33.
- Tzu, Sun, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Tzu, Sun; Clausewitz, Carl von; Machiavelli, Niccolo ve Jomini, Baron De, *The Complate Art of War*, Start Publishing LLC, USA 2012.
- U.S. Army Maneuver Self Study Program, *Combined Arms Operations*, <https://www.benning.army.mil/mssp/Combined%20Arms%20Operations/> (Е.Т:12 Ekim 2019)

U.S Central Intelligence Agency, *Intelligence Study Warsaw Pact Military Strategy*, Directorate of Intelligence, S.0007/65 (7 June 1965), <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/caesar-40.pdf> (E.T:21 Ekim 2019)

Ucuzsatar, Necati, *Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik Ve Stratejisi*, Genelkurmay Basımevi Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Uiportal, *Strateji*, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-s> (E.T:10 Mart 2018)

Uluslararası Politika Akademisi, *Fransa-Rusya İlişkileri*, <http://politikaakademisi.org/2018/05/28/fransa-rusya-iliskileri/> (E.T:21 Ekim 2019)

Вахтин, Николай ,“Состав населения Сибири и Севера” , *Население Сибири И Севера*, Александра Пиир(E.d.), Европейский Университет в Санкт-Петербурге , Санкт-Петербург 2016.

Валь, Мариус ve Эмерсон, Майкл, *Молдова и Приднестровский Конфликт*, Весь Мир, Москва 2005.

Васильева , Екатерина, *Политические Партии России Конца XIX – Начала Хх Вв.*, Издательство СибАДИ, Омск 2013.

Васильева, Олеся, “Советско-Иранский Договор 1921 Года”, *Исторические, Философские, Политические И Юридические Науки, Культурология И Искусствоведение. Вопросы Теории И Практики*, С.43, S.5, 2014,s.32-34.

Военное обозрение, *Как Хрущёв Советские Вооружённые Силы И Правоохранительные Органы Громил*, <https://topwar.ru/90940-kak-hrushev-sovetskie-vooruzhennye-sily-i-pravoohranitelnye-organy-gromil.html> (E.T:4 Şubat 2019)

Военное Обозрение, *Готовы К Показу: Европейские ББМ Получают Новую Путьевку В Жизнь* , <https://topwar.ru/63196-gotovy-k-pokazu-evropeyskie-bbm-poluchayut-novuyu-putevku-v-zhizn.html> (E.T:15 Mart 2018)

- Военное Обозрение, *Блокада Украинского Флота В Севастополе*,
<https://topwar.ru/41210-blokada-ukrainskogo-flota-v-sevastopole.html>
 (E.T:11 Eylül 2019)
- Володарский, Михаил, *Советы И Их Южные Соседи Иран И Афганистан 1917-1933*, Издательство Overseas Publications Interchange, Лондон 1985.
- Воронова, Мария, “Дым Наварина в Ораниенбауме”, *Балтийский ЛУЧ*, S. 42, 2013, s.4-5.
- Vtrip, *Абхазская Железная Дорога*, <http://vtrip.ru/places/abhazskaya-zheleznaya-doroga/> (E.T:5 Ağustos 2019)
- Walter, James, , *Modern Strategy*, Harvard University Press, London 1908.
- Westerlund, Fredrik, “Russia’s Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad”, *RUFS Briefing*, S. 40, Stockholm 2017.
- Wojciech, Górecki, “Ever Further From Moscow Russia’s Stance On Central Asia”, *Centre For Eastern Studies*, Warsaw 2014.
- World Population Review, *Russia Population Density Map*,
<https://worldpopulationreview.com/countries/russia-population> (E.T:22 Ekim 2020)
- Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, SETA, İstanbul 2018.
- Yaşar, Ayşe, *Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2017.
- Яшкова, Татьяна, “Цивилизационная Общность Республики Беларусь И России Как Объективная Основа Эффективного Сотрудничества В Рамках Союзного Государства”, *Журнал Потенциал Современной Науки*, Москва 2017.
- Затикян, Алвард, “Влияние Демографической Ситуации На Социально-Экономическое Развитие Ра”, *Региональные Проблемы Преобразования Экономики*, S.1, 2017, s.109-121.

- Зайончковский, Андрей, *Мировая война 1914-1918 гг.*, Государственное Военное Издательство, Москва 1924.
- Zdzislaw, Lachowski, Foreign Military Bases in Eurasia. *SIPRI Policy Paper*, S.18, Sweden 2007.
- Зема, Валерий, “Флорентийская Уния И Автокефалия Московской Церкви”, *Cahiers du Monde Russe*, C. 46, S. 1-2, 2005,s.397-410.
- Зонова, Татьяна, *Россия И Италия: История Дипломатических Отношений*, Издатель Московский Государственный Институт Международных Отношений, Москва 1998.
- Золотарев, Владимир, *Русско-Турецкая Война 1877-1878 Гг. В Отечественной Историографии*, Издательство: Государственный Университет Имени Андрея Александровича данова, Ленинград 1984.
- Золотарёв, Владимир и Козлов, Иван, “*Три Столетия Российского Флота*” Полигон, Санкт-Петербург 2003.
- Зверев, Юрий, “*Российские военные базы и объекты за рубежом: Казахстан, Таджикистан, Кыргызстан (II часть)*”, 2017, <http://inozpress.kg/news/view/id/51065> (Е.Т:20 Ekim 2020)
- Зверев, Юрий , *Российские военные базы и объекты за рубежом: Сирия и далее?*, http://eurasia.expert/rossiyskie-voennye-bazy-i-obekty-za-rubezhom-siriya-i-dalee/?sphrase_id=5644 (Е.Т:04 Ekim 2019)
- 14 Гвардейская Общевоинская Армия, <http://www.oa-14.narod.ru/poslevoiny-13.htm> (Е.Т:15 Mart 2018)

